Powstańcy wielkopolscy
Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919

Autorzy not biograficznych:

Banaszek Alicja
Becker Włodzimierz
Czerwiński Bogdan
Dzięciołowski Marek
Fornalski Antoni
Franczak Kamila
Gacek Wojciech
Gill Władysław
Grzesiak Paweł
Horyza - Pachciarz Kazimiera
Jędrasiak Sylwia
Jóźwiak Zenon
Kabat Ewa
Karwat Janusz
Kazuś Marian
Kępa Karol
Kijas Artur
Kocoń Alicja
Konopczyński Gerwazy
Konieczny Szymon
Kornus Dominika
Korsak Antoni
Kościański Tomasz
Kościański Zdzisław
Kowalewska Halina
Łożyński Jarosław T.
Mielżyński Jan
Mikołajczyk Piotr
Mrozewicz Bożena
Pietrowski Michał
Płachta Maciej
Płonka Kamila
Polak Bogusław
Rezler Marek
Ruszkowski Piotr
Sobczyńska Danuta M.
Stachowska-Dembecka Władysława
Szymendera Barbara
Szymendera Henryk
Szymanowski Mieczysław
Szewczyk - Haake Katarzyna
Tomkowiak Barbara
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Malwina
Walkowiak Feliks
Wolniczak Kazimierz
Wolniewicz Paweł
Wrzesiński Robert
Zielińska-Sierpowska Maria
Zieliński Damian

Powstańcy wielkopolscy

Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918 - 1919

Tom XVII

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2020

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny cyklu wydawniczego *Powstańcy wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918 - 1919:*
przewodniczący: Bogusław Polak
sekretarz: Eligiusz Tomkowiak
członkowie: Stefan Barłóg, Kamila Czechowska, Zdzisław Kościański
opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłóg

Zdjęcie na okładce:
Wesele we wsi położonej w okolicach Lwówka. Lato 1919 r.
Fot. ze zbiorów rodzinnych Pawła Borowiaka (Lwówecka Galeria Internetowa)

Zadanie publiczne jest finansowane ze środków
otrzymanych od Miasta Poznań

POZnań

Zadanie publiczne jest współfinansowane ze środków
Samorządu Województwa Wielkopolskiego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

© Copyright by Autorzy 2020
All rights reserved. Wszelkie prawa zastrzeżone.

Realizacja wydawnicza: Wydawnictwo Opalgraf Opalenica
ISBN 978-83-932353-8-4

Przedmowa

Minął okres obchodów jubileuszowych rocznic historycznych związanych z walką o wolność i niepodległość Polski.

Uroczyście obchodziliśmy między innymi 100. rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Obchody miały podniosły charakter, z uznaniem i szacunkiem oddaliśmy honory uczestnikom powstania. Jednocześnie imprezom towarzyszyła podniosła atmosfera, pełna radości i dumy ze zwycięskiego czynu.

Imprezy rocznicowe odbywały się w wielu miastach kraju, zwłaszcza w miejscowościach związanych z działaniami powstańczymi. W uroczystościach brało udział dużo mieszkańców, w tym rodzin uczestników powstania, będących inicjatorami i wspólnie z samorządami lokalnymi współorganizatorami tychże przedsięwzięć.

W poznańskich uroczystościach brali udział Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda i Premier RP Mateusz Morawiecki.

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego, zachęcone osiągniętymi efektami, planowało dalsze przedsięwzięcia na rzecz upowszechniania dziejów zwycięskiego czynu niepodległościowego.

Tymczasem rok 2020 pokrzyżował realizację zaplanowanych zamierzeń. Epidemia spowodowana koronawirusem - COVID- 19 opanowała nasz kraj, zakłóciła normalne funkcjonowanie wielu instytucji, realizację zaplanowanych inicjatyw i przedsięwzięć - także naszych, ale nie zostaliśmy bezradni.

Nauczyła nas historia. Należy wspomnieć, że przybyły w grudniu 1918 roku do Poznania Ignacy Jan Paderewski, chory na „hiszpankę", swoją płomienną mową zapalił poznaniaków do patriotycznego czynu. Powstańcy Wielkopolscy przystąpili do walki w czasie epidemii hiszpanki i nie przeszkodziła ona im w osiągnięciu zwycięstwa.

Może i nas „zaraziła" postawa Mistrza, żeby nie załamywać się i dostosowaliśmy formy działania do zaistniałych warunków. Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego przyjął na ten czas, elektroniczne i korespondencyjne formy działania. Tak między innymi odbywają się posiedzenia Zarządu Głównego, w takiej też formie uczciliśmy 30. lecie TPPW.

Drodzy Czytelnicy, każdy z nas w okresie epidemii został również ograniczony w swojej aktywności i zmuszony do przebywania w domu. Często nie wiemy, co robić wolnym czasem. Stąd proponuję ten czas twórczo zagospodarować upamiętniając powstanie wielkopolskie i jego bohaterów, zwłaszcza jeśli w rodzinie byli powstańcy. Zachęcam Państwa do odkrywania i dokumentowania dziejów powstania wielkopolskiego.

Przejrzyjcie więc rodzinne archiwa, dokumenty i pamiątki powstańcze po ojcach, dziadkach, pradziadkach..., które stanowić mogą źródło cennej wiedzy służącej popularyzowaniu nieznanych faktów z historii powstania wielkopolskiego w różnych formach.

Po pierwsze - do opracowań nowych biogramów do naszego wydawnictwa „Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919".

Autorami biogramów w tym wydawnictwie (wydano już 16 tomów) są zarówno profesjonalni historycy jak i regionaliści oraz członkowie rodzin uczestników powstania.

Wy, potomkowie powstańców możecie również być autorami biogramów swoich przodków. Przy tej okazji przypomina się mi historia pewnej autorki, namówionej do opracowania sylwetki swego dziadka, która po wydrukowaniu wyraziła dumę, że jej dziadek, który nie był żadnym dowódcą, znalazł się w tym wydawnictwie. Odpowiedziałem jej, że wszyscy jesteśmy dumni z każdego powstańca niezależnie od posiadanej rangi. W powstaniu wielkopolskim uczestniczyli bowiem ludzie różnych środowisk społecznych i zawodów, chłopi i ziemianie, rzemieślnicy i kupcy, nauczyciele i księża katoliccy, aptekarze, kolejarze i inni. Były też osoby o zainteresowaniach literackich, artystycznych i plastycznych. Wywołali oni oddolny zryw niepodległościowy, który zakończył się zwycięstwem.

W dotychczas wydrukowanych tomach biogramów powstańczych znajduje się już przeszło trzy tysiące sylwetek powstańczych, jednak uczestników powstania było kilkadziesiąt tysięcy. Naszym celem jest dalsza prezentacja ich sylwetek, ich działań powstańczych, dalszych losów, życia rodzinnego i pracy zawodowej po odzyskaniu niepodległości.

Po drugie - można odkryte, znalezione dokumenty powstańcze, zdjęcia i inne materiały przesłać do rocznika „Wielkopolski Powstaniec", do działu pt. „Odkrywamy i dokumentujemy dzieje Powstania Wielkopolskiego 1918-1919", w którym prezentujemy wszystkie odkrycia i ciekawostki z historii powstania. Ponadto niektóre z nich, za Państwa zgodą, mogą być przekazane do Muzeum Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu. Materiały te można przesłać w formie kserokopii.

Po trzecie - jeżeli macie Państwo własne pomysły dokumentowania i popularyzowania czynu powstańczego, podzielcie się nimi z naszym Towarzystwem. Wykorzystamy je w dalszej działalności. Materiały prosimy przesyłać na podany poniżej adres.

Życzę Państwu przetrwania epidemii w zdrowiu, powodzenia i satysfakcji z włączenia się w popularyzowanie bohaterów wielkopolskiego czynu niepodległościowego 1918/1919 roku.

Stefan Barłóg
Prezes Honorowy
Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego

Zarząd Główny
Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego
61-823 Poznań
ul. Piekary 17
e-mail: publikacjezgtppw@onet.pl

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

abp - arcybiskup
AK - Armia Krajowa
AM - Akademia Medyczne
AO - Armia Ochotnicza
ap - akta personalne
AAP - Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
APL - Archiwum Państwowe w Lesznie
APP - Archiwum Państwowe w Poznaniu
baon - batalion
BK - Biblioteka Kórnicka
b. zab. prusk. (b. z. pr.) - były zabór pruski
CAW - Centralne Archiwum Wojskowe
ckm - ciężki karabin maszynowy
cm. - cmentarz
dak - dywizjon artylerii konnej
d-ca - dowódca
dr - doktor
ds. - do spraw
dyon - dywizjon
Fr.Lit.-Biał. - Front Litewsko-Białoruski
Fr.Wlkp. - Front Wielkopolski
Fr.Ukr. - Front Ukraiński
Fr.Woł. - Front Wołyński
gen. - generał
GG - Generalne Gubernatorstwo
hr. - hrabia
inż. - inżynier
k. - koło
kl. - klasa
km - karabin maszynowy
komp. - kompania
kpr. - kapral
kpt. - kapitan
kpt. posp. rusz. - kapitan pospolitego ruszenia
ks. - ksiądz
LOPP - Liga Obrony Powietrznej Państwa
m.in. - miedzy innymi
mjr - major
MSZ - Ministerstwo Spraw Zagranicznych
mszps - maszynopis
NKSL (Nacz. K-da Straży Lud.) - Naczelna Komenda Straży Ludowej
NOW - Narodowa Organizacja Wojskowa
NRL - Naczelna Rada Ludowa
ok. - około
org. - organizacja, organizacyjny
p. - pułk
pac - pułk artylerii ciężkiej
pal - pułk artylerii lekkiej
pap - pułk artylerii polowej
PAU - Polska Akademia Umiejętności
pchor. - podchorąży
PCK - Polski Czerwony Krzyż
PKP - Polskie Koleje Państwowe
PKU - Powiatowa Komenda Uzupełnień
plut. - plutonowy
płd. - południe
płk - pułkownik
płn. - północ

por. - porucznik

POW zab. prusk. (z. p.) - Polska Organizacja Wojskowa zaboru pruskiego

pow. - powiat

pp - pułk piechoty

ppłk - podpułkownik

ppor. - podporucznik

PPR - Polska Partia Robotnicza

PPS - Polska Partia Socjalistyczna

PRL - Powiatowa Rada Ludowa

prof. - profesor

psk - pułk strzelców konnych

psp - pułk strzelców pieszych

p. strz. wlkp. - pułk strzelców wielkopolskich

PTPN - Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

p. uł. - pułk ułanów

p. uł. wlkp. - pułk ułanów wielkopolskich

rez. - rezerwowy, rezerwy

rkps - rękopis

RP - Rzeczpospolita Polska

rtm. - rotmistrz

sierż. - sierżant

SL - Straż Ludowa

st. - starszy

strz. - strzelec

szer. - szeregowy

T. P. W. - Towarzystwo Powstańców i Wojaków

UJ - Uniwersytet Jagielloński

UP - Uniwersytet Poznański

ur. - urodzony

VM - Virtuti Militari

wg - według

Wlkp., wlkp. - Wielkopolska, wielkopolski

woj. - województwo

wojsk. - wojskowy

WP - Wojsko Polskie

wsch. - wschód

zach. - zachód

Zarz. - Zarząd

ZBoWiD - Związek Bojowników o Wolność i Demokrację

zm. - zmarł

ZPW - Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)

ZWZ - Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. - Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu.

Amtliches Materials - Amtliches Material zum Massenmord von Katyn. Berlin 1943. Deutsches Informationsstelle.

Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę - Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę: Wielkopolanie w obozach sowieckich. Z. 1-3. Kościan 1990-1993. Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej.

Charków: Księga cmentarna - Charków. Ksiega cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Ciesielski J. (i in.). Warszawa 2003. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Gabinet Pamiątek Historycznych .... - Gabinet Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka, Dopiewo.

Gostyński Słownik Biograficzny - http://www.muzeum.gostyń.pl/Gostyński Słownik Biograficzny Grabów - Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbiorowa pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów - Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów poznańskich. Poznań 1999. Towarzystwo b (yłych) Żołnierzy i Przyjaciół 15 Pułku Ułanów Poznańskich.

Katyń: Księga cmentarna - Katyń. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Kiński J. (i in.). Warszawa 2000. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty - Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża 1943-1944, Warszawa 2012. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.

Kartoteka uczestników powstania .... - Kartoteka uczestników powstania wielkopolskiego 1918 - 1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiak Dopiewo.

Kawalerowie ...- Kawalerowie Virtuti Militari 1792 - 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz. 1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Kawalerowi Virtuti Militari w mogiłach katyńskich - Banaszak K., Roman W. K., Sawicki Z., Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich. Warszawa 2000. Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari.

Kryska-Karski T., Straty korpusu oficerskiego - Kryska-Karski T., Straty korpusu oficerskiego 1939-1945. Londyn 1996. Polska Fundacja Kulturalna.

Księga pochowanych żołnierzy - Księga pochowanych żołnierzy pochowanych w II wojnie światowej. T. 5: Polscy jeńcy wojenni i internowani. Pruszków 1996. Oficyna Wydawnicza „Ajaks".

Lista odznaczonych - Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym http://powstańcy-wielkopolscy.pl/lista odznaczonych

Łukomski G., Polak B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 - Łukmski G, Polsk B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Działania bojowe, aspekty polityczne, kalendarium. Koszalin-Warszawa 1995. Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie.

Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari - Łukomski G., Polsk B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945. Koszalin 1997. Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej.

Mikulski T., Biogramy Jańców - Mikulski T., Biogramy jeńców: Kozielski, Starobielsk, Ostaszków, Ukraina, zaginieni. Wrocław 1999. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Moszyński A.: Lista katyńska - Moszyński A.: Lista katyńska. Jeńcy obozów Kzielsk, Ostaszków, Starobielsk zaginieni w Rosji Sowieckiej. Londyn 1982.

Paluszkiewicz, Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych - M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 - 1918. Poznań 2000.

Pamiętniki znalezione w Katyniu - Pamiętniki znalezione w Katyniu z przedmową Janusza Zawodnego. Do druku przygotował Stepek J. A.. Wyd. 2. Paris 1990. Editions Spotkania.

Pawlak J., Ostatnie lądowanie - Pawlak J., Ostatnie lądowanie, lotnicy polscy zamordowan i, zaginieni i zmarli w ZSRR. IX 1939 - IX 1942. Warszawa 1994. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Powstańcy wielkopolscy..., T. 1 -Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 1. Słowniczek biograficzny. Poznań 2001.

Powstańcy wielkopolscy..., T. 2 - Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 2. Relacje i biogramy. Poznań 2008.

Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy.... Powstańcy wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego1918 - 1919, red. B. Polak Tom I - XVI, Poznań 2005 - 2019.

Rozstrzelani w Charkowie - Rozstrzelani w Charkowie. Alfabetyczny spis 3739 jeńców polskich ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu - maju 1940, według źródeł sowieckich i polskich. Warszawa 1996. Ośrodek „Karta".

Rozstrzelani w Katyniu - Rozstrzelani w Katyniu. Alfabetyczny spis 4410 jeńców polskich, według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich. Warszawa 1995. Ośrodek „Karta".

Słownik ... - Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 - 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Spis absolwentów gimnazjum w Śremie - Spis absolwentów Gimnazjum i Liceum im. Gen. Józefa Wybickiego w Śremie 1858-1998. (Śrem 1998).

Tucholski J., Mord w Katyniu - Tucholski J., Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista Ofiar. Warszawa 1991. Instytut Wydawniczy „Pax".

Tuszyński B., Księga sportowców polskich - Tuszyński B., Księga sportowców polskich ofiar II wojny światowej 1939-1945. Warszawa 1999. Wydawnictwo Arsprint.

Tuszyński B. Przerwan bieg - Tuszyński B., Przerwany bieg. Sportowcy z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska. Warszaw b. r. w. (1993). Editions „Spotkania".

Uczestnicy powstania .... - Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on - line. http://powstancywielkopolscy.pl/pl/

Udział społeczeństwa... - Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 - 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka - Wieliczka: Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918 - 1919, Poznań 1931.

Więckowski S., Historia 17 pułk artylerii polowej - Więckowski S., Historia 17 pułku artylerii polowej (2 p. a. l. wlkp.) 1919-1920 oraz kronika dziesięciolecia. Warszawa 1931. Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.

ANDRZEJEWSKI Mieczysław (1884 - po 1939), komendant POW ZP, kpt. WP. Ur. 23 listopada 1884 r. w Kobylince (ówczesny pow. krotoszyński), w rodzinie kupca Wincentego i Marii z Rodowiczów. Uczęszczał do 6-klasowej szkoły w Żerkowej i Gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu. Świadectwo dojrzałości uzyskał w Niemczech (1904). Po ukończeniu 6 semestrów Akademii Rolniczej uzyskał kwalifikacje inż. melioracji i budownictwa podziemnego. W 1906-1907 r. odbył roczną służbę wojskową, potem pracował (1908-1913) w Poznaniu, a następnie otworzył własne przedsiębiorstwo w Poznaniu i Wieluniu. Czynnie udzielał się w wielu polskich organizacjach, m. in. organizował gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Bochum i Szczecinie. 2 sierpnia 1914 r. został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni do Francji. Walczył m. in. pod Verdun, został dwukrotnie ranny. Przeniesiony w maju 1918 r. do Poznania, we wrześniu wstąpił do POW ZP, a 14 listopada objął po W. Wierzejewskim jej komendę, sprawując funkcję z pomocą organu doradczego - tzw. Rady Jedenastu. Organizacja podlegała ogólnemu kierownictwu i kontroli ppor. M. Palucha, odpowiedzialnego za sprawy POW ZP w Komisariacie NRL. Przyczynił się do zorganizowania tzw. oddziału wywiadowczo-wykonawczego, skierował członków organizacji do formowania oddziałów Służby Straży i Bezpieczeństwa. Przejął do POW ZP tzw. Grupę K. Habera, kontrolując zakłady i magazyny gospodarcze. Od 27 grudnia 1918 r. do 5/6 stycznia 1919 r. brał udział w zajmowaniu koszar, dworca głównego i stacji lotniczej na Ławicy. Dekretem Komisariatu NRL nr 1 (z 7 lutego 1919) mianowany ppor., od 21 stycznia, Rozkazem dziennym Dowództwa Głównego nr 38 (z 11 lutego 1919) został adiutantem W. Korfantego, komisarza NRL, z polecenia którego w kwietniu 1919 r. udał się na Górny Śląsk w roli instruktora POW Górnego Śląska. Wziął czynny udział w I powstaniu śląskim. Formalnie przydzielony do Bytomskiego Pułku Strzelców, Rozkazem dziennym nr 207 (z 7 sierpnia 1919) wcielony został do 8 p. strz. Wlkp., gdzie objął dowództwo 8 kompanii. 10 czerwca 1920 r. odkomenderowano go do 59 PP jako zastępcę dowódcy 2 baonu. Ranny 23 lipca, przewieziony został do szpitala w Poznaniu. Wrócił do 62 PP (d. 8 P. strz. Wlkp.). 31 marca 1922 r. zwolniony do rezerwy, objął poniemiecki majątek Udzierz (pow. Świecie). Później powoła-

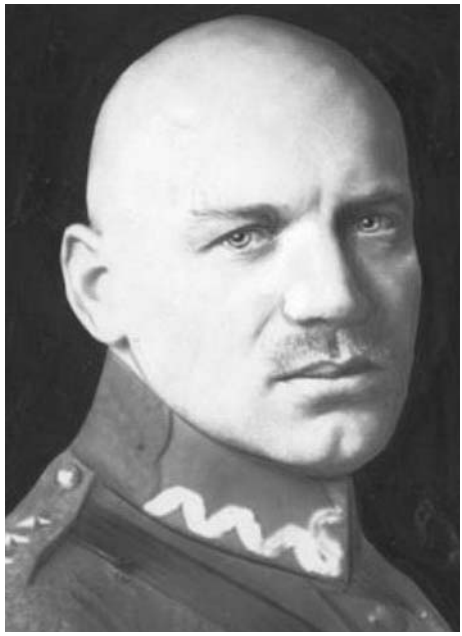

Mieczysław Andrzejewski

no go na stanowisko klasyfikatora gruntów w Pomorskiej Izbie Skarbowej. Działał aktywnie w organizacjach kombatanckich, napisał wspomnienia z działalności w POW ZP. Zm. po 1939 r. Odznaczony był: Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), medalami i odznakami. Związek małżeński zawarł z Zofią Jasińską.

CAW, Akta personalne. Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych; M. Andrzejewski, Polska Organizacja Wojskowa Zaboru Pruskiego a Powstanie Wielkopolskie w 1918 r., „Przegląd Wielkopolski" 1939, nr 3, s. 77-83; Wielkopolanie Kawalerowie Orderu Virtuti Militari 1918-1920. Red. Bogusław Polak i Michał Polak, Koszalin 2010, s. 11-12; A. Czubiński, Powstanie Wielkopolskie, Poznań 1978, (wg indeksu); K. Kandziora, POW (wg indeksu); B. Polak, Konspiracja polska w Poznaniu (1912-1918), „Kronika Miasta Poznania" 1984, nr 3-4, s. 81-96; w życiorysie, s. 62-63, duże nieścisłości w stosunku do akt personalnych.

Bogusław Polak

BAJODEK Ludwik (1898 - 1951), urodził się 17.08.1898 r. w Grębowie, w powiecie krotoszyńskim, jako syn Franciszka i Marianny z d. Raczkiewicz. Brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku Krotoszyn-Zduny. Przed II wojną światową i po niej pracował jako rolnik w rodzinnym gospodarstwie. Zawarł związek małżeński z Franciszką Maciejaszek z którą miał sześcioro dzieci: Józefa, Edmunda, Stanisława, Wacława, Romana i Marię. Zmarł 19.08.1951 r. w Grębowie. Został pochowany na cmentarzu w Rozdrażewie.

Lista Powstańców sporządzona przez Wacława Pabicha, dowódcę Kompanii Rozdrażewskiej; Relacja wnuczki Elżbiety Waliszewskiej.

Alicja Banaszek

BŁAŻEJEWSKI Stanisław (1890 - 1958) dowódca 5. kompanii jarocińskiej (rekruckiej). Ur. 5.10.1890 w Pawłowie, pow. Wągrowiec, s. Wincentego i Franciszki z d. Sloińska. Dzięki wymienieniu mjra Stanisława Błażejewskiego przez powstańców proponowanych w okresie międzywojennym do odznaczenia, wiadomo, że mieszkał wtedy w Ostrowie Wlkp. i prowadził tam hurtownię tytoniu. Nie wiadomo na dzień dzisiejszy, kiedy zgłosił się do polskiego oddziału w Jarocinie. Maksymilian Błażejewski (zbieżność nazwisk) w niemieckim batalionie zapasowym pełnił służbę „przy lekarzu". Władysław Banaszak w „Powstańcze tradycje Ziemi Jarockiej" podaje, ze otrzymywał on regularnie czerwoną prasę. Obydwaj byli już w oddziale polskim „Wach Und Sicherheitskampanie des Kreises Jarocin" w dniu 2 stycznia 1919. Wymienia go Komendant hr. Zbigniew Gorzeński w swej relacji o udziale Jarocina w opanowaniu Krotoszyna. „... Dowiedziawszy się, że zanosi się na odebranie Krotoszyna, gdzie stał jeszcze batalion niemiecki, chciałem 1 stycznia po południu całą siłą ruszyć na Krotoszyn. Rada Ludowa Krotoszyńska zaklinała mnie jednak telefonicznie, żebym sam przyjechał i nie brał wojska. Pojechałem więc automobilem z adiutantem Malinowskim

i podoficerami Stanisławem i Maksymilianem Błażejewskimi i strzelcem Józefem Bartkowiakiem. Dowiedziałem się w Krotoszynie, że jakiś polski oddział ukrywa się w bliskości i czeka na stosowna chwilę do ataku. Był to Szlagowski, który miał 70 ludzi, pociąg pancerny bardzo prymitywny z jedną armatką, której zresztą wcale nie użyto. Przyjechawszy do Krotoszyna pertraktowałem najpierw z Radą Ludową, której nie mogę oszczędzić zarzutu, że powstrzymując mnie od ataku na Krotoszyn, przyczyniła się do tego, że Niemców ostatecznie z bronią musieliśmy wypuścić. Tymczasem Błażejewski Stanisław i Malinowski dowiedziawszy się, że na dworcu Niemcy ładują amunicję, żeby ją wywieźć, puścili się tylko z rewolwerami na dworzec. Malinowski wszedł na odwach, gdzie było 25 żołnierzy, karabin maszynowy i zastępca oficera. Błażejewski pilnował tymczasem drzwi, żeby nikt nie mógł wejść. Obaj zdjęli orzełki z czapek i udawali Niemców. Ledwie Malinowski wszedł na odwach, powstał na dworcu ogromny hałas, strzały karabinowe się sypały, a zastępca oficera chwycił karabin maszynowy, żeby przez okno strzelać do oddziału Szlagowskiego, który właśnie dworzec atakował. Na to Malinowski przyłożył mu rewolwer do głowy i zawołał „Hande Hoch!" Niemcy zgłupieli i rzucili karabiny. Wpadł Błażejewski, a zaraz za nim ludzie Szlagowskiego i dworzec był wzięty. Strat z naszej strony nie było żadnych dzięki odwadze owych dwóch podoficerów. Po niemieckiej stronie był jeden zabity. Przy pomocy ludności miejscowej, która się w jednej chwili uzbroiła w ukryte karabiny, obsadziłem cały Krotoszyn. Batalion niemiecki zamknięty w koszarach skapitulował pod warunkiem, że z bronią im będzie wolno wyjechać, co wobec słabych sił naszych musieliśmy przyznać. Cały materiał bardzo znaczny, jak broń, amunicja, mundury, bielizna, zostały w naszych rękach. Niemcom wolno było tylko jeden karabin na człowieka zabrać. (Władysław Banaszak, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ). Gdy cztery kompanie walczyły na wszystkich frontach powstania, Stanisław Błażejewski organizował w koszarach jarocińskich 5. kompanię. W jej skład weszli głównie młodzi chłopcy, którzy nie byli jeszcze na froncie, dlatego nazywano ją rekrucką. Na początku lutego 1919 r. doświadczona pruska machina wojenna otrząsnęła się już z szoku przegranej wojny i ucieczki cesarza Wilhelma z Niemiec. Generalicja niemiecka próbowała pokonać polskich powstańców i włączyć do Rzeszy ziemie polskie uzyskane w czasie rozbiorów. W pierwszych dniach lutego 1919 trzy kompanie jarocińskie (1., 3. i 4.) walczyły pod Rawiczem, 2. zaś pod Lesznem. Niemcy zajęli Zduny i tym samych zerwali umowę graniczną zawartą 3 stycznia 1919 w Freyhan (Cieszkowie) ustalającą linie demarkacyjną między Wielkopolską a Śląskiem na odcinku Krotoszyn - Zduny. Zajęcie przez Niemców Zdun właściwie otwierało pruskim doborowym pułkom z Milicza i Oleśnicy drogę do Krotoszyna, Ostrowa i Jarocina. Możliwe, że uderzenie na Zduny miało związać polskie rezerwy, aby nie były wysłane pod Rawicz. Na alarm podniesiony przez Krotoszyn pod Zduny wysłano natychmiast 5. kompanię pod dow. Stanisława Błażejewskiego, do której wcielono doświadczonych żołnierzy. Pod Zduny przybyły także z Krotoszyna dwie kompanie, w tym oddział kosynierów, powstańcy z Sulmierzyc oraz 7 lutego po-

wstańcy z Koźmina i Pleszewa. Niestety, Zdun nie udało się Polakom odebrać z rąk niemieckich. Kompania Błażejewskiego wróciła 8 lutego rano do Jarocina, zastąpiona przez 3. kompanię koźmińską. Wracających powstańców zatrzymał w parku obok rzeźni miejskiej Komendant Gorzeński i rozkazał wystąpić przed front Stanisławowi Błażejewskiemu, Janowi Mikołajewskiemu i Michałowi Walczakowi. Jako Komendant Okręgu Wojskowego VI wyróżnił przed frontem kompanii tych żołnierzy, którzy odznaczyli się pod Zdunami osobistą odwagą i dzielnością. St. Błażejewskiego awansował z sierżanta na podporucznika, Mikołajewskiego - z kaprala na plutonowego, a Michała Walczaka awansował z szeregowego na kaprala. Awans Błażejewskiego na oficera podany był w rozkazie Dowództwa Głównego w Poznaniu. Stanisław Błażejewski walczył z pewnością na froncie wschodnim. Do rezerwy przeszedł w stopniu majora. W roku 1915 zawarł związek małżeński z Jadwigą Talaczyńską ur. 15.09.1888 w Gołuchowie pow. pleszewski, c. Michała i Michaliny z d. Lewickiej. Stanisław Błażejewski zginął tragicznie w 1958 r. Żona zmarła 7.05.19063 w Pleszewie. Zostali pochowani w Pleszewie na cmentarzu przy ul. Kaliskiej. Zduny wróciły do Rzeczpospolitej dzięki ks. Bolesławowi Jaśkowiakowi (1884 -1939), od 1.11.1918 proboszczowi Zdun, który przesłał memoriały do Komisji Koalicyjnej w Paryżu i Komisji Ententy w Katowicach. Był głównym inicjatorem wzniesienia w Zdunach pomnika 17 poległych powstańców. Interweniował także w sprawie zwolnienia jeńców Polaków z niemieckiego obozu Neukammer. Od 1.11.1926 objął probostwo w kościele farnym pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu. 10.09.1939 został aresztowany i osadzony w miejscowym więzieniu, gdzie był bity. 10.11.1939 rozstrzelany w lesie Zajezierze pod Gniewkowem (Grzegorz Roczek, Jaśkowiak Bolesław, Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 - 1919, Słownik Biograficzny, Gniezno 2007, t. II, s. 51-52).

APP zesp. 884, syg. 247 i 250; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Klisz 2008; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis MRJ; Relacja Aleksandra Majchrzaka, MRJ 38/1; Relacja Czesława Pawłowskiego, MRJ 32/4.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

BOCIAŃSKI Ludwik (1892 - 1970) płk. dyplomowany, organizator powstania w Pleszewie, działacz społeczny i polityczny, wojewoda wileński i wielkopolski. Ur. 24.08.1892 r. w Pleszewie, w rodzinie chłopskiej. Uczył się w gimnazjum w Pleszewie, Ostrowie Wlkp. i Kępnie, działając w Towarzystwie Tomasza Zana. Zorganizował w Pleszewie drużynę skautowską. W armii niemieckiej podczas I wojny światowej walczył jako ppor. artylerii na froncie niemiecko-francuskim. Natychmiast po wybuchu rewolucji listopadowej w Niemczech (11 XI 1918) zjawił się w Pleszewie. Przewodniczył tam miejscowej Radzie Żołnierskiej, która zajęła koszary. Jako czynny członek POW ZP wziął udział w skutecznym przejęciu przez Polaków władzy w Pleszewie i powiecie. By zapewnić bezpieczeństwo miastu i zapobiec przemytnictwu z terenu Królestwa Kongresowego, utworzył ro-

Ludwik Bociański

dzaj kompanii Grenzschutzu, w której większość stanowili Polacy. Jej żołnierze pełnili straż pograniczną i kontrolowali miasto. Do batalionu w Szczypiornie, liczącego 150 ludzi, dostarczył dwa kulomioty. Uzbrojoną i zorganizowaną kompanię wysłał pod dowództwem ppor. F. Pamina do Poznania. Tego samego dnia rozwiązał w Pleszewie Radę Żołnierską, oświadczając, iż jest zbyteczna, ponieważ rządy w mieście przeszły ostatecznie w ręce polskie. Organizując sumiennie batalion pleszewski, jedną z kompanii wysłał do Krotoszyna, a drugą do Ostrzeszowa w celu obrony frontu płd. Zorganizował 2., 3. i 4. kompanię oraz kompanię karabinów maszynowych i wysłał je na front płd. pod Zduny i Rawicz. Liczący w końcu lutego 1919 r. ok. 800 osób baon został ostatecznie uformowany. Wziął czynny udział w walkach powstańczych w pow. ostrzeszowskim, rawickim i krotoszyńskim. Batalion pleszewski jako 1 baon wszedł w skład 8. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Jako jego dowódca był zarazem dowódcą tworzącego się pułku. W lipcu został mianowany organizatorem i dowódcą 2. Pułku Strzelców Pomorskich (później 64. Pułk Piechoty) w Grudziądzu. W 1920 r. wziął aktywny udział w przejęciu przez Polskę władzy wojskowo-politycznej na Pomorzu Gdańskim. W 1922 r. ukończył Szkołę Sztabu Generalnego w Warszawie. Studia wojskowe kontynuował w Paryżu. Był polskim attach wojskowym w Maroku, później szefem Wydziału Organizacyjnego „Zachód" w Biurze Ścisłej Rady Wojennej oraz przez pewien czas szefem wywiadu w Sztabie Generalnym. W 1927 r. został mianowany dowódcą 86. Pułku Piechoty w Mołodecznie. W latach 1930-1934 był komendantem Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowii Mazowieckiej - Komorowie, a następnie dowódcą 20. Dywizji Piechoty w Baranowiczach. Od 3 XII 1935 r. został wojewodą wileńskim, wykazując duży talent organizacyjny i dobre rozeznanie w złożonych sprawach narodowo-politycznych tego regionu. 31 V 1939 r. uzyskał nominację na wojewodę poznańskiego. Popierał wszelkie inicjatywy narodowe i polityczne organizacji byłych powstańców wielkopolskich. We wrześniu 1939 r. kierował m. in. ewakuacją urzędów, władz oraz instytucji Wielkopolski. 17 IX 1939 r. próbował popełnić samobójstwo, sprzeciwiając się opuszczaniu Polski przez wodza naczelnego i Rząd Rzeczpospolitej. Odratowany przedostał się do Palestyn. Potem przebywał w Portugalii, skąd w 1947 r. przeniósł się do Anglii. Nie brał czynniejszego udziału w życiu politycznym emi-

gracji. Zmarł w Londynie 7 lutego 1970 r. Został pochowany na cmentarzu Gunnersburg. Rodziny nie założył. Zgodnie z ostatnią wolą płk. Ludwika Bociańskiego Michała Karalusa, jego prochy w roku 2009, z inicjatywy starosty pleszewskiego sprowadzono do Pleszewa. Z honorami wojskowymi zostały złożone w kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przy ul. Kaliskiej. Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari - 1921, Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta - 1936, Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta - 1932, Krzyż Niepodległości z Mieczami - 1932, Krzyż Walecznych - 1923, Złoty Krzyż Zasługi - 1925, Krzyż Żelazny II kl. (Cesarstwo Niemieckie) - przed 1918, Order Białego Orła IV kl. (Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców) - przed rokiem 1920, Legia Honorowa V kl. (Francja) - przed 1920, Krzyż Komandorski Orderu Korony Rumunii - przed 1920, Order Białej Róży III kl. (Finlandia) - przed 1928, Order Trzech Gwiazd III kl. (Łotwa) - przed 1928. Oryginalne ordery i odznaczenia są na stałe przytwierdzone do cokołu rzeźby Matki Boskiej Kozielskiej w kościele św. Andrzeja Boboli w Londynie, gdzie były złożone jako wota dziękczynne.

Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich, pod red. Antoniego Czubińskiego, Bogusława Polak, Poznań 2002, s. 36, biogram opracował Bernard Piotrowski; Wojtala Tomasz, BOCIUN, płk. dypl. Ludwik Bociański (1892 - 1970), Pleszew 2012; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ; Wikipedia: Ordery i odznaczenia.

Kazimira Horyza - Pachciarz

BOLEWSKI Jan Władysław (1878 - 1963), dr n. med. lekarz w Krotoszynie i wybitny działacz niepodległościowy. Urodził się 13 marca 1878 r. w Jarocinie, jako syn urzędnika Władysława i Walentyny z Nowakowskich. Początkowo uczęszczał do gimnazjum w Nakle, a następnie w roku 1897, przeniósł się do gimnazjum w Krotoszynie, w którym w roku 1898 złożył egzamin dojrzałości. Po maturze podjął studia medyczne, studiując kolejno w kilku ośrodkach uniwersyteckich. Ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu Wrocławskiego, a w 1904 r. złożył „summa cum laude" na Uniwersytecie w W rzburgu egzamin państwowy na lekarza i uzyskał stopień dra n. med. W czasie nauki w gimnazjum nakielskim kierował tamtejszym tajnym kółkiem samokształceniowym im. Tomasza Zana, jak również podobnym kółkiem w gimnazjum w Bydgoszczy. Na pożegnanie otrzymał od swych przyjaciół z gimnazjum nakielskiego Pierścień Filomacki, wyróżnienie dla młodych działaczy. Po przybyciu do gimnazjum krotoszyńskiego stanął na czele TTZ, które posiadało tam tradycje sięgającą roku 1846. Rozwinął tam ożywioną działalność, w wyniku której do TTZ wstępowali również uczniowie klas młodszych. Jako prezes TTZ w gimnazjum krotoszyńskim utrzymywał liczne kontakty z podobną organizacją w gimnazjum ostrowskim i jej prezesem Stefanem Rowińskim. Z inicjatywy J. W. Bolewskiego odbył się w Poznaniu, w roku 1898, zjazd przedstawicieli wszystkich kół gimnazjalnych TTZ. Wspólnie ze S. Rowińskim doprowadził w roku 1898 do zjednoczenia kół tego towarzystwa z Wielkopolski i Poznania, a w roku 1899 był współzałożycielem, a następnie komisarzem bardzo ścisłego

Jan Władysław Bolewski

i zakonspirowanego związku gimnazjalistów pod nazwą „Czerwonej Róży", obejmującego swym oddziaływaniem teren całego zaboru pruskiego i Krakowa. Jednocześnie został delegatem do KC Kółek Gimnazjalnych z terenu Królestwa Polskiego w Warszawie. Po podjęciu studiów medycznych został przewodniczącym zarządu „Tajnego Związku Towarzystw Akademickich w Niemczech". Za przynależność i działalność w tej organizacji stanął wraz ze swymi przyjaciółmi, w roku 1901, przed sądem w Poznaniu i został skazany na cztery miesiące więzienia, karę odbywał w więzieniach Poznania i Nakła. Został jednocześnie, jako pierwszy z Poznańczyków, przyjęty przez Zygmunta Balickiego do „Zetu", organizacji studenckiej, propagującej ideologię Ligi Polskiej. Podczas studiów w Krakowie, w roku 1900 został przewodniczącym tamtejszego Koła Akademickiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i członkiem Zarządu Głównego tej organizacji. Jednocześnie kierował szkołą dla analfabetów na Podgórzu, w Krakowie. Za przewóz bibuły został wtrącony na dwa miesiące do carskiego więzienia w Będzinie i na dwa dalsze miesiące do Sosnowca. Obydwie kary odbywał pod pseudonimem „dra Bielskiego". Po uzyskaniu doktoratu wrócił do Krotoszyna i tam wspólnie z ks. Paulinem Wojciechowskim, mecenasem Langiewiczem i księgarzem Antonim Masłowskim walczył o polskość tej ziemi. W roku 1907 praktykujący w Krotoszynie dr J. W. Bolewski został skazany na trzy miesiące więzienia za organizowanie strajku szkolnego. Karę odbywał w więzieniu w Krotoszynie. Już jako lekarz wyróżniał się długoletnią działalnością w „Bazarze Poznańskim". Przyjeżdżał do Poznania, wygłaszając prelekcje i odczyty w języku polskim i prowadził tam ożywioną działalność popularnonaukową. W patriotycznym domu dra J. W. Bolewskiego przechowywano i wypożyczano książki polskie, a także mieściło się tam za czasów pruskich jakby „prywatne gimnazjum polskie". Z chwilą wybuchu pierwszej wojny światowej został powołany jako pruski lekarz wojenny. Był także członkiem rewolucyjnej komórki żołnierskiej w Hanowerze. W listopadzie 1918 r. wszedł w skład krotoszyńskiej Rady Robotniczo-Żołnierskiej, jako jeden z sześciu jej polskich członków. Zostaje jednocześnie polskim kontrolerem niemieckiego landrata w Krotoszynie. Jako członek wspomnianej Rady został wybrany delegatem do Centralnej RR-Ż w Poznaniu, a następnie na Kongres Rad do Berlina. Obok mec. M. Langiewicza był czołowym dzia-

łaczem krotoszyńskiej Powiatowej Rady Ludowej, mimo że formalnie nie wchodził w jej skład. Oprócz pozostałych działaczy PRL przyczynił się znacznie do opuszczenia Krotoszyna przez kirasjerów Grenzschutzu, którzy w grudniu 1918 r. wycofali się na Śląsk. Wyzwolenie Krotoszyna w dniu 1 stycznia 1919 r., po blisko 126- letniej niewoli pruskiej, było wspólnym dziełem załogi pociągu pancernego, przybyłych do miasta powstańców oraz miejscowych działaczy i ochotników, a wśród nich przede wszystkim dra J. W. Bolewskiego. Rezultatem prowadzonych przez niego pertraktacji z miejscowym garnizonem była kapitulacja załogi niemieckiej, której przyznano honorowe wyjście z bronią, ale bez amunicji i karabinów maszynowych. Jednak warunki kapitulacji, na podstawie których niemiecka załoga Krotoszyna opuściła miasto, niektórzy uważali za zbyt korzystne dla Niemców. M. in. Zygmunt Wieliczka krytykował za to PRL, a szczególnie dra Bolewskiego. Nie należy jednak zapominać, że bez przedstawicieli Rady Ludowej silny, z 600 żołnierzy złożony garnizon niemiecki, nie podjąłby w ogóle pertraktacji. Dlatego wydaje się, że zaproponowane wówczas przez dra J. W. Bolewskiego ustalenia odnośnie zajęcia Krotoszyna bez walki, przy zezwoleniu na honorowe odejście z miasta załogi niemieckiej było rozwiązaniem słusznym. Pozwoliło ono ponadto na zdobycie przez powstańców pokaźnej ilości broni i amunicji. Dr Bolewski został komendantem powstających na początku stycznia 1919 r. kompanii Straży Ludowej, które przejęły w mieście i powiecie zadanie utrzymania ładu i porządku. Stanął on również na czele Drużyn Bojowych, ochotniczych formacji działających w miastach i wsiach powiatu, liczących łącznie 500 osób, które oddały sprawie powstania wielkie usługi. Drużyny te w połowie lutego 1919 r. walczyły pod dowództwem swego komendanta, dra Bolewskiego, na froncie pod Zdunami i zasłynęły szczególnym męstwem, a ich dowódca został tam ranny. W odrodzonej Polsce jako kapitan był lekarzem WP. Jako wybitny specjalista - chirurg objął kierownictwo Szpitala Miejskiego w Krotoszynie, pełniąc tę funkcję do 1949 r. W okresie międzywojennym działa nadal w zakresie popularyzacji wiedzy. Był kierownikiem Publicznych Wykładów Naukowych, jak również wykładał na Uniwersytecie Ludowym, był także długoletnim prezesem „Sokoła" i opiekunem harcerzy w Krotoszynie. W roku 1936 wydał pod pseudonimem „Jan Sadkowski" pracę pt. „Krotoszyn w powstaniu 1918 - 1919 roku", w której podjął polemikę z krytyczną oceną działalności PRL w Krotoszynie i swojej osoby, zawartą w pracy Z. Wieliczki „Od Prosny po Rawicz". Z chwilą wybuchu wojny działał, od roku 1939, w konspiracyjnych organizacjach „Wolnych Braci" i „Ojczyzna" w Krotoszynie. Był zastępcą kierownika „Ojczyzny" na Ostrów Wlkp. i powiaty południowej Wielkopolski. W roku 1940 został wysiedlony do GG, gdzie nadal działał w ruchu oporu, m. in. był komendantem szpitala partyzanckiego na obwód kielecki. Zasypany po wybuchu miny niemieckiej, odniósł poważną kontuzję - stracił słuch. W roku 1945 wrócił do Krotoszyna i podjął pracę w szpitalu. Do ostatnich chwil swego życia służył radą i pomocą licznym pacjentom, darzącym go swym zaufaniem. Jego wiedzy i mistrzostwu zawodowemu wielu pacjentów zawdzięczało zdrowie i życie. Odznaczony był Orderem Sztandaru Pracy I klasy, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem

Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i innymi. Zmarł 1 września 1963 r. w Krotoszynie, przeżywszy 85 lat i pochowany został na miejscowym cmentarzu. Jego pogrzeb, w którym uczestniczyły tysięczne rzesze mieszkańców miasta, był wielką manifestacją. Krotoszyn uczcił pamięć swego Zasłużonego Obywatela poprzez nazwanie ulicy, przy której mieści się szpital, jego imieniem. Był żonaty z Antoniną z Wołłeszów (1882 - 1925). Ich jedyny syn Zbigniew, ur. w Wilnie w roku 1905, absolwent gimnazjum krotoszyńskiego z roku 1923, podczas dalszych studiów zapadł na zdrowiu i po dłuższej chorobie zmarł poza Krotoszynem ok. roku 1930. J. W. Bolewski zawarł w roku 1938 nowy związek małżeński ze Stanisławą z Luchtów (1904 - 1965).

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polizei Präsidium Posen, Dr Johann Bolewski, praktischer Arzt in Krotoschin, sygn. 3510; USC Krotoszyn, Księga zgonów nr 56/1925 i nr 185/1963; USC Ostrów Wlkp., Księga zawartych związków małżeńskich, nr 50/1938; UMiG Krotoszyn, Księga meldunkowa miasta Krotoszyna od roku 1900, ul. Koźmińska 2, od 1.10.1908 nr 8; W. Bolewski, Wycinek z pamiętnika (maszynopis w posiadaniu rodziny); Pamiętnik Zjazdowy. Zjazd wykładowców i wychowanków Liceum im. Hugona Kołłątaja w Krotoszynie, Krotoszyn 1959, s. 29-34; Pamiętnik Zjazdowy. Zjazd wykładowców i absolwentów Liceum im. Hugona Kołłątaja w Krotoszynie, Krotoszyn 1986, s. 27-28: J. Sadkowski, Krotoszyn w powstaniu 1918/1919 roku, Ostrów 1936; J. Smreka, Polacy na studiach lekarskich we Wrocławiu w latach 1811-1918, Wrocław, s. 84-87, 110; Z. Wieliczka, Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, t. I, Poznań 1931, 9-223; W. Gill, Krotoszyn i Koźmin w powstaniu wielkopolskim, w: Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Kalisz 1978, s. 145-163; Tenże, Z dziejów Towarzystwa Tomasza Zana w gimnazjum w Krotoszynie, Krotoszyn 1967, s. 3-18; Tenże, Z dziejów gimnazjum w Krotoszynie w latach 1836-1920, „Rocznik Kaliski", t. XII, s. 97-137; Biogram dr J. W. Bolewskigo autorstwa W. Gilla w skróconym kształcie (i z błędną datą wyzwolenia Krotoszyna: „z 31 XII na 111919") ukazał się w Słowniku biograficznym powstańców wielkopolskich 1918-1919, redakcja naukowa A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 37-38.

Władysław Gill

BOROWSKI Kazimierz (1900 - 1975), powstaniec wielkopolski, żołnierz Wojsk Wielkopolskich i Wojska Polskiego, urzędnik kolejowy. Urodził się 17 lutego 1900 roku w Poznaniu w rodzinie Franciszka Borowskiego, właściciela zakładu cholewkarskiego w Poznaniu na Starym Rynku i jego żony Stanisławy z Szambelanów. Miał rodzeństwo: brata Aleksa, który poległ na I wojnie światowej w 1916 roku pod Verdun oraz pięć sióstr: Marię, Wiktorię, Stanisławę, Zofię i Annę. Po ukończeniu 7 klasowej szkoły powszechnej w Poznaniu podjął pracę jako elew księgarski. Działał w drużynie skautowej w Poznaniu od jej powstania w 1912 roku do 1915 roku. Od 27 grudnia 1918 roku uczestniczył w walkach zmierzających do wyparcia Niemców z centrum Poznania i innych rejonów miasta. Brał udział w ataku na: Prezydium Policji, Dworzec Główny,

Kazimierz Borowski

koszary 6 pułku grenadierów niemieckich na Jeżycach, koszary 5 pułku artylerii ciężkiej na Sołaczu oraz walkach na Wildzie i Cytadeli. Następnie walczył w oddziałach powstańczych w zachodniej Wielkopolsce o Zbąszyń, Grójec Wielki, Grójec Mały, Chabienice i Kopanicę. Dowódcami kompanii, w której służył byli: Stanisław Trojanowski i Władysław Tomczak. W styczniu 1919 roku wstąpił do Wojsk Wielkopolskich, a potem do Wojska Polskiego. Zdemobilizowany w grudniu 1921 roku. W 1922 roku podejmuje pracę w Izbie Skarbowej w Poznaniu, a od 1928 roku na kolei. Z małżeństwa zawartego w 1933 roku z Gertrudą Thriene urodzili się dwaj synowie: Włodzimierz (1937) i Zenon (1945). Po śmierci pierwszej żony zawarł powtórnie związek małżeński w 1970 roku z Walerią Chmielnik. W czasie okupacji niemieckiej przebywał w Poznaniu, pracując na kolei. Po zakończeniu II wojny światowej kontynuował pracę na kolei, w księgowości. Zmarł w Poznaniu 3 stycznia 1975 roku i spoczywa na cmentarzu junikowskim.

CAW, Kwestiojonariusz Komisji Krzyża Niepodległości, sygn. Borowski Kazimierz odrzuc. 02.03.1936; informacje syna Zenona Borowskiego z Poznania.

Maria Zielińska-Sierpowska

BUKOWSKI Bernard (1897 - 1975), robotnik, żołnierz kompanii szamotulskiej, saper. Ur. 25 lipca 1897 r. w Sierakówku pow. Oborniki, w rodzinie Stefana B. i Antoniny Gacek. Ukończył siedmioklasową szkołę powszechną, nast. wykonywał prace sezonowe. W ll. 1914-1918 w armii niemieckiej. Służył we Francji, jako saper. W grudniu 1918 r. wrócił do Wielkopolski, 20.01.1919 r. wstąpił do kompanii powstańczej w Szamotułach, uczestniczył w walkach pod Sierakówkiem i Czarnkowem. 5 lutego przeniesiony do Poznania do 1 kompanii saperów. Potem z częścią tej kompanii odesłany do Rawicza, gdzie walczył do kwietnia 1919 r. roku przeciwko Grenzschutzowi i dywersantom cywilnym terroryzującym ludność polską. W maju 1919 r. przeniesiony ze swoją kompanią w okolice Inowrocławia i Nakła. W ll. 1920 - 1921 na Froncie Litewsko - Białoruskim. Bezterminowo urlopowany (de facto zdemobilizowany) w sierpniu 1921 r. W okresie międzywojennym był bezrobotny, wykonywał prace dorywcze, od 22.03.1930 r. był członkiem Zw. Weteranów Powstań

Bernard Bukowski

Narodowych RP 1914/1919; zweryfikowany. W okresie okupacji hitl. pracował na terenie Wielkopolski w firmie wodno - kanalizacyjnej, W 1944 r. wywieziony na roboty przymusowe do Turyngii. Powrócił do kraju w sierpniu 1945 r. Pracował jako szklarz w Zakładach HCP w Poznaniu. Należał do ZBoWiD. 13 XII 1971 r. Uchwałą Rady Państwa mianowany podporucznikiem. Zmarł 9 września 1975 r., w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu Junikowskim. Odznaczenia: m. in. Krzyż Kawalerski OOP (1968), Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918/1921 (1937), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957), Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich. W 1931 r. zawarł zw. małżeński z Katarzyną Brenk. Dzieci: Maria (zam. Czosnowska, ur., 1933), Salomea (Plucińska, Kozak, 1935-1992), Stefan (1939-2006).

AP Poznań, Związek Powstańców Wielkopolskich, sygn. 45. Strona: http://powstancywielkopolscy.pl/pl/search; Dokumentacja rodzinna, informacje wnuków, Ewy Kasprzak i Mariusza Czosnowskiego.

Marek Rezler

CEGŁOWSKI Antoni (1893 - 1973), ppor. mianowany. Ur. 19 maja 1893 r. w Piotrowie (pow. Kościan), syn Walentego (zamordowany przez Niemców w 1941 r. w obozie w Konstantynowie) i Petroneli z d. Grybczyńska (zm. 1937 r.); miał czterech braci (Walenty, Szczepan, Józef, Michał) i trzy siostry. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Kościanie, później pracował w leśnictwie (od 1 stycznia 1912 r. do 1 października 1913 r. w administracji w Leśnictwie Miejskim w Żepnicach). W okresie 10 października 1913 r. - 30 grudnia 1918 r. znajdował się w armii niemieckiej. W oddziałach powstańczych od 7 stycznia do 20 lutego; walczył na froncie północnym (Szubin, Kcynia, Gołańcz) oraz na froncie zachodnim (Zbąszyń, Węgielno, Sępolno k. Nowego Tomyśla). Służył w 10 p. strz. wlkp. Uczestnik wojny polsko-rosyjskiej roku 1920. Od 15 maja 1920 r. służył w Baonie Zapasowym Aeronautycznym w Poznaniu, od 30 czerwca 1920 r. w 3 Baonie Balonowym w Toruniu, od 28 listopada 1928 r. w 2 Baonie Balonowym w Jabłonnej, będąc zawodowym chor. na stanowisku oficera żywnościowego. Uczestnik kampanii wrześniowej. Podczas okupacji przebywał w Legionowie, od 1 kwietnia 1940 r. pracując na kolei wschodniej. Początkowo pracował jako pracownik fizyczny, później jako pracownik biurowy.

9 września 1944 r. został wywieziony wraz z rodziną na roboty przymusowe w głąb Niemiec, gdzie przebywał w miejscowości Apolda w Turyngii do wiosny 1945 r. Zatem nieprawdziwa jest informacja w literaturze, jakoby w marcu 1940 r. znajdował się w obozie internowanych baloniarzy na Węgrzech. Na ziemie polskie powrócił przez obozy Gotta oraz Wildflecken w Bawarii. 3 września 1945 r. znalazł się wraz z rodziną w Lesznie. Wkrótce rozpoczął pracę w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lesznie w charakterze podreferendarza. Z początkiem 1946 r. pracował tamże w Wydziale Rolnictwa i Leśnictwa. Od 1 maja 1953 r. pracował w Budowlanym Przedsiębiorstwie Państwowym w Lesznie. Od 1 października 1946 r. członek Związku Zawodowego Pracowników Państwowych RP, od 1 listopada 1952 r. członek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W PZPR do 1952 r. Dwukrotnie żonaty: z Janiną z d. Kozłowska (1900-1929/1930) oraz od 6 lutego 1931 lub 1932 r. (ślub w Łodzi w Kościele św. Krzyża) z Heleną z d. Kralkowska (1899-1981). Z pierwszego małżeństwa córka Stefania Hebisz (1927-2000). Zm. 17 lipca 1973 r. w Lesznie i został pochowany w kwaterze powstańców na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej. Awanse: 1 stycznia 1921 r. - st. sierż.; 1 lutego 1921 r. - chor. zawodowy; ppor. mianowany. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1964 r.), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym medalem za 10 lat służby wojskowej, Srebrnym medalem za 20 lat służby wojskowej. Kolekcja pamiątek po A. Cegłowskim otrzymała wyróżnienie podczas „Akcji: Powstanie", wydarzeniu zorganizowanym w 2018 r. przez Miasto Poznań i Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, którego celem było zebranie pamiątek po powstaniu i powstańcach wielkopolskich.

APL, Urząd Miasta Leszna, Koperta osobowa dowodów osobistych - Cegłowski Antoni, sygn. 34/1126/0/-/302; APL, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lesznie, Akta (osobowe) Cegłowski Antoni (ur. 19.05.1893 r., syn Walentego) - kontraktowy sekretarz, sygn. 34/188/0/-/1700; J. Szczepański, Wojska balonowe. Legionowo 1897-1939, Pruszków 2004; K. Handke, P. Handke, J. Wawrzyniak, Kwatera powstańców wielkopolskich 1918-1919 na cmentarzu w Lesznie, Leszno 2005, s. 10; K. Zydorowicz, Dziadek to mój bohater, „ABC" nr 45 z 7-13.11.2018, s. 10; Akcja: powstanie. Katalog, oprac. D. Książkiewicz-Bartkowiak, Poznań 2018, s. 38; D. Książkiewicz-Bartkowiak, Akcja: powstanie, „Kronika Miasta Poznania" 3, 2018, s. 365-370; Cyryl. Wirtualne Muzeum Historii Poznania, kolekcja: Cegłowski Antoni /1893-1973/ ze zbiorów Anny Wolskiej, Leszno (http://cyryl. poznan. pl/index. php? lang=pl, dostęp: 12.06.2019); Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (http://powstancy-wielkopolscy. pl/search, dostęp: 09.07.2019); Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on-line (http://powstancywielkopolscy. pl/pl/, dostęp: 09.07.2019); Informacje Anny Wolskiej, wnuczki Antoniego Cegłowskiego.

Tomasz Kościański

CHLEBOWSKI Klemens Andrzej (1898 - 1976), powstaniec wielkopolski, więzień obozów koncentracyjnych, ppor. WP. Ur. 9 XI w Czekanowie k. Ostrowa Wlkp. Syn Andrzeja i Katarzyny. 4 II 1919 wstąpił jako ochotnik do II kompanii I baonu strzelców wlkp. pod dowództwem W. Wawrzyniaka. W powstaniu wielkopolskim walczył na odcinkach: Krotoszyn - Zduny - Ujazd - Sulmierzyce - Gołków oraz Uciechów - Czarny Las - Szklarka Przygodzka pod dowództwem ppor. Janiaka. 16 VI 1919 został przeniesiony do I baonu wojsk kolejowych Poznaniu jako współorganizator wojskowy i instruktor kolejowy. Zdemobilizowany 29 VII 1921 służbę w wojsku powstańczym zakończył w stopniu sierżanta. 16 XII 1921 odznaczony powstańczą Odznaką Pamiątkową Wojsk Powstańczych. 3 V 1940 aresztowany przez Niemców jako więzień polityczny został osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, a od 26 VI 1940 w obozie koncentracyjnym Matchausen (nr obozowy 5000/47544), gdzie przebywał do dnia wyzwolenia 5 V 1945 r. Do czasu przejścia na emeryturę 30 VI 1954 pracował na kolei. Pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Oddziału ZBoWiD w Wieruszowie. 13 XII 1971 awansowany do stopnia ppor. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym 23 X1972, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 21 VIII 1974. Zm. 05 I 1976 w Wieruszowie. Spoczywa na cmentarzu św. Rocha w parafii Wieruszów - Podzamcze. Z małżeństwa z Heleną Wizner miał syna Mieczysława (zm. 2004, inż. budownictwa).

Dokumenty w posiadaniu rodziny: Akt nominacji na stopień ppor. wydany przez Radę Państwa PRL, Warszawa 13 XII 1971; Patent na Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich nr C 349 z dn. 16 XII 1921; Zaśw. Czerwonego Krzyża, Genewa 14 X 1973; Zaśw. Referatu Historycznego DOK, Poznań 10 IX 1938.

Paweł Grzesiak

CIEŚLAK Michał (1889 - 1938), urodził się 26 września 1889 roku w Cerkwicy, powiat Jarocin. Jego rodzice to Wawrzyn i Marianna z domu Pawlaczyk. Po wybuchu I wojny światowej wcielony do armii niemieckiej, w której walczył aż do zakończenia wojny. Przez ostatnie ok. 1,5 roku nie dawał znaku życia i rodzina obawiała się czy nie zginał. Wrócił szczęśliwie po zawarciu rozejmu 11 listopada 1918 roku i zaraz wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego pozostał w Wojsku Polskim i brał udział u obronie granic na wschodzie. Odszedł z wojska w roku 1922 w stopniu sierżanta. W okresie międzywojennym należał do Związku Powstańców Wielkopolskich w Borku. Był mężem zaufania na obwód Wojciechowo. 9 września 1922 roku zawarł związek małżeński z Magdaleną Szymczak urodzoną 5 maja 1901 roku, córką Józefa i Franciszki z domu Boguszyńska (w roku 1910 zmarła jej matka, dwa lata później ojciec). Z małżeństwa Michała i Magdaleny urodziło się czworo dzieci - trzech synów i jedna córka: Marian (styczeń 1924 - 28 XII 1972), Eleonora (ur. 24 styczeń 1926), Zygmunt (30 kwiecień 1928 - 1 czerwiec 1985), Seweryn (1 styczeń 1930 - 8 listopad 2001). Michał Cieślak mieszkał z żoną i dziećmi w Wojciechowie, powiat Jaro-

cin. Oprócz pracy na roli handlował węglem i drewnem. Zmarł 5 listopada 1938 roku. Pozostawił żonę z czwórką małoletnich dzieci. W czasie II wojny światowej Magdalena Cieślak została przez Niemców wyrzucona z własnego domu w Wojciechowie - przydzielono jej w Rusku 1-izbę w domu Wolniewiczów; ich samych, z 11-ciorgiem dzieci wysłano na roboty przymusowe, a w 1 izbie pozostawiono babcię z niepełnosprawnym chłopcem. Najstarszego syna Mariana wywieziono na roboty przymusowe do Rzeszy, stamtąd zabrano do obozu, z którego szczęśliwie po wojnie wrócił. Córkę Eleonorę skierowano na roboty przymusowe do Augsburga, lecz ponieważ tam zachorowała odesłano ją z kilkoma dziewczętami pod eskortą do domu. Musiała zgłosić się do Arbeitsamtu w Jarocinie, gdzie przyjmująca ją Niemka urządziła awanturę - krzyczała, że udaje chorobę bo nie chce się jej pracować. Gdyby nie obecność matki mówiącej doskonale po niemiecku zostałaby niewątpliwie pobita, jak niemal wszyscy Polacy przyjmowani w tym biurze. Odesłano Eleonorę do niemieckiego lekarza po zaświadczenie o stanie zdrowia. Matce udało się porozmawiać z pomagającym lekarzowi felczerem Bobrowskim, który zaproponował Niemcowi, że on zbada dziewczynę. Potwierdził w zaświadczeniu, informację z Augsburga o chorobie nerek i żołądka. Została w Polsce i skierowana do prac polowych w miejscu zamieszkania. Była wtedy jesień, sezon wykopów i Niemka nadzorująca zbieranie ziemniaków uznała, że nie chce widzieć takiej robotnicy, która nie ma siły unieść koszyka z ziemniakami. Została więc piastunką dzieci u Niemek mieszkających w Wojciechowie. Po powrocie z Rzeszy mieszkała z najmłodszym bratem w domu rodziców. Syn Zygmunt gdy ukończył szkołę i 14 lat razem z matką chodził do prac polowych, a pod koniec wojny oboje zostali przez Niemców wysłani do kopania rowów przeciwczołgowych. Najmłodszy Seweryn urodzony w 1930 roku po ukończeniu szkoły niemieckiej ukrywał się u rodziny i siostry, aby nie zostać wysłanym do Rzeszy. Dopytujących o niego Niemców Eleonora informowała, że brat poszedł służyć do Niemca, ale nie wie dokąd. To samo mówiła matka. I tak szczęśliwie doczekali ucieczki Niemców i klęski hitlerowskich Niemiec. Magdalena Cieślak zmarła 3 stycznia 1981 roku i została pochowana w grobie męża na cmentarzu parafialnym w Jaraczewie.

Na podstawie akt osobowych nr 465 519 Magdaleny Cieślak znajdujących się w Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów politycznych w Jaraczewie, powiat Jarocin oraz informacji córki Eleonory Bąk a także dokumentów i fotografii znajdujących sie w posiadaniu rodziny.

Kazimiera Horyza- Pachciarz

CZUBAK Jan (1896 - 1973), urodził się 15.05.1896 r. w Grębowie, w powiecie krotoszyńskim, jako syn rolnika Jana i Magdaleny z d. Jagła. Miał dwóch braci: Józefa i Franciszka oraz dwie siostry: Jadwigę i Elżbietę. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Grębowie pracował w gospodarstwie rodziców. Powołany do pruskiej armii, brał udział w I wojnie światowej, następnie w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku Zduny-Krotoszyn. Brał też udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Przed II wojną światową i po niej

pracował jako rolnik w rodzinnym gospodarstwie. Był współzałożycielem Ochotniczej Straży Pożarnej w Grębowie, w której pełnił funkcję naczelnika od 1928 do 1938 roku. Zawarł związek małżeński z Franciszką Dudek z którą miał sześcioro dzieci: Janinę, Edwarda, Kazimierza, Sylwestra, Mariana i Kazimierę. Zmarł 5.08.1973 r. w Grębowie. Został pochowany na cmentarzu w Rozdrażewie.

Relacja wnuka Sławomira Czubaka.

Alicja Banaszek

DABIŃSKI Wincenty (1863 - 1936), urodził się 21 stycznia 1863 roku w Gostyniu w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Wojciecha i Michaliny z domu Borowicz. Po ukończeniu miejscowej szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Śremie. Po zakończeniu nauki przez kilka lat pracował w pruskim sądownictwie, jako sekretarz sądowy. Na znak protestu przeciw prześladowaniu Polaków złożył wymówienie z pracy i nabył w Gostyniu browar oraz cegielnię. Szybko stał się znanym i cenionym działaczem społeczno-politycznym. Prezesował tutejszemu Towarzystwu Przemysłowców i Rzemieślników, był radnym miejskim, a w latach 1907-1914 piastował funkcję prezesa rady nadzorczej Banku Pożyczkowego w Gostyniu. 11 listopada 1918 roku stanął na czele Wydziału Wykonawczego Rady Robotniczo-Żołnierskiej - połączonych Rad: Żołnierskiej i Robotniczej. W dniu 8 grudnia na pierwszym oficjalnym zebraniu Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu powierzono mu funkcję komisarza administracji ogólnej. W tym czasie pełnił on równocześnie obowiązki decernenta (polskiego nadzorcy) przy niemieckim landracie dr. Richardzie Lucke. Po przejęciu władzy w Gostyniu z rąk pruskich w dniu 2 stycznia 1919 roku mianowany został pierwszym polskim starostą powiatu gostyńskiego. Urząd ten piastował nieprzerwanie do 24 lutego 1929 roku. Na skutek decyzji ministra spraw wewnętrznych Felicjana Sławoja Składkowskiego mianowano go radcą wojewódzkim w tym samym stopniu służbowym i przeniesiono do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu z dniem 4 września 1929 roku. Z końcem roku 1918 sprzedał cegielnię i browar, poświęcając się całkowicie działalności społeczno-politycznej. Był między innymi współzałożycielem (obok Stanisława Czernika) czasopisma regionalnego „Ziemia Gostyńska", które ukazywało się w roku 1926. Pełnił tam obowiązki redaktora odpowiedzialnego. Za zasługi na polu pracy narodowo - społecznej oraz administracji państwowej otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 19 czerwca 1936 roku w Gostyniu i tam został pochowany.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 369: Hanyż Andrzej, Front Grupy Leszno w powstaniu wielkopolskim; Kronika Gostyńska. Jednodniówka regionalna; pismo regionalne ilustrowane R. 1929-1939; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie;

Rządkowski Ludwik, Wielkopolska pod władzą Rad Robotników i Żołnierzy oraz Naczelnej Rady Ludowej w roku 1918/19. Materiały i dokumenty do historji wydarzeń politycznych w b, zaborze pruskim w roku 1918/1919 poprzedzone streszczonym opisem wybuchu listopadowej rewolucji niemieckiej w Berlinie, Środa 1934; Karwat Janusz, Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznańskiem w latach 1887-1919, Poznań 2002; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Wielkopolski Powstaniec 2016, R. 22; Kubiak Stanisław, Łozowski Franciszek, Rady robotniczo-żołnierskie w Wielkopolsce 1918-1919, Poznań 1959; Kronika Gostyńska. Czasopismo regionalne 1929, nr 1 [styczeń]; Karwat Janusz, Rezler Marek, Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Poznań 2018; Archiwum Państwowe w Lesznie, Zespół: Jerzy Zielonka - spuścizna (dziennikarz „Panoramy Leszczyńskiej"), sygn. 43: Spis powstańców wielkopolskich Grupy „Leszno". Zebrał i zestawił Piotr Laurentowski; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Bogdan Czerwiński

DEMBIŃSKI Julian (1882 - 1941), proboszcz w Imielnie, działacz narodowy, kapelan oddziałów ochotniczych. Urodził się 9 stycznia 1882 r. w Żerkowie (pow. Jarocin), jako syn siodlarza Tomasza i Franciszki z domu Pikieś. W 1896 r. został uczniem Gimnazjum św. Marii Magdaleny, a po roku dostał się do konwiktu uczniów kandydatów do seminarium duchownego. Przebywał w nim do zdania matury w 1904 r. Następnie studiował w seminarium duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie. 9 lutego 1908 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Edwarda Likowskiego. Posługę duszpasterską rozpoczął 1 marca 1908 r. jako mansjonarz i wikariusz kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1913 r. objął probostwo w Imielnie, sprawując je przez siedem lat. Równocześnie prowadził aktywną dzielność duszpasterską wśród emigrantów polskich w Saksonii. W 1916 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Członek tajnego Komitetu Obywatelskiego na powiat witkowski. Od połowy listopada 1918 r. zaangażowany w tworzenie KO na terenie powiatu, także w polonizację szkół i urzędów. 24 listopada przemawiał na wiecu w Czerniejewie, po czym wybrano miejscową Radę Ludową. W następnym dniu został członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Witkowie, pracując w komisji szkolnej. Prowadził też zbiórkę na Fundusz Narodowy. Po wybuchu powstania zachęcał byłych żołnierzy do ochotniczego wstępowania do oddziałów, pełniąc funkcję kapelana tworzonych kompanii. 1 października 1921 r. został kapelanem w Dłużynie (dek. Leszno), a w 1927 r. dziekanem dekanatu przemęckiego. Nadal często wyjeżdżał z posługą do polskich środowisk robotniczych w Belgii, Francji i Niemiec. 15 lutego 1940 r. został w Lesznie aresztowany, internowany w Goruszkach (Miejska Górka), potem więziony w poznańskim Forcie VII. 24 maja 1940 r. przewieziono go do obozu koncentracyjnego Dachau, 16 sierpnia t. r. do Buchenwaldu, 8 grudnia ponownie do Dachau, gdzie zmarł 3 marca 1941 roku.

F. Kącki, „Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim", „Novum", nr 12 1971, z. 12, s. 88; Z. Wieliczka, „Powiat witkowski w okresie rewolucji niemieckiej1918-1919", Kurytyba 1964, s. 43 i n.; „Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny", T I (A--H), biogram autorstwa Ireny Barełkowskiej, s. 76-77, zbiory Tadeusza Panowicza z Imielenka.

Janusz Karwat

DEMBSKI Jan (1891 - 1942), powstaniec wielkopolski, więzień i ofiara obozu w Auschwitz. Ur. 6 I 1891 r. w Niedźwiedziu k. Ostrzeszowa, był synem Antoniego i Wiktorii Rudnickiej. W czasie I wojny światowej wcielony do armii niemieckiej służył w jednostkach artylerii na południu Europy (Włochy), gdzie został ranny i trafił do szpitala wojskowego na wyspie Wangeroun. Udział w I wojnie światowej ukończył w stopniu ogniomistrza sztabowego. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. W okresie międzywojennym był komendantem placówki granicznej koło Rawicza. Po zakończeniu kampanii wrześniowej 1939 r. zamieszkał z rodziną w Podzamczu, skąd pochodziła żona - Maria Dembska z d. Krupińska. Kilkakrotnie aresztowany przez Niemców został ostatecznie osadzony w obozie koncentracyjnym w Auschwitz w Oświęcimiu, gdzie zginał 12 IX 1942 r. Żonaty z Marią Krupińską; dzieci: Antoni Franciszek (1926 - ?), Maria Elżbieta (ur. 1927), Czesław Jan (ur. 1929), Jerzy Andrzej (1930 - 1932), Gabriela Józefa (ur. 1935).

Informacje rodziny; dokumentacja rodzinna: Świadectwo Dowództwa 11 Kres. Dywizjonu Artylerii Ciężkiej z dn. 20 XI 1920, Dokumentacja z Archiwum Muzeum Państwowego w Oświęcimiu; Zaświadczenie AP w Poznaniu nr II 842 - 558 z dn. 16 VIII 1976 r.

Maciej Płachta

DŁUGASZEWSKI Stanisław Florian (1892 - 1974), rotmistrz, społecznik, więzień obozów koncentracyjnych. Ur. 04 V w Podzamczu (pow. kępiński) jako syn Stefana i Cecylii. Uczęszczał do gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Studia medyczne w Monachium przerwał wybuch I wojny światowej. 03 VIII 1914 został wcielony do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim. Służbę w armii niemieckiej zakończył 28 XII 1918 r. W stopniu ppor. 06 II 1919 rozpoczął służbę w Wojsku Polskim i wstąpił w Poznaniu do ochotniczych oddziałów kawalerii wielkopolskiej. 01 IV 1920 został mianowany rotmistrzem. W okresie 28 VI - 24 IX 1920 r. 17 pułku ułanów. Od 25 IX 1920 r. w 215 Ochotniczym Pułku Ułanów Wielkopolskich na stanowisku rotmistrza 3 szwadronu ułanów pod dowództwem mjr. Ignacego Mielżyńskiego. Z pułkiem uczestniczył w wojnie polsko - bolszewickiej 1920 r. W szczególny sposób odznaczył się 02 X 1920 w potyczce pod Mirem i w walkach na czele szwadronu w składzie 30 Brygady Piechoty. Służbę w 26 Pułku Ułanów Wielkopolskich zakończył 06 XI 1923. Po śmierci ojca powrócił do Podzamcza (obecnie pow. Wieruszów). Objął zarząd nad cegielnią w Podzamczu i brał czynny udział w życiu społecznym. Dzięki jego zabiegom Podzamcze zostało wójtostwem. W wyborach został wybrany przez społeczeństwo na pierwszego wójta Podzamcza.

Przy udziale własnych środków i na własnym gruncie zainicjował budowę pomnika powstańców wielkopolskich w Podzamczu (1925), wspierał materialnie budowę nowego kościoła parafialnego (1930-1936). W czasie II wojny światowej w okresie od 09 III 1942 do 03 V 1945 przebywał w hitlerowskich obozach koncentracyjnych: Oświęcim (nr. 35395), Gross-Rosen, Buchenwald. Po zakończeniu wojny powrócił do Podzamcza i kierował cegielnią, aż do jej upaństwowienia w 1951 r. Zm. w Podzamczu 30 IX 1974. Spoczywa na cmentarzu Św. Rocha w Wieruszowie-Podzamczu. Był odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl.(nr 4587), Krzyżem Walecznych (dekr. 2288). Żonaty z Walentyną z Koszczyńskich (1902-1937), po jej śmierci z Marią z Koszczyńskich (1889-1969). Dzieci: Marek (ur. 1937).

Jarząbkiewicz J., Łukomski G., Dzieje 26 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. hetmana Jana Karola Chodkiewicza 1920 - 1939, Poznań 1998; Riedl K., Zarys historii wojennej 26-go Pułku Ułanów Wielkopolskich, Warszawa 1929; Dokumenty w posiadaniu rodziny: Dokument Biura Kapituły Orderu Wojennego „Virtuti Militari" z dn. 01 V 1933; Dyplom na Znak Pułkowy 26 Pułku Ułanów Wielkopolskich nr 3 z dn. 30 I 1923 r.; Książeczka Stanu Służby Oficerskiej wydana w Ostrowie Wlkp. 02. XII 1931; Legitymacja Związku Straży Pożarnych RP nr 2337.

Paweł Grzesiak

DOBRY Franciszek (1893 - 1969), urodził się 09.09.1893 r. w Dębowcu II, powiecie krotoszyńskim, jako syn rolnika Walentego i Franciszki z d. Jarmużek. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Wolenicach. Po jej ukończeniu, do 17-tego roku życia pracował w gospodarstwie rodziców. Następnie po rocznej pracy na kolei, w 1911 r., wyjechał do Niemiec - Westfalii, gdzie pracował jako górnik. W 1913 r. został powołany do obowiązkowej służby wojskowej, która z powodu wybuchu I wojny św. trwała do końca 1918 r. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 01.01.1919 r. wstąpił jako ochotnik do rozdrażewskiej Kompanii Straży Ludowej. Uczestniczył w akcji wyzwalania Krotoszyna - dworca kolejowego, koszar i miasta. Następnie, oddział po siedmiodniowym kwaterunku w Krotoszynie (Bazar i okoliczne kwatery), pod dowództwem Wacława Pabicha, został skierowany pod Zduny. Brał udział w walkach o Zduny od 2 do 7 lutego 1919 r.. Po wytyczeniu linii demarkacyjnej został i zakończeniu walk w 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich, z powodu odnowienia się rany z wojny, wycofany do garnizonu w Pleszewie, skąd we wrześniu 1919 r. zwolniony bezterminowo z wojska. W listopadzie 1919 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Zmyśloną. Z tego związku miał czworo dzieci: Bolesława, Czesława, Stanisława i Bożenę. Bezpośrednio po zwolnieniu ze służby wojskowej wstąpił do służby kolejowej. W 1930 r. z powodu inwalidztwa wojskowego i kolejowego przeszedł na rentę i zamieszkał w Nowych Skalmierzycach. W 1932 r. przeprowadził się z rodziną do Kaniewa, powiat Krotoszyn. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym - Uchwała Rady Państwa nr: 12.22-0.2004 z dnia 1969-12-22. Zmarł 17.07.1969 r. w Kaniewie i pochowany jest na cmentarzu w Wielowsi.

Własnoręcznie napisany życiorys; Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym wg projektu Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo" [online]; http://powstancywielkopolscy.pl/pl/ - Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on-line; Relacja bratanka Krzysztofa Dobrego.

Alicja Banaszek

DOBRY Ignacy (1899 - 1995), urodził się 11.06.1899 r. w Dębówcu, powiat krotoszyński, jako syn rolnika Walentego Dobrego i Franciszki z d. Jarmużek. W latach 1905-1913 uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Wolenicach. 14 czerwca 1918 r. został przymusowo wcielony do pruskiej armii i skierowany na front zachodni. W wyniku obniesionych ran, 14 listopada 1918 r., został zwolniony z armii niemieckiej i wrócił do rodzinnego domu w Dębówcu. Od 01.01.1919 r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku Krotoszyn-Zduny, w szeregach Rozdrażewskiej Kompanii pod dowództwem Wacława Pabicha. Po zakończeniu walk powstańczych pracował w gospodarstwie rodziców. 19.06.1919 r. został powołany przez PKU Gostyń do służby wojskowej, 01.07.1919 r. wcielony do B. zap. 55 p. p. w Poznaniu, następnie 23.07.1919 r. przeniesiony do Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w kompani sztabowej w Bydgoszczy. W styczniu 1920 r. brał udział w przejmowaniu przez Wojsko Polskie terenów dotychczas zajmowanych przez Niemców, posterunków policji w których pełnił służbę do czasu powołania policji polskiej. Brał czynny udział w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 5 armii gen. Władysława Sikorskiego. Na skutek orzeczenia komisji lekarskiej przy wojskowym szpitalu rejonowym w Bydgoszczy, 14.02.1922 r., jako niezdolny do dalszej służby wojskowej kat „C1", został bezterminowo urlopowany z Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy. W grudniu 1922 r. wyjechał do Belgii i Francji, do pracy w kopalni. Po pięciu latach wrócił do Polski i do wybuchu II wojny św. pracował w gospodarstwie rodziców w Dębówcu. Podczas II wojny św. został wywłaszczony z rodzinnego gospodarstwa przez Niemców i przeniesiony do przymusowej pracy u Niemca o nazwisku Schill w Trzemesznie, powiat krotoszyński. Po wyzwoleniu, w styczniu 1945 r., wrócił do rodzinnego gospodarstwa w Dębówcu. W 1949 r. zawarł związek małżeński z Anną Kostuj. Z tego związku miał jednego syna Krzysztofa. Był człon-

Ignacy Dobry

kiem koła kombatantów ZBOWiD w Rozdrażewie. Zmarł 7 lipca 1995 r. w wieku 96 lat i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Rozdrażewie.

Oryginalne dokumenty i zdjęcia; Relacja syna Krzysztofa Dobrego.

Alicja Banaszek

Stanisław Durak

DURAK Stanisław (1900 - 1948), urodził się 5.11.1900 r. w Trzemesznie, powiat krotoszyński, jako syn Stanisława i Franciszki z d. Banaszek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Trzemesznie wyjechał do Berlina do pracy, skąd po dwóch latach, 2 września 1918 r. został powołany do odbycia czynnej służby wojskowej w 166 p. p. w Bitsch. Po czterech tygodniach wysłany na front zachodni, gdzie przebywał do zawieszenia broni, tj. do 11.11.1918 r. Następnie został wcielony do baonu zapasowego w K then (Anhalt). Po otrzymaniu informacji o odradzającej się Polsce, 22 grudnia porzucił służbę i wrócił do domu. Od 01.01.1919 r. do 11.01.1919 r. brał udział z Kompanią Rozdrażewską pod dowództwem Wacława Pabicha w walkach o Krotoszyn (dworzec kolejowy, koszary) i Zduny. Następnie został wcielony do I Kompanii Krotoszyńskiej pod dowództwem por. Mierzejewskiego, a później do 6 Kompanii II baonu 12 p. p. pod dowództwem sierżanta Leydy i brał udział w walkach w okolicach Kępna, Krotoszyna, Odolanowa, Rawicza. W styczniu 1920 r. został wysłany na front bolszewicki. Pod Lidą 21.06.1920 r. został ranny w lewą nogę i umieszczony w szpitalu polowym 707, następnie przetransportowany do szpitala w Pleszewie, gdzie przebywał do 04.08.1920 r. W wyniku odniesionych ran amputowano mu lewą nogę. Po zwolnieniu ze szpitala został przydzielony do zapasowego baonu 70 p. p. w Pleszewie. Zwolniony ze służby, jako inwalida 70%, 29.04.1921 r.. Zawarł związek małżeński ze Stanisławą Włodarczyk 20.10.1926 r.. Z tego związku miał troje dzieci: Mariana, Joannę i Czesława. Po śmierci Stanisławy ożenił się po raz drugi, 11.02.1931 r., z Anną Wałęsa, z tego związku miał córkę Helenę. Przed II wojną światową utrzymywał się z renty inwalidzkiej i handlu - prowadził w Trzemesznie gospodę. Podczas II wojny światowej został wraz z rodziną wysiedlony do obozu przesiedleńczego w Konstantynowie, gdzie przebywał 9 miesięcy. W 1943 r. z tego obozu, wraz z rodziną, został wywieziony na roboty przymuso-

we do Niemiec, do miejscowości Alt--Storkow. Po zakończeniu wojny powrócił z rodziną do Trzemeszna, gm. Rozdrażew. Zmarł nagle 19.02.1948 r. w Trzemesznie i został pochowany na cmentarzu w Rozdrażewie.

Lista Powstańców sporządzona przez Wacława Pabicha, dowódcę Kompanii Rozdrażewskiej; Akta osobowe w Centralnym Archiwum Wojskowym imienia mjr. Bolesława Waligóry (CAW); Relacja wnuczki Alicji Banaszek.

Alicja Banaszek

DURAK Stanisław (1900 - 1977), urodzony 17.09.1900 r. w Grębowie, powiat krotoszyński, jako syn robotnika Pawła i Marii z d. Szyszka. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Grębowie. W czerwcu 1918 r. został powołany do armii niemieckiej. Po wybuchu rewolucji w Niemczech opuścił armię i powrócił w rodzinne strony. Wstąpił ochotniczo do Straży Ludowej 01.01.1919 r. i brał czynny udział przy odbiorze Krotoszyna. W styczniu wcielony do 6. Kompani 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich i wysłany na front pod Zduny, pod dowództwem sierżanta sztabowego Leydy. Drugim batalionem dowodził wówczas kap. Modrzejewski. Następnie jego kompania przeszła na front ostrzeszowski i kępiński. W szeregach tego Pułku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Dnia 21.12.1920 r. został przeniesiony do 15 pułku ułanów Sz. K. M., a w kwietniu 1921 r. wysłany do Szkoły Podoficerskiej w Śremie. W sierpniu 1921 r. powrócił do Pułku. Bezterminowo urlopowany z wojska 21.11.1921 r. Rok później wyjechał do Katowic, gdzie pracował w zawodzie murarza do 1965 r. W czasie okupacji hitlerowskiej, w roku 1940 zesłany na roboty przymusowe w Niemczech, przy budowie fabryki chemicznej w miejscowości Blechhammer. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym nadanym Uchwałą Rady Państwa z dnia 03.04.01974 r.. Zawarł związek małżeński z Pauliną Porwoł. Zmarł 01.11.1977 r. w Katowicach.

Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym wg projektu Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo" [online]; Akta osobowe w Centralnym Archiwum Wojskowym imienia mjr. Bolesława Waligóry (CAW). Relacja rodziny.

Alicja Banaszek

DWORNICZAK Tomasz (1894 - 1990), urodził się 24 lutego 1894 roku w Szczerkowie w powiecie krotoszyńskim. Syn Tomasza i Katarzyny z domu Grobelna. Posiadał wykształcenie podstawowe. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej i brał udział w walkach na froncie zachodnim. 20 stycznia 1918 roku w Cerekwicy w powiecie jarocińskim zawarł związek małżeński z Marianną Nowakowską z Zimnowody. Zamieszkał w Zimnowodzie. Miał ośmioro dzieci. W czasie powstania wielkopolskiego od 28 grudnia 1918 roku do 18 marca 1919 roku służył w oddziale Straży Ludowej pod dowództwem Kolendowicza. Od maja 1919 roku do listopada 1920 roku uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz 5. kompanii 62.

Tomasz Dworniczak

pułku piechoty. W okresie międzywojennym jako robotnik rolny pracował w majątkach hrabiego Mycielskiego i hrabiego Grocholskiego. Okupację spędził w Zimnowodzie. Po II wojnie światowej pracował w miejscowym PGR na stanowisku księgowego. Był członkiem ZBoWiD. Posiadał stopień wojskowy plutonowego. Zmarł 11 lipca 1990 roku i pochowany został na cmentarzu w Zimnowodzie. W 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy WP. W 1973 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie uzasadniony został następująco: Drugostronne wymieniony Dworniczak w czasie od 28 grudnia 1918 r. do 18 marca 1919 r. brał czynny udział jako ochotnik z bronią w Powstaniu Wlkp., głównie w Straży Ludowej pow. gostyński pod dowództwem ob. Kolendowicza. Po zakończeniu powstania powołany został do odbycia służby wojskowej do 62 pp w 5 kompanii. Po zwolnieniu z wojska pracował jako robotnik rolny w majętności Zimnowoda. (...) Swój udział w powstaniu udowodnił odpowiednimi dokumentami.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 108; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

DYLAK Czesław (1900 - 1940), policjant, uczestnik powstania wielkopolskiego. Ur. 18 lipca 1900 r. w Zębcowie k. Ostrowa Wlkp., w rodzinie gospodarza Andrzeja Dylaka i Elżbiety z Bąków. Już w szkole powszechnej podkreślał swą niechęć do władz niemieckich, co wpłynęło na urzędową opinię o nim. W 1914 r., po śmierci ojca, przeprowadził się do domu swego szwagra Stanisława Kasprzyka mieszkającego w Sławinie. Po wybuchu powstania w 1918 roku przypuszczalnie walczył w którymś z oddziałów formowanych w Ostrowie Wlkp. i w okolicach; z tego czasu w rodzinie przetrwały przestrzelony płaszcz i czapka oraz Odznaka

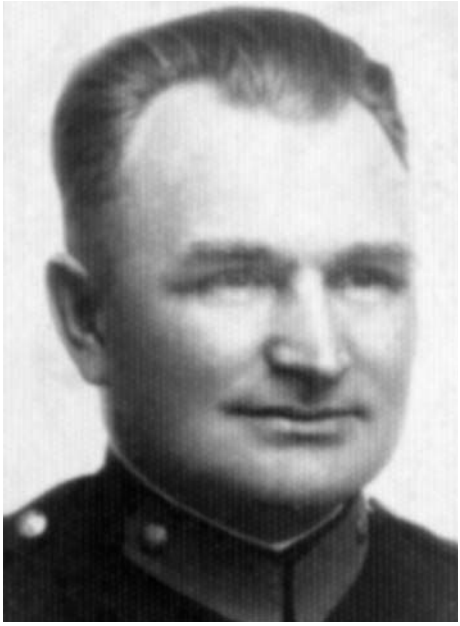

Czesław Dylak

Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich. W 1920 r. wstąpił do wojska, służył przypuszczalnie na Wołyniu. Po wojnie zamieszkał w Żytyniu, w osadzie należącej do cukrowni. W 1925 roku podjął służbę w Policji Państwowej, w Równem, a od 1936 r. w Międzyrzeczu Koreckim, był starszym posterunkowym. Szanowany przez miejscową ludność, która po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1939 r. wystąpiła w obronie Cz. Dylaka, aresztowanego przez NKWD. Osadzony w areszcie w Międzyrzeczu, został przewieziony do Równego, a nast. w 1940 r. rozstrzelany, przypuszczalnie w Bykowni pod Kijowem. Figuruje na liście osób aresztowanych i rozstrzelanych obywateli polskich, ujawnionej w 1994 r. przez zastępcę szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy oraz na tablicy ze spisem rozstrzelanych na cmentarzu w Bykowni.. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem 10-lecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym i Srebrnym Medalem Za Długoletnią Służbę. W 1985 r. pośmiertnie odznaczony przez Szefa Biura Ministerstwa Spraw Wojskowych Rządu RP na Uchodźstwie Odznaką Pamiątkową Krzyż Kampanii Wrześniowej (nr 11 437). Jest wymieniony w Kaplicy Katyńskiej Katedry Polowej Wojska Polskiego w Warszawie. Żonaty z krawcową Anną Figiel (1904-1991) Dzieci: Alina, Leszek, Regina, Sabina i Wanda.

Śladem zbrodni katyńskiej, pod red. Zuzanny Gajowniczek, Warszawa 1998, s. 105. Dokumenty osobiste, relacja wnuka, Bogusława Tomaszewskiego.

Marek Rezler

FABIAN Stanisław (1898 - 1960), ochotnik kompanii lwóweckiej, żołnierz 2 kompanii 1 batalionu 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Ur. 16 kwietnia 1898 roku w Pawłówku koło Lwówka. Był synem rolnika Antoniego i Katarzyny z domu Kaczmarek. W I wojnie światowej służył w armii niemieckiej na froncie francuskim od lipca 1917 do 12 grudnia 1918 r. Powrócił do domu i 16 grudnia 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej organizowanej przez Stanisława Korzbok-Łąckiego, gdzie pełnił wartę na posterunkach we Lwówku, później w Komorowicach. Jego zadaniem była również rekwizycja broni wśród okolicznych Niemców. Następnie był ochotnikiem kompanii lwóweckiej, w której służył do września 1919 roku. Brał udziałach w akcjach zbrojnych w okolicach Zbąszynia i Mię-

Stanisław Fabian

dzychodu. Potem służył jako żołnierz 2 kompanii 1 batalionu 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej na froncie bolszewickim aż do końca działań wojennych. W dniu 16 sierpnia 1920 roku podczas kontrofensywy polskiej pod Łaskarzewem – jak napisano we wniosku odznaczeniowym – „Szereg. Fabian nadzwyczaj odważny żołnierz odznaczył się szczególnie przy zdobywaniu artylerii nieprzyjacielskiej, gdzie szedł śmiało naprzód nie bacząc na przewagę nieprzyjaciela, porywając swych towarzyszy broni do brawurowego natarcia na baterię artylerii nieprzyjaciela bez żadnych strat". Za ten czyn odznaczony został Orderem Virtuti Militari, Dowódca kompanii kpt. Wężyk we wniosku odznaczeniowym napisał, iż „Fabian zasłużył na trzykrotne odznaczenie". Następnie został ochotnikiem w III powstaniu śląskim. 6 czerwca 1921 r. został ranny w lewą nogę. W szpitalu przebywał do 15 grudnia 1922 r. Lekarz wojskowy orzekł 20% inwalidztwa. Odznaczony także Krzyżem Walecznych (nadany przez dowództwo dywizji 12 listopada 1920 roku), Medalem „Polska Swemu Obrońcy" oraz Medalem Niepodległości (zarządzenie Prezydenta RP z 8 XI 1937). W dniu 8 czerwca 1930 r, wstąpił do służby pocztowej. Pracował w Urzędzie Pocztowym w Zębowie i Lwówku jako listonosz. Członek BBWR we Lwówku. Żonaty ze Stanisławą z domu Fr hlich. Dzieci: Zofia (ur. 1926), Jan (ur. 1927), Maksymilian (ur. 1929), Henryk (ur. 1932) i Joanna (ur. 1937). Zmarł w 1960 roku i został pochowany na cmentarzu św. Krzyża we Lwówku.

Centralne Archiwum Wojskowe - akta Virtuti Militari I. 482.44-3486, Krzyż Walecznych 29/F-3, Medal Niepodległości (8.11.1937), akta ZBoWiD Lwówek oraz relacja córki Zofii Fabian.

Szymon Konieczny

FALKOWSKI Walenty (1897 - 1976), urodził się 12 lutego 1897r w miejscowości Pokrzyn Zdroje, powiat Gniezno, dawniej powiat Witowo. Rodzice: Józef i Maria z domu Cierpka. W latach 1903 - 1911 uczęszczał do niemieckiej szkoły ludowej w miejscowości Antonin, powiat Jarocin. Po ukończeniu szkoły pomagał bratu w warsztacie kołodziejskim w Zalesiu, powiat Szubin. Od 2 marca 1916 do 24 grudnia 1918 roku był żołnierzem w armii niemieckiej i służył w artylerii polowej. 3 stycznia 1919 roku przystąpił do Powstania Wielkopolskiego, został włą-

czony do Kompanii Kcyńskiej i brał udział w akcjach bojowych od Nakła nad Notecią w kierunku Kcyni. Po zawarciu 16 lutego 1919 rozejmu w Trewirze pozostał w wojsku. 8 maja 1919 roku przydzielono go do 4 Kompanii Batalionu Zapasowego w Jarocinie. 17 sierpnia 1921 roku z powodu jaglicy oczu został zwolniony z wojska jako niezdolny do służby liniowej. Do końca roku 1922 pracował na majątku rolnym w Zalesiu, powiat Szubin. Od 1923 do 1932 w kopalni węgla kamiennego „Ignacy" w miejscowości Niewiadom, powiat Rybnik. Od 1933 do wybuchu II wojny utrzymywał się z zapomogi państwowej jako bezrobotny. 9 listopada 1939 roku Niemcy wywieźli do na przymusowe roboty na teren Rzeszy Niemieckiej do miejscowości Budenstadt, powiat Hermstadt. Pracował tam w przedsiębiorstwie robót ziemnych aż do wyzwolenia przez wojska amerykańskie w kwietniu 1945 roku. Do Polski powrócił 20 października 1945 roku. Najpierw do roku 1947 pracował dorywczo w prywatnym warsztacie kołodziejskim na Śląsku. 31 grudnia 1947 roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Dembińską z miejscowości Panienka, powiat Jarocin. Zamieszkał w Panience i pracował na gospodarstwie rolnym żony. Z powodu utraty wzroku został przez komisję ZUS-u uznany 3 czerwca 1963 roku za inwalidę I grupy całkowicie niezdolnego do samodzielnej egzystencji. Utrzymywał się z zapomogi Opieki Społecznej. 21 lutego 1976 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 12 października 1976 roku. Został pochowany na cmentarzu w Panience. Kiedy w roku 1975 wystąpił o przyznanie emerytury w trybie wyjątkowym otrzymał w odpowiedzi pytanie. „Wyjaśnić co uczynił wnioskodawca z prowadzonym gosp. Rolnym, dołączyć urzędowe zaświadczenie Urzędu Gminy".

Na podstawie danych osobowych Walentego Falkowskiego nr 247 428/Jaraczewo - Związek Kombatantów RP i Byłych więźniów Politycznych. Biogram opracowany przez Kazimierę Horyza Pachciarz opublikowany w Gazecie Jarocińskiej nr 8 (802) z 24 lutego 2006.

Kazimiera Horyza- Pachciarz

FIBAK Michał (1872 - ?), syn Jana, urodził się 1 lub 7 lipca 1872 r. prawdopodobnie w Żninie na Pałukach. Następnie przybył z rodziną do Krotoszyna, uczył się zawodu kupieckiego, należał do pionierów polskiego handlu, był pszczelarzem. Działał w krotoszyńskich organizacjach patriotycznych. Został wybrany delegatem z powiatu krotoszyńskiego na Sejm Dzielnicowy w grudniu 1918 r. W okresie Powstania Wielkopolskiego był członkiem Wydziału Wykonawczego Powiatowej Rady Ludowej, Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Krotoszynie. W składzie batalionu krotoszyńskiego walczył na odcinku Krotoszyn, Zduny i Chachalnia w okresie od 1 I do 20 II 1919 r. Towarzystwo Kupców Samodzielnych w Krotoszynie mianowało swym członkiem honorowym (14 X 1934 r.). Nie znamy jego dalszych losów. Żonaty był z Marią z Groszkiewiczów, z którą miał co najmniej dwoje dzieci. Leonarda Erazma (ur. 21/29 sierpnia w Żninie), absolwenta Gimnazjum im. H. Kołłątaja w Krotoszynie (1923 r.), technika farmaceutę pracującego w Poznaniu, ppor. (ze starszeństwem 1 I 1933 r.) w 70 pp w Pleszewie, jeńca obozu w Kozielsku,

Michał Fibak

który zginął w Katyniu w kwietniu 1940 r. i Ludomirę absolwentkę Gimnazjum krotoszyńskiego w 1928 r. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960 r.).

Kronika Krotoszyńska pod red. Hieronima Ławniczaka. Ilustrowane dzieje miasta w latach 1415 - 1945, Poznań 2015, s. 147; Paweł Hadrych, W czasach pruskich (1793-1918) W: Krotoszyn, praca zbiorowa pod red. Dionizego Kosińskiego, tom II Historia, red. Ryszard Marciniak, Krotoszyn - Poznań 1996, s. 212, 270, i 271; Powstanie Wielkopolskie 1918 - 1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i Sulmierzycach. Opracowanie podsumowujące obchody 90 - lecia Powstania Wielkopolskiego w obecnym powiecie krotoszyńskim 2008 - 2009, praca zbiorowa pod red. Edwarda Jokiela, Antoniego A. Korsaka, Michała Pietrowskiego, Krotoszyn 2012, s. 34,39, 60 (fot.); Zjazd Absolwentów i Wychowawców Gimnazjum i Liceum im. Hugona Kołłątaja w Krotoszynie, 14 - 16 czerwca 1996 r., Z Kołłątajem przez lata, pamiętnik zjazdowy, red. naczelna Romana Hyszko, 1996, s. 65, 66; Antoni A. Korsak, Katyń symbolem zbrodni sowieckiego NKWD, Krotoszyn i okolice, opracowania i materiały źródłowe, t. VI, praca zbiorowa pod red. dr. Józefa Zdunka, Krotoszyn 2010, s. 173; https://www. ogrodywspomnien. pl/index/showd/4331/; http://powstancy-wielkopolscy.pl/search.

Antoni A. Korsak

FILIPIAK Antoni (1898 - 1983), urodził się 5 stycznia 1898 roku w Szczedrzejewie w powiecie wrzesińskim jako syn Jana i Stanisławy. W 1912 roku, po ukończeniu szkoły elementarnej, przeniósł się z rodzicami do Borku. W czasie I wojny światowej został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. Od 10 lutego 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowym, w kompanii koźmińskiej pod dowództwem kpt. Teurycha. Uczestniczył m. in. w bojach pod Rawiczem i Krotoszynem. Służbę wojskową kontynuował w 17. pułku artylerii polowej, z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Kampanię wojenną zakończył na początku 1921 roku. Pięć lat później zawarł związek małżeński z Wiktorią Tasiemską. Pracował w „Rolniku" boreckim, był także radnym miejscowej rady narodowej. W pierwszych latach okupacji niemieckiej zatrudniony był w magazynach zbożowo-węglowych w Borku. 2 lipca 1944 roku wraz z rodziną został wywieziony na przymusowe roboty do Ba-

warii. Pracował tam w gospodarstwie rolnym. Do Borku powrócił dopiero 6 września 1946 roku. Początkowo pracował jako woźny w boreckim magistracie, a następnie na stanowisku pracownika umysłowego. W 1965 roku przeszedł na emeryturę. Posiadał stopień plutonowego. Zmarł 26 października 1983 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Borku. W 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: Antoni Filipiak brał czynny udział z bronią w ręku w Powstaniu Wlkp. w komp. koźmińskiej na odcinku Krotoszyn - Rawicz w okresie od dnia 10.02. do 28.02.1919 r. pod dow. kpt. Fenrycha. (...). Dodatkowe informacje: Zaświadczenie weryf. b. zw. Pwst. Wlkp. Nr. weryf. 1436.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 110-111; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 408: Życiorysy powstańców wielkopolskich: F - tom I (Fajga Jan - Flieger Józef); Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

FOLTYNOWICZ Antoni (1891 - ?), ur. 28.12.1891 r. w Pogorzeli w ówczesnym powiecie koźmińskim. Ojciec Tomasz, matka Nepomucena. Z I wojny światowej powrócił 12 grudnia 1918 r. Z chwilą wybuchu Powstanie Wlkp. 27.12.1918 r., jako ochotnik wstąpił do Straży Ludowej w Pogorzeli i wziął udział w obsadzaniu posterunków wartowniczych, w patrolach na obszarze Pogorzeli i okolic, przeprowadzał rewizje w poszukiwaniu broni, uczestniczył przejmowaniu władzy z rąk niemieckich. Powstańcy z Pogorzeli pod dowództwem sierż. Wacława Roszczaka 1.02.1919 r. zostali przeniesieni do koszar w Koźminie i po uzupełnieniu stanu osobowego i dozbrojeniu zostali włączeni do baonu, jako II kompania koźmińska pod dowództwem sierż. Wojciecha Kucharczyka. Wraz z kompanią walczył pod Rawiczem w rejonie wsi Dąbrówka, Żołędnica, Łaszczyn oraz pod Miejską Górką. II kompania koźmińska później weszła w skład 11 Pułku Strzelców Wlkp., jako 12 kompania II batalionu i skierowana do obsadzenia linii demarkacyjnej pod Rawiczem. Uchwałą Rady Państwa z 31.12.1958 r. został odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym.

Książeczka wojskowa wystawiona przez PKU Ostrów Wlkp., Szkice Koźmińskie, nr 32 z 2003 r., s. 26-27.

Michał Pietrowski

FOLTYNOWICZ Jan (1899 - ?), ur. 12.01.1899 r. w Pogorzeli w ówczesnym powiecie koźmińskim. Ojciec Ignacy, matka Anastazja Szczepańska. Od 17.11.1918 r. do 27.12.1918 r. należał do Rady Robotniczo-Żołnierskiej. Kiedy wybuchło powstanie wziął czynny udział w oswobodzeniu Pogorzeli, m. in. przy zdobyciu posterunku żandarmerii składającego się z 10 żandarmów i 24 żołnierzy

sprowadzonych przez ówczesnego burmistrza Zukenika. Zdobyto wówczas karabiny i 2 skrzynie amunicji. Po zdobyciu posterunku żandarmerii wymieniony brał udział w przejmowaniu urzędów państwowych w Pogorzeli i okolicach. Kiedy zapadła decyzja, o przyłączeniu „Oddziału Pogorzelskiego" do Baonu Koźmińskiego rozpoczął regularne szkolenie. Oddział został 27 stycznia 1919 r. postawiony w stan pogotowia bojowego, a 31 stycznia otrzymał rozkaz wymarszu na front. Oddział 1 lutego wyruszył do Koźmina, gdzie po uzupełnieniu stanu osobowego, jako II kompania koźmińska pod dowództwem sierż. Wojciecha Kucharczyka wyruszyła na front pod Rawicz i Miejską Górkę. Razem z kompanią wziął udział w walkach w rejonie wsi Dąbrówka, Żołędnica i Łaszczyn. Wyróżnił się w walkach pod Dąbrówką, gdzie oddział sierż. Roszkownego rozgromił kompanię niemiecką i zdobył 4 działa i wiele broni i amunicji. Od 26 lutego razem z kompanią skierowany został do obsadzenia linii demarkacyjnej w rejonie Ostrzeszowa. Zasłużył się zwłaszcza przy odnajdywaniu niemieckich kabli telefonicznych, za co został wyróżniony przez dowódcę pułku płk. Stanisława Thiela. Po zakończeniu powstania wraca do domu i zajmuje się rolnictwem. Pełnił także funkcje prezesa Koła ZBoWiD w Pogorzeli. Za udział w powstaniu został 6.12.1957 r. odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym.

Michał Pietrowski, Koźmińskie drogi ku wolności, Koźmin Wlkp. 2018, Szkice Koźmińskie nr nr 32, z 2003 r., s. 26-27.

Michał Pietrowski

FOLTYNOWICZ Wojciech (1893 - 1967), ur. 16.04.1893 r. w Pogorzeli w ówczesnym powiecie koźmińskim, jako syn Franciszka i Anny zd. Kaniewskiej. Rodzice byli rolnikami i prowadzili gospodarstwo rolne w Pogorzeli przy. ul. Szpitalnej. Ukończył Szkołę Powszechną w Pogorzeli, w 1906 r. był uczestnikiem strajku szkolnego. Następnie w okresie od 1.04.1908 r. do 1.06.1911 r. uczył się kowalstwa w kuźni Tomasza Kromolickiego w Koźminie, poczym zdał egzamin przed komisją cechową. Po zdobyciu zawodu wyjechał do Berlina, gdzie został zatrudniony przy budowie konstrukcji metalowych, m. in. mostów. W okresie I wojny światowej został zmobilizowany do 9 Armii niemieckiej i wziął udział w walkach pod Craiovą, kompanii w Wogezach i Ardenach oraz w bitwie pod Cambrai. Przeżył pierwsze użycie gazów bojowych. Po powrocie z I wojny światowej zaangażował się w organizację Straży Ludowej w Pogorzeli. Oddział Pogorzelski, pod dowództwem Wacława Roszczaka 1.02.1919 r. został przetransportowany do koszar w Koźminie i po uzupełnieniu stanu osobowego, włączony do baonu, jako II kompania koźmińska pod dowództwem sierż. Wojciecha Kucharczyka. Wraz z kompanią walczył pod Rawiczem w rejonie wsi Dąbrówka, Żołędnica i Łaszczyn. Po powstaniu wstąpił w 1919 r. do I Pułku Ułanów Wlkp. i uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Brał udział w bitwie pod Bobrujskiem, gdzie został ranny w potyczce z Kozakami. Zachorował także na tyfus i po wyleczeniu został zdemobilizowany. Po powrocie do domu w 1921 r. zawarł związek małżeński z Marianną Pawłowską z Pogorzeli, z którą doczekał się 2 synów: Henryka (1922-2005) i Zenona

Wojciech Foltynowicz

(1932-1932). Od 7.07.1921 r. został właścicielem gospodarstwa rolnego w Elżbietkowie, które zakupił na preferencyjnych warunkach weterana wojny polsko-bolszewickiej. Jako były ułan z pasją hodował konie będące w rezerwie wojskowej, za co został nagrodzony dyplomem przez dowództwo VII Korpusu. W okresie II wojny światowej, jesienią 1939 r. został z rodziną wysiedlony z gospodarstwa i przeniesiony do Pogorzeli, gdzie z żoną prowadził łaźnię. Po wojnie wrócił na swoje gospodarstwo w Elżbietkowie, zrujnowane przez Baltendeuschów. Pierwsze lata powojenne były bardzo trudne, z jednej strony syn został powołany do wojska, z drugiej władze stalinowskie szykanowały go za udział w wojnie bolszewickiej. Gospodarstwo przekazał synowi Henrykowi i jego żonie Monice. Należał w okresie międzywojennym do Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Pogorzeli i Polskiego Stronnictwa Ludowego. Po II wojnie był członkiem ZSL-u, współorganizatorem Ochotniczej Straży Pożarnej i Kółka Rolniczego w Elżbietkowie. Odznaczony został 6.12. 1957 r. Wlkp. Krzyżem Powstańczym oraz Krzyżem Żelaznym. Zm. 3.12. 1967 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pogorzeli.

Książeczka Wojskowa z armii pruskiej, Dyplom VII okręgu Korpusu, Informacje udzielone przez wnuka Zenona Foltynowicza, Marię i Wojciecha Foltynowiczów z Elżbietkowa, Szkice Koźmińskie, nr 32 z 2003 r., s. 26-27.

Michał Pietrowski

FOLTYNOWICZ Zygmunt (1898 - 1942), ur. 23.03.1898 r. w Środzie Wlkp. Był synem Antoniego i Seweryny zd. Czaplickiej. Kiedy wybuchło Powstaniu Wlkp. wstąpił ochotniczo do III kompanii średzkiej, pod dowództwem Nikodema Dykczaka. Wziął udział w walkach w Poznaniu i pod Nakłem od 27.12.1918 r do 18.02.1919 r. Po powstaniu pozostał w Wojsku Polskim do 1920 r. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Marią zd. Pankowska. Za działalność konspiracyjną w okresie II wojny światowej został w 1941 r. aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym w Mauthausen i w 1942 r. stracony.

Zaśw. Referatu Historycznego DOK VII L. dz. 8600/38, Danuta Wojcięgowska, Bartosz Jarosz, Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego, Dominowo 2017 r.

Michał Pietrowski

FRĄCKOWIAK Jan (1904 - 1997), urodził się 10 maja 1904 r. w Rozdrażewie, powiat krotoszyński, jako syn rolnika Jana Frąckowiaka i Franciszki z d. Kobylarz. Miał pięciu braci: Wojciecha, Franciszka, Antoniego, Leona, Czesława i siostrę Bronisławę. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rozdrażewie wykształcił się w zawodzie ślusarz-spawacz. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim od 01.01.1919 r. do 18.02.1919 r. w szeregach rozdrażewskiego oddziału pod dowództwem Wacława Pabicha. Pełnił służbę patrolową na terenie Rozdrażewa. Początkowo pracował w gospodarstwie rolnym rodziców, a od 1931 na kolei jako pomocnik maszynisty parowozu. W czasie II wojny światowej został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec, gdzie od 02.08.1941 pracował jako polski cywilny pracownik ślusarz-spawacz w zakładach metalurgicznych w Lipsku pod numerem kontrolnym 2693. Obóz w Lipsku - więzienna przepustka numer 4041 z 12.05.1942. Po wyzwoleniu obozu przez aliantów trafił do 2 korpusu Gen. Andersa. Po rozwiązaniu korpusu, w maju 1946 r. wrócił do Polski. (31 maja 1946 r. zarejestrował się na Punkcie przyjęcia w Legnicy - zaświadczenie z państwowego Urzędu Repatriacyjnego nr 59496). Po II wojnie św. pracował w Ostrowie Wlkp. jako ślusarz-spawacz w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego „Ostrów". Na emeryturę przeszedł 31.09.1964 r. Zawarł związek małżeński z Franciszką Kaczmarek. Z tego związku miał jednego syna Zygmunta. Należał do ZBOWiD w Rozdrażewie, gdzie pełnił funkcję sekretarza. Odznaczony Orderem Odrodzenia Polski - Polonia Restituta, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uchwałą Rady Państwa z dnia 08.05.1979 art. 65 ust. 4 z dnia 21.09.1967, za udział w Powstaniu Wlkp., został mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 03.05.1995 r. w Rozdrażewie, pochowany na cmentarzu parafialnym w Rozdrażewie.

Jan Frąckowiak

Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym wg projektu Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo" [online]; http://powstancywielkopolscy.pl/pl/ - Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on-line; Oryginalne dokumenty i zdjęcia; Relacja rodziny.

Alicja Banaszek

GACEK Andrzej (1888 - 1967), urodził się 5 listopada 1888 roku w Ludomkach (pow. Oborniki). Rodzice jego Józef

i Jadwiga z d. Przybysz prowadzili 2 hektarowe gospodarstwo w Lipie. W rodzinnej miejscowości uczęszczał do szkoły powszechnej. Później zdobył wykształcenie pedagogiczne. W 1916 roku objął stanowisko organisty w kościele pod wezwaniem św. Wojciecha w Chrzypsku Wielkim. Niedługo potem został zmobilizowany do armii pruskiej i walczył m. in. w Belgii (1917 r.). Po powrocie z frontu zachodniego pełnił służbę garnizonową w D beritz pod Berlinem. W atmosferze rewolucji listopadowej 1918 r. w Niemczech, na własną prośbę został zwolniony przez Radę Żołnierską i w dniu 28 XI 1918 r. powrócił do Chrzypska Wielkiego. W styczniu 1919 r. zaangażował się w powstanie wielkopolskie, szczególnie w przejęcie władzy przez Polaków w Chrzypsku Wielkim. Utrzymywał osobisty kontakt z komendantem bojowym w Sierakowie oraz kontrolował centralę telefoniczną na poczcie w Śródce. Następnie uczestniczył w walkach na odcinku Sieraków-Międzychód. Poniżej fragment wspomnień spisanych przez Andrzeja Gacka przedstawiający jego udział w powstaniu wielkopolskim: W piątek dnia 9 stycznia 1919 r. - rychło rano - zebrała się spora gromada ochotników na placu przed Kościołem w Chrzypsku Wielkim. Większość zebranych to zdemobilizowani żołnierze z armii niemieckiej, ubrani w szaro-zielone mundury, w których wrócili z frontu, czy też garnizonu. Kilku z nich miało karabiny, niektórzy przynieśli z sobą broń myśliwską lub też szable. Większość jednak była bez broni. Broń mieli zdobyć dopiero na Niemcach. \Komendę nad całością objął ks. proboszcz Roman Panewicz, który z miejsca przystąpił do sformowania

Andrzej Gacek

kompanii. Dowódcą kompanii chrzypskiej został b. sierżant Stefan Lange, szefem kompanii b. podoficer Osiński. Wymienieni dokonali już teraz we własnym zakresie podziału na plutony i sekcje. Do służby łączności wyznaczony został autor niniejszego pamiętnika Andrzej Gacek. Zakres jego obowiązków obejmował stałe dyżury przy telefonie u komendanta głównego księdza Panewicza i kontrolę centrali telefonicznej na poczcie w Śródce oraz bezpośrednie osobiste kontakty z komendantem bojowym w Sierakowie. Po skończonym rannym apelu i wydaniu rozkazów, powstańcy przystąpili do wykonywania poruczonych im zadań. Podoficer Mischke (z Mylina) obsadził swoją drużyną dworzec kolejowy w Chrzypsku Wielkim, sierżant Diering z Chrzypska W. Pocztę w Śródce, która miała centralę telefoniczną na obwód Chrzypsko

Wielkie - około 20 numerów. Andrzej Gacek jeszcze w latach wojennych poznał i zaręczył się z Łucją Grzesiak (1895-1957) z Chrzypska Wielkiego (córką powstańca Józefa Grzesiaka i siostrą powstańców Hieronima i Bronisława). Na początku 1919 roku zawarli związek małżeński. Następnego roku narodziła się córka Maria (Borna, 1920-1992), a w 1922 roku syn Stanisław (1922-1997). Po zakończeniu działań powstańczych Andrzej Gacek powrócił do obowiązków organisty w kościele chrzypskim (do 1920 r.). Był również członkiem Reprezentacji Parafialnej, od 1922 r. Towarzystwa Misyjnego oraz od 1924 r. prezesem Koła Śpiewaczego pw. św. Cecylii. W 1919 r. objął posadę nauczyciela szkoły powszechnej w Mylinie, a w 1924 roku kierownictwo szkoły w Chrzypsku Wielkim. Od 1929 roku pełnił dodatkowo obowiązki powiatowego instruktora oświaty pozaszkolnej. W 1933 roku otrzymał płatny urlop od kierownictwa szkoły w Chrzypsku Wielkim i objął obowiązki instruktora oświaty pozaszkolnej na obwód obornicki (powiaty: obornicki, czarnkowski i szamotulski). Poza pracą zawodową angażował się także w organizacje kombatanckie. Od 14 czerwca 1936 roku należał do Koła Chrzypskiego Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919. Został zweryfikowany jako weteran powstania wielkopolskiego przez Komisję Weryfikacyjną ZWPNRP dn. 29 października 1936 roku (nr weryfikacyjny 13 041). Od 1938 roku w Związku Powstańców Wlkp. - Koło Chrzypsko Wielkie. We wrześniu 1939 roku podczas ewakuacji Inspektoratu Szkolnego w Szamotułach, jako zastępca inspektora szkolnego ewakuował akta Inspektoratu, wtedy to znalazł się ze swoją rodziną w największym ogniu wojennym pod Kutnem i Łowiczem, tracąc zabrany bagaż urzędowy i najbardziej wartościowy dobytek prywatny. Po przegranej kampanii wrześniowej wrócił z rodziną do Chrzypska Wielkiego. W czasie okupacji 12 grudnia 1939 roku został wysiedlony z rodziną do Grodziska Mazowieckiego, gdzie zamieszkał przy ul. Wólczyńskiej. Pracował jako nauczyciel w szkole powszechnej nr 3. Nawiązał kontakty z kierownikiem 7 klasowej szkoły podstawowej Ludwikiem Bojarskim oraz dyrektorem gimnazjum Witoldem Westwalem. Za namową dyrektora gimnazjum Andrzej Gacek wraz z córką Marią przystąpił do nauki w szkolnictwie zakonspirowanym. Organizacją tzw. „kompletów gimnazjalnych" zajął się b. dyrektor przedwojennego Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego Towarzystwa Szkoły Średniej W. Westwal. Nauka na tzw. „kompletach" była prowadzona w dwóch formach.. Pierwsza była oficjalnie nazwana kursami przygotowawczymi do szkół zawodowych II stopnia, a nauka odbywała się w szkole przy ul. Kościuszki. Druga forma polegała na uczeniu się młodzieży w małych grupach w mieszkaniach prywatnych. Po powrocie z wysiedlenia w marcu 1945 roku został mianowany inspektorem szkolnym na powiat szamotulski. Z dniem 15 maja 1945 roku przeniesiony na stanowisko wizytatora Oświaty Dorosłych przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego. W 1957 roku zmarła żona Łucja i spoczęła na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu. Uchwałą Rady Państwa z dnia 12 listopada 1963 roku Andrzej

Gacek został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Andrzej Gacek zmarł 26 marca 1967 r. w Poznaniu i został pochowany z żoną (pole: 8, kwatera: 5, rząd: 1, miejsce: 8).

APP, zesp. 884, syg. 33, k. 219; syg. 97, k. 5; syg. 97, k. 6; syg. 45, k. 333; Archiwum Parafii Chrzypska Wielkiego, Spis parafian 1919; Muzeum Ziemi Międzychodzkiej, Kronika szkoły w Chrzypsku Wielkim 1873-1964; P. Nowak, Dzieje parafii Świętego Wojciecha w Chrzypsku Wielkim, Poznań 2017, s. 106, 109, 113-114, 141, 164-165; P. Nowak, Historia Ziemi Chrzypskiej 1914-1939 z biogramami powstańców wielkopolskich, Poznań 2018, s. 8, 12, 21-24, 27, 30, 32, 26, 66, 73, 77-78, 79, 81, 102; Sierakowskie Zeszyty Historyczne 15, Kwiecień 2016, Jarosław T. Łożyński, Chorągwie Towarzystw Powstańców i Wojaków (TPiW) z terenu powiatu międzychodzkiego, s. 176; Wspomnienie Andrzeja Gacka z powstania wielkopolskiego; Informacje dr Marii Borna zd. Gacek dotyczące pracy w zakonspirowanym szkolnictwie w Grodzisku Mazowieckim od 01.01.1940 r. do 16.02.1945 r.; legitymacja Nr H-21182 - Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski oraz dokumenty i fot. w zb. wnuka, dr. Wojciecha Gacka z Poznania.

Wojciech Gacek

GELDNER Stefan (1882 - 1956), urodził się 20 sierpnia 1882 roku w Chytrowie (obecnie część Jaraczewa) w powiecie jarocińskim. Jego rodzice to Ignacy Geldner i Anna. Rodzice pracowali na 7 ha gospodarstwie rolnym, a ojciec prowadził również w Wojciechowie sklep kolonialny i skład węgla. Stefan Geldner miał czworo rodzeństwa, trzech braci i jedną siostrę: Wincentego, Ignacego, Franciszka i Katarzynę. Ignacy został księdzem, pracował jako proboszcz w Śmiłowie k/Chodzieży. Stefan, po ukończeniu w Chytrowie niemieckiej szkoły ludowej pomagał rodzicom w gospodarstwie, a następnie w latach 1899- 1901 uczył się w Borku k/Gostynia za murarza. W latach 1902 - 1904 odbywał służbę wojskową w piechocie w niemieckiej. Po powrocie z wojska mieszkał przy rodzicach i pracował jako murarz. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska niemieckiego cesarza Wilhelma II. Brak jest na dzień dzisiejszy informacji gdzie walczył. Wiadomo, że wrócił z wojny jako sierżant (pheldphebel). Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wziął ochotniczy udział w walkach o wyzwolenie Wielkopolski spod panowania pruskiego. Następnie walczył o ustalenie granic Rzeczpospolitej i w czasie tzw. wojny bolszewickiej został ranny w rękę. W roku 1909 po zawarciu małżeństwa przeniósł się do Łowęcic gm. Jaraczewo. Po powrocie z walk powstańczych, a przed zgłoszeniem się do wojska w celu obrony wschodnich granic odradzającej się Polski został w roku 1919 wybrany w Łowęcicach sołtysem, a następnie w latach 1931- 1939 wicewójtem Jaraczewa. Drugim podwójtem został Ignacy Szymczak, rolnik z Łukaszewa. Wójtem w tym okresie był Bronisław Sobański - właściciel młyna parowegow Jaraczewie, także powstaniec wielkopolski oraz uczestnik III Powstania Śląskiego. Stefan Geldner jako podwójt wchodził w skład Zarządu Gminnego.”.... Po wojnie wstąpiłem do Wielkopolskiego Koła Rolniczego i byłem jako prezes Koła do 1939 roku...” W czasie okupacji niemieckiej został z rodziną wysiedlony ze swego gospodarstwa

jednak nadal mieszkał w Łowęcicach. Otrzymał nakaz pracy w Jarocinie w niemieckiej firmie GEPERT, w której pracował jako murarz, aż do ucieczki Niemców w styczniu 1945 roku. Bezpośrednio po oswobodzeniu spod okupacji niemieckiej został wybrany sołtysem gromady Łowęcice i pełnił tą funkcję do roku 1946, wtedy też został wybrany Wójtem gminy Jaraczewo. Jednocześnie pełnił funkcję Przewodniczącego Zarządu Gminnego i członka Gminnej Rady Narodowej. Wicewójtami w tym okresie byli: Ignacy Szymczak rolnik z Łukaszewa i Andrzej Jakubowski. Stefan Geldner aresztowany został 15 listopada 1948 roku. W ten sposób chciano pozbyć się przedwojennych działaczy; pretekstem do aresztowań było umarzanie podatku „bogaczom wiejskim". Wicewójtów aresztowano w dniu 20 listopada 1948 roku. W dwóch przeprowadzonych procesach w Jarocinie i Ostrowie „udowodniono" im winę lecz zwolniono ich z aresztu. Stefan Geldner i Ignacy Szymczak prawdopodobnie sądzeni byli również w trzecim procesie i obydwoje wraz z kilkoma innymi „bogaczami wiejskimi" skazani zostali na kary więzienia. Po powrocie z więzienia Stefan Geldner podobnie jak Ignacy Szymczak był pod nadzorem milicji i w związku z tym wycofał się z działalności publicznej. Stefan Geldner był dwukrotnie żonaty. 4 listopada 1909 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Płończak z Łowęcic urodzoną 23 sierpnia 1887 roku, córka Jana i Agnieszki z domu Ludwiczak. Franciszka Geldner zmarła w Łowęcicach 8 stycznia 1926 roku w wieku 38 lat. W roku 1927 lub 1928 zawarł w Książu Wlkp. związek małżeński z Weroniką z domu Grześkowiak urodzoną 21 stycznia 1899 roku, córka Walentego i Marianny z domu Bączyk. Weronika Geldner zmarła 5 stycznia 1938 roku w wielu 39 lat. Z żoną Franciszką miał siedmioro dzieci natomiast z Weroniką troje dzieci: Marianna (ur. 1910), Jan (ur. 1911, krawiec), Feliks (ur. 1913, rolnik), Ignacy (ur. 1916, szewc), Stefan (ur. 1919, piekarz), Tadeusz (ur. 4 lutego 1922, rolnik), Stanisław (ur. 1924, nauczyciel), Kazimierz (ur. 1930, piekarz), Leokadia (ur. 1932), Weronika (ur. 1938, nauczycielka). Stefan Geldner zmarł 16 grudnia 1956 roku. Został pochowany na cmentarzu katolickim.

Protokoły z przesłuchań i rozpraw w Jarocinie i Ostrowie w 1948 r.; Archiwum Państwowe w Poznaniu. Akta Powstania Wielkopolskiego; Urząd Stanu Cywilnego; Informacja syna Tadeusza i wnuka Waldemara; Fotografia ze zbioru syna Tadeusza.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

GŁOGIŃSKI Ignacy (1898 - 1989), urodził się 17 lipca 1898 roku w Chytrowie (obecnie część Jaraczewa), w powiecie Jarocin jako syn Antoniego i Rozalii z domu Drewniak. Miał sześcioro rodzeństwa- 4 braci i 3 siostry. Ojciec był maszynistą. Matka zajmowała się domem. Po ukończeniu 4- klasowej szkoły powszechnej w Jaraczewie, pozostał w domu i pomagał rodzicom. 2 lutego 1916 roku nie mając ukończonych 18 lat został powołany do niemieckiej armii i po przeszkoleniu w 58 Pułku Piechoty w Głogowie wysłany na front niemiecko - francuski, gdzie brał udział w walkach, aż do zakończenia działań wojennych na mocy rozejmu podpisanego w Compiegne 11 listopada 1918 roku między pokonanymi Niemcami, a zwy-

cięskimi państwami Ententy. Wrócił do Jaraczewa na urlop z bronią i mundurze cesarskiej armii. Przyłączył sie do żołnierzy, którzy przed jego powrotem utworzyli w Jaraczewie Radę Żołnierską i Straż Ludową i wspólnie z nimi wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych w Garnizonie Jarocińskim. Z Kompanią Jarocińską pod dow. Kichnera walczył pod Rawiczem, Miejską Górką, Sarnową i Żołędnicą. Brał udział w ciężkich walkach pod Konarzewem, w których powstańcy zdobyli dwa ciężkie karabiny maszynowe, 50 karabinów ręcznych oraz dużą ilość amunicji. 15 stycznia 1919 roku w okolicach Żołędnicy powstańcy, wśród nich był również Ignacy Głogiński, wzięli do niewoli 64 Niemców, lecz on został ranny w prawą rękę. Odnaleziono go w szpitalu w Krotoszynie. Tam komisja lekarska uznała, że nie jest zdolny do dalszej walki i po wyleczeniu ma wrócić do rodziny. Nie wrócił do domu, lecz do oddziałów powstańczych i brał udział w ponownych walkach o Rawicz pod bezpośrednim dowództwem Nadolnego. W roku 1920 przeniesiono go do 14 Batalionu Celnego Straży Granicznej Rychtal - Kepno. W roku 1921 zawarł związek małżeński z Agnieszką Masłowską z Mchów. Z tego małżeństwa urodziły się dwie córki: Stanisława (ur. 1923) i Katarzyna (ur. 1925), zamężna Przykłota). W tym czasie zamieszkał z rodziną w Łukaszewie, gdzie pracował u Józefa i Anny Łuczaków w ich gospodarstwie rolnym o areale 75 ha. W roku 1939 już w październiku Ignacy Głogiński został przez Niemców aresztowany jako podejrzany o udział w Powstaniu Wielkopolskim. Hitlerowscy osadzili go najpierw w Poznaniu w więzieniu przy ulicy Młyńskiej, następnie w Forcie VII, w końcu w więzieniu w Rawiczu. Miał tam, zresztą jak wszyscy więźniowie, bardzo ciężko. Pracował przez pewien czas przy budowie kanałów. Po około dwóch latach został zwolniony z braku dowodów. Z nakazu Arbeitsamtu wrócił do Łukaszewa do swej przedwojennej pracy, lecz gospodarstwo to już w 1939 roku przejął pochodzący z Parzęczewa Niemiec Getner (w początkowym okresie II wojny światowej był niemieckim komisarzem Gminy Jaraczewo). Przedwojenni pracodawcy Ignacego Głogińskiego z trójką dzieci (Janem, Marią, Józefem) w dniu 26 października 1929 roku zostali przez Niemców wysiedleni z własnego gospodarstwa i podobnie jak ziemiaństwo i większość inteligencji z Ziemi Jaraczewskiej i pobliskich miejscowości zostali osadzeni w lagrze w Cerekwicy, w gminie Jaraczewo. Stąd 9 grudnia 1939 roku wraz ze wszystkimi internowanymi, Józeef i Anna Łuczakowie zostali wywiezieni do Generalnej Guberni w okolice Opoczna. Po ucieczce Niemców i powrocie państwa Łuczaków, już w styczniu 1945 roku, Ignacy Głogiński w dalszym ciągu mieszkał i pracował w Łukaszewie. Rozpoczął wtedy budowę własnego domu w Jaraczewie, gdzie zamieszkał. Zatrudnił się wtedy w Gminnej Spółdzielni w Jaraczewie i pracował w magazynie w Górze, aż do przejścia na emeryturę. Zmarł 12 kwietnia 1989 roku, a żona 13 czerwca tego samego roku. Zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w Jaraczewie. Otrzymał następujące odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczych, Medal Zwycięstwa i Wolności, Medal Niepodległości, Krzyż Walecznych, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Na podstawie relacji spisanej w 1968 roku przez nauczycielkę Szkoły Podstawowej w Ja-

raczewie Panią Elżbietę Matlewską, dostępnych dokumentów oraz informacji Marii Łuczak - Sobockiej.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

GOŁĄBEK Stefan (1896 - 1944), sierż., żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, zastępca dowódcy 3. kompanii jarocińskiej (Stanisława Krystofiaka), uczestnik walk o wschodnie granice Rzeczpospolitej i w wojnie bolszewickiej, działacz konspiracyjny w czasie II wojny, więzień obozów hitlerowskich. Ur. 2 września 1896 r. w Rusku, pow. Jarocin, s. Marcina i Józefy z d. Filipiak (brat Józefa). W okresie I wojny światowej był żołnierzem armii niemieckiej cesarza Wilhelma II. W Powstaniu Wielkopolskim walczył w 3. kompanii jarocińskiej jako zastępca dowódcy Stanisława Krystofiaka z Bogusławia (obecnie część Jarocina). Zdaniem Władysława Banaszaka był znakomitym żołnierzem liniowym. W czasie drugiej bitwy o Rawicz (5/6 lutego 1919 r.) w walce o Sarnowę i Sarnówkę dowodził 3. kompanią jarocińską w zastępstwie Stanisława Krystofiaka zdającego w Poznaniu egzamin oficerski, m. in. z Janem Klarzyńskim z Siedlemina i Franciszkiem Nowakiem z Roszkowa. Ta druga bitwa o Rawicz podobnie jak pierwsza (3/4 lutego 1919 r.) zakończyła się przegraną powstańców. W nocy 5/6 oraz 6 i 7 lutego w walkach o Sarnowę i Sarnówkę oraz Miejską Górkę ranni zostali m. in. powstańcy Ziemi Jaraczewskiej: z Zalesia Ludwik Janasiak, Marcin Wojtkowiak, Jan Musielak (którego ciała nie odnaleziono), z Jaraczewa - Ignacy Płończak (zmarł z ran 7 czerwca 1920 r. w szpitalu w Krotoszynie), z Wojciechowa - Wincenty Walencki (zmarł z ran 6.03.1919 r. w pruskim szpitalu w Rawiczu. Aby nie dopuścić do przesłania pod Rawicz wsparcia wojskom powstańczym, Niemcy zerwali zawartą w Freychan (Cieszków) 3 stycznia 1919 r. umowę graniczną między wojskami powstańczymi i Grenzschutzem z Freychan, na mocy której granica między Śląskiem a Wielkopolską pozostawiała Zduny w rękach polskich. Zduny były bardzo ważne strategicznie, ponieważ osłaniały Krotoszyn, Koźmin, Jarocin, Pleszew i Ostrów od Milicza i Oleśnicy, gdzie stacjonowały silne dywizje pruskie. Dowództwo Powstania wysłało pod Zduny m. in. 5. kompanię jarocińską w sile 120 żołnierzy pod dowództwem Stanisława Błażejewskiego. Do 5. kompanii rekruckiej włączono w poszczególnych sekcjach i plutonach doświadczonych żołnierzy z byłej armii cesarskiej, do których należał młodszy brat Stefana Gołąbka - Józef (ur. 2.03.1900 w Rusku), który wcześniej pod Rawiczem był w składzie 1. kompanii jarocińskiej dowodzonej przez Jana Klarzyńskiego. Józef Gołąbek 6 lub 7 lutego 1919 r. został pod Zdunami ranny. Po zakończeniu walk powstańczych oraz o wschodnie granice Stefan Gołąbek pozostał w Wojsku Polskim jako podoficer zawodowy. 2 lipca 1922 r. zawarł związek małżeński z Leokadią Majkowską, ur. 27 października 1898 r. w Gnieźnie (?). W okresie II wojny światowej mieszkał z rodziną w Jeziorach, pow. Poznań. W czasie okupacji hitlerowskiej włączył się w działalność konspiracyjnego Związku Strzeleckiego utworzonego w listopadzie 1939 r. przez sierż. Antoniego Gołąbka pseud. Komar (ur. 15.12.1887 r. w Borku, pow. Gostyń). Po inwigilacji otoczenia Antoniego Gołąbka gestapo w kwietniu 1942 r. rozpoczęło masowe

aresztowania. Spośród aresztowanych 9 osób skazano na śmierć (w tym Antoniego i jego syna, Zygmunta - wyrok wykonano 16.03.1943 r. w więzieniu w Halle), 49 osób otrzymało kary obostrzonego obozu karnego; w obozach i więzieniach życie straciło 16 osób. Stefan Gołąbek aresztowany 10.11.1942 r. został osadzony w więzieniu w Oleśnicy. Wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego na sesji wyjazdowej we Wrocławiu (?) 21.06.1943 skazany na 3 lata obostrzonego obozu karnego. Po wyroku osadzony w Rawiczu, gdzie został zamordowany 27 lutego 1944 roku. Brak informacji o otrzymanych odznaczeniach.

APP - teczka Stefana Gołąbka; APK, USC Ks. ur. Rusko 49/1896; Encyklopedia Konspiracji Wielkopolskiej 1939 - 1945, pod red. Mariana Woźniaka, Poznań 1998, s. 180, 672, 694; Jajor Jan Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 36; Banaszak Władysław, Krótka kronika Powstańców Wielkopolskich, s. 10, 13, 15 i in., maszynopis w MRJ; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ; Krystofiak Stanisław, Lista uczestników walk pod Rawiczem (3. kompania jarocińska), Powstaniec Wielkopolski 1936, nr 9, s. 9.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

GÓRCZAK Franciszek (1875 - 1939), powstaniec wielkopolski zamordowany przez hitlerowców. Urodził się 17 stycznia 1875 r. w Buku. Po ukończeniu szkoły powszechnej, wyuczył się zawodu szewca. Praktykował w Berlinie i Frankfurcie. W 1905 roku wrócił do rodzinnego Buku i prowadził warsztat szewski oraz sklep z przyborami obuwniczymi. Działał w miejscowym Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół", Bractwie Kurkowym i Towarzystwie Przemysłowców. W 1906 roku został przez władze pruskie skazany na 3 miesiące więzienia za popieranie strajku szkolnego w Buku. W 1914 r. powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. W listopadzie 1918 r. wrócił do domu i wszedł w skład Rady Ludowej w Buku. Ochotniczo wstąpił do kompani bukowskiej por. Witolda Wegnera i w stopniu sierżanta walczył na froncie zachodnim m. in. pod Zbąszyniem. W 1919 roku był współzałożycielem Stronnictwa Mieszczańskiego w Buku, później został jego prezesem i sekretarzem. Od 1921 r. był członkiem Związku Ludowo-Narodowego. Został wybrany do Rady Miejskiej w Buku i sejmiku powiatowego w Nowym Tomyślu. W 1928 r. doprowadził do rozbicia Zarządu Związku Towarzystw

Franciszek Górczak

Przemysłowych i Rzemieślniczych w Wielkopolsce i stanął na czele jego pro endeckiego zarządu (1928-1934). W 1930 r. wybrany został posłem do Sejmu. W tym samym roku stanął przed sądem za obrazę rządów sanacyjnych, lecz został uniewinniony. Był aktywnym działaczem Stronnictwa Narodowego; zasiadał we władzach wojewódzkich w latach 1930-1935), powiatowych i miejskich w Buku (tu pełnił funkcję wiceprezesa). Był też członkiem Obozu Wielkiej Polski. We wrześniu 1939 roku przebywał w okolicach Puszczy Kampinoskiej. Do Buku wrócił 7 października i natychmiast został przez okupantów aresztowany w charakterze zakładnika. Rozstrzelany 10 października 1939 r. na terenie strzelnicy „Sokoła" w Buku. Początkowo pochowany na cmentarzu św. Rocha w Buku, w 1945 r. ekshumowany i przeniesiony do wspólnej mogiły na cmentarzu św. Krzyża w Buku.

Wielkopolski Słownik Biograficzny, Poznań 1983, s. 216-217; A. Kowalczyk, Buk. Zarys dziejów miasta, Poznań 1989, s. 136; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.

Eligiusz Tomkowiak

GRUCHOCKI Wincenty (1897 - 1985), rolnik, powstaniec wielkopolski. Ur. 11 VII 1897 r. w Teklinowie, był synem Kacpra i Marianny z Błachów. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Teklinowie. W 1916 r. został wcielony do armii niemieckiej. Początkowo pełnił służbę w kompanii piechoty w Berlinie. Po roku został skierowany na front zachodni. Walczył pod Verdun, gdzie został ranny. Urlopowany, po pobycie w szpitalu, wrócił do Teklinowa, gdzie zastał go wybuch powstania wielkopolskiego. Wstąpił do formujących sie oddziałów powstańczych, które prowadziły działania na terenie ziemi ostrzeszowskiej i kępińskiej. Uczestniczył w rozbrajaniu Niemców i zdobyciu pod Olszowa niemieckiego kulomiotu. W latach 1920 - 1924 służył w Pleszewie w wojsku polskim. Od 1924 r. prowadził w Teklinowie własne gospodarstwo rolne. We wrześniu 1939 r. zgłosił się do wojska polskiego. Po powrocie do Teklinowa został z rodziną wysiedlony do miejscowości Kochłowy na przymusowe roboty. Do własnego gospodarstwa powrócił dopiero po zakończeniu wojny. Działał społecznie na rzecz miejscowej społeczności. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 14 III 1979. Od 1927 r. żonaty z Marianną Sikora. Dzieci: Stanisław (ur. 1928), Edmund (ur. 1929), Marianna (ur. 1932), Kazimierz (ur. 1934). Zmarł w Teklinowie 16 XI 1985 r. Spoczywa na cmentarzu św. Rocha w parafii Wieruszów - Podzamcze.

Dokumentacja rodzinna, informacje córki Marianny Depa.

Marian Kazuś

GRUSZKA Michał (1897 - 1986), urodził się 27 sierpnia 1897 roku we wsi Przysieka pow. Wągrowiec w rodzinie robotnika rolnego Franciszka Gruszki (1863-1954) i Anny Grossmann (ur. 1878). Miał starszą przyrodnią siostrę Mariannę (ur. 1891). Był najstarszym z rodzeństwa z drugiego małżeństwa oj-

ca. Miał siedmiu braci i trzy siostry: Wojciecha, Władysława, Franciszka, Stanisława, Helenę, Rozalię, Antoniego, Walentego, Andrzeja. W latach 1904-1912 uczęszczał do szkoły powszechnej w Wiatrowie, a po jej ukończeniu pracował jako robotnik rolny na majątku w Przysiece. Na początku czerwca 1916 r. powołany został do armii pruskiej. Skierowany na front zachodni do Francji brał udział w walkach I wojny światowej do 1918 r. 22 grudnia 1918 r. otrzymał 14 dniowy urlop i przyjechał do rodziny. Do armii już nie wrócił, a z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik do oddziału powstańczego w Wągrowcu. Uczestniczył w oswobodzeniu miasta Wągrowca. Dalej pod dowództwem ppor. Włodzimierza Kowalskiego 6-8 stycznia 1919 r. walczył w bitwach o wyzwolenie Chodzieży. Następnie skierowany pod dowództwo sierżanta Adama Biedrzyńskiego uczestniczył w walkach o wyzwolenie Szamocina, pod Rynarzewem i Rożnowem. Potem od 1 lutego 1919 r. wcielony do 4 pułku strzelców wielkopolskich (58 pp) uczestniczył w bitwach i potyczkach pod Kcynią, Paterkiem, Nakłem, na linii nad Notecią do czerwca 1919 r. Pozostawał w szeregach 58 pułku piechoty, kiedy to w stopniu st. szeregowego 14 lipca 1921 r. został zdemobilizowany. 9 kwietnia 1921 r. w Pruścach zawarł związek małżeński z Antoniną Owczarzak urodzoną 8 czerwca 1895 r. we wsi Przysieka pow. Wągrowiec, córką Michała Owczarzaka i Marianny Knopińskiej. Michał po zwolnieniu z wojska zamieszkał w miejscowości Stare u żony, i znalazł zatrudnienie jako robotnik w miejscowym majątku. Urodziło się im czworo dzieci: córka Jo-

Michał Gruszka

anna (1922-1997) zamężna Pilarska i synowie - Stanisław (1925-2013), Stefan (1927-1988), Józef (1932-2013). Przez 41 lat pracował jako robotnik rolny na majątku Stare. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP Koło Wągrowiec - od 10 listopada 1937 r. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (18.05.1929 r.). Od stycznia do marca 1945 r. pełnił funkcję przy milicji porządkowej w Starym. W czasie od 1946 r. do 1958 r. pracował jako opiekun społeczny. Był członkiem Frontu Jedności Narodu od 1952 r. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich w Wągrowcu, a następnie do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Jako powstaniec wielkopolski został zweryfikowany 27 grudnia 1948 r. pod nr 813. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski

(23 grudnia 1967 r.) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (14 listopada 1958 r.). W 1972 r. mianowany na stopień podporucznika WP. Żona zmarła 21 marca 1973 r. i pochowana została na cmentarzu w Pruścach k/Rogoźna. Michał Gruszka zmarł 15 października 1986 r. w Budziszewku i pochowany został na cmentarzu w Pruścach k/Rogoźna w grobie razem z żoną (kwatera 8, rząd 4, grób nr 11).

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Piła, informacje rodzinne wnuka Andrzeja Gruszki, spis powstańców wlkp. sporządzony przez WTG „Gniazdo", Powstańcy Wielkopolscy-Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919.

Ewa Kabat

GRZEGORCZYK Franciszek (1894 - 1973), urodził się 22 września 1894 roku w Chytrowie (obecnie część Jaraczewa), powiat Jarocin. Jego rodzice Franciszek i Katarzyna z domu Ratajska pracowali na własnym gospodarstwie rolnym w Solcu, powiat Środa Wielkopolska. Miał dwóch braci Feliksa i Stefana oraz dwie siostry Annę i Magdalenę. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Włościejewkach, powiat Śrem wyjechał do pracy do Prus Wschodnich (Mazury). Pracował tam jako robotnik - praktykant w miejscowości Rynarzewo, powiat Ostróda w firmie Bretbeker u inżyniera Wysockiego. 15 sierpnia 1915 roku został powołany do niemieckiego wojska. Po przeszkoleniu w Królewcu (obecnie Kaliningrad) wysłano go w połowie października 1915 roku na front niemiecko-francuski, gdzie walczył do zakończenia działań wojennych. Do domu rodziców w Solcu pow. Środa Wlkp wrócił 21 grudnia 1918 roku. Na wieść o wybuchu powstania przeciwko Niemcom, sołtys solecki Musiał zwołał mężczyzn i przekonywał ich do przyłączenia się do oddziałów powstańczych walczących o utworzenie wolnej Polski. Franciszek Grzegorczyk wraz z braćmi Stefanem i Feliksem zgłosił się do oddziałów powstańczych. Ochotnicy pojechali furmankami do Środy, a stamtąd tego samego dnia pociągiem do Poznania. Franciszek Grzegorczyk dowodził jedną z sekcji. Nie mieli broni i nie byli umundurowani. W Poznaniu całą noc brali udział w rozbrajaniu Niemców na dworcu kolejowym. Żołnierze niemieccy bez walki oddawali broń. Następnego dnia II Kompania Średzka, którą dowodził Leon Kasprzak z Pięczkowa otrzymała rozkaz powrotu do Środy, skąd 5 stycznia 1919 roku 64 powstańców, wśród których był Franciszek Grzegorczyk z braćmi wyruszyło pociągiem w kierunku Szubina. W kostnicy na cmentarzu w Szubinie znaleźli 23 ciała. Byli to m. in. powstańcy z Kompanii Jarocińskiej. Zwłoki były zmasakrowane i rozebrane z mundurów. Widok ten wyzwolił w powstańcach ból i dodatkową motywacje oraz siłę do walki o wolną Polskę. W zdobywaniu Szubina, Rynarzewa, Zalesia, Szczepiec i Paterek pod Nakłem brali także udział obydwaj bracia Franciszka. W walkach o Szubin został ranny Franciszek, a w walkach w drodze do Szczepiec bardzo ciężko jego brat. Po zakończeniu walk na froncie północnym został wcielony do 62 Pułku Piechoty w Bydgoszczy i stamtąd w listopadzie 1919 roku zwolniono go do domu. Jakiś czas był bez pra-

cy, wyjechał więc na Śląsk gdzie 4 lata pracował jako górnik. W roku 1921 ożenił się z Apolonią Perczak z Jaraczewa. Z małżeństwa tego urodziła się córka Marta. Po śmierci teścia Wojciecha Perczaka zamieszkał z żoną i córką w Jaraczewie. Do wybuchu II wojny pracował jako kościelny. W początkowym okresie II wojny ukrył swój mundur powstańczy zakopując go w księżej stodole przy kościele w Jaraczewie. Tam też na polecenie ks proboszcza Stefana Krysińskiego zakopał naczynia liturgiczne. Naczynia kościelne i mundur szczęśliwie przetrwały okupację pomimo, że żandarmi niemieccy ostrym drutem sprawdzali ziemię w sąsiekach. Mundur niestety zawilżał i nie udało się go uratować. Podczas okupacji pracował przymusowo jako robotnik drogowy. W 1944 roku został wywieziony przez Niemców do kopania rowów przeciwczołgowych do Dziarnowca koło Płocka, gdzie pracował, aż do ucieczki Niemców. Do Jaraczewa wrócił na początku lutego 1945 roku. 1 listopada 1946 roku został członkiem związku Powstańców Wielkopolskich w Borku, powiat Gostyń. Został odznaczony: Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Awansowany przez Radę Państwa PRL na stopień podporucznika rezerwy WP. Franciszek Grzegorczyk zmarł 19 listopada 1973 roku. Żona Apolonia zmarła 14 lutego 1974 roku. Zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Jaraczewie.

Na podstawie relacji spisanych w roku 1968 przez nauczycielkę Szkoły Podstawowej w Jaraczewie panią Elżbietę Matlewską, informacji udzielonych przez wnuczki Alinę Gawrońską i Marię Baranek oraz dostępnych dokumentów..

Kazimiera Horyza- Pachciarz

GRZEŚKOWIAK Bernard (1901 - 1976), powstaniec kompanii krzywińskiej. Ur. się 30 kwietnia 1901 r. w Lubiniu k. Kościana, w rodzinie robotniczej Józefa Grześkowiaka i Wiktorii z domu Rubryckiej. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Lubiniu, gdzie ukończył cztery klasy. Po jej zakończeniu podjął pracę dorywczą u miejscowych gospodarzy. Od 27 grudnia 1918 r. do 25 lutego 1919 r. brał udział jako ochotnik w Powstaniu Wielkopolskim. Jako członek powstańczej kompanii krzywińskiej, walczył m. in. pod Wolsztynem (5 stycznia 1919 r.). Jak zapisano we wniosku na WKP: „Brał czynny udział z bronią w ręku od 27.12.1918 do 05.01.1919 przy rewizji i odbieraniu broni Niemcom okręgu Lubińskiego oraz aresztowaniu podejrzanych Niemców. Od 5-6 brał udział w walkach o Wolsztyn, 6-9.01.1919 brał udział przy wystawianiu czujek pod m.: Kąty, Zgliniec i Osieczna. Od 10.01.1919 do 17.02.1919 brał udział w walkach pod Kąkolewem, Pawłowicami, Nową Wsią i Lesznem. Pod dowództwem Stanisława Kaźmierczaka w ochotniczej Kompanii Powstańczej w Lubiniu". Po ustaniu walk powrócił do rodzinnego domu, do Lubinia. Do służby wojskowej został powołany 14 maja 1920 r.. Uczestniczył w walkach pod Brześciem Litewskim oraz w bitwie pod Warszawą. Do rezerwy został przeniesiony 23 października 1923 r.. Wrócił wówczas do Lubinia. W 1924 r. głównie z powodu dużego bezrobocia, wyjechał

z bratem do Francji, gdzie przez okres około 10 lat pracował w kopalni węgla kamiennego. W 1934 r. powrócił do kraju i w 1935 r. ożenił się ze Stanisławą Ratajczak. Przeniósł się wtedy do domu rodzinnego żony, do Zbęch w gminie Krzywiń. Wraz z małżonką zajął się handlem, bowiem w domu otworzył sklep o charakterze spożywczym, który prowadził do wybuchu wojny, a ponadto zajmował się w tym okresie bardzo małym gospodarstwem rolnym. W 1936 r. urodziła się ich pierwsza córka Halina, a w 1936 r. syn Narcyz. We wrześniu 1939 r. wraz z rodziną został wywłaszczony do Lubinia, gdzie przez cały okres wojny pracował jako dróżnik, na odcinku drogi Lubiń - Krzywiń. Wiosną 1945 r. powrócił do Zbęch, gdzie prowadził do 1971 r. powiększone po wojnie gospodarstwo rolne. W 1948 r. urodził się trzeci syn Roman. W 1971 r. przeszedł na emeryturę, a gospodarstwo przejął po nim syn Narcyz. Zmarł 21 listopada 1976 r.. W ostatnich latach życia chorował na pylicę i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Lubiniu. 6 lutego 1974 r. uchwałą Rady Państwa odznaczono go Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Z kolei 2 kwietnia 1975 r. odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

CAW, Kolekcja akt powstańców wielkopolskich sygn. I. 487.13662; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Pod Re. B. Polaka. Kościan, 1999, s. 209; Archiwum Narcyza Grześkowiaka; Wspomnienia ustne syna Narcyza Grześkowiaka.

Gerwazy Konopczyński

GUBAN Józef (1895 - 1970), urodził się 5 marca 1895 roku w Sławoszewie, powiat Jarocin. Jego rodzice Jan i Józefa z domu Matuszak posiadali tam gospodarstwo rolne o obszarze 7 ha. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu rzeźnika u Stanisława Czyrczyńskiego, jednocześnie uczęszczał w Borku do szkoły dokształcającej. Od 1915 roku pracował u Stanisława Czyrczyńskiego jako czeladnik. W marcu 1915 roku powołany do wojska pruskiego, walczył na frontach do końca I wojny światowej. W połowie listopada 1918 roku wrócił do Borku. Włączył się zaraz w pełnienie służby wartowniczej organizowanej przez Radę Żołnierską, której w pierwszym okresie przewodniczył Franciszek Kortz, a później Jan Machowski. Oddział tej straży wartowniczej wszedł w skład Straży Ludowej. Służba wartownicza polegała na ochronie miasta Borku, czynnym udziale w poszukiwaniu broni u Niemców mieszkających w Borku i okolicznych wioskach i w przejmowaniu od Niemców urzędów i władzy w Borku na przełomie grudnia 1918 i stycznia 1919 roku. Dowódcą oddziału był Edward Grajek. W Straży pilnującej porządku i bezpieczeństwa w Borku i okolicy służył do 15 lutego 1919 roku. Ponieważ 16 lutego 1919 r. na mocy rozejmu zawartego w Trewirze (Nadrenia) wyzwolone przez powstańców tereny zostały przyłączone do Polski Od 20 lutego do 30 czerwca 1919 roku pracował jako czeladnik rzeźnicki u Antoniego Domagalskiego w Borku. 5 czerwca 1919 zawarł związek małżeński z Stefanią Szurkowską urodzoną 12 sierpnia 187 roku, z Borku koło Gostynia (rodzice to Ignacy i Apolonia z domu Wiedlińska). Z małżeństwa tego urodziły się cztery córki i je-

den syn: Wanda urodzona 6.01.1920 w Borku, zamężna Kurnatowska; Irena urodzona 27.03.1922 w Borku, zamężna Polak, zmarła w 2004 roku w Poznaniu; Józefa urodzona 25.02.1924 w Borku, zamężna Syk, zmarła 1984 roku w Żmigródku, województwo wrocławskie, Janina urodzona 31.10.1926 w Borku, zamężna Jankowska, zmarła 26.01.2003 roku w Jaraczewie; Zdzisław urodzony 14.09.1934 w Jaraczewie. Od lipca 1919 do końca 1920 roku Józef Guban służył w Wojsku Polskim w artylerii polowej stacjonującej w Poznaniu w koszarach na Sołaczu. Po powrocie z wojska handlował w Borku żywcem, a po przeprowadzce do Jaraczewa w październiku 1928 roku, prowadził tam skup żywca i sklep rzeźnicki. Po zajęciu Polski we wrześniu 1939 roku przez hitlerowskie Niemcy, nakazem Arbeintzsantu został skierowany do pracy w Jarocinie. Podejrzany o pomaganie Polakom aresztowany i od lutego do lipca 1942 roku był więziony przez Niemców w Pleszewie. Od sierpnia 1942 do lipca 1944 pracował ponownie w Jarocinie w tym samym zakładzie. Praca jego polegała m. in. na wydawaniu żywca polskim rzeźnikom z Wojciechowa, Jaraczewa, Góry i Panienki. Wydawał rzeźnikom około 50 kg żywca więcej, a przed świętami i 100 kg więcej. Córka Józefa została w roku 1941 wywieziona do pracy przymusowej do Rzeszy Niemieckiej do miejscowości Hehlengem, Janina otrzymała nakaz pracy w Łukaszewiew przedwojennym gospodarstwie rolnym Józefa i Anny Łuczaków, uwięzionych 26.10.1939 r. w lagrze w Cerekwicy, gmina Jaraczewo i wywiezionych 9.12.1939 r. w okolice Opoczna na teren Generalnej Guberni. W lipcu 1944 został wywieziony przez Niemców za Wisłę do kopania rowów przeciwczołgowych. Wrócił do Jaraczewa w lutym 1945 roku. Po zakończeniu okupacji niemieckiej od marca 1945 do października 1948 pracował przy skupie żywca w Jarocinie, a następnie do przejścia na emeryturę 30 czerwca 1958 w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska" w Jaraczewie. Józef Guban zmarł 23 marca 1970 roku. Stefania Guban zmarła 14 czerwca 1980 roku w Jaraczewie. Zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Jaraczewie. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym - 3 marzec 1970.

Na podstawie akt osobowych Józefa Gubana nr 225 919 i jego żony Stefanii nr 468 530 znajdujących się w Zw. Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Jaraczewo, powiat Jarocin oraz informacji wnuka Romualda Jankowskiego.

Kazimiera Horyza- Pachciarz

HILDEBRANDT Marceli (1885 - 1953) członek stowarzyszenia „Jedność", zastępca Bronisława Kirchnera, dowódcy batalionu jarocińskiego. Ur. 10.01.1885 w Dolsku pow. Śrem. Służbę w wojsku niemieckim ukończył w stopniu sierżanta. Z zawodu był mistrzem rzeźnickim. W I wojnie światowej walczył jako rezerwista. W okresie rozluźnienia dyscypliny w wojsku niemieckim brał udział w wystąpieniach antyniemieckich i antycesarskich w Berlinie. Po powrocie do Jarocina, gdzie mieszkał, zaangażował się w pracach organizacji „Jedność" i wstąpił do garnizonu jarocińskiego. Brał aktywny udział w przejmowaniu przez zwolenników Rady Żołnierskiej kontroli nad jarocińskim dowództwem garnizonu, pocztą,

Marceli Hildebrand

dworcem kolejowym, więzieniem i drukarnią. W okresie międzywojennym był wymieniony wśród powstańców nieposiadających odznaczenia Niepodległościowego. Jego służbę w wojsku powstańczym opisano następująco: Udział w rewolucji niemieckiej jako podoficer. W polskiej organizacji wojskowej z dniem 9.11.1918 był zastępcą komendanta Kirchnera. Jako furier (zaopatrzeniowiec) polskiego oddziału (Polnische Wach und Sicherheitskompanie) przewoził żywność z Militscha (Milicza). Udział w rozbrajaniu oddziału niemieckiego i zajęciu koszar. Od 10.01.1919 objął dowództwo kompanii garnizonowej. Na czele Batalionu był major Radziewanowski. Świadkowie: por. HybiakMichał 70. pp. Pleszew, kpt. w st. sp. Kirchner Bronisław, Poznań Rynek Łazarski nr4, major w st. sp. Błażejewski Stanisław, Hurtownia Tytoniu Pleszew. 9.01.1919 r., gdy Bronisław Kirchner został dowódca batalionu jarocińskiego został jego zastępcą a 10.01.1919 dowódcą kompanii garnizonowej. W okresie międzywojennym był członkiem jarocińskiego Towarzystwa Uczestników Powstania 1918 - 1919 im. Zbigniewa Ostroroga-Gorzeńskiego. W latach 1938 - 1939 pełnił obowiązki sekretarza tego Towarzystwa. Swoje wspomnienia „Z pamiętnika Historji Powstania 11918/1919 r. w Jarocinie" opublikował w „Gazecie Pleszewskiej" z 2 lutego 1936 nr 10 oraz w „Gazecie Jarocińskiej" z dn. 2 lutego 1936 nr 10. Zmarł w Jarocinie w 1953 r. i tutaj został pochowany.

USC Ks. zg. Jarocin 161/1953; APP zesp., 884 syg. 246; Towarzystwo Powstańców Wielkopolskich w Jarocinie, poz. 52, spuścizna ZBOWID w MRJ.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

HILDEBRANDT Walenty (1884 - 1953), powstaniec wielkopolski. Ur. się 8 lutego 1884 r. w Woźnikach (powiat grodziski) w rodzinie Kazimierza Hildebranda i Marianny z domu Balcerek, którzy pobrali się w 1872 roku w Woźnikach. W 1907 r. w kościele p. w. św. Mateusza w Opalenicy poślubił ur. w 1887 r., a pochodzącą z Rudnik k. Opalenicy, Józefę Stasińską. Walenty pełnił wówczas w Opalenicy funkcję miejskiego stróża. Józefa i Walenty zamieszkali po ślubie w służbowym mieszkaniu, w budynku opalenickiego magistratu. W okresie I wojny światowej w wojsku niemieckim na froncie zachodnim, gdzie został ranny w nogę. Przed wybuchem powstania za-

Walenty Hildebrand

mieszkał w Buku, gdzie od 11 listopada 1918 r. współorganizował Radę Żołniersko Robotniczą w Buku. Od 1 grudnia 1918 r. w miejscowej Straży Ludowej. W Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 zgłosił się do kompanii bukowskiej. Następnie jako wachmistrz policji pełnił służbę w charakterze instruktora. W 1932 r. przeprowadził się wraz żoną z Buku do Nowego Tomyśla. W 1939 r. w obawie przed Niemcami Hildebrandowie uciekli na wschód Polski do Równego. Po kilku dniach Walenty z Leonem rowerami uciekli tym razem przed bolszewikami do Nowego Tomyśla. Pozostała cześć rodziny przedostała się do Lwowa i 17 listopada 1939 r. dotarła do Nowego Tomyśla. W październiku 1940 zostali wysiedleni z Nowego Tomyśla do Starego Lubiejewa w Generalnym Gubernatorstwie. Na początku lat 50 XX wieku Walenty z żoną zamieszkał na probostwie urodzonego w Opalenicy syna, ks. prob. Romana w Mosinie, który w listopadzie 1945 r. objął parafię. Zm. w Mosinie 17 października 1953 r. i tamże pochowany Z żoną Józefą posiadał dzieci: Pelagię, Teresę, Jadwigę, Zofię, Romana, Leona, Władysławę. Odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Z. Kościański, Walenty Hildebrandt (1884-1953) (w:) Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego1918-1919, pod red. Janusza Karwata, Marka Rezlera, Poznań 2018, s. 117-118; D. Rożek - Pawłowski, Hildebrandowie... Od lat 30. minionego stulecia w Nowym Tomyślu (w:) Przegląd Nowotomyski, Nr 3 (35) 2015, s. 2 -14; Z. Kościański, E. Tomkowiak, Bukowianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Poznań - Buk 2008, s. 34,131.

Zdzisław Kościański

HYBIAK Michał (1890 - ?), kpt., żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, zastępca dowódcy 2. kompanii jarocińskiej Jana Karolczaka, uczestnik walk o wschodnie granice Rzeczpospolitej i wojny bolszewickiej oraz wojny obronnej 1939, jeniec niemiecki w czasie II wojny światowej; oficer zawodowy. Ur. 18.08.1890 r. w Noskowie, pow. Jarocin, s. Walentego i Agnieszki z d. Ludwiczak, ur. 16.10.1868. Z małżeństwa Walentego i Agnieszki urodziło się ośmioro dzieci: Michał, Jan (1892 - 1893), Marianna (ur. 1895), Jadwiga, Jan (1898), Agnieszka (ur. 1900), Elżbieta (ur. 1901), Franciszek (ur. 1904). Przed

wybuchem I wojny światowej Michał Hybiak służył w pruskim afrykańskim korpusie ekspedycyjnym, m. in. w Ugandzie. W czasie I wojny walczył na froncie niemiecko - francuskim. Przyjechał z frontu do Jarocina 6 lub 7 listopada, przywożąc dokładną relację o rozruchach w Berlinie. Był on naocznym świadkiem wypadków berlińskich, wiadomości przywiezione przez Hybiaka przeniesione zostały do koszar przez ludzi ze spisku „Jedność", przyspieszając wybuch buntu i utworzenie Rady Żołnierskiej. [...] Dnia 5 względnie 6 listopada 1918 r. przyjechałem do Jarocina na urlop z frontu zachodniego. Rodzice moi mieszkali w Noskowie, dzierżawili tam probostwo. Już przed I wojną światową służyłem w pruskim afrykańskim korpusie ekspedycyjnym, a następnie walczyłem w czasie wojny na różnych frontach, m. in. w Turcji. Jak przyjechałem do Jarocina, odwiedziłem najpierw ks. Niedźwiedzińskiego, który był moim dobrym znajomym. Proboszcz przyjął mnie z otwartymi rękami. Nalegał na mnie, abym natychmiast wrócił do Berlina i zasięgnął języka, co się dzieje w stolicy Prus. Mówił mi, że Polacy przygotowują powstanie, dlatego posiadanie świeżych i wiarygodnych informacji jest rzeczą pierwszej wagi. Chciałem najpierw pojechać do Noskowa, by odwiedzić rodziców, ale mnie nie puścił, tym bardziej, że wygadałem się, że mam w Berlinie na Dworcu Śląskim kolegę Niemca, który służył ze mną razem w Ugandzie, w Afryce. Ks. Niedźwiedziński kazał uszykować dla mnie walizkę napakowaną żywnością wiedząc, że w Berlinie jest głód. W mundurze pruskim, z orderami EK I i EK II na piersi, wsiadłem więc z powrotem do pociągu i ruszyłem do Berlina. W Berlinie,

Michał Hybiak

na Schlesischer Bahnhof odnalazłem starego towarzysza broni Fiedlera, który był tam zawiadowcą stacji. Wyciągnąłem z walizki wursztę (wędlinę) i gorzałkę, co jeszcze więcej odświeżyło naszą starą przyjaźń. Niemiec rzeczywiście przyjął mnie z otwartym sercem, dowiedziałem się od niego, że Wilhelm II uciekł z Niemiec, że wśród marynarzy w Hamburgu i w Kilonii wybuchł otwarty bunt, że oddziały te obaliły dotychczasowe dowództwo i obrały sobie Rady Żołnierzy. Pokazał mi różne tajne papiery i rozkazy, widziałem też w Berlinie demonstracje uliczne zwolenników Róży Luksemburg i Liebknechta, skierowane przeciw wojnie i cesarzowi. Niemiec dostarczył mi cywilne ubranie, przebrałem się i czym prędzej wróciłem do Jarocina. Było to 7 względem 8 listopada 1918 r. Ks. Niedźwiedzińskiemu zdałem relację

o tym, co widziałem i słyszałem w stolicy. Przywiezione przeze mnie wiadomości za pośrednictwem proboszcza, który jak się później dowiedziałem powiązany był z „Jednością", trafiły do koszar, gdzie wzmogły ferment wśród wojska. Ks. Niedźwiedziński, nie chcąc widocznie ujawnić źródła skąd miał wiadomości, podał, że ma je od żołnierza Żyda z Hamburga. W nocy z 8 na 9 listopada 1918 r. był obecny przy utworzeniu Rady Żołnierskiej w koszarach w Jarocinie. Brał czynny udział w opanowaniu więzienia, poczty i dworca kolejowego. 9.11.1918 r. w czasie próby siłowego opanowania sytuacji w garnizonie jarocińskim przez ekspedycję z Biedruska ubezpieczał z plutonem żołnierzy dworzec w Mieszkowie. Był jednym z komendantów odwachu (warty) na dworcu kolejowym (Relacja nr 11 Pawłowskiego Czesława i relacja nr 4 Walczaka Michała - MRJ). Później dowodził kompanią polską rozlokowaną wzdłuż rzeki Prosny na linii Robaków - Żerniki - Kretków - Komorze nad granicą z Kongresówką. Od Roszek do Robakowa granicy „pilnował" oddział pleszewski pod dowództwem sierż. Zygmunta Bociańskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego sierż. Michał Hybiak był w obstawie przedstawicieli Garnizonu Jarocińskiego w czasie pertraktacji w Ostrowie 1.01.1919 r. i w Krotoszynie 2 stycznia 1919 r. Brał udział w dniu 2 stycznia 1919 r. (po rozmowach w Krotoszynie) w wyprawie do Zdun, na czele której stał hr. Zbigniew Ostroróg Gorzeński z Tarzec. Na froncie północnym Powstania w bitwach pod Nakłem, Mroczą i Ślesinem w dniach 4 - 8.01. 1919 r. w 1. kompanii Bronisława Kirchnera dowodził 1. plutonem, Feliks Nadolski z Grabia - drugim, a Jan Klarzyński z Siedlemina - trzecim. Czesław Pawłowski, uczestnik bitwy pod Mroczą w dniach 5/6.01.1919, w swej relacji pisze: Michał Hybiak dał rozkaz „Bagnet na broń!" i z okrzykiem „Niech żyje Polska!" poszliśmy w bój. Po uformowaniu się batalionu jarocińskiego dowódcą całości został Bronisław Kirchner. Michał Hybiak był zastępcą Jana Karolczaka - dowódcy 2. kompanii. Brał udział w walkach na froncie zachodnim o Zbąszyń oraz Łomnicę, Nowy Dwór i Nowy Tomyśl, a także południowo-zachodnim w Grupie Leszno. Po zwycięstwie Powstania brał udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczpospolitej i pozostał na stałe w wojsku. Początkowo mieszkał z rodziną w Noskowie, a 2 marca 1925 r. przeprowadził się do Pleszewa, gdzie służył w 70. pp. W kampanii wrześniowej w stopniu kapitana był w sztabie Jarocińskiego Batalionu Obrony Narodowej. Całą wojną spędził w niewoli niemieckiej. Po II wojnie zamieszkał w Gdyni i pracował jako księgowy. Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona, Marianna Ciszak, ur. 18.11.1896 r. w Lwówku, pow. nowotomyski, mieszkanka Noskowa, c. Franciszka i Magdaleny z d. Sobek zginęła z córkami Janiną (17 lat) i Krystyną (16 lat) wraz z ponad 116 osobami w Komarnie koło Lwowa w pociągu ewakuacyjnym zbombardowanym przez 6 niemieckich samolotów Kempffliger (we Lwowie miał powstać Ośrodek Zapasowy WP). Z małżeństwa tego urodziła się czwórka dzieci: Tadeusz (28.06.1920 - 27.02.1921), Janina (ur. 1.01.1922), Krystyna (ur. 8.09.1923) i?. Z drugą żoną, Marią Nowaczewską, wdową po jego przyjacielu zmarłym w niewoli niemieckiej, miał jednego syna.

Michał Hybiak zmarł w Gdyni i tam został pochowany. Odznaczenia: m. in. Krzyż Walecznych i Krzyż Żelazny I i II klasy - odznaczenia niemieckie.

AAP, Ks. chrztu Nosków 19/1890; APG, Ks. mieszk. Noskowa str. 67; APK, USC Góra Ks. ur. 66/1890; USC Jaraczewo, Ks. małż. Góra 34/1919; Banaszak Władysław, Krótka Kronika Powstańców Wielkopolskich, maszynopis w MRJ; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ; Dymny Jan, Uzupełnienie Jana Dymnego z Galewa do relacji Jana Dębnego z dn. 9.02.1957 r., maszynopis w MRJ; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008; Towarzystwo Powstańców Wielkopolskich w Jarocinie. Spis członków z 11.09.1931 r., MR w Jarocinie, nr 296/2; Biuro Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, spuścizna po ZBoWiD; Lista ofiar nalotu niemieckiego w dniu 9 września 1939 r. na stację w Buczałach, pochowanych na cmentarzu katolickim w Komarnie (rej. Gródek, obw. lwowski); Borecki Józef, Pierwsza lista zgłoszeń ochotników powstańczych do 1. Oddziału Polskiego w Jarocinie, GJ 1937, nr 66, poz. 86; Hildebrandt Marceli, Z pamiętnika historii Powstania 1918/19 w Jarocinie, GJ 1936, nr 10, s. 3-4; Mat. zebrane przez dyr. Szkoły Podstawowej w Noskowie Genowefę Doczekalską i dyr. Ewę Kardach oraz nauczycielkę historii Jolantę Borowską; MRJ - Relacja nr 4 Michała Walczaka i Relacja nr 11 Pawłowskiego Czesława; Fot. ze zbiorów MRJ..

Kazimiera Horyza - Pachciarz

JANCZEWSKI Stefan (1887 - 1970), działacz niepodległościowy, powstaniec wielkopolski, żołnierz Wojsk Wielkopolskich i Wojska Polskiego. Urodził się 27 sierpnia 1887 roku w Poznaniu, w rodzinie stolarza Piotra Janczewskiego i Magdaleny z Gaworskich. Miał sześcioro rodzeństwa. Dwóch braci: Wacława i Stanisława oraz cztery siostry: Stanisławę, Pelagię, Marię i Mariannę. Od 1901 roku uczęszczał na tajne lekcje języka polskiego do ks. Tomaszewskiego. W 1903 roku ukończył szkołę podstawową nr 3 w Poznaniu na Śródce i podjął naukę w zawodzie rymarza u mistrza Bogusiewicza w Borku, pow. Koźmin Wlkp. Po jej ukończeniu, w latach 1907-1909 pracował u mistrza Pfleischera w Falken nad Werą (Niemcy). Po powrocie do Poznania, 3 sierpnia 1914 roku powołany do armii pruskiej, do 6 pułku grenadierów niemieckich w Poznaniu, do batalionu zapasowego. Po odbytych ćwiczeniach w Kościanie, Murowanej Goślinie i Biedrusku wyruszył na front wschodni, do Rosji. Od 5 lutego 1915 roku brał udział w walkach na froncie rosyjskim pod Płockiem, Modlinem, Orany-Ilux pod Rygą i Dynaburgiem. W październiku 1917 roku jego pułk przerzucono na front zachodni, do Francji: Saint Etienne, Reims, gdzie w dniu 3 lipca 1918 roku był ranny w nogę pod Schatts-Thier. Leczony w szpitalu polowym Charnoveille, później Landanpflalz w Bawarii, a następnie przetransportowany do szpitala w Poznaniu na ul. Polną. Stąd 27 września 1918 roku skierowany do 37 p. p. w Kościanie Wlkp.. Odznaczony został Krzyżem Żelaznym II klasy. W dniu 20 listopada 1918 roku dezerteruje z wojska niemieckiego i wstępuje w Poznaniu do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej, będącej pod komendą Mieczysława Palucha. Jego bezpośrednim dowódcą był Krauze. Główna rola POW polegała na tworzeniu pierwszych polskich

Stefan Janczewski

oddziałów wojskowych oraz organizowaniu składnic broni i amunicji. Jej członkowie stanowili trzon oddziałów powstańczych utworzonych po wybuchu walk. Od momentu rozpoczęcia działań zbrojnych w centrum Poznania uczestniczył z bronią w ręku w walkach ulicznych oraz w zdobywaniu i opanowywaniu obiektów wojskowych. Walczył na ulicy Artyleryjskiej, obecnie ulicy Powstańców Wielkopolskich, gdzie w jej wschodniej części usytuowana była Składnica Artyleryjska. Bił się na ulicy Św. Wojciecha, w pobliżu Arsenału. Uczestniczył również w opanowaniu Cytadeli (Fortu Winiary), głównego fortu Poznania ze sporą ilością wojska i centrum łączności. Służył pod dowództwem Krauzego i Michała Bączkowskiego. Wstępuje ochotniczo 14 stycznia 1919 roku do Straży Ludowej, z którą w lutym 1919 roku wyruszył z pierwszym transportem żywnościowym do Lwowa, gdzie uczestniczył z bronią w ręku w jego obronie. Po oswobodzeniu Lwowa wraca wraz z oddziałem do Poznania, skąd ponownie wyruszył jako ochrona wojskowa transportów węglowych do Łazów na Śląsk Cieszyński i Oświęcimia.. Zdemobilizowany z wojska 20 września 1920 roku w stopniu szeregowego. W wieku 34 lat - 1 lutego 1921 roku poślubił w Gnieźnie, młodszą od siebie o 8 lat, wdowę Walerię z Płockich Walpuską (1895-1989, córkę Szymona Płockiego i Agnieszki z Wawrzyniaków, krawcową) z dwoma córkami: Ludmiłą i Reginą (zamężna Smaruj). Mieli dzieci: Barbarę (zamężna Tatarkiewicz) i Tadeusza. W latach 1921 - 1923 pracował sezonowo w PKP w Poznaniu, a następnie od 1924 - 1940 był woźnym w Poznańskim Koncernie Towarzystw Ubezpieczeń w Poznaniu, ul. Św. Marcin 61. W Poznaniu od 7 marca 1932 roku mieszkał na ul. Ks. Augustyna Szamarzewskiego 60 m 5. Tam przebywał do śmierci, z przerwą spowodowaną niemiecką okupacją podczas II wojny światowej, kiedy w 1940 roku wysiedlony został z żoną i dwojgiem dzieci: Barbarą i Tadeuszem do Generalnego Gubernatorstwa, do Kwilina, gm. Radków, woj. kieleckie, gdzie do końca II wojny światowej pracował jako robotnik parowozowni na kolei w Sędziszowie. Stąd syna Tadeusza Niemcy wywieźli do przymusowej pracy w III Rzeszy. Po wyzwoleniu w 1945 roku wrócił z rodziną do Poznania i podjął przedwojenną pracę woźnego w Poznańskim Konsorcjum Towarzystw Ubezpieczeniowych.. Z powodu jego likwidacji został zwolniony. Do czasu przejścia na emeryturę 1 sierpnia 1960 roku pracował w różnych zakładach w Poznaniu. W okresie międzywojennym, od 9 maja

1932 roku był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914-1919. Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację - (nr leg. 217424) Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918/1921 nadanym rozp. D. O. K. VII nr 10/382 z dnia 7. X. 1938, oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Zmarł 22 października 1970 roku w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Komunalnym Junikowo.

APP: Akt urodzenia nr 1467/1887 S. Janczewskiego, akta zespołu Zarządu Okręgowego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu: życiorys S. Janczewskiego, Opinia ZBoWiD Poznań Dzielnica Jeżyce S. Janczewskiego, CAW w Warszawie: Zaświadczenie nr 388 z dnia 14. 02. 1957, o udziale S. Janczewskiego w Powstaniu Wielkopolskim, Dowództwo Okręgu Korpusu 7 Referat Historyczny: kwestionariusz dla uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/19, życiorys złożony do Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu 27 lutego 1939 r. (Kolekcja akt powstania Wielkopolskiego I. 487.14377); USC w Gnieźnie: Akt małżeństwa nr 35/1921/1 S. Janczewskiego i W. Płockiej; Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; USC Poznań- Jeżyce: Akt zgonu nr 853/1970 S. Janczewskiego; informacje wnuczki Reginy Dziurzyńskiej.

Damian Zieliński

JANKOWSKI Franciszek (1898 - 1982) ur. 19 listopada 1898 roku we Lwówku. Syn Władysława i Franciszki z domu Urbanek. Weteran I wojny światowej, w której walczył od 1917 roku i podczas której został ranny w głowę. Walczył na froncie francuskim. Zwolniony z wojska niemieckiego 15 grudnia 1918 roku. Członek Rady Żołnierskiej i Robotniczej we Lwówku. Uczestnik powstania wielkopolskiego 1918/19 na froncie zachodnim od 3 stycznia 1919 roku. Walczył pod Zbąszyniem, Łomnicą, Nowym Dworem, Strzyżewem, Krzyżkówkiem, Lewicami i Kopanicą (dowódcy: ppor. Hamerski, sierż. Klemczak). Następnie żołnierz IV kompanii 2 pułku strzelców wielkopolskich (56 pułk piechoty). W czerwcu 1919 roku rusza wraz z 2 psw na front bolszewicki i bierze udział w walkach pod Mołodecznem, Połockiem, Mińskiem i Bobrujskiem, a także w bitwie warszawskiej i ofensywie 1920 roku. 21 października 1921 roku przeniesiony do rezerwy. W 1922 roku rozpoczął pracę jako stolarz w Gnieźnie,

Franciszek Jankowski

później powrócił do Lwówka i prowadził własny warsztat. W czasie okupacji pracował jako stolarz w Wojskowych Zakładach Stolarskich w Wolsztynie. Członek komisji budowlano-mieszkaniowej w Miejskiej Radzie Narodowej we Lwówku w 1945 roku. Od 1923 roku członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku, a od 1957 roku członek ZBoWiD Lwówek, w którym pełnił funkcję sekretarza. Ponadto, był członkiem Bractwa Kurkowego we Lwówku, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" - koło Lwówek oraz Koła Śpiewaczego we Lwówku. Odznaczony Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem. Z zawodu stolarz. Wykształcenie podstawowe. Ożeniony z Walerią z domu Byczyk.

CAW akta Medalu Niepodległości, akta osobowe ZBoWiD koło Lwówek, Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (www. powstancy-wielkopolscy. pl), informacje od wnuczki Wiesławy Kachel.

Szymon Konieczny

JARZĘSKI Stefan (1900 - ?), urodził się 13 grudnia 1900 r. w Swarzędzu (powiat Poznań). Jego rodzicami byli Ludwik i Maria z domu Łukaszewicz. Po ukończeniu w 1914 r. szkoły powszechnej, pracował przy rodzicach. Od 1916 r. pracował jako robotnik torowy w Kobylnicy powiat Poznań. W 1918 r. został powołany do armii niemieckiej, z której 21 grudnia 1918 r. został zwolniony. 24 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do Straży Ludowej w Poznaniu, a 25 stycznia 1919 r. do I Batalionu Saperów Wlkp., z którym brał udział w walkach na froncie niemieckim i wojnie Polsko - Bolszewickiej. O uczestnictwie w kontrofensywie sierpniowej i zaciętych walkach o Kolno, tak napisano we wniosku o odznaczenie OVM o st. saperze Jarzęskim Stefanie z 3 kompanii I Batalionu Saperów Wlkp., ... Pierwszy raz pod ogniem zaniósł taśmy z nabojami do kulomiotu stojącego przed naszą linią. Drugi raz wysłany, przyniósł podczas ognia amunicję do karabinów. Trzeci raz podczas ognia leciał z rozkazem o ściągnięcie reflektorów w pozycję,. za co został odznaczony OVM V klasy nr 333. W 1922 r. zwolniony z wojska w stopniu kaprala, rozpoczyna pracę w firmie Iskropol w Poznaniu, gdzie pracował do 1923 r. W latach 1923-1924 pracował w Wielkopolskiej Wytwórni Samolotów „Samolot", następnie ponownie w latach 1924 - 1928 w firmie Iskropol. W 1928 r. został zatrudniony w PKP Poznań na stanowisku przetokowego, w 1930 r. zwolniony z powodu redukcji. W 1932 r. podjął pracę na stanowisku dozorcy koszarowego w Komendzie Obozu Ćwiczeń Biedrusko. Był członkiem Związku Strzeleckiego w Biedrusku. Żonaty. Dzieci: córka ur. 22.08.1927 r. i córka Urszula ur. 5.10.1932 r. Dalszych informacji brak. Odznaczenia: Order Virtuti Militari V klasy nr 333 i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921.

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM Jarzęskiego Stefana - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 14 września 1920 r. i kwestionariusz osobowy z dnia 27 maja 1933 r.; Mańkowski W., Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934, str. 9; Gawdia A., Zarys historii wojennej 8-go Pułku Saperów, Warszawa 1931., str. 22 i 49.

Włodzimierz Becker

JORDAN Stanisław Ludwik Edward (1894 - 1961), powstaniec wielkopolski, żołnierz Wojsk Wielkopolskich i Wojska Polskiego, dyplomowany agronom. Urodził się 7 maja 1894 roku w Ostrzeszowie w rodzinie lekarza medycyny Władysława i Jadwigi z Laskowskich Jordanów. W 1905 roku rodzina Jordanów przeniosła się do Środy, gdzie Władysław Jordan podjął i prowadził wolną praktykę lekarską, Jednocześnie z działalnością społeczną i niepodległościową. Wychowany przez rodziców w duchu patriotycznym Stanisław przystąpił ochotniczo do Powstania Wielkopolskiego, wstępując 3 stycznia 1919 roku do 4 kompanii Batalionu Średzkiego. Otrzymał przydział do sztabu kompanii jako pisarz w stopniu starszego szeregowego. Kompania dowodzona przez Ignacego Nowaka liczyła 100 powstańców, głównie rzemieślników. Zakwaterowana była w średzkiej cukrowni. Na front północny wyruszyła 10 stycznia 1919 roku przez Poznań, Gniezno do Kcyni, skąd 18 stycznia na pozycję w kierunku Nakła, zajmując odcinek: Ludwikowo, Kowalewko, Paulina i Paterek. Większe walki stoczyła w miejscowości Podstolice, w rejonie Budzynia, w których rany odniosło kilku powstańców. Po pewnym czasie zluzowaną przerzucono do Jarocina, a następnie skierowano w rejon Jutrosina. Wraz z całym Batalionem Średzkim, w którym walczył w powstaniu, w wyniku podjętego od stycznia 1919 roku procesu formowania Wojsk Wielkopolskich otrzymał przydział do 8. Pułku Strzelców Wlkp. (piechoty). Po połączeniu w tym samym roku Wojsk Wielkopolskich z siłami zbrojnymi Rzeczypospolitej, wstąpił do zjednoczonego Wojska Polskiego. Służył w nim do 6 marca 1923 roku. Nie założył rodziny. Uchwałą Rady Państwa z dnia 01. 09.1960 (nr: 01.09-0.3) odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Poznaniu 4 czerwca 1961 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Junikowo.

USC Ostrzeszów, Akt urodzenia nr 165/1894 S. Jordana; Lista Odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; J. Machajewski: Środa w latach 1918/1919, Jadar Międzyrzecz 2018, s. 49-54; Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu, praca zbiorowa pod red. S. Nawrockiego, Środa Wlkp. 1990, t. I, s. 176; USC Poznań Stare Miasto Akt zgonu nr 690/1961 S. Jordana.

Damian Zieliński

JORDAN Władysław (1862 - 1935), lekarz medycyny, działacz społeczny i niepodległościowy, członek Rady Ludowej w Środzie. Urodził się 23 października 1862 roku w Budzisławiu, w powiecie pleszewskim, w rodzinie rolnika Edwarda i Anny z Piątkowskich Jordanów. Studiował medycynę na Uniwersytecie w Lipsku i Berlinie, gdzie w 1887 roku uzyskał dyplom lekarza. W czasie studiów był stypendystą Towarzystwa Pomocy Naukowych im, Karola Marcinkowskiego dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Po odbyciu służby wojskowej w armii niemieckiej, osiadł w 1888 roku w Gnieźnie. Przez rok prowadził tam praktykę lekarską. Stąd przeniósł się do Ostrzeszowa (1889-1905). Od 1905 roku do końca życia prowadził wolną praktykę lekarską, jako specjalista chorób kobiecych w Środzie przy Nowym Rynku 1. Ponadto ordynował jako lekarz w szpitalu

Domu Św. Jana Chrzciciela w Środzie przy Nowym Rynku 4, prowadzonym przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo, nazywane Siostrami Szarytkami. W dniu 18 grudnia 1907 roku został członkiem Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W Środzie podjął działalność społeczną i niepodległościową. Należał do Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego, które założyło czytelnię dla katolickiej szkoły ludowej, zakupowało dla dzieci książki oraz utrzymywało stypendystów. Po Ignacym Opielińskim - drugi dyrektor nowego (od 1916 roku) średzkiego szpitala - Zakładu Serca Jezusowego w Środzie przy obecnej ulicy Żwirki i Wigóry, należącego do Zgromadzenia Sióstr Św. Wincentego a Paulo. W dniu 12 listopada 1918 roku został wybrany w skład, przekształconej z tajnego Komitetu Obywatelskiego - Rady Ludowej w Środzie. Działał w jej Komisji Sanitarnej. Uczestniczył w tajnych przygotowaniach do powstania i organizacji oddziałów powstańczych w Środzie. Powołany został na Radcę Zdrowia. Poślubił Jadwigę Laskowską. Syn Stanisław (1894-1961) powstaniec wielkopolski 1918-1919, żołnierz Armii Wielkopolskiej i Wojska Polskiego. W. Jordan, jeden z najstarszych i najbardziej zasłużonych lekarzy w Środzie zmarł w tym mieście, po długiej i ciężkiej chorobie 28 marca 1935 roku w wieku 72 lat i tam spoczął na parafialnym cmentarzu. W dniu 6 października 2008 roku jego szczątki przeniesiono na Kwaterę Powstańców Wielkopolskich tego cmentarza (strona lewa, XII rząd). Nazwisko W. Jordana widnieje na cmentarnej tablicy pamiątkowej „Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919".

Wykaz Młodzieży wspieranej w latach od 1 stycznia 1886 r. do końca grudnia 1890 r. przez Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego; Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu, praca zbiorowa pod red. Stanisława Nawrockiego, Środa Wielkopolskia 1990, s. 153; Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, praca zbiorowa pod red. J. Karwata, Środa Wlkp. 2008, s. 148; J. Machajewski: Środa w latach 1918/1919, Międzyrzecz 2018, s. 8-9; D. Zieliński: Rada Robotników i Żołnierzy oraz Rada Ludowa w Środzie, Gazeta Średzka nr 13/1180 z 29 marca 2018 r.; Urzędowe Spisy Lekarzy RP: 1924/25, 1926/27, 1931; Kurier Średzki nr 39 z 30 marca 1935 r., s. 2-3; USC w Środzie Wlkp., akt zgonu nr 58/1935 W. Jordana; A. Gogulski: Szpital w Środzie Wielkopolskiej 1916-2016. Monografia, Środa Wielkopolska 2016, s. 65, 76, 81.

Damian Zieliński

JÓŹWIAK Stanisław (1900 - 1982), kolejarz, ochotnik oddziałów gnieźnieńskich, m. in. rajdu wyzwoleńczego na Kujawach Zachodnich, ppor. WP. Ur. 30.03.1900 r. w Stodolnie, powiat Mogilno, ojciec Walenty, matka Antonina z d. Matuszak. Po ukończeniu w 1914 r. siedmiu klas szkoły powszechnej pracował u rodziców mających 5-hektarowe gospodarstwo w Szczytnikach Duchownych powiat Gniezno. Od 12.06.1916 r. pracował w warsztatach uzbrojenia w Gnieźnie. 13.06.1918 r. został powołany do wojska niemieckiego, by odbyć służbę w 41. Pułku Piechoty w Tylży. Po przeszkoleniu wysłano nas na front zachodni do Francji w okolice Strasburga, M hlhausen, Freiburga - wspomina

w swoim życiorysie. Po zakończeniu I Wojny Światowej do domu został zwolniony 15.12.1918 r. Do Powstania Wielkopolskiego przystąpił w Gnieźnie wieczorem 28.12.1918 r., biorąc udział w zajęciu koszar 49. Pułku Piechoty. Wziął udział w zajmowaniu ważnych obiektów wojskowych i administracji niemieckiej (dworca kolejowego, banku, landratury, władz miasta). Następnie uczestniczył w składzie 2 kompanii gnieźnieńskiej w bitwie z oddziałem Grenzschutzu pod Zdziechową (30-31.12.1919 r.). Już 1.01.1919 r. znalazł się w sformowanej kompani gnieźnieńskiej pod dowództwem ppor. Pawła Cymsa. Wziął udział w rajdzie wyzwoleńczym tego zgrupowania, walcząc na trasie: Trzemeszno - Mogilno - Strzelno - Kruszwica - Mątwy oraz Inowrocław (6.01.1919 r.). W Inowrocławiu podczas szturmu na dworzec kolejowy został ranny w lewą nogę, która potem była o 6 cm krótsza. Według „Dziennika Kujawskiego" wydanego w Inowrocławiu 11.01.1919 r, Stanisław Jóźwiak należał wówczas do 3 kompanii gnieźnieńskiej i podczas szturmu doznał okaleczenia kości lewej nogi. Potem przebywał w inowrocławskim szpitalu miejskim. Jego kompania weszła w skład sformowanego Rozkazem Dowództwa Głównego z dnia 6.03.1919 r. na froncie północnym 4. Pułku Strzelców Wielkopolskich (w styczniu 1920 r. przemianowanego na 58. Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Jako szeregowiec aż do listopada 1920 r. To wskazywałoby, że uczestniczył także w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zwolnieniu z wojska w listopadzie 1920 r. podjął pracę w PKP, na stacji Pobiedziska - Promno. Tam zastała go II Wojna Światowa. Pełnił służbę jako dyżurny stacji. Podczas okupacji nie zapominał, że jest Polakiem. Między innymi dzięki niemu spłonęły cztery wagony siana wiezionego na Front Wschodni. Po ukończeniu wojny pracował jako kasjer towarowy w Pobiedziskach do przejścia na emeryturę 1.09.1960 r. Zm. 6.01.1982 r. w Luboniu, pochowany na cmentarzu parafialnym w Żabikowie. (za ks. Mielińskim). Ożenił się w 1931 r. z Marią Kowalską z Komorowa (ur. 1909 r., zm. 1934 r.). Dzieci: Romuald (ur. 1934 r., zm. 2000 r., mieszkał w Rakoniewicach), Bogdan (ur. 1933 r., mieszka w Szczecinie). Po śmierci pierwszej żony ożenił się z jej siostrą Kazimierą (24.11.1910 - 19.06.1982). Dzieci: Lidia (ur. 20.08. 938), Bogumiła (ur. 17.05.1943). Obie córki mieszkają w Luboniu. W Luboniu zamieszkał od 1971 r. przy ul. Armii Czerwonej 74. (obecnie ul. 11 Listopada). Odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (6.03.1974 r., nr leg. 167-73-58), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (30.10.1974 r., nr leg. 1450-74-46). Należał od 29.07.1966 r. do ZBoWiD-u, Koło Żabikowo (nr 221386, leg. 5676).

Na podstawie akt ZBoWiD-u, Koło Żabikowo, informacji uzyskanych od Kamili i Tomasza Kananowiczów - wnuków od córki Lidii; „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim", red. Piotr P. Ruszkowski i Janusz Karwat, Luboń 2009, str. 138; J. Karwat, „Ziemia Gnieźnieńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Gniezno 2018, s. 81-95 i 318, Zygmunt Wygocki, „Gniezno i Ziemia Gnieźnieńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919", Poznań 1988, s. 198-199 - na podstawie nie istniejących już dokumentów Referatu Historycznego DOK VII z 1.1.1929 r..

Janusz Karwat, Robert Wrzesiński

KAJDAN Wacław (1897 - 1952), urodził się 22 września 1897 r. w Środzie jako syn Walentego i Rozalii z d. Walkowiak. Wacław ukończył szkołę powszechną w Środzie, a później uczył się zawodu krawieckiego. Wychowany został w katolickiej rodzinie, w miłości do Boga i Ojczyzny. W 1917 r. został powołany do armii niemieckiej. Służył w I pułku artylerii ciężkiej na terenie Francji. Wziął udział w słynnej bitwie pod Verdun. Po powrocie z I wojny światowej wrócił do Środy. Już w styczniu 1919 roku przystąpił do powstania wielkopolskiego i jako syn ziemi średzkiej był w Straży Ludowej. Od 8 lutego 1919 służy w 7 pułku artylerii ciężkiej, od 3 listopada 1919 przeniesiony do 73 pułku piechoty, następnie od 28 maja 1920 służył w 55 pułku piechoty, a od 1 kwietnia 1921 przeniesiony został do 73 pułku piechoty. Do rezerwy został przeniesiony 16 lutego 1928 r. 16 kwietnia 1923 r. został mianowany kapralem. Walczył na froncie zachodnim i północnym, uczestniczył we wszystkich bitwach 73 i 55 pułku piechoty, również w wojnie bolszewickiej. W dniu 27 grudnia 1922 r. został odznaczony Krzyżem Walecznych - leg. Nr 22, a następnie został odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 - 1921. Był jednym z najwybitniejszych powstańców ziemi średzkiej o czym świadczy przebieg jego służby powstańczej i wojskowej. Po I wojnie światowej i po wojnie bolszewickiej wrócił w swe rodzinne strony do Środy, jego rodzinnego miasta już w wolnej Polsce, o którą walczył (licząc z I wojną światową) prawie 5 lat. Po wojnie kontynuował pracę w swoim zawodzie, prowadził prywatny zakład krawiecki w Środzie przy ul. Kilińskiego. 1 lipca 1928 r. poślubił wybrankę swojego życia Józefę Walkowiak, córkę Tomasza i Jadwigi Czarnej. Józefa Walkowiak była siostrą dwóch braci Władysława i Feliksa, którzy również byli uczestnikami powstania wielkopolskiego. Wacław Kajdan opuścił Środę przenosząc się do Stargardu, a później do Katowic. Z małżeństwa Wacława i Józefy przyszło na świat dwoje dzieci: Krystyna (ur. 12 marca 1929) i Henryk (3 maja 1933 - 4 stycznia 2008). Wacław Kajdan zmarł przedwcześnie 19 czerwca 1952 r., a jego żona Józefa 30 lipca 1968 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje w książce „Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego".

Biogram opracowano na podstawie życiorysu spisanego przez Feliksa Walkowiaka, na podstawie upoważnienia Krystyny Kajdan, córki Wacława Kajdana.

Feliks Walkowiak

KAROLCZAK Jan (1889 - 1944), por., dowódca 2. kompanii jarocińskiej. Ur. 28.06.1889 r. w Ciświcy koło Jarocina. Syn Józefa (robotnika) i Franciszki z domu Kościelniak. Brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz pruski. Zakończył ją jako sierżant sztabowy (Oberfeldfebel). Jan Karolczak jako dowódca 2. kompanii ze Zbigniewem Ostrorogiem-Gorzeńskim był obecny przy przyłączeniu do Wielkopolski Zdun, następnie walczył na froncie zachodnim, później południowo-zachodnim w grupie „Leszno". Zastępcą Jana Karolczaka był Michał Hybiak z Noskowa. Na front zachodni wyjechał 6 stycznia 1919 r. z rozkazu Dowództwa Głównego. Dowódcą Frontu Zachodniego był Kazimierz Zenkteler

(1884 - 1955). W początku stycznia 1919 r. głównym zadaniem było zdobycie Zbąszynia, który pozostając w rękach niemieckich, stwarzał niebezpieczeństwo uderzenia w północne lub południowe skrzydło frontu zachodniego. Miejscowi powstańcy nie byli dostatecznie silni i wystarczająco uzbrojeni, aby samodzielnie wyzwolić tereny położone na prawym brzegu Warty, ujście Obry oraz jeziora zbąszyńskie, a tym samym opanować ważne węzły komunikacyjne i strategiczne. Dowództwo Główne w Poznaniu postanowiło więc wzmocnić miejscowych powstańców, przerzucając na odcinek zbąszyński swe rezerwy operacyjne w postaci m. in. kompanii jarocińskiej (6.01.). Pomimo zaciętych i krwawych walk powstańcom nie udało się zdobyć Zbąszynia. Z 2. kompanii poległo kilku powstańców m. in. Wawrzyniec Andrzejczak z Noskowa. 17 stycznia zespolone siły powstańcze, po 5-godzinnej morderczej walce odparły atak Niemców i pobliska Łomnicę i Nowy Dwór Polacy utrzymali. Jan Karolczak wykazał się umiejętnościami dowódczymi, a 2. kompania jarocińska walecznością. Z 2. kompanii poległo 7 powstańców, m. in. Wawrzyniec Andrzejczak z Noskowa. Niemcy w popłochu uciekali w kierunku Trzciela należącego od 26 czerwca 1919 w połowie do Polski, a w połowie do Niemiec (z Trzciela wywodziła się rodzina Fischerów, ostatnich właścicieli dominium w Górze). Wyczerpane 2. kompania Jana Karolczaka i batalion śremski wycofane zostały do swych garnizonów na odpoczynek, wymianę bielizny, umundurowania i butów oraz uzupełnienie stanów osobowych. Po odpoczynku i przeformowaniu pod koniec stycznia Jan Karolczak z 2. kompanią liczącą 200 żołnierzy zmienił na froncie południowo-zachodnim pod Lesznem wyczerpaną 4. kompanię jarocińską Franciszka Nowaka, która walczyła pod Lesznem od 15 stycznia. ...Druga kompania - wg relacji Czesława Pawłowskiego, w skład której weszło wielu żołnierzy uczestników walk pod Mroczą, Ślesinem, Nowym Dworem, Zbąszyniem, Łomnicą została załadowana i wyjechała po południu 15 stycznia 1919 na front pod Leszno. Kompania liczyła około 200 chłopa pod dowództwem Jana Karolczaka z Ciświcy. Pierwszym plutonem dowodził Franciszek Sobański z Hilarowa, drugim plutonem Michał Szulc z Jarocina, a Józef Walczak był oświatowym, prowadził w kompanii śpiew... Na froncie południowo-zachodnim 2. kompania Jana Karolczaka walczyła pod rozkazami dowódcy grupy Lesz-

Jan Karolczak

no, por. Bernarda Śliwińskiego. Walki, w których uczestniczyła 2. kompania były zacięte. Lepiej uzbrojeni Niemcy nękali powstańców ciągłym ostrzałem artylerii oraz nadjeżdżającym z Leszna pociągiem pancernym. Dodatkowo powstańcom bardzo dawała się we znaki sroga zima, w czasie której temperatura utrzymywała się ok. -18oC. Powstańcy nie mieli wystarczającej bielizny, mundurów i butów, dodatkowo dokuczały im wszy a często głód. Dowództwo w Poznaniu w końcu zgodziło się, aby plutonami wyjeżdżali do Jarocina, skąd wracali ze świeżą zapasową bielizną. Żołnierze chorowali i ok. 11 i 12 lutego 2. kompania otrzymała z Jarocina uzupełnienie ok. 40 chłopa. Jan Karolczak 2. kompanią zaprzysiężoną w Oporowie, obsadził odcinek frontu Pawłowice, gdzie najpierw patrolowała odcinek Granica - Kąkolewo, a następnie Robaczysko - Pawłowice. Po utworzeniu Wojska Wielkopolskiego 2. kompania nie weszła w skład Grupy „Leszno", ponieważ jako obwód podlegała Dowództwu Głównemu lecz włączono ją jako kompanię 12. do VI batalionu 6. pułku Strzelców Wielkopolskich. Po reorganizacji 6. pułk został przemianowany na 60. pp. (Ostrów Wlkp.) i razem z 56. pp. (Krotoszyn) i 29 pp. (Kalisz) tworzył 25. Dywizję Piechoty. Jan Karolczak jako dowódca 12. kompanii tego pułku walczył na froncie wschodnim. 15 marca dowództwo nad 12. kompanią przejął por. Bronisław Kirchner, dotychczasowy dowódca batalionu jarocińskiego w 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich. W okresie międzywojennym Jan Karolczak mieszkał w Ostrowie Wlkp. przy ul. Kolejowej. Przed rokiem 1933 zawarł związek małżeński z Heleną Cieślak, ur. 3.03.1906 r. w Hannowerze (Niemcy). Z małżeństwa urodziło się w Ostrowie Wlkp. dwóch synów - Mirosław (ur. 6.05.1933 r., zm. 21.03.1981 r. w Ostrowie Wlkp.) i Waldemar (ur. 27.05.1927 r.). Nie udało się ustalić, kiedy został przez Niemców aresztowany. W dniu 15.07.1944 r. wg. ewidencji łaźni więziennej, znalazł się w więzieniu policyjnym w Radogoszczy k. Łodzi, dokąd został przekazany z Ostrowa Wlkp.; albo z obozu pracy karnej (Arbeitserziehungslager) przy obecnej ul. T. Kościuszki 14, albo z więzienia sądu krajowego (Landsgerichtsgef? ngnis). Już w lipcu jego nazwisko zostało zapisane w notatniku sanitariusza więziennego izby chorych. Zmarł w Radogoszczy 19.09.1944 r. Został pochowany na cmentarzu Łódź Górna - Rejon Hojny, ul. Kurczaki 41, kw. 39, pole 6, linia 5, grób 33. Żona Helena w okresie powojennym wyszła za mąż za Romana Hajzera. Zmarła 29.06.1990 r. w Ostrowie Wlkp.

USC w Jarocinie, Ostrowie Wlkp. i Łodzi; Zbiory Muzeum Miasta Ostrowa Wlkp.; Zbiory Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, oddz. Martyrologii i Walki „Radogoszcz"; Polak Bogusław, Dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 (Biogram: Chosłowiecki Stefan Stanisław Seweryn), Koszalin 1989, s. 129, 130; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w Muzeum Regionalnym w Jarocinie; Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 - 1919, red. naukowa Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008; Sobczak Marek, Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania

Wielkopolskiego 1918 - 1919 roku, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983; Ostroróg-Gorzeński Zbigniew, Marsz, marsz Polacy! Marsz dzielny narodzie, GJ 1937, nr 67-69; Relacja Czesława Pawłowskiego w Muzeum Regionalnym w Jarocinie.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

KĘSICKI Wacław (1895 - 1939), st. sierż., Powstaniec Wielkopolski. Urodził się 6 września 1895 r. w Wojciechowie, pow. Wągrowiec, w rodzinie rybaka Michała i Apolonii z d. Jóźwiak. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Wojciechowie, Kaliszanach, gdzie na przełomie 1906/1907 brał udział w strajku szkolnym, w Konarskiem i Mełpinie (w pow. śremskim). Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał ojcu w rybołóstwie, a od 1912 r. rozpoczął naukę kupiectwa w Kościanie. W Kościanie należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". W październiku 1914 r. został powołany do wojska niemieckiego. Brał udział w walkach na froncie wschodnim i na froncie zachodnim. W listopadzie 1918 r. powrócił do Kościana i wstąpił w szeregi Drużyny Skautowej im. Jana III Sobieskiego. W połowie grudnia 1918 r. wstąpił do Rezerwy Skautowej organizowanej pod dowództwem Józefa Kamińskiego, z którą w nocy z 29/30 grudnia 1918 r. brał udział w zdobyciu magazynu broni pruskiego garnizonu w Kościanie. Na ochotnika przyłączył się do Kompanii Krzywińskiej, którą brał udział w walkach o Wolsztyn 5 stycznia 1919 r. Po powrocie z Wolsztyna 6 stycznia wstąpił organizującej się w Kościanie 1 kompanii, która weszła w skład 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Z oddziałem tym brał udział w walkach pod Lipnem, Radomickiem, Smyczyną, Mórkowem, Zbarzewem. Po podpisaniu rozejmu w Trewirze (16 lutego) do lipca 1919 r. pozostawał na froncie leszczyńskim. Następnie został odkomenderowany do dyspozycji DOG w Poznaniu celem objęcia Dowództwa Dworcowego w Tczewie na Pomorzu. Pod koniec 1921 r. został przeniesiony i przydzielony do PKU w Kościanie do Referatu III, a w latach 1926-1927 pełnił funkcję kierownika kancelarii w koszarach głównych 55 Poznańskiego Pułku Piechoty w Lesznie. Z dniem 31 stycznia 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku w stopniu st. sierżanta. Mieszkał w Lesznie. Po przejściu w stan spoczynku działał w organizacjach kombatanckich: był Prezesem Stowarzyszenia Byłych Żołnierzy 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich Koło

Wacław Kęsicki

w Lesznie, członkiem Związku Podoficerów Rezerwy, członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/1919, a następnie Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich, w którym pełnił funkcję sekretarza. 18 października 1939 r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu w Lesznie. Trzy dni później, 21 października niemiecki doraźny sąd polowy skazał go na karę śmierci. Zarzut z niemieckiej listy proskrypcyjnej: sekretarz Związku Powstańców. Rozstrzelany został tego samego dnia w czasie egzekucji publicznej. Pochowano go w zbiorowej mogile 20 rozstrzelanych mieszkańców Leszna za cmentarzem katolickim. Nazwisko jego widnieje na tablicy na pomniku Anioła Śmierci w Kwaterze Powstańców na leszczyńskim cmentarzu parafialnym przy ul. Kąkolewskiej, na pomniku w miejscu egzekucji na Placu Kościuszki i na pomniku przy obecnej Alei 21 Października w miejscu pochówku. Związek małżeński zawarł w 1926 r. z Bronisławą z d. Szperlińską, primo voto Brzezińska. Wychowywał pasierbicę Michalinę Brzezińską. Odznaczenia m. in.: Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (pośmiertnie).

WBH. CAW.: sygn. Odrzucone 28.02.38; sygn. I. 487.15879; Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 2117; Akta USC w Lesznie - akt zgonu nr 86/1940; J. Zielonka, Egzekucja 21 października 1939 r. Leszno 1994, s. 23, 31, 45; J. Zielonka, W cieniu swastyki. Leszno 2004, s. 100, 114, 132.

Zenon Jóźwiak

KIRCHNER Bronisław (1885 - 1946), kpt., żołnierz armii pruskiej w czasie I wojny, członek Stowarzyszenia „Jedność" w Jarocinie, organizator i dowódca oddziału polskiego w garnizonie jarocińskim, członek „Sokoła" w Poznaniu; drukarz. Ur. 17.01.1885 w Poznaniu, s. mistrza rzeźnickiego Emila i Agnieszki z d. Gr lich. Od 16 roku życia pracował w drukarni Merzbacha w Poznaniu jako maszynista, równocześnie uczęszczał do szkoły budowy maszyn. Po zdaniu egzaminu zawodowego pracował w Poznaniu jako drukarz w MerzbacherKonstdruckerei oraz przy druku „Dziennika Berlińskiego". Od 1.11.1910 do wybuchu I wojny światowej był kierownikiem drukarni „Kuriera Poznańskiego". W latach 1905 - 1907 odbył służbę wojskową w 4. Pułku Grenadierów Gwardii w Kętrzynie. 2.08.1914 jako rezerwistę zmobilizowano go w stopniu kaprala. Walczył na froncie zachodnim w Flandrii (Belgia) i we Francji oraz na froncie wschodnim. Został awansowany na sierżanta, a po odbyciu od 10.01.1918 r. kursu w Biedrusku został zastępcą oficera. Od 19.05.1918 służył w 46. Zapasowym Pułku Piechoty w Jarocinie. Od października 1918 r. należał do konspiracyjnej organizacji utworzonej w jarocińskim garnizonie, m. in. przez Ignacego Adamczewskiego i Stanisława Szymańskiego. Według Władysława Banaszaka Bronisław Kirchner był rzeczywistym twórcą oddziału polskiego, a następnie polskich powstańczych kompanii w garnizonie jarocińskim. Od chwili wybuchu w Niemczech rozruchów antywojennych i antycesarskich oraz rewolucji berlińskiej współuczestniczył w tworzeniu w koszarach Rady Żołnierskiej. W nocy z 8/9 listopada 1918 dowodził akcją opanowania gmachu niemieckiego

Bronisław Kirchner

dowództwa jarocińskiego batalionu, a także dworca, więzienia, poczty oraz drukarni. Po wybuchu 27.12.1918 Powstania Wielkopolskiego dowodził najpierw 1. i 2. kompanią w wyprawie do Krotoszyna, Ostrowa i Zdun. Od 5.01.1918 na czele tych kompanii walczył pod Nakłem i Mroczą. Po powstaniu pięciu powstańczych kompanii jarocińskich dowodził całością do 15 marca 1919. Od 15.04. dowodził 2. Batalionem 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich, następnie batalionem 60. pp. (Leszno). W wojnie 1920 r. był dowódcą 12. Kompanii 60. pp., a później kolejno 3. i 2. batalionu tego pułku. Do końca służby pozostał w 60. Pułku. W stan spoczynku w stopniu kapitana ze starszeństwem został przeniesiony w 1929 roku. Miał bardzo dobre opinie służbowe. Przez dłuższy czas starał się bezskutecznie o stanowisko kierownika drukarni, do czego jako kawaler Orderu Virtuti Militari miał pierwszeństwo. Nie otrzymał jednak tej pracy i źródłem utrzymania rodziny była emerytura wojskowa oraz praca w założonym przedsiębiorstwie opałowym. Aktywnie działał w Związku Weteranów Powstań Narodowych, w Związku Powstańców Narodowych oraz Związku Powstańców Wielkopolskich. Od początku okupacji hitlerowskiej ukrywał się pod przybranym nazwiskiem. Aresztowany przez gestapo nie został zidentyfikowany i po kilku miesiącach pobytu w Forcie VII zwolniony w początkach 1940 r. Wyjechał do GG i pod nazwiskiem Kościelny osiadł w Radomiu. Po zakończeniu wojny wrócił do Poznania. Zmarł 15 marca 1946 w Poznaniu. Otrzymał odznaczenia: Żelazny Krzyż II kl. (odznaczenie niemieckie), order Virtuti Militari 5 kl., Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych, Srebrny Krzyż Zasługi.

Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 - 1919, red. naukowa Antoni Czubiński, Bogusław Polsk, Poznań 2002, s. 154-155; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 54; Sobczak Marek, Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983.

Kazimiera Horyza-Pachciarz

KLAUZIŃSKI Franciszek (1895 - 1946), urodził się 4 października 1895 roku w Ziemlinie w rodzinie robotniczej. Syn Franciszka i Agnieszki. Posiadał wykształcenie podstawowe. W czasie I wojny światowej został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim,

m. in. w 1916 roku pod Verdun. Brał udział w walkach niepodległościowych 1918-1921 - w powstaniu wielkopolskim i w wojnie polsko-bolszewickiej, m. in. w walkach pod Bobrujskiem. Pracował jako robotnik rolny. W latach 1944-1945 przebywał na przymusowych robotach w Solingen w III Rzeszy. Zmarł 4 października 1946 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Krobia, Ankieta personalna; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 142; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

KOŁODZIEJSKI Stanisław (1900 - 1981), urodził się 07.05.1900 r. w Trzemesznie, powiat krotoszyński, jako syn Jana i Magdaleny z d. Szyszka. Rodzice Stanisława Kołodziejskiego byli właścicielami małego gospodarstwa rolnego we wsi Rozdrażew. W celu poprawy warunków bytowych rodziny ojciec Stanisława wraz z synami Franciszkiem i Michałem był na emigracji zarobkowej w Kanadzie. Franciszek i Michał nie wrócili już do Polski, gdyż będąc w wieku poborowym nie chcieli przymusowo służyć w armii zaborczej. Osiedlili się w rejonie Ontario wśród emigrantów z Wielkopolski, którzy zapisali się w historii jako pracownicy kopalń i poszukiwacze złota. Stanisław Kołodziejski pochodził z licznej rodziny. Urodził się w okresie zaborów, wychowywał w rodzinie katolickiej w duchu patriotycznym. Uczęszczał do publicznej Szkoły Powszechnej z językiem niemieckim, jednakże w jego domu rodzinnym utrzymywano znajomość języka polskiego i kultywowano polskie tradycje. Nie służył w armii niemieckiej i prawdopodobnie nie brał udziału w I wojnie św. Od 27.12.1918 do 18.02.1919 r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim, w walkach na linii Krotoszyn-Zduny, gdzie został wzięty do niewoli niemieckiej. Stanisław miał pięciu braci. Starsze rodzeństwo to Franciszek i Michał oraz młodsze: Antoni, Jan i Edmund. Z zawodu był kupcem. W okresie międzywojennym należał do Zrzeszenia Kupców Polskich i był właścicielem przedsiębiorstwa handlowego branży spożywczej. Prowadził też eksport dziczyzny i drobiu. Zawarł związek małżeński z Agnieszką Szychowiak. Z tego związku miał trzy córki Stanisławę - mgr inż. architektury, Alicję - mgr inż. zootechniki oraz Marię - mgr inż. budownictwa. Po II wojnie św. Wyjechał do Wrocławia i założył sklep kolonialno-spożywczy przy ul. Biskupa Nankiera 7. Po likwidacji sklepu pracował jako kierownik w Spółdzielni Pracy „Ochrona Mienia". Na emeryturę przeszedł w 1970 r. Należał do Zrzeszenia Kupców Polskich i Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Nie należał do żadnych partii politycznych. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym nadanym Uchwałą Rady Państwa z dnia 17 grudnia 1958 r. (nr leg. C-73714) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski

nadanym Uchwałą Rady Państwa z dnia 18 czerwca 1975 r. (Nr leg. 1130-75-25). Zmarł 11 marca 1981 r. we Wrocławiu. Został pochowany we Wrocławiu na Cmentarzu Osobowickim w grobie rodzinnym na polu nr 81.

Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym wg projektu Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo" [online]; http://powstancywielkopolscy.pl/pl/ - Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on-line; Relacja córki Stanisławy Kołodziejskiej-Kapelko.

Alicja Banaszek

Władysław Konarkowski

KONARKOWSKI Władysław (1895 - 1976), urodził się 9 marca 1895 r. w Castrop, w Westfalii, prowincji dawnego Królestwa Prus (ob. Castrop-Rauxel, Nadrenia Północna-Westfalia, Niemcy). Był synem Józefa i Antoniny z d. Gesta. Ojciec pochodził z Bolesławowa, matka z Borku Wielkopolskiego. Wychowany został w kulcie idei i pamięci Tadeusza Kościuszki. Uczęszczał do szkoły niemieckiej. Jeszcze przed I wojną światową rodzina powróciła z emigracji i osiadła w wielkopolskiej Porębie, gm. Jaraczewo, pow. jarociński. Jako poborowy został zaciągnięty do armii Cesarstwa Niemieckiego, do kontyngentu pruskiego, i wysłany na front zachodni, później wschodni. Stąd, 26 listopada 1918 r. rozpoczął walkę powstańczą. Na rozkaz kpt. Bronisława Kirchnera brał bezpośredni udział w demilitaryzacji formacji niemieckich na stacji kolejowej Wojciechowo, w pow. jarocińskim. Wstąpił do 1. Kompanii Jarocińskiej i walczył w bitwach pod Lesznem, Osieczną, Kąkolewem i Murkowem, dowodzonych przez por. Romana Włodarczyka. Następnie walczył m. in. w okolicach Bydgoszczy i Koronowa pod dowództwem mjr. Bernarda Śliwińskiego. Szlak bojowy zakończył w wojnie polsko-bolszewickiej. W Wojsku Polskim pozostał do maja 1921 r., zwolniony jako starszy rocznik w stopniu starszego szeregowca. Po zakończeniu służby wojskowej zawarł małżeństwo z Władysławą Gruszką (ur. 4 września 1894 w Łowęcicach, gm. Jaraczewo, pow. jarociński, zm. 29 sierpnia 1976 w Nowym Mieście nad Wartą), z którego urodziło się sześcioro dzieci: Benedykt (29 listopada 1922 - 26 sierpnia 1994), Roman (11 grudnia 1923 - 24 lipca 1994), Józefa (5 marca 1925 - 10 października 2010), Gertruda (16 września 1927 - 20 lipca 2007), Feliks (8 maja 1929 - 26 listopada

2008) i Anna (21 lipca 1931 - 21 sierpnia 2008). Rodzina zamieszkała w zakupionej nieruchomości w Nowym Mieście nad Wartą, w pow. jarocińskim (ob. średzkim). Tam, przy ul. Kilińskiego 2 (daw. Szewskiej), Władysław Konarkowski prowadził własny, dobrze prosperujący zakład rzemieślniczy. Był cenionym mistrzem obuwniczym, członkiem Izby Rzemieślniczej w Poznaniu, szkolił uczniów i zatrudniał czeladników. Aktywnie działał w jednym z najstarszych Kurkowych Bractw Strzeleckich, założonym w Nowym Mieście nad Wartą w 1637 r., a także w Ochotniczej Straży Pożarnej. Posiadał pasiekę i z zamiłowaniem rozwijał swoją pasję do pszczelarstwa. Po napaści hitlerowskich Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 r. ewakuowano okoliczną ludność w kierunku Warszawy. Rodzina w pośpiechu zebrała najpotrzebniejszy dobytek i wyruszyła, podobnie jak inni mieszkańcy, konnymi wozami i pieszo. W drodze towarzyszyło im przerażenie, głód i choroby. Silne bombardowania pod Uniejowem zawróciły uciekających do Nowego Miasta. Tam, wraz ze strasznymi dziećmi, został przydzielony do prac przymusowych na rzecz okupanta. Po wojnie był właścicielem restauracji przy Rynku, u zbiegu ulic Poznańskiej i Jarocińskiej. W wyniku polityki gospodarczej ówczesnych władz, polegającej na kolektywizacji i uspołecznianiu własności prywatnej, wprowadzono surowe restrykcje dla prywatnego handlu i usług. Po kilku latach doprowadziły one do zniszczenia dorobku życia i upadłości firmy Władysława Konarkowskiego. Działalność zakładu obuwniczego została ograniczona zaledwie do warsztatu szewskiego. W tej trudnej sytuacji, dla zapewnienia utrzymania rodzinie, podejmował się różnych prac najemnych. Dłużej pracował w cukrowni w Witaszycach, w pow. jarocińskim. Później żył ze skromnej emerytury, zajmował się ogrodem, niewielkim polem uprawnym i zwierzętami hodowlanymi. Awansowany na stopień porucznika rezerwy WP i na podstawie Uchwały Rady Państwa nr 07.30-0.949 z dnia 30 lipca 1964 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72). Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Każdy 27 grudnia miał szczególne znaczenie i nieodłącznie wiązał się z przyjazdem do Poznania na uroczystości rocznicowe pod pomnikiem Powstańców Wielkopolskich. Z sentymentem odwiedzał także majątek pierwszego naczelnego dowódcy Powstania Wielkopolskiego gen. bryg. Stanisława Taczaka w pobliskim Mieszkowie. Zmarł 8 marca 1976 r., spoczywa na cmentarzu parafialnym kościoła pw. Świętej Trójcy w Nowym Mieście nad Wartą. Jego grób jest oznakowany krzyżem powstańczym z napisem „Tu spoczywa Powstaniec Wielkopolski" i biało-czerwonym proporcem z powstańczym orłem.

Biogram opracowany na podstawie danych Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo", pracy zbior. „Dzieje Nowegomiasta n. Wartą i jego Kurkowego Bractwa Strzeleckiego z okazji trzechsetlecia Bractwa; 1637-1937", Drukarnia S. A. „Ostoja" w Poznaniu (w zbiorze Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu) i archiwum prywatnego.

Barbara Szymendera,
Henryk Szymendera

KONSTAŃCZAK Walenty (1898 - 1975), urodził się 9 lutego 1898 roku w Poznaniu. Ojciec Michał pracował jako mechanik w cegielni. Matka Zofia - gospodyni domowa. Wykształcenie zawodowe-czeladnik rzeźnictwa. Powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. Był ranny w czasie walk we Francji. 23 grudnia 1918 r. wrócił z frontu zachodniego, gdzie walczył m. in. pod Verdun (Francja). W dniu 19 stycznia 1919 roku zgłosił się do powstania wielkopolskiego, służył w kompanii krotoszyńskiej. Brał udział w walkach o Rawicz. Stamtąd został przerzucony wraz z kompanią do walk pod Bydgoszcz. Uczestniczył w walkach pod Zdunami. Od 10 czerwiec do 16 sierpnia w 1919 roku brał udział w kursie w Szkole Podoficerskiej Artylerii Ciężkiej. W 1920 roku wstąpił do XVII dywizji piechoty pod wodzą Józefa Piłsudskiego, która stacjonowała w Biedrusku i brała udział w słynnej bitwie Warszawskiej od strony północnej. Z dywizją doszedł do Mochylewa (dziś Ukraina/Białoruś). Po zawarciu pokoju Brzeskiego otrzymał rekompensatę za udział w walkach 20 ha ziemi, której jednak nigdy nie objął. Warto wspomnieć, że Walenty Konstańczak w latach 20 uległ atakowi gazowemu i czasowo stracił wzrok. Trafił do szpitala w Wilnie. Przed II wojną światową zamieszkał w Gdyni. Służył od stycznia 1939 roku w Oddziale Kosynierów Gdyńskich jako ochotnik w II kompanii. Miał broń myśliwską. Razem z innymi żołnierzami kompanii zniszczyli baterię niemiecką. Został aresztowany w październiku 1939 roku i osadzony w więzieniu w Wejherowie. Zwolniony z więzienia wyjechał do miejscowości Brenno skąd pochodziła jego matka. Pracował

Walenty Konstańczak

w gospodarstwie rolnym Józefa Misia, przeznaczonym do zasiedlenia przez Niemca. Już 30 kwietnia 1945 roku rowerem przyjechał do Bojadeł, gdzie w lutym tegoż roku został Komendantem Posterunku MO we Wschowie. Natomiast w Bojadłach objął dom i tartak, który był pod nadzorem Lasów Państwowych w Legnicy. Do 1951 roku kierował tartakiem. Jednak utrzymanie tartaku było nieopłacalne ekonomicznie, głównie ze względu na dużą odległość od linii kolejowej, którą transportowano drewno. Po upadku tartaku pracował w Zespole PGR w Klenicy jako personalny (kadrowiec). Na przełomie lat 1953/1954 został z tego stanowiska odwołany jako „element niepewny". W 1958 roku przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 19 stycznia 1975 roku i jest pochowany na cmentarzu komunalnym w Bojadłach. Mogiła oznako-

wana jest medalem powstańca wielkopolskiego. Na tym cmentarzu znajduje się jeszcze jedna mogiła powstańcza - Bernarda Chyły. Odznaczony Krzyżem Walecznym za udział w wojnie bolszewickiej. Był pierwszym sołtysem w Bojadłach z nadania starosty Klementowskiego (starosty powiatu zielonogórskiego). Walenty Konstańczak był człowiekiem bardzo zaangażowanym w pracę społeczną na rzecz innych ludzi znajdujących się w potrzebie. Głównie udzielał się w organizacjach pomocy społecznej, za co był wielokrotnie odznaczany i wyróżniany. Zakładał w Bojadłach Spółdzielczą Kasę Stefczyka, Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopską, gdzie od 1947 roku do 1975 był prezesem Rady Nadzorczej. Był założycielem w 1949 roku koła łowieckiego „Jeleń" Bojadła, któremu prezesował przez wiele lat. Za udział w powstaniu wielkopolskim odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za działalność w łowiectwie odznaczony Brązowym, Srebrnym i Złotym Medalem Zasługi Łowieckiej. Wychował wspólnie z żoną ośmioro dzieci: Władysława, Stefana, Zofię, Mariana, Zygmunta, Wandę, Witolda i Aleksego.

W oparciu o dokumenty rodzinne i rozmowę z synem Aleksym Konstańczakiem.

Jan Mielżyński

KORDUS Józef (1893 - 1956), urodził się 30 września 1893 roku w Michałowie. Syn Franciszka i Franciszki z domu Szelejewska. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Michałowie. Przed I wojną światową wyjechał do Westfalii, gdzie pracował w kopalni węgla. Tu zastała go wojna 1914 roku. Został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front francuski. W toku działań wojennych został ranny. Po zakończeniu wojny powrócił do Michałowa. 7 stycznia 1919 roku stawił się na zbiórkę przy gostyńskiej Strzelnicy, aby w składzie tworzącego się batalionu gostyńskiego wziąć udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowo-zachodnim, m. in. pod Gościejewicami i Poniecem. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, m. in. w wyprawie kijowskiej. Po zakończeniu działań wojennych zamieszkał w Gostyniu, gdzie do 1931 roku pracował w charakterze robotnika w cukrowni. W latach 1931-1939 był bezrobotny. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków oraz Związku Inwalidów Wojennych. W czasie okupacji niemieckiej został wywieziony na roboty do III Rzeszy. Przez 9 miesięcy pracował tam w kopalni węgla. Po powrocie do Gosty-

Józef Kordus

nia został zatrudniony w Wielkopolskiej Hucie Szkła. Pogarszający się stan zdrowia spowodował przedwczesne odejście z przedsiębiorstwa. Był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Zmarł 14 lipca 1956 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła w Poznaniu; tamże, Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Mieszkańcy Piasków w Powstaniu Wielkopolskim. Oficjalny serwis internetowy Gminy Piaski; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 147-148; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

KOZŁOWSKI Stanisław (1900 - ?), urodził się 31 października 1900 r. w Rogoźnie pow. Oborniki w rodzinie Klemensa i Stanisławy Kozłowskich. 1 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do oddziału powstańczego, którym dowodził Wiktor Skotarczak. Po jego dowództwem walczył o Chodzież, Budzyń, Radwanki, Podstolice. 7 lutego 1919 r. przyczynił się do zdobycia samochodu pancernego Erhardt R 17, którym dowodził komendant wozu Leutnant Kurt Amos i Leutnant Graf von Schwerin-Janow. Dalej służył w 62 Pułku Piechoty. Służbę zakończył 15 stycznia 1922 r. w stopniu kaprala. Po II wojnie światowej pracował w RSP Tarnowo. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (29 marca 1971 r.). Wymieniony jest na tablicy uczestników Powstania Wielkopolskiego umieszczonej w Szkole Podstawowej im. Powstańców Wielkopolskich w Budzyniu.

Lista Powstańców Wlkp. odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym sporządzona przez WTG „Gniazdo", wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Uchwała Rady Państwa z dnia 29 marca 1971 r. Nr 0/173.

Ewa Kabat

KRAJKA Józef (1900 - 1971), urodził się 26 lutego 1900 roku jako syn Piotra Krajki, gospodarza, i Agnieszki z Grześkowiaków. Był najstarszym z sześciorga rodzeństwa. Miał cztery siostry i brata. Od szóstego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej, a po jej ukończeniu od 1914 roku pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Po wybuchu powstania wielkopolskiego, 1 stycznia 1919 roku wstąpił do Straży Ludowej i na terenie Pępowa z bronią w ręku pełnił straż pod dowództwem komendanta Franciszka Twardowskiego, za co Uchwałą Rady Państwa Nr 0/898 z dnia 4 listopada 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wnio-

sek na odznaczenie uzasadniono następująco: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim jako ochotnik w Oddziale Straży Ludowej w Pępowie w czasie od 01 stycznia 1919 r. do połowy marca 1919 r. pod dowództwem komend. Twardowskiego Franciszka. Dodatkowe informacje: Przed wojną należał do Zw. Powst. Wielkopolskich i był 1 rok prezesem Koła w Pępowie. Przynależność do Straży Ludowej udowodnił dwoma wiarygodnymi świadkami zweryfikowanymi Powstańcami Wielkopolskimi. W 1919 roku został powołany do 57. pułku piechoty (późniejszy przeniesiony 17 pułku ułanów) do którego został powołany ponownie w 1922 roku. Ojciec Józefa, Piotr Krajka (1876-1919), wraz z księdzem Tomaszewskim był współtwórcą Rady Ludowej w Pępowie. W 1926 roku Józef Krajka otrzymał patent na prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich. Po zwolnieniu ze służby wojskowej i po nagłej śmierci ojca prowadził wraz z matką gospodarstwo rolne, którego spadkobiercą został w 1928 roku. W 1929 roku zawarł związek małżeński z Marianną Biernacką z Gębic. Miał sześcioro dzieci: trzech synów i trzy córki. Przed II wojną światową był Prezesem Koła Związku Powstańców Wielkopolskich. Przed II wojną światową i krótko po wojnie był sołtysem w Pępowie. W czasie okupacji został wraz z rodziną wysiedlony do Krzekotowic. W 1960 roku otrzymał Odznakę Grunwaldzką. Zmarł 4 lutego 1971 roku. Pochowany na cmentarzu w Pępowie.

B. Janik, Powstańcy wielkopolscy z Pępowa i okolic, (w:) Bronić ziemi ojców, Gębice 2018, s. 55; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Czernik Małgorzata, Powstańcy Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

KRONSZMYT Walenty (1903 - 1972), urodził się 10 lutego 1903 roku w Dolsku w rodzinie rzemieślniczej. Syn Walentego i Marii z domu Wiśniewska. W rodzinnej miejscowości uczęszczał do szkoły elementarnej. Jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służbę wojskową kontynuował w 1919 roku, biorąc udział w walkach na froncie litewsko-białoruskim w wojnie polsko-bolszewickiej. Od 1 marca 1921 roku do 30 kwietnia 1923 roku, z przerwą na odbycie służby wojskowej jako poborowy, terminował w kuźni ojca. Złożył egzamin czeladniczy. Od 1 lipca 1924 roku do 31 grudnia 1933 roku pracował w kuźni Mońki w Lesznie. 23 marca 1926 roku złożył egzamin mistrzowski. Od 1 stycznia 1934 roku prowadził w Krobi zakład usługowy. Mieszkał tam do 31 sierpnia 1939 roku. W czasie okupacji niemieckiej jego rodzina została wywieziona do Generalnego Gubernatorstwa, on zaś osadzony w obozie koncentracyjnym

Walenty Kronszmyt

w Mauthausen (nr obozowy 2720). Więziony był od 18 marca 1940 roku do 6 maja 1945 roku. Po zakończeniu wojny powrócił do Krobi. Należał do Stronnictwa Demokratycznego, w latach 1961-1965 był członkiem zarządu miejscowego Koła. W latach 1952-1953 był prezesem Koła ZBoWiD w Krobi. Był radnym Gromadzkiej Rady Narodowej w Krobi (1958-1961) i skarbnikiem Zarządu Cechu (1962-1965). Awansowany został na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 29 stycznia 1972 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Posiadał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Grunwaldzką, Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego. Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy został uzasadniony następująco: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku Miejska Górka, Kąkolewo od 28.12.1918 do końca. Walczył w 3 komp. Śremskiej pod dow. por. Paula Tomasza. (...) Jest dobrym mistrzem kowalskim (...) miasta Krobi (...) Więzień polityczny Obozu Koncentracyjnego Mauthausen.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Krobia, Ankieta; Cech Rzemiosł Różnych w Gostyniu, Akta cechowe; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 38/72 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

KRYSTOFIAK Stanisław (1889 - 1942), mjr., współorganizator batalionu jarocińskiego, dowódca 3. kompanii. Ur. 1.05.1889 w Bogusławiu (obecnie cz. Jarocina), s. rzemieślnika Antoniego i Franciszki z d. Jachimiak. Po ukończeniu w r. 1903 niemieckiej szkoły elementarnej uczęszczał do zawodowej szkoły górniczej. W okresie 14.10.1909 - 30.09.

1912 odbywał służbę wojskową w 98. pp. w Metzu. Następnie pracował w Westfalii w kopalniach węgla. W roku 1914 zmobilizowany do 16. rez. pp. i skierowany na front niemiecko-francuski. Po ukończeniu kursu podoficerskiego mianowany 24.04.1917 sierżantem liniowym, a 27.01.1918 - zastępcą oficera. Po klęsce Niemiec w I wojnie światowej i zakończeniu działań wojennych został 8.12.1918 r. zdemobilizowany. Po powrocie do domu rodzinnego włączył się w organizowanie w koszarach jarocińskich polskiego wojska. Po uformowaniu się batalionu jarocińskiego został dowódcą 3. kompanii jarocińskiej, z którą 9.01.1919 w liczbie 118 powstańców pojechał do Poznania do dyspozycji Dowództwa Głównego. Obok baonu poznańskiego Stanisława Śliwińskiego, wrzesińskiego oddziału Beutlera, oddziału ckm-ów Alojzego Nowaka oraz artylerii Nieżychowskiego i Fenrycha. 3. kompania toczyła ciężkie walki na froncie północnym pod Szubinem i Rynarzewem. Dowódcą Frontu Północnego był mjr Kazimierz Grudzielski. 24.01. została zmieniona przez 2. kompanię jarocińską dowodzoną przez Jana Karolczaka i wróciła do koszar w Jarocinie. 4.02. na czele 3. kompanii na rozkaz Dowództwa Głównego wyrusza pod Rawicz. Zdolności dowódcze Stanisława Krystofiaka w morderczych walkach o Rawicz zostały bardzo wysoko ocenione. Po zwycięstwie Powstania Wielkopolskiego walczył o ustalenie wschodnich granic Rzeczpospolitej. 7.02.1919 - został mianowany podporucznikiem, a 7.01.1921 - kapitanem. Odchodził do rezerwy 7.02.1927 w stopniu majora. Gen. Stanisław Taczak w opinii napisał m. in. „... Jako bardzo energiczny i o bohaterskiej

Stanisław Krystofiak

odwadze dowódca niemało przyczynił się do najchlubniejszej części historii pułku..." W latach 1932 - 1935 był Komendantem Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego, a następnie przewodniczącym Sądu Koleżeńskiego. Od 10.08.1928 do 31.01.1930 pozostawał do dyspozycji MS Wojsk. Sezonowo pracował w Cukrowni Witaszyce. Następnie krótko był burmistrzem Nowego Miasta nad Wartą (do utraty praw miejskich 28 maja 1934), później od marca 1939 - Czempinia. Po zajęciu Polski przez Niemców był poszukiwany. (...) Zabrany został w 1939 r. do obozu koncentracyjnego w Dahau, gdzie w 1941 r. został zamęczony (Jednodniówka Męczenników..., Jarocin na dzień 3 i 4 listopada 1945 r., s. 4. Z małżeństwa z Antoniną Wojciechowską miał dwoje dzieci: Helenę (ur. 1920) i Wacła-

wa (ur. 1921). Odznaczenia: Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych, Złoty Krzyż Zasługi, medale i odznaki.

Polak Bogusław, Dowódcy Powstania Wielkopolskiego, Koszalin 1989, t. 1, s. 134-136; Banaszak Władysław, Jarociniacy na trzech frontach Powstania Wielkopolskiego, Południowa Wielkopolska1964, nr 2; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy 1918 - 1919, Kalisz 2006, nr 2; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ; Sobczak Marek, Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 roku, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983; Jednodniówka męczenników ku uczczeniu ks. Kanonika Niedźwiedzińskiego i wielu innych ś. p. Rodaków - Jarociniaków, umęczonych i pomordowanych przez zbirów hitlerowskich z Wiarę i Ojczyznę, Jarocin na dzień 3 i 4 listopada 1945.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

KUBACKI Wiktor (1892 - 1990), urodził się 16 grudnia 1892 roku w Krobi w rodzinie rzemieślniczej. Syn Franciszka i Stanisławy z domu Andrzejewska. Z zawodu był szewcem. W 1914 roku został wcielony do 40. pułku piechoty armii niemieckiej i skierowany na front zachodni. Walczył m. in. pod Arras i na terenie Flandrii. W 1916 roku został awansowany na stopień starszego szeregowego i odznaczony niemieckim Krzyżem Żelaznym II klasy. W końcu 1918 roku zbiegł z wojska niemieckiego i jako ochotnik wstąpił 26 grudnia 1918 roku do oddziału Straży Ludowej w Krobi. Od 7 stycznia do 19 lutego 1919 roku ochotniczo w szeregach powstania wielkopolskiego. Walczył na froncie południowo-zachodnim i zachodnim, m. in. pod Pawłowicami, Robczyskiem i Zbąszyniem. Jako żołnierz 60. pułku piechoty brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W toku wojny został awansowany na stopień kaprala, a następnie plutonowego. 10 października 1920 roku został przeniesiony do rezerwy. Był członkiem krobskiego Związku Powstańców i Wojaków. W ostatnich dniach sierpnia 1939 roku otrzymał przydział mobilizacyjny do kadry 55. Poznańskiego Pułku Piechoty. W maju 1944 roku z rodziną został wysiedlony do Gratzu w Austrii, gdzie przebywał do końca wojny. Od 5 grudnia 1968 roku był członkiem krobskiego Koła ZBoWiD. Awansowano go na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 7 listopada

Wiktor Kubacki

1990 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Posiadał odznaczenia: Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Krzyż Walecznych, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Muzeum w Gostyniu, Ankieta personalna powstańców wielkopolskich; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 157; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła w Poznaniu; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966); Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

KUBIAK Ignacy (1900 - 1967), urodził się 21 lipca 1900 roku w Strzelcach Wielkich. Syn Franciszka i Michaliny z domu Strugała. Ukończył szkołę elementarną. W końcowej fazie I wojny światowej został wcielony do wojska niemieckiego. Brał udział m. in. w bitwie pod Sommą. Z wojny powrócił do Szelejewa, gdzie zamieszkali rodzice. W styczniu 1919 roku przystąpił do powstania wielkopolskiego. Walczył na froncie południowo-zachodnim i brał czynny udział z bronią w ręku od dnia 1.01.1919 r. do 18.02.1919 r. w Powstaniu Wielkopolskim przy oswobodzeniu miasta Krotoszyn oraz w walkach pod Zdunami i Sulmierzycami w kompanii Biadki. Po zakończeniu powstania, jako ochotnik, wstąpił do nowo tworzonego wojska polskiego. W 1920 roku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po jej zakończeniu kontynuował służbę wojskową w Toruniu, w jednostce artyleryjskiej. Po powrocie z wojska, w 1924 roku zawarł związek małżeński w Dolsku z Franciszką Szelejewską. Zamieszkał w Małachowie, pracując jako robotnik rolny w miejscowym majątku. W 1927 roku wraz z rodziną wyjechał do Francji. Zamieszkał w miejscowości Avion w okręgu Pas de Calaise. Pracował jako górnik w kopalni węgla. W 1934 roku przeprowadził się z rodziną do Gostynia. Do 1937 pracował dorywczo. Następnie ponownie sam wyjechał do Francji, a sześć tygodni przed wybuchem II wojny światowej dotarła do niego rodzina. Do 1944 roku zatrudniony był w kopalni węgla. Ze względu na pogarszający się stan zdrowia przeszedł na rentę. W 1956 roku przyjechał do Polski i zamieszkał u syna w Wałbrzychu. Dwa lata później powrócił do Gostynia. Zmarł 22 czerwca 1967 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. W 1960 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: Wymieniony Kubiak Ignacy brał czynny udział z bronią w ręku od dnia 1.01.1919r do 18.02.1919r w Powstaniu wielkopolskim przy oswobodzeniu miasta Krotoszyn

Ignacy Kubiak

oraz w walkach pod Zdunami i Sulmierzycami w kompanii Biadki i w Powiatowej Radzie Ludowej. Dodatkowe informacje: Świadkowie: Andrzej Cegła i Franciszek Mądry.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 157-158; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ...; We wniosku na Wielkopolski Krzyż Powstańczy urodził się 31 lipca 1900 roku w m. Świnków (pow. Krotoszyn) w rodzinie Franciszka i Elżbiety - za http://powstancy-wielkopolscy.pl (lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym).

Ewelina Tomkowiak

KUCMAN Wacław (1897 - 1977), urodził się 6 sierpnia 1897 roku w Szurkowie. Syn Wojciecha i Marianny z domu Langner. Ukończył szkołę elementarną, a następnie kurs dokształcający w zawodzie kowala w Gostyniu (podkuwaczy koni, obsługi lokomobili, młockarni). Prawdopodobnie na przełomie roku 1915 i 1916 został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w walkach na froncie włoskim, m. in. w październiku 1917 roku w bitwie pod Caporetto. Po zakończeniu I wojny światowej powrócił do Pijanowic, gdzie przenieśli się jego rodzice (ojciec otrzymał tam posadę kowala). Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w pierwszej kompanii gostyńskiej. Służbę wojskową kontynuował w 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty), z którym uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Brał udział w walkach na Ukrainie i Białorusi. Do rezerwy przeniesiony został 15 maja 1921 roku. Przez wiele lat pracował w zawodzie kowala w dobrach Benedykta Żółtowskiego. Przed wybuchem II wojny światowej został wybrany sołtysem w Krajewicach. W pierwszych dniach września 1939 roku zorganizował ucieczkę Polaków z tej miejscowości na wschód (znaczną część mieszkańców wsi stanowili bowiem Niemcy). Po II wojnie światowej gospodarował na 2 ha i prowadził kuźnię. Był członkiem Gminnej Rady Narodowej w Gostyniu i radnym powiatu gostyńskiego. Należał do krajewickiego Kółka Rolniczego. Był członkiem ZBoWiD. Awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 6 listopada 1977 roku. Pochowany został na cmentarzu w Domachowie. Posiadał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż

Wacław Kucman

Powstańczy (1958), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Grunwaldzką. Był Honorowym Starszym Cechu Rzemiosł Różnych w Gostyniu. Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy uzasadniono następująco: W dniu 7 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i to do 1 kom. gostyńskiej i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach na odcinku Leszno. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem się godnością Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Walczył pod dow. por. dr. Śliwińskiego. W 1922 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Majewską i osiadł w Krajewicach. Miał pięcioro dzieci (córki: Helena, ur. 27 VI 1924 roku; Zofia, ur. 16 V 1926 roku; Seweryna, ur. 27 X 1927 roku oraz synowie: Henryk, ur. 15 XII 1929 roku i Bronisław, ur. 27 VII1931 roku).

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 158-159; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ...

Ewelina Tomkowiak

KUKFISZ Józef (1898 - 1975), urodził się 5 lipca 1898 r. w Trzemesznie, powiat krotoszyński, jako syn rolnika Franciszka i Józefy z d. Kmiecik. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Trzemesznie, gdzie ukończył 4 klasy. W maju 1917 r. został zaciągnięty do armii pruskiej i brał udział w walkach I wojny św.. W listopadzie 1918 r. zdezerterował. Następnie, 01.01.1919 r. wstąpił ochotniczo do Kompani Rozdrażewskiej pod dowództwem Wacława Pabicha. Brał udział w walkach pod Zdunami. W bitwie o Zduny, pod Chachalnią, 6 lutego 1919 r. został ranny, skąd przetransportowano go do szpitala w Ostrowie Wlkp.. W wyniku odniesionych ran 11 marca 1919 r.

amputowano mu lewą nogę. Po leczeniu, w 1920 r., powrócił do rodzinnego domu w Trzemesznie. Nie należał do żadnej organizacji. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Marcinkowską. Z tego związku miał dziesięcioro dzieci: Henryka, Janinę, Zofię, Stefana, Mariana, Halinę, Edwarda, Stanisława, Kazimierza i Romana. W 1932 r. wyprowadził się z Trzemeszna do Koźmina Wlkp. Do wybuchu II wojny św. nie pracował, utrzymywał się z renty inwalidzkiej. W 1944 r. został wywieziony na roboty do Niemiec, do miejscowości W□rtenbergia, skąd w grudniu 1945 r. powrócił do Koźmina Wlkp.. W 1956 r. zatrudnił się w charakterze strażnika w Poznańskich Zakładach Mechanicznych oddział w Koźminie Wlkp.. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym nadanym Uchwałą Rady Państwa z dnia 19.07.1960 r.(nr leg E-5814), Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski nadanym Uchwałą Rady Państwa z 08. 10.1971 r. (nr leg. 154-71-60). Uchwałą W 4/72 nominowany na stopień oficerski podporucznika mianowanego. Zmarł 01.03.1975 r. Koźminie Wlkp. i tam jest pochowany.

Własnoręcznie napisany życiorys. Lista Powstańców Wielkopolskich z Kompanii Rozdrażewskiej, sporządzona przez dowódcę Wacława Pabicha; Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym wg projektu Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo" [online] http://powstancywielkopolscy.pl/pl/ - Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego - baza on-line; Relacja syna Romana Kukfisza.

Alicja Banaszek

KUKLA Józef (1901 - 1975), urodził się 17 marca 1901 roku w Starej Krobi w rodzinie chłopskiej. Syn Jana i Elżbiety z domu Wieczorek. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Starej Krobi. Jako ochotnik od 4 lutego 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na froncie północnym. Walczył m. in. pod Inowrocławiem. Służbę wojskową kontynuował w 17. pułku ułanów. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 4 stycznia 1921 roku. Następnie wyjechał na Śląsk, gdzie pracował ponad pięć lat. W 1928 roku zawarł związek małżeński z Magdaleną Adamek ze Starej Krobi, gdzie mieszkał i prowadził gospodarstwo rolne. W 1943 roku został wywieziony do III Rzeszy na przymusową pracę w rolnictwie. Do domu rodzinnego powrócił po zakończeniu wojny. Był członkiem ZBo-

Józef Kukla

WiD. W 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy WP. Zmarł 2 października 1975 roku. Pochowany został na cmentarzu w Domachowie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1972). Wniosek na odznaczenie uzasadniono następująco: Wymieniony jest zweryfikowanym weteranem Powstania Wlkp. (...) Ochotniczo walczył w 3 pułku ułanów Gniezno pod Inowrocławiem od dnia 4 lutego 1919 r. następnie w Wojsku Polskim od marca 1919 r. do kwietnia 1922 r. Pod Inowrocławiem walczył pod dowództwem rotmistrza Wasielewskiego. Udział w Powstaniu Wlkp. udokumentował książeczką wojskową. (...)

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 159; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 8/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

LAURENTOWSKI Piotr (1899 - 1964), urodził się 22 lipca 1899 roku w Poniecu w rodzinie wielodzietnej. Był synem Bolesława - miejscowego organisty i Wiktorii z domu Walkowiak. W rodzinnym mieście uczęszczał do szkoły elementarnej, którą ukończył w lipcu 1913 roku. W trakcie nauki, z kolegami Stanisławem Jaskulskim i Czesławem Szamańskim, zorganizował strajk szkolny skierowany przeciw próbom germanizacji tej placówki. W zakonspirowanych kółkach samokształceniowych, które zakładał, sam uczył historii ojczystej, geografii i języka polskiego. Uczestniczył w pracach Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej, organizując z najmłodszych członków tajne kółka niepodległościowe. Po dwuletniej nauce w zawodzie ogrodnika, praktykował w zakładach w Berlinie i Gnieźnie. 26 czerwca 1917 roku wcielono go do armii niemieckiej. Po przeszkoleniu w Stargardzie wysłany został na front francuski. Przez 13 miesięcy brał udział w walkach końcowej fazy wojny. Na początku grudnia 1918 roku zbiegł z wojska pruskiego i 18 grudnia stawił się w biurze meldunkowym Rady Ludowej w Poznaniu. Stąd skierowano go do Ponieca, gdzie przystąpił do organizowania oddziałów wojskowych. 7 stycznia 1919 roku weszły one w skład tworzonej kompanii ponieckiej, z którą w ramach gostyńskiego batalionu brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Walczył m. in. pod Poniecem i Pawłowicami. Od 27 sierpnia do początku października 1919 roku z 6 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich stacjonował na froncie zachodnim, uczestnicząc w walkach pozycyjnych na odcinku Zbąszyń-Kwilcz. W styczniu 1920 roku wziął udział w akcji rewindykacji Pomorza, a w pierwszych dniach lutego z 60 Pułkiem Piechoty przeszedł na front bolszewicki, na Ukrainę. Tu przebywał do początku kwietnia. W tymże miesiącu został skierowany do Szkoły Podchorążych w Poznaniu, którą ukończył 30 września 1920 roku. Następnie przydzielony został do Szkoły Podoficerskiej w Grudziądzu, jako dowódca plutonu, a po ukończeniu rocznego kursu wychowania fizycznego w Poznaniu objął funkcję instruktora i kierownika wychowania

Piotr Laurentowski

fizycznego w tejże szkole. W tym samym czasie jako eksternista złożył w Poznaniu egzamin z zakresu 6 klas gimnazjalnych. 1 czerwca 1921 roku awansowano go do stopnia porucznika Wojska Polskiego. W czynnej służbie wojskowej pozostawał aż do roku 1946. 2 października 1923 roku otrzymał przydział do 55 Poznańskiego Pułku Piechoty w Lesznie. W lipcu 1924 roku przeniesiony został na stanowisko kierownika WF w Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu. Pełnił tę funkcję do marca 1927 roku. Do września 1928 roku był dowódcą plutonu, a następnie kompanii w 63 Pułku Piechoty. Później pełnił obowiązki Komendanta Okręgowego Ośrodka WF w Toruniu, a po trzech latach referenta WF w Okręgowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego DOK VIII w Toruniu. 1 stycznia 1932 roku awansowano go do stopnia kapitana. W maju 1938 roku został przeniesiony do Państwowego Urzędu WF i PW w Warszawie, gdzie zastał go wybuch II wojny światowej. 13 września 1939 roku został mianowany dowódcą kompanii Obrony Narodowej w Brodach. W czasie marszu na pomoc obrońcom Lwowa kompania została zatrzymana i rozbrojona przez czerwonoarmistów w Złoczowie. Piotr Laurentowski uniknął niewoli radzieckiej, lecz dostał się w ręce Ukraińców. 19 września uwolnili go pozostali jeszcze na wolności żołnierze jego jednostki. W sytuacji nieuchronnej klęski Polski zdecydował się na powrót do Brodów. Tam dotarła do niego wiadomość o organizowaniu się na terenie Francji armii polskiej. 13 października 1939 roku wpław przez Czeremosz pod Kutami przekroczył granicę polsko-rumuńską. W Rumunii został internowany. Wkrótce uciekł jednak z obozu i przedostał się do Francji. 30 października znalazł się w koszarach Bessierres w Paryżu. Po krótkim przeszkoleniu w obozie Coetquidan przydzielony został do 2 Pułku Grenadierów, w którym od 23 listopada pełnił funkcję dowódcy kompanii. W lutym 1940 roku batalion, w którym służył, został włączony do Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich. Należał do tych nielicznych żołnierzy Wojska Polskiego, którzy po raz pierwszy w dziejach Polski stanęli na ziemi norweskiej. Pierwsza kompania drugiego batalionu, którą dowodził od 15 lutego do 19 czerwca 1940 roku, już 12 maja rozpoczęła działania wojenne w Norwegii, w ścisłym współdziałaniu z miejscowymi patrolami narciarskimi. W dalszej fazie operacji kompania brała udział w walkach o Bierkvik i Narvik. Po wycofaniu

Podhalańczyków z Norwegii, Piotr Laurentowski ze swoim oddziałem uczestniczył w bitwach na terenie Francji. 18 czerwca 1940 roku pierwsza kompania, jak i pozostałe oddziały Brygady, została rozbita i rozproszona przez niemiecką kolumnę pancerną. Wśród żołnierzy, którym udało się ocaleć i przedostać do Wielkiej Brytanii był kapitan Piotr Laurentowski. W Szkocji z przybyłych żołnierzy polskich utworzono batalion podhalański. Początkowo wchodził on w skład 10 Brygady Pancernej, a 8 października wcielony został do 1 Brygady Strzelców. Z dniem 25 czerwca 1940 roku dla Piotra Laurentowskiego rozpoczęła się służba żołnierska w Wojsku Polskim pod dowództwem brytyjskim, która trwała do 1 listopada 1946 roku. Początkowo pełnił on funkcję dowódcy kompanii, a następnie drugiego zastępcy dowódcy batalionu. Choroba i wielomiesięczny pobyt w szpitalu Tay Mouth Castle (1943-1944) wyeliminowały go z udziału w walkach końcowej fazy II wojny światowej. Po powrocie do zdrowia skierowany został do Centrum Wyszkolenia Piechoty, gdzie do 31 października 1946 roku pełnił obowiązki referenta wyszkolenia. Po rozwiązaniu Wojska Polskiego w Wielkiej Brytanii podjął decyzję powrotu do kraju. Od 1 do 14 listopada 1946 roku przebywał w obozie repatriacyjnym. 15 listopada wyruszył drogą morską do kraju. Na ziemi polskiej znalazł się 19 listopada 1946 roku. Osiedlił się w Gostyniu, z którym związał całe dalsze pracowite cywilne życie. Bez reszty poświęcił się bibliotekarstwu i działalności społeczno-kulturalnej oraz poznawaniu i upowszechnianiu dziejów ziemi gostyńskiej. 10 marca 1947 roku objął stanowisko bibliotekarza powiatowego. Natychmiast przystąpił do zorganizowania biblioteki w Gostyniu i sieci placówek bibliotecznych w powiecie. Już w październiku 1947 roku nastąpiło otwarcie Powiatowej Biblioteki Publicznej, którą w 1955 roku przekształcono w Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną. Placówką tą Piotr Laurentowski kierował nieprzerwanie do roku 1964. Był bibliotekarzem o bardzo wysokich kwalifikacjach, nabytych w latach 1947-1948 na kursach w Jarocinie. Przez wiele lat był współorganizatorem i jednym z wykładowców seminariów szkoleniowych dla bibliotekarzy gostyńskich i ościennych powiatów. Był inicjatorem powołania do życia w kwietniu 1957 roku Społecznego Komitetu Regionalnego Powiatu Gostyńskiego (obecnie Gostyńskie Towarzystwo Kulturalne), w którym do kwietnia 1963 roku piastował stanowisko prezesa Zarządu. Jako znawca dziejów ziemi gostyńskiej i folkloru biskupiańskiego gromadził zbiory regionalne, które stały się zalążkiem utworzonego kilka lat po jego śmierci Muzeum w Gostyniu (1967). Był niestrudzonym popularyzatorem wiedzy, czytelnictwa i dziejów ziemi gostyńskiej. Organizował konkursy czytelnicze, tematyczne wystawy książek, sesje popularnonaukowe, cykliczne wykłady i prelekcje, spotkania z pisarzami. Piotr Laurentowski zmarł 22 października 1964 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Uhonorowany był wieloma odznaczeniami: Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Croix de querre, Odznaką I Samodzielnej Brygady Strzelców, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Grunwaldzką i Za-

służonego Działacza Kultury. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: Bierze od 07.1.1919 udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku pod Poniecem, Pawłowicami, Lesznem, a w końcu powstania na odcinku północnym pod Pniewami, Żninem i Bydgoszczą w składzie 5 kompanii Ponieckiej pod dowództwem sierżanta Kaźmierczaka Michała.

Stefan Markowski, Pamięci Piotra Laurentowskiego, „Gazeta Gostyńska" 1994, nr 23; Muzeum w Gostyniu, Ankieta personalna powstańców wielkopolskich; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Rocznik Ostrowskiego Towarzystwa Genealogicznego 2008, R. III; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

LEŚNIAREK Walenty (1899 - 1987), urodził się 8 lutego 1899 roku w Żytowiecku. Syn Wawrzyna i Franciszki. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Żytowiecku. W czasie I wojny światowej był zmobilizowany do armii niemieckiej. Od 28 listopada 1917 roku do 18 marca 1918 roku walczył na froncie rosyjskim, m. in. pod Nowogródkiem. Od 20 marca do 11 listopada 1918 roku jako żołnierz 46. pułku piechoty brał udział w walkach na froncie francuskim. Od 7 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w oddziale Leona Włodarczaka. Walczył m. in. pod Poniecem, Zawadą, Przybinem i Pawłowicami. Służbę wojskową kontynuował w 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty). Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył w rejonie Kijowa i rzeki Berezyny. Do rezerwy przeniesiono go 30 listopada 1920 roku. Ostatnie ćwiczenia wojskowe jako rezerwista odbył w dniach 20 kwietnia-16 maja 1925 roku w 1. kompanii 55. pułku piechoty. Wkrótce wyjechał do Francji, gdzie do 1929 roku pracował w kopalniach węgla. Po powrocie do kraju aż do wybuchu II wojny światowej zatrudniony był jako robotnik rolny. W latach okupacji niemieckiej pracował przy budowie dróg. Po zakończeniu II wojny światowej był robotnikiem rolnym w PGR Żytowiecko. Awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 20 maja 1987 roku. Pochowany jest na cmentarzu w Żytowiecku. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono następująco: Brał czynny udział ochotniczo z bronią w ręku od 07.01.1919 w oddz. powstańców gostyńskich pod dowództwem druha sierż.

Walenty Leśniarek

Leona Włodarczaka, przez pewien okres na odcinku bojowym Poniec - Zawada, a następnie na odcinku bojowym Pawłowice - Przybina oraz Zbąszyń, Nowy Tomyśl i Żnin oraz Bydgoszcz. Zwolniony ze służby wojskowej, pracował przez okres 9-ciu lat we Francji w ciężkim przemyśle, był członkiem Związku Polaków. Po powrocie do kraju pracuje jako dróżnik w gminie Poniec do wybuchu wojny 1939. Od roku 1945 (...) pracuje jako robotnik rolny w PGR Żytowiecko do dnia dzisiejszego. (...) Udział w powstaniu udokumentował poświadczeniem 2 towarzyszy broni, zweryfikowanych członków ZBoWiD.

Muzeum w Gostyniu, Ankieta personalna powstańców wielkopolskich; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 165; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 38/72 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

LEWANDOWSKI Piotr (1900 - 1982), urodził się 27 czerwca 1900 roku w Gębicach w rodzinie chłopskiej. Syn Ignacego i Agnieszki z domu Stefaniak. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Skoraszewicach, którą ukończył w 1914 roku. Do czerwca 1918 roku pracował z rodzicami w majątku Krzyżanki. 14 czerwca 1918 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 8 stycznia 1919 roku. Od 10 stycznia jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowo-zachodnim, m. in. pod Kąkolewem. Od sierpnia 1919 roku brał udział w walkach pozycyjnych na odcinku zbąszyńskim, a następnie w rewindykacji Pomorza. W lutym 1920 roku jako żołnierz 1. kompanii 1. batalionu 60.

Piotr Lewandowski

pułku piechoty został skierowany na front ukraiński. Brał udział w walkach w rejonie Kijowa, w walkach odwrotowych i na przedpolach Warszawy. Do rezerwy przeniesiony został 18 stycznia 1921 roku. W latach 1922-1933 pracował w charakterze robotnika na Górnym Śląsku. Po powrocie do Krzyżanek, ostatnie lata II Rzeczypospolitej i okupację niemiecką przepracował w miejscowym majątku. Od 1945 roku pracował na własnym gospodarstwie rolnym. Był członkiem pępowskiego Koła ZBoWiD. 11 listopada 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 22 września 1982 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pępowie. Odznaczony był Krzyżem Żelaznym II klasy, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Grunwaldzką. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono następująco: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wlkp. od 10.01.1919 w szeregach ochotniczej Kompanii Krobskiej w walkach pod Kąkolewem w stopniu szeregowca. Udział w Powstaniu Wlkp. stwierdzono na podstawie zaświadczenia Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie z 12. 07.1957 nr BZ/GC 3482/57. Jest dobrym rolnikiem. Na Powstaniu był od 10.01.1919 do końca Powstania w Kompanii Krobskiej pod dowództwem ppor. B. Kłodziejczaka.

USC Pępowo; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 167; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych (4622 - 9099); tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966); tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Czernik Małgorzata, Powstańcy

Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 34/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania...

Malwina Tomkowiak

LIBERSKI Walenty (1886 - 1957), urodził się 11 lutego 1886 r. w Rozdrażewie jako syn gospodarza Józefa Liberskiego i Jadwigi z d. Pabich. Posiadał liczne rodzeństwo: Wiktora, Stanisława, Weronikę, Katarzynę, Marię, Małgorzatę, Józefa, Walentego, Mariannę, Elżbietę i Jana. Prawdopodobnie brał udział w I wojnie światowej. Od 01.01.1919 r. do 18.02.1919 r. brał czynny udział z bronią w ręku przy zdobywaniu miasta Krotoszyna oraz w walkach o Zduny, Borownicę, Chachalnie, Siejew i Perzyce. Zawarł związek małżeński 11 lutego 1920 roku z Franciszką Włodarczyk, z którą miał pięcioro dzieci: Mariana, Bronisława, Teodora, Józefę i Wacława. Początkowo pracował w gospodarstwie rodziców, następnie samodzielnie gospodarzył na odziedziczonym po rodzicach gospodarstwie. Zmarł 25 października 1957 r. w Rozdrażewie i pochowany jest na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Lista Powstańców Kompanii Rozdrażewskiej, sporządzona przez dowódcę Wacława Pabicha; Relacja wnuczki Mirosławy Teodorczyk.

Alicja Banaszek

ŁANKIEWICZ Stanisław (1900 - 1974), urodził się 22 października 1900 roku w Pogorzeli. Syn Tomasza i Marianny z domu Matyklasińska. Ukończył szkołę elementarną i dokształcającą zawodową. Z zawodu murarz. Od 14 listopada 1918 roku członek oddziału Straży Ludowej w Pogorzeli. W czasie powstania wielkopolskiego z oddziałem pogorzelskim (2. kompania 1. batalionu koźmińskiego) brał udział m. in. w drugiej bitwie o Rawicz. Następnie w składzie 3. batalionu 69. pułku piechoty brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1923 roku poślubił Cecylię Musielską, z którą miał czworo dzieci. Powtórnie ożenił się 9 maja 1940 roku z Weroniką Kociałkowską. Miał jedno dziecko. W latach międzywojennych i w okresie okupacji niemieckiej pracował w firmie budowlanej w Ostrowie Wlkp. Po wojnie kontynuował pracę w zawodzie murarza, m. in. w firmach Rauhut, Fachner w Pogorzeli. Awansowany został na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 26 sierpnia 1974 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pogorzeli. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Grunwaldzką.

USC Pogorzela; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 168; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101 - 4621; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; tamże, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu,

sygn. 481: Życiorysy powstańców wielkopolskich: S - tom VIII (Stor Franciszek - Susicki Stefan); Archiwum Państwowe w Kaliszu, Zespół: Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1919-1939, sygn. 231: Towarzystwo Uczestników Powstania Wielkopolskiego; Rybka Krzysztof, Powstanie Wielkopolskie. Gmina Pogorzela w walce o niepodległość, Pogorzela 2010 Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

ŁĄCZKOWSKI Franciszek (1898 - 1942), pracownik PKP, ochotnik Powstania Wielkopolskiego, wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i kampanii wrześniowej 1939 r. Ur. 4.03.1898 r. w Niepruszewie lub Kalwach w gminie Buk, gdzie przez pewien czas mieszkał. Nie ma informacji o tym, czy został wcielony do armii pruskiej. Ze szczątkowych informacji od rodziny można domniemywać, że był wśród Polaków, którzy służyli w Zapasowym Oddziale nr 4 na Ławicy. Prawdopodobnie później wziął udział w przejmowaniu przez powstańców lotniska na Ławicy. Nie znamy szczegółów jego dalszego udziału w powstaniu. Był ślusarzem, pracował na kolei w Poznaniu. Został zmobilizowany w końcu sierpnia 1939 r., uczestnicząc w kampanii wrześniowej. Powrócił do domu na zdezelowanym rowerze. W czasie okupacji również pracował na kolei. Zm. 17.07.1942 r. w szpitalu na ulicy Szkolnej w Poznaniu, pochowany na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu. Ożenił się 16.01.1921 r. z Katarzyną Burzyńską (9.11.1903 - 31.01.1983). Mieszkała wraz z rodzicami w Żabikowie na ul. Skóry 4 (ob. Piotra Wawrzyniaka 5). Poznali się podczas służby wojskowej na Ławicy. Dzieci: Marian (27.07.1922 - 9.081923), Seweryn (ur. 15.12. 1923), Hieronim (ur. 22.09. 1925), Roman (ur. 8.05.1927), Konrad (ur. 23.08.1929), Werena (ur. 20.02 1931), Eufrazja (ur. 7.09.1932), Erazm (ur. 24.07.1934).

Na podstawie akt ZBoWiD-u, Koło I Luboń, informacji córki Wereny i syna Erazma; Publikacja „Wieści Lubońskie" 03-2008 str. 29; „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim", red. Piotr P. Ruszkowski i Janusz Karwat, Luboń 2009, str. 192.

Janusz Karwat, Robert Wrzesiński

MACHOWSKI Feliks (1897 - 1984), urodził się 18 listopada 1897 roku w Rokosowie w rodzinie chłopskiej. Syn Wincentego i Antoniny z domu Dopierała. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Rokosowie. Brał udział w I wojnie światowej, jako żołnierz armii niemieckiej. Ranny, przebywał w szpitalu w Berlinie. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w kompanii ponieckiej, pod dowództwem Michała Kaźmierczaka. Walczył m. in. pod Miechcinem, Janiszewem i Waszkowem. W czasie powstania awansowano go do stopnia starszego szeregowego. Dalszą służbę wojskową odbywał w 56. pułku piechoty, uczestnicząc w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 20 listopada 1920 roku. Po śmierci ojca, w 1925 roku, przejął

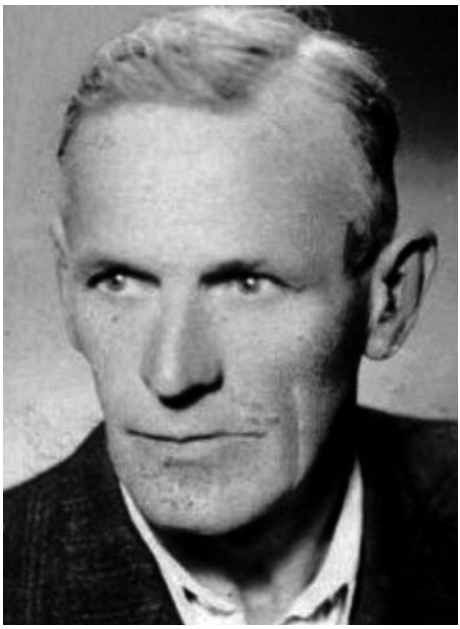

Feliks Machowski

gospodarstwo rolne. Był członkiem ZBoWiD. Awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 10 grudnia 1984 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Odznaczony był m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Grunwaldzką. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: Brał udział z bronią w ręku od 07.01.1919 r. ochotnik w Oddz. Powst. ponieckich pod dowództwem druha Kaźmierczaka Michał sierżanta, późniejszego chorążego. Brał udział w walkach i potyczkach pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkową i Klonówcem. Zwolniony z wojska w dniu 20.11.1920 r. z 56 p. p. w stopniu st. szeregowego. Udział w Powstaniu udowodnił m. in. dyplomem weryfikacyjnym Zw. Powst. Wlkp. nr weryfik. 9459.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 169-170; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 15/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

MAĆKOWIAK Jan (1869 - 1953), urodził się w Sobiałkowie powiat Rawicz, 16 października 1869 roku, jako syn Pawia Maćkowiaka i Joanny z domu Biernat. Ukończy! niemiecką szkołę podstawowa i odbył obowiązkowa służbę wojskowa w armii niemieckiej. Mając 28 lat, 26 stycznia 1898 roku ożenił się z Jadwiga Krawczykówna, która w nieodległym od Sobiałkowa Zakrzewie odziedziczyła ojcowiznę, 25-cio hektarowe gospodarstwo rolne. W nowym miejscu zamieszkania wkrótce zdobył sobie ogólne poważanie. W 1918 roku, jako delegat powiatu rawickiego brał udział w Polskim Sejmie Dzielnicowym, który obradował w Poznaniu w dniach od 3 do 5 grudnia 1918 roku. Drukarnia Świętego Wojciecha opublikowała Dziennik z obrad tego

Sejmu wraz z listą posłów. (W spisie delegatów, na liście powiatu rawickiego jest to pozycja nr 6). Wkrótce nastały dni powstania. Jan, tak jak prawie każdy obywatel Wielkopolski w wieku od 18-tego do 50-tego roku życia, stanął w szeregach walczących z zaborcą. Powstańcy, mający za sobą służbę wojskową w wojsku niemieckim, byli już wyszkoleni wojskowo. Wieś Zakrzewo liczyła 42 domy i dwa budynki dworskie, tak zwane koszary, ·zamieszkałe przez pracowników zatrudnionych w majątku ziemskim niemieckiej rodziny Langendorfów. Z tej malej wsi, z jednego domu ruszyło do powstania nieraz kilka osób, ·ojciec z synami i to nie tylko spośród rolników. Taką sama postawę przyjęli robotnicy rolni zatrudnieni w majątku ziemskim. Jan Ratajczak zwerbował i zorganizował Kompanie Zakrzewską. Jan Maćkowiak, razem z mieszkańcami swojej wsi, brał udział w dokonaniach bojowych, której dowództwo 1. lutego 1919 roku przejął Feliks Nadolski. W sąsiedniej wsi Kawcze, podobnie zgłoszono akces do powstania i jako pluton, dołączono do kompanii Zakrzewskiej. Kompania Zakrzewska w dniach od 3 do 4 lutego 1918 roku, w czasie pierwszej bitwy o Rawicz, stała w pogotowiu bojowym i ostrzeliwaniu pozycji wroga w rejonie Kawcza. W dniach od 5 do 6 lutego, dołączona do Kompanii Jarocińskiej, ·ubezpieczała siły powstańcze atakujące Rawicz, w okolicy pomiędzy Rawiczem, a Bojanowem, gdyż Bojanowo bardzo wtedy zniemczone, stanowiło mocną pozycję niemiecką. Były to okolice Dąbrówki, Konarzewa i Izbic. Na terenie powiatu rawickiego Kompania Jarocińska walczyła od listopada 1918 roku. W styczniu 1919 roku przeciwdziała zajęciu przez Niemców Sarnowy i Miejskiej Górki, podobnie jak 4 lutego przy drugim ataku na Rawicz, a wtedy już, obok kompanii jarocińskiej, wraz z włączoną Kompania Zakrzewską, walczyła też Kompania Jutrosińska (z powiatu rawickiego). Załoga Zakrzewa zdobyła Łaszczyn, silnie obsadzony przez Niemców, jednak pokonała ich opór i wraz z oficerem wzięła do niewoli kilkunastu żołnierzy, zdobywając tez broń i kuchnię polową. Ma na swoim koncie tez walki o inne wsie, m. in. o Dębno Polskie. W Zakrzewie, na terenie otaczającym kościół, umieszczono tablicę z obmurowaniem architektonicznym, na której widnieją nazwiska 31 parafian (Zakrzewo i Kawcze) poległych w I wojnie światowej i 5 powstańców ofiar powstania wielkopolskiego. Są to: Józef Krzyżosiak, Walenty Juskowiak, Stanisław Ratajczak i Ludwik Krawczyk. Jan i Jadwiga Maćkowiakowie byli rodzicami dziesięciorga dzieci. Byli to: Antonina, Józefa, Zofia, Jan, Maria, Franciszka, Stefania, Bolesław, Antoni i Mieczysław. Rodzina żyła zgodnie i pracowicie. W domu były polskie książki, ulubione tzw. Książeczki dla ludu, także inne wydawnictwa Józefa Chociszewskiego, m. in. jego autorstwa Dzieje narodu polskiego dla ludu polskiego i młodzieży, z czasem, literatura z zakresu hodowli i rolnictwa oraz różne podręczniki używane przez kształcącą się młodzież (m. in. Iliada Homera po łacinie, Odyseja po grecku). W niepodległej Polsce starsze córki kończyły pensje u sióstr karmelitanek w Poznaniu, następnie Uniwersytet Ludowy w Dalkach pod Gnieznem. Najstarszy syn Jan został księdzem. Wśród młodszych córek jedna została nauczycielką inna skończyła szkołę wydziałową. Młodsi synowie ukończyli szkole rolnicza w Lesznie, najmłodszy

gimnazjum ogólnokształcące w Poznaniu, a po wojnie Liceum Administracyjno - Handlowe i studiował też w Akademii Handlowej. Dobra rodzinne prosperowały pomyślnie, uprawiane przez postępowego rolnika, światłego gospodarza, który już w okresie międzywojennym unowocześniał produkcję rolną, stosował sztuczne nawozy, wprowadzał maszyny rolnicze, nie tylko powszechnie stosowane kieraty. sieczkarnie, ale też żniwiarkę, młockarnię, poszerzał produkcję rolną o rośliny przemysłowe, założył także sad. Należał do miejscowego Kółka Rolniczego, hodował też pszczoły, ale jego pasją była hodowla koni, które dostarczał wojsku. Był udziałowcem Banku Rolnik w Miejskiej Górce i członkiem Rady Zarządu tego banku. Rodzina rozrastała się. Jego dzieci obdarzyły go gromadka 32 wnucząt. Już za jego życia. na początku lat pięćdziesiątych, zaczęły się naciski na najbogatszych gospodarzy, by scedowali swoje ziemie dla utworzenia rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Główne uciążliwości z tym związane ponosił już jego sukcesor, syn Bolesław, ale nie ugiął się. Jan Maćkowiak zmarł 18 lipca 1953 roku przeżywszy 84 lata. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Zakrzewie w grobowcu rodzinnym.

Czubiński Antoni: Powstanie wielkopolskie 1918-1819. Wyd. II. Popr. i uzup., Poznań 1988 Wydawn. Poznańskie, str. 537, bibliografia, indeksy, mapki i szkice: Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, Poznań 1918 str. 120. Słownik delegatów Polskiego Sejmu Dzielnicowego; Miejsca pamięci powstania wielkopolskiego. Oprac. Paweł Anders. Poznań 1993 Wydawn. WBP. Druk. Polit. Poznańska str. 127 + mapka: Rozmieszczenie miejsc pamięci narodowej związanych z powstaniem wlkp.; Stachowska-Dembecka Władysława: Jan Maćkowiak (1869-1953), „Przegląd Wielkopolski", R. 27 2013 nr 4 102), str. 43-46 ilustr. Słownik delegatów polskiego sejmu dzielnicowego; Stachowska-Dembecka Władysława: Ksiądz: Jan Maćkowiak (1905-1959) Poznań 2015. Systherm str. 56, ilustr; Stachowska-Dembecka Władysława: Władysław Stachowski. Życie i działalność. (1899-1986). Systherm 2014 Poznań, str. 234, ilustr. z aneksami (m. in. bibliografia, indeks osób); Staszak Jakub: Udział społeczeństwa ziemi jarocińskiej w Powstania Wielkopolskim i walce o granice wschodnie Rzeczypospolitej, w latach 1918-1921, Poznań 2013 htts//handle/10593/8777; Wspomnienia powstańców wielkopolskich. Doboru dokonali i wstępem opatrzyli Lesław Tokarski i Jerzy Ziołek. Poznań 1970 Wydawn. Poznańskie, str. 532; (W niektórych artykułach wymieniono po kilkadziesiąt nazwisk współuczestników powstania autorów artykułów. Materiały dotyczą m. in. powiatu rawickiego i sąsiednich). Informacje rodziny, wywiady z potomkami powstańców wielkopolskich z Zakrzewa, szczególnie od Janiny Skorupkowej, siostrzenicy powstańca Leona Szczepańskiego.

Władysława Stachowska-Dembecka

MAĆKOWIAK Piotr (1878 - 1950), urodził się 29 czerwca 1878 roku w Mokronosie. Syn Pawła i Julianny. W 1903 roku w Pogorzeli poślubił Zofię Skibę. Od 14 listopada 1918 roku członek oddziału Straży Ludowej w Pogorzeli. W czasie powstania wielkopolskiego z oddziałem pogorzelskim (2. kompania 1. batalionu koź-

mińskiego) brał udział, m. in. w drugiej bitwie o Rawicz. Następnie w składzie 3. batalionu 69. pułku piechoty uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Mieszkał w Głuchowie. Pracował na kolei. Zmarł 10 lutego 1950 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pogorzeli.

E. Curyk-Sierszulska, Tradycje patriotyczne Wielkopolski na przykładzie Pogorzeli, Poznań 1996, mps; USC Pogorzela; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 171; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101 - 4621; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; Kręgielski Władysław, Z dziejów 2 kompanii baonu koźmińskiego w powstaniu wielkopolskim 1918 - 1919, „Szkice Koźmińskie" 2003, nr 32, s. 22-28; Rybka Krzysztof, Powstanie Wielkopolskie. Gmina Pogorzela w walce o niepodległość, Pogorzela 2010; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

MAJSNEROWSKI Kalikst (1898 - 1979), urodził się 9 października 1898 roku w Gostyniu w rodzinie rzemieślniczej. Syn Michała i Marii z domu Cyrulik. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Gostyniu (ukończył ją w roku 1913) W roku szkolnym 1906/1907 brał udział w strajku w tej szkole. Od 4 maja 1914 roku do 1 października 1916 roku uczęszczał do miejscowej Szkoły Zawodowo-Dokształcającej. W 1917 roku złożył egzamin czeladniczy w zawodzie piekarza. Był członkiem gostyńskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". Od 15 sierpnia 1918 roku służył w armii niemieckiej w 1. pułku artylerii polowej na terenie Prus Wschodnich. W grudniu tegoż roku uciekł z wojska niemieckiego i zgłosił się jako ochotnik do służby w oddziale Straży Ludowej w Gostyniu. Służył w niej od 1 stycznia do 25 lutego 1919 roku. 26 lutego 1919 roku jako ochotnik znalazł się na odcinku Kępno-Zduny w 7. kompanii 12. pułku strzelców wielkopolskich. 19 grudnia 1919 roku przeniesiony został do 9. baterii 2. pułku artylerii polowej. Od 3 lutego 1920 roku przebywał na froncie białorusko-litewskim, służąc w 17. pułku artylerii polowej. Od 15 listopada 1920 roku uczęszczał do Szkoły Podoficerskiej Artylerii w Toruniu, którą ukończył 20 kwietnia 1921 roku. W listopadzie tegoż roku mianowany został kapralem. 23 listopada 1921 roku przeniesiony został do rezerwy. W czasie okupacji niemieckiej przymusowo pracował w charakterze robotnika w Zakładach Przemysłu Metalowego H. Cegielskiego w Poznaniu. Od 15 marca 1958 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. W 1966 roku przeszedł na emeryturę. Na początku 1972 roku awansowany do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 18 stycznia 1979 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Krzyż Kawalerski Orderu Odro-

Kalikst Majsnerowski

dzenia Polski i Odznakę Grunwaldzką. Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy uzasadniono następująco: W dniu 01.01.1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku powiatu Gostyń, a później na odcinku Zduny - Kępno. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem się godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Przed 1939 r., w czasie okupacji jak i obecnie nie należał i nie należy do żadnych organizacji politycznych. Przed 1939 r. był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". Swoją postawą na zajmowanym stanowisku zasługuje na uznanie i poparcie. Udział w powstaniu udowodnił zaświadczeniem Referatu Hist. DOK VII w Poznaniu z datą 09.08.1938 r. Od 01.01.1919 r. brał z bronią w ręku udział w akcjach Straży Ludowej w Gostyniu - komendant Franciszek Polaszek. W straży był od 25.02.1919 r., skąd przeszedł do 12 Pułku Strzelców Wlkp., z którym brał udział w walkach na froncie południowym pod Zdunami i Kępnem do końca powstania.

P. Karolczak, Dwaj bracia powstańcy - wspomnienia o Stanisławie i Kalikście Majsnerowskich, „Rocznik Gostyński" 2019, nr 6, s. 271-274; Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polski i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gostyń, Ankieta personalna ZBoWiD; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 172-173; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 119: Lista członków Związku Powstańców Wielkopolskich przesłane przez hitlerowców S. D. - Toruń do S. D. - Leitabschnitt - Poznań; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

MAJSNEROWSKI Stanisław (1893 - 1965), urodził się 8 marca 1893 roku w Gostyniu. W rodzinnym mieście ukończył szkołę elementarną. Aż do czasu powołania do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej uczył się zawodu u swojego ojca. W wojsku przebywał od 9 listopada 1914 roku do 26 grudnia 1919 roku. W latach 1915-1918 walczył na różnych frontach I wojny światowej. Do służby jako artylerzysta przygotowany został w twierdzy w Głogowie. Potem skierowano go na front francuski, o czym świadczą zachowane kartki pocztowe oraz fragment pocisku pochodzącego spod Verdun. Do dzisiaj przechowywany jest on w rodzinie jako swoista relikwia. 7 stycznia 1919 roku zgłosił się do powstania wielkopolskiego. Brał czynny udział w walce przeciwko Niemcom na odcinku „Poniec". Służył w kompanii pod dowództwem Jana Piki. Dowódca odcinka podporucznik Józef Ceptowski poświadczył jego godną postawę. Po zakończeniu walk powstańczych, od 13 sierpnia 1919 roku do 29 października 1920 roku, odbywał służbę w Wojsku Polskim. Początkowo przebywał w Poznaniu na lotnisku Ławica w jednostce aeronautycznej. Służył w obsłudze balonów obserwacyjnych. Od 23 lutego 1920 roku do 15 października 1920 roku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych i demobilizacji podjął pracę zawodową. Wynajął mieszkanie w Lesznie przy ulicy Grodzkiej 4. 13 grudnia 1920 roku stał się pracownikiem węzła kolejowego Leszno. Początkowo był kowalem w parowozowni. W 1922 roku, po ukończeniu specjalnego kursu, zaczął jeździć lokomotywą. Był palaczem, a od 23 grudnia 1927 roku kierownikiem parowozu. W tym czasie zawarł związek małżeński ze Stanisławą Zawartowską (1894-1976), która pochodziła z Kiełczewa w powiecie kościańskim. Małżeństwo było bezdzietne. 15 stycznia 1930 roku został przeniesiony służbowo do parowozowni w Gdyni, zaś 10 września 1938 roku trafił do Chojnic, gdzie wraz z żoną mieszkał aż do śmierci. Od 1 do 15 września 1939 roku był oddelegowany do Torunia i Kutna. Podczas okupacji niemieckiej pracował w lokomotywowni Chojnice. Pozostał jej pracownikiem aż do przejścia na emeryturę w marcu 1953 roku. Zmarł 23 czerwca 1965 roku w wieku 72 lat w Chojnicach i tam został pochowany. Jego żona zmarła 11 lat później, 29 lutego 1976 roku, mając 82 lata. Za swoją pracę zawodową został odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodle-

Stanisław Majsnerowski

głości (1 grudnia 1929 roku) oraz brązowym Medalem za Długoletnią Służbę (12 maja 1938 roku). Za zasługi dla odzyskania niepodległości uhonorowano go Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (Uchwała Rady Państwa z 4 listopada 1958 roku). Wniosek o nadanie odznaczenia uzasadniono następująco: W dniu 07.01.1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom - na odcinku Poniec w 3. komp. do końca powstania pod dow. Ceptowskiego. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem się godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Przed 1939 r., w czasie okupacji jak i obecnie nie należał i nie należy do żadnych organizacji politycznych i społecznych. Swoją postawą i zachowaniem się zasługuje na uznanie i poparcie. Udział w powstaniu udowodnił oryginalnym zaświadczeniem dowódcy z okresu powstania.

P. Karolczak, Dwaj bracia powstańcy - wspomnienia o Stanisławie i Kalikście Majsnerowskich, „Rocznik Gostyński" 2019, nr 6, s. 271-274; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

MANN Kornel (Korneliusz) (1873 - 1919), dowódca kompanii. Ur. się 17 września 1873 r. w Poznaniu. Ukończył szkołę średnią, z zawodu był kupcem, W latach 1895-1897 pełnił służbę wojskową. W 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej, przebywał na froncie do 1918 r. - pod koniec w stopniu sierż. Brał udział w przygotowaniach do powstania oraz w wyzwoleniu Poznania. Od 9 stycznia 1918 r. w koszarach redut: Prittwitz i Raucha dowódca 3 kompanii, a od 20 lutego w II Poznańskim Batalionie Garnizonowym w reducie Raucha dowodził 2. kompanią. Dekretem NRL mianowany do stopnia ppor. (ze starszeństwem od 21 I 1919). Krytyczne położenie oddziałów po-wstańczych w zachodniej Wielkopolsce skłoniło Dowództwo Główne w dniu 12 lutego do skierowania tam II ba-talionu. Ostatni krwawy bój w tej części Wielkopolski rozegrał się pod Nową Wsią Zbąską w dniu 17 lutego. Niemcy zaatakowali przyczółek mostowy po zachodniej stronie Obry. Dowodzona przez ppor. Korneliusza Manna - 2. kompania II batalionu poznańskiego broniła Nowej Wsi Zbąskiej. Siły niemieckie były tutaj siedmiokrotnie liczniejsze. Natarcie wroga poprzedził dwugodzinny ogień jednego dywizjonu artylerii i dwóch pociągów pancernych ze Zbąszynia. Ponadto Niemcy zaatakowali powstańców równocześnie z trzech kierunków. Początkowo ppor. Mann skutecznie powstrzymywał natarcie przeciwnika przeciwnatarciem. Drugie niemieckie natarcie ponowione pól godziny później wyparło prawe skrzydło polskiej kompanii z przedmościa. Podporucznik Korneliusz Mann w trakcie prowadzenia przeciwuderzenia odwodu kompanii na wroga został śmiertelnie ugodzony kulą nieprzyja-

cielską. Śmierć dowódcy spowodowała, że pod naporem niemieckim kompania zaczęła się cofać, w wyniku czego Niemcy odcięli części kompanii odwrót przez most. Powstańcy bronili się do końca. Ppor. Mann poległ w bitwie pod Nową Wsią Zbąską (pow. Nowy Tomyśl) 17 lutego 1919 r. (wg Listy strat - 18 II). Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Niepodległości (1938) (w licznych publikacjach błędna informacja o odznaczeniu go pośmiertnie Medalem Niepodległości). Pochowany wśród 58 poległych powstańców na cmentarzu w Nowej Wsi Zbąskiej.

WBH - CAW, akta personalne i odznaczeniowe: 3775, KN 24/28008; Monitor Polski 1938, nr 177, s. 4; T. Wawrzyński, Mann Kornel (1873-1919) (w:) Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 217; M. Rezler, Mann Kornel (Korneliusz) (1873-1919) (w:) Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego1918-1919, pod red. Janusza Karwata, Marka Rezlera, Poznań 2018, s. 189217; Biskupski A., Historia 61 pułku piechoty wielkopolskiej (7 pułku strzelców wlkp.) Tom I. Walki powstańcze na froncie zachodnim i północnym Wielkopolski. Organizacja pułku. Bydgoszcz 1925, s. VI; B. Drwęski, A. W. Leszczyński, Powstanie Wielkopolskie a 1 Pozn. Pułk Garnizonowy. Poznań 1919, s. 11-13; T. Jabłoński, Lista strat Powstania Wielkopolskiego, Warszawa 1936, poz. 888; Mogiły Powstańców Wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych (Stan badań nad grobownictwem Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 na koniec 2002 roku). Pod red. Z. Kościańskiego, Z. Wartela. Poznań 2002, s. 23, 77; Z. Kościański, Z. Wartel, Zachowane mogiły powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych 1918/1919. Poznań 2003, s. 53, 110; W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r.. Koszalin 2009, s. 255; Trzeba było pójść ... Powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Historia i pamięć. Pod red. pod red. Z. Kościańskiego i B. Wojcieszaka. Nowy Tomyśl 2010, s. 99, 103, 250; Z. Kościański, W drodze do niepodległości... Wybór artykułów wydrukowanych na łamach „Przeglądu Nowotomyskiego" w latach 2013-2018, Nowy Tomyśl 2018, s. 78, 116; tenże, W drodze do Niepodległości (refleksyjnie)... (w:) Przegląd Powiatu Nowotomyskiego, listopad 2017, s. 2; Tobie Polsko na śmierć i na życie! Groby powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych w latach 1918-1920, pod redakcją Adama Pleskaczyńskiego. Warszawa 2018, s. 205-207.

Zdzisław Kościański

MAŃKA Julian (1879 - ?), urodził się 6 stycznia 1879 r. w Poznaniu, jego rodzicami byli Szczepan i Antonina z domu Mierzyńska. W 1893 r. ukończył szkołę powszechną. W latach 1900 - 1902 odbył obowiązkową służbę czynną w 5 batalionie saperów armii niemieckiej. W roku 1906 i 1908 w stopniu kaprala powoływany był na ćwiczenia wojskowe. Do wybuch wojny pracował samodzielnie w swoim zawodzie instalatora wody, gazu i kanalizacji. Do kompani miotaczy min 29 batalionu saperów armii niemieckiej w Poznaniu został powołany 3 dnia mobilizacji w 1914 r. i mianowany sierżantem liniowym, a później zastępcą oficera. W końcu 1914 r. brał udział w walkach na froncie wschodnim gdzie został odznaczony

Krzyżem Żelaznym II klasy, następnie jako dowódca oddziału reflektorów walczył na froncie zachodnim. 5 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do organizującego się I Batalionu Saperów Wlkp. w Poznaniu i został wyznaczony kierownikiem i komendantem składów inżynieryjnych i amunicyjnych pozostałych po wojsku niemieckim. 22 maja 1919 r. wyruszył na front północny, pełniąc funkcję dowódcy 2 kompanii I Batalionu Saperów Wlkp., formując w międzyczasie odział pontonierów. Po zajęciu Bydgoszczy, brał udział w walkach na Froncie Wołyńskim, Ukraińskim i Litewsko - Białoruskim. W odwrocie 22 lipca 1920 r. 2 kompania pod dowództwem ppor. Mańki zdobyła dworzec kolejowy w Wołkowysku oraz zniszczyła wszystkie mosty w rejonie Wołkowyska, m. in. most długości 300 metrów przez rzekę Zelwę pod Smarowiczami. 20 sierpnia 1920 r. 2 kompania zdobyła przyczółek mostowy Broki na rzece Bug. Pod Brokiem Rosjanie odstępując, podpalili most. 2 kompania zdołała jednak ogień stłumić i uszkodzony most pod ogniem nieprzyjacielskim odbudować umożliwiając piechocie szybki pościg Rosjan. 24 sierpnia 1920r. z te czyny został odznaczony Orderem Virtuti Militari klasy V (wstążką) przez generała podporucznika Władysława Junga. W 1920 r. zdał eksternistycznie egzamin maturalny. Po zakończeniu wojny dowodził kadrą batalionu zapasowego 7 Pułku Saperów wlkp., po reorganizacji pełnił obowiązki kwatermistrza tegoż pułku, w 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Awanse: 1919 r. podporucznik, 1921 r. porucznik, 1922 r. kapitan. Był aktywnym członkiem wielu organizacji min. Stowarzyszenia Byłych Saperów im. Tadeusza Kościuszki w Poznaniu gdzie piastował funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej i Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej - oddział poznański. Żonaty. Dzieci: córki Leokadia (ur. 30.11.1906) i Maria (ur. 02. 02.1909) oraz syn Zenon (ur. 25. 07.1920). Odznaczony: Orderem Virtuti Militari V klasy nr 220, Krzyżem Walecznych, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Żelaznym II klasy. Otrzymał też odznakę Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego i odznakę honorową Frontu Pomorskiego.

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM Mańki Juliana - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 7 września 1920 r. - kwestionariusz osobowy z dnia 28 maja 1933 r.; Mańkowski W., Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934r., str. 6, 9 i 35; Gawdia A., Zarys historii wojennej 8-go Pułku Saperów, Warszawa 1931r., str. 20, 21 i 35.

Włodzimierz Becker

MARCINIAK Piotr (1875 - 1940), urodził się 16 stycznia 1875 r. w Trzcinicy (daw. pow. kościański) w rodzinie rolnika Józefa i Wiktorii z Jujków. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu kowala. W 1905 r. zamieszkał w Starkowie (daw. pow. babimojski) u nowo poślubionej małżonki Marii Koziczyńskiej, która otrzymała w posagu 14 ha ziemi wraz z małą nieczynną kuźnią. W krótkim czasie jako zaradny kowal uruchomił kuźnię, w której oprócz podkuwania koni wyrabiał i naprawiał proste narzędzia

rolnicze. W grudniu 1913 r. złożył wniosek do Dystryktu Policji w Kaszczorze (daw. pow. babimojski) z prośbą o zgodę na dobudowanie części mieszkalnej do uruchomionej swojej kuźni. Po otrzymaniu negatywnej odpowiedzi wystąpił z kolejnym pismem do Landrata (Starosty) w Wolsztynie, u którego również nie uzyskał akceptacji. W końcu, zdesperowany uporem lokalnych urzędników, złożył na nich skargę do Sądu Jego Królewskiej Mości w Poznaniu, który podtrzymał wcześniejsze odmowne decyzje, uzasadniając, iż kuźnia znajduje się poza zwartą zabudową wsi Starkowo i nie można dobudować wspomnianej wyżej części mieszkalnej. Został też dodatkowo obciążony kosztami sądowymi na kwotę 500 marek. W okresie pierwszej wojny światowej, w której nie uczestniczył, należał do bardzo zaangażowanych działaczy niepodległościowych na Ziemi Przemęckiej. Kilka dni po zakończeniu działań wojennych, w dniu 20 listopada 1918 r. na obwodowym wiecu wyborczym w Przemęcie został wybrany na delegata na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Ponadto został również mężem zaufania swojej wsi Starkowo w Przemęckiej Radzie Ludowej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik 6 stycznia 1919 r. do miejscowej drużyny powstańczej utworzonej przez Józefa Pijanowskiego. Potem pod dowództwem ppor. Stanisława Michalskiego uczestniczył w potyczkach zbrojnych na froncie południowo-zachodnim powstania - Grupa „Leszno" pod Zbarzewem, Wieleniem i Kaszczorem. Po odzyskaniu niepodległości był nadal ofiarnym działaczem społeczno gospodarczym, pełniąc również urząd sołtysa wsi Starkowo. W 1925 r.

Piotr Marciniak

zbudował na swej posesji kuźnię cztero - paleniskową, w której zamontował też jeden silnik napędzany naftą. Produkował rocznie ponad 4 tysiące resorów do powozów konnych i samochodów osobowych oraz ciężarowych. Zatrudniał przeciętnie 11 pracowników, w tym 3 młodocianych. Jako szanowany mieszkaniec i ceniony rzemieślnik Ziemi Przemęckiej był do wybuchu drugiej wojny światowej członkiem Rady Parafialnej w Przemęcie. Posiadał również swoje udziały w miejscowym Banku Ludowym. Zmarł 10 września 1940 r. Spoczywa na cmentarzu w Przemęcie przy kościele Św. Piotra. Ze związku małżeńskiego zawartego z Marią Koziczyńską 11 września 1905 r. miał trzech synów: Piotra, Aleksego i Franciszka oraz dwie córki: Wiktorię (po mężu Masłowska) i Bronisławę (po mężu Nitsche).

Archiwum Państwowe w Lesznie, USC Przemęt, sygn. 90. Dokumenty Archiwum Parafialnego w Przemęcie z 1919 r. (rękopisy). Dworecki Zbigniew, Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, w grudniu 1918 roku. Spis delegatów,[w:] Przegląd Wielkopolski 1991, nr 15 - 16. Fornalski Antoni, Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 26, 28. Urbanowski Kazimierz, Kronika parafialna 1835-1959. Przemęt, s. 3, 17, mps (w zbiorach Archiwum Parafialnego w Przemęcie). In Namen des Könings - pismo Sądu Jego Królewskiej Mości z Poznania do Piotra Marciniaka w Starkowie z dnia 11 lipca 1914 r., Tłumaczenie tekstu niemieckiego Józef Gorzelniak z Moch (w zbiorach prywatnych autora). Dokumenty i pamiątki rodzinne wnuka Witolda Marciniaka ze Starkowa. Informacje Józefy Urbańskiej i Kazimierza Koziczyńskiego ze Starkowa.

Antoni Fornalski

Karol Masłowski

MASŁOWSKI Karol (1879 - 1919), urodził się 25 stycznia 1879 w Machcinie, gmina Śmigiel, pow. Kościan. Prowadził w Zdunach restaurację, członek Straży Ludowej, pierwszy zdunowianin poległy w czasie walk o miasto. Zginął 6 lutego 1919 r. (datę 5 lutego podaje akt zgonu, wystawiony 7 lutego 1919 przez władze niemieckie) w pobliżu remizy strażackiej, na skrzyżowaniu ulic Krotoszyńskiej i Cmentarnej (obecnie Masłowskiego), gdy próbował zawiadomić oddział z Rozdrażewa, przebywający w budynku późniejszego kina, że Niemcy zaatakowali i opanowali część miasta. Początkowo pochowany w zbiorowej mogile na cmentarzu parafialnym w Zdunach, później przeniesiony przez żonę Anastazję do osobnego grobu, w którym w roku 1959 także ona znalazła miejsce wiecznego spoczynku. Na zbiorowej mogile powstańców znajduje się osobna tablica z jego imieniem i nazwiskiem. Rodzice: Józef Masłowski i Petronela z domu Stirner, żona Anastazja z domu Koschel (9 kwietnia 1886 - 29 listopada 1959), Niemka, akuszerka w Zdunach do połowy lat pięćdziesiątych, dzieci: Józef (15 września1910 - 7 marca 1968), Adolf (16 maja 1912 - 22. sierpnia 1968), Helena (15 marca 1915 - 5 marca 2002), Edmund (7 kwietnia 1917 roku, zaginął w roku 1939 jako żołnierz kampanii wrześniowej).

Dokumentacja rodzinna (akt urodzenia, akt zgonu Karola Masłowskiego), informacje Anny Kępy z d. Korgiel; S. Pałasz, Zduny. Szkice z historii miasta i okolic, 2014, s. 196-197; Kronika Krotoszyńska. Ilustrowane dzieje miasta w latach 1415-19145

pod red. H. Ławniczaka, Poznań 2015, s. 139; Strażnica Kresowa: miesięcznik młodzieży Gimnazjum im. ks. Hugona Kołłątaja w Krotoszynie z dnia 15 maja 1931 r., nr 3, s. 6.

Jacek Kępa

MATUSZAK Józef (1898 - 1979), urodził się 18 marca 1898 roku w Kuczynie w rodzinie chłopskiej. Syn Marcina i Franciszki. Uczęszczał do szkoły elementarnej. W czasie I wojny światowej służył w armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim. Aresztowany przez Grenzschutz w Niemczech, zbiegł i przystąpił do powstania wielkopolskiego na odcinku Grupy „Leszno". Służył w kompanii ponieckiej sierżanta Michała Kaźmierczaka. Następnie uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został w stopniu kaprala 21 lipca 1921 roku. W Kuczynie, gdzie mieszkał, prowadził 9,5 ha gospodarstwo rolne. Był członkiem ZBoWiD. Zmarł 31 lipca 1979 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych (1920) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). Wniosek o nadanie tego odznaczenia uzasadniono następująco: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 na odcinku Janiszewo, Miechcin, Sowiny - 4 Komp Poniecka, d-ca chorąży Kaźmierczak Michał. (...) W roku 1919, z początkiem stycznia, zostaje przez Grenzschutz zatrzymany w Niemczech, lecz dzięki jego sprytowi uciekł Niemcom przez front do Polski, gdzie po przejściu granicy za parę dni wstąpił w szeregi powstańcze do 4 Komp. chorążego Kaźmierczaka Michała. Udział w powstaniu udowadnia zaświadczeniem weryfikacyjnym Związku Powst. Wlkp. nr 9463.

Józef Matuszak

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polski i Byłych Więźniów Politycznych Koło Krobia, Ankieta personalna; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 173-174; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 7/76 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

MATUSZKIEWICZ Ludwik (1892 - 1940), urodził się 7 sierpnia 1892 roku w Krzyżankach w rodzinie chłopskiej. Syn Jana i Katarzyny z domu Stefaniak. W 1908 roku ukończył gimnazjum realne w Poznaniu. Postanowił został kupcem. Uczył się praktycznie zawodu w firmach wielkopolskich (Śrem, Poznań, Wyrzysk). Od 12 lipca 1914 roku do 25 grudnia 1918 roku służył w armii niemieckiej. Od 24 grudnia 1914 roku jako żołnierz 20. pułku artylerii polowej brał udział w walkach na froncie zachodnim, m. in. pod Sommą i Verdun. 25 maja 1915 roku został ciężko ranny w głowę i do końca lipca przebywał w szpitalu polowym w Montm dy nad granicą belgijską. W końcu grudnia 1918 roku powrócił do Wielkopolski. 26 stycznia 1919 roku wstąpił do wojska. Skierowany został do VII Okręgowego Szpitala Koni w Poznaniu, a 12 października przeniesiony do tworzącego się w stolicy Wielkopolski Bytomskiego Pułku Strzelców (oznaczonego później jako 75. pułk piechoty w Królewskiej Hucie), złożonego z ochotników z Górnego Śląska. Z tym pułkiem od 20 maja do 15 sierpnia 1920 roku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim. Następnie skierowany został do sztabu 23. Dywizji Piechoty. 6 marca 1923 roku przeniesiono go do rezerwy. 12 października 1922 roku zawarł związek małżeński z Felicją ze Szczypiorowskich. Miał dwoje dzieci (Danuta, Eugeniusz). Mieszkał z rodziną w Poznaniu. Był urzędnikiem w Zarządzie Miasta, w administracji gazowni. W 1930 roku odbył ćwiczenia wojskowe w 58. pułku piechoty. Był członkiem Poznańskiego

Ludwik Matuszkiewicz

Koła Związku Oficerów Rezerwy RP (leg. nr 15/1296). W lipcu 1939 roku jako podporucznik rezerwy kadry oficerskiej Okręgu VII w Poznaniu przydzielony został do X Komisariatu Policji w Poznaniu. We wrześniu 1939 roku jego losy są nieznane. W niewyjaśnionych okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej. Przetrzymywany był w obozie w Kozielsku. Stąd rodzina otrzymała od niego list z datą 29 listopada 1939 roku. Z obozu wywieziony został 17 kwietnia 1940 roku (lista NKWD nr 032/4 poz. 57 z 14 kwietnia) i rozstrzelany w lesie katyńskim.

Wojciech Śmigielski, Mieszkańcy Gostynia i okolic w obozach specjalnych NKWD w latach 1939-1940, Poznań 2000, mps; „Monitor Polski" z dnia 16 lipca 1946 roku; List Ludwika Matuszkiewicza z Kozielska z 29 li-

stopada 1939 roku; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

MAUSCH Oswald (1896 - 1972), urodził się 7 lipca 1896 r. w Środzie jako syn Damiana i Jadwigi z d. Jaśkowiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1911 r. do 31 marca 1914 r. praktykował jako uczeń w zawodzie piekarza w Poznaniu. Następnie pracował jako czeladnik piekarski. W 1916 roku w kwietniu został powołany do armii niemieckiej w Berlinie. Wyszkolony w artylerii polnej był na froncie wschodnim i zachodnim aż do końca 1918 roku. Po powrocie do ojczyzny 1 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do 2 Kompanii Batalionu Średzkiego pod dowództwem porucznika Antoniego Pospieszalskiego. Jego kompania z Poznania wyjechała do Gniezna, Kcyni, a 11 stycznia 1919 roku dokonała ataku w Szubinie na siły niemieckie. Po zdobyciu miasta Szubina i uwolnieniu wielu powstańców zdobyli dużo karabinów i pociąg pancerny z bronią i wojskiem niemieckim. Po ustaleniu granic nowej Rzeczypospolitej dostał powołanie do 57 pułku piechoty. Został skierowany do intendentury jako piekarz, a w lipcu 1921 roku został zwolniony z wojska. Później przez cały czas pracował jako piekarz, aż do roku 1954. Podczas wojny był trzykrotnie wysiedlany z zajmowanych mieszkań. W końcu dostał się do baraków w Poznaniu na Świerczewie i tam też pracował w swoim zawodzie. Od 1954 roku w związku z wypadkiem został gońcem w Zakładach Przemysłu Piekarniczego w Poznaniu. Uchwałą Rady Państwa PRL w 1957 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 8 sierpnia 1972 roku w Poznaniu. Został pochowany w Poznaniu na cmentarzu przy ulicy Lutyckiej. Jego nazwisko zostało ujęte na tablicy przy Kwaterze Powstańczej w Środzie Wlkp.

Biogram opracowano na podstawie życiorysu spisanego przez wnuka jego brata, Kazimierza.

Mieczysław Szymanowski

MAYER Kazimierz (1896 - 1975), urodził się 22 marca 1896 roku w Krzemieniewie w rodzinie rzemieślniczej. Syn Leona i Franciszki z domu Jabłońska. Ukończył szkołę elementarną w Krzemieniewie. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Od 15 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na froncie południowo-zachodnim. Służbę wojskową kontynuował w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60 Pułk Piechoty), biorąc udział w wojnie polsko-bolszewickiej, m. in. w wyprawie kijowskiej. W 1920 roku zawarł w Gostyniu związek małżeński z Marianną Glinką. Do rezerwy został przeniesiony 1 lipca 1921 roku w stopniu kaprala. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej zamieszkał w Gostyniu. W 1928 roku był inicjatorem powołania do życia orkiestry dętej Cukrowni „Gostyń", którą dyrygował kilkadziesiąt lat (z przerwą do 1974 roku). Brał udział w kampanii wrześniowej. Szlak bojowy zakończył w Brześciu nad Bugiem. Do Gostynia powrócił 27 października 1939 roku. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował

Kazimierz Mayer

w Zakładach Wojskowych w Gostyniu - Union-Zeiss-Werke. Z zawodu był elektrykiem. Po wojnie do 1952 roku prowadził usługowy warsztat elektryczny. W następnych latach pracował w gostyńskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego. Zmarł 27 grudnia 1975 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Odznakę Grunwaldzką. Wniosek o odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: W dniu 15 stycznia 1919 r. wstąpił, jako ochotnik, do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno do końca powstania w kompanii gostyńskiej pod dow. dra Śliwińskiego. (...) Przed 1939 r. był i jest obecnie dyrygentem orkiestry dętej oraz przed 1939 r. był radnym miejskiej i powiatowej Rady Narodowej. (...) Udział w powstaniu udokumentował poświadczeniem Referatu Historycznego DOK VII w Poznaniu z dnia 23.05.1938 r., ldz. 3013/38.

Roman Tomaszewski, 100 lat Cukrowni Gostyń, Gostyń 1997; USC Gostyń; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczo Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 2330); Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

MĘCZARSKI Franciszek (1877 - 1961), urodził się 2 września 1877 roku w Gostyniu w wielodzietnej rodzinie rzemieślniczej Jana (przybyłego ok. połowy XIX wieku z Podgórza koło Torunia) i Antoniny z domu Kraft. Wykształcenie średnie uzyskał po ukończeniu 4 klas Szkoły Wydziałowej w Toruniu i 2 klas Gimnazjum Realnego w Charolottenburgu. Od 1894 roku praktykował w kilku prywatnych instytucjach handlowych Torunia i Poznania. Po śmierci ojca przeniósł się do Gostynia, gdzie w latach 1896-1916 pracował w sądownictwie niemieckim w charakterze tłumacza. W 1911 roku zawarł związek małżeński z Anną Dudzińską (siostrą ks. Stanisława Dudzińskiego - wybitnego Wielkopolanina, znanego działacza niepodległościowego ziemi ba-

bimojskiej). Mieli trzech synów: Mariana, Lucjana i Edmunda oraz córkę Marię Aleksandrę. Podczas odbywania cywilnej służby wojskowej w sądownictwie w Łęczycy i Kutnie, później również w administracji w Łęczycy i Gąbinie, wielokrotnie podróżował do Nowego Kramska (ziemia babimojska). Tutaj wraz z wspomnianym już ks. Dudzińskim współorganizował miejscowe ogniwo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". Członkowie tej organizacji dali w 1919 roku zaczątek oddziałów powstańczych. W połowie listopada 1918 roku został wybrany do Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Gostyniu oraz do miejscowej Rady Ludowej. Uczestniczył w przygotowywaniu powstania na ziemi gostyńskiej. Od grudnia 1918 roku do końca powstania był żołnierzem Straży Ludowej. W styczniu 1919 roku uczestniczył w przejęciu władzy w mieście i usunięciu pruskich urzędników. Dnia 1 kwietnia 1919 roku został mianowany pierwszym polskim wicestarostą powiatu gostyńskiego. Od listopada 1932 roku pełnił funkcję delegata rządowego w Zarządzie Miejskim w Gostyniu. W listopadzie 1935 roku powołano go na urząd burmistrza w Krobi. W latach 1929-1935 sprawował godność prefekta gostyńskiej Sodalicji Mariańskiej Panów (po rezygnacji z funkcji Dobrogosta Lossowa z Grabonoga). W latach 1939-1948 pracował w Stadninie Koni Gogolewo-Niepart. Od 1949 roku aż do przejścia na emeryturę w 1958 roku działał w Zarządzie Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska" w Gostyniu, pełniąc tutaj także funkcję wiceprezesa. Zmarł 18 maja 1961 roku w Gostyniu i tutaj został pochowany. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Odznaką Grunwaldu oraz brązowym i srebrnym Krzyżem Zasługi. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: W dniu 15 listopada 1918 r. wstąpił ochotniczo do Rady Robotniczo - Żołnierskiej, a następnie do Straży Ludowej w Gostyniu i pełnił funkcję członka Sądu Straży Ludowej w Gostyniu do 30.03.1919 r. (...) Udział w Radzie Żołnierskiej oraz służbę w Straży Ludowej i Sądzie Straży Ludowej udowodnił zeznaniami 2 wiarygodnych towarzyszy broni, zweryfikowanych członków ZBoWiD.

Franciszek Męczarski

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 369: Hanyż Andrzej, Front Grupy Leszno w powstaniu wielkopolskim; Gostyń-

ski Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

MIECZKOWSKI Władysław (1877 - 1959), adwokat, polityk, członek Naczelnej Rady Ludowej. Ur. 10.02.1877 r. w Nieciszewie, pow. Pruszcz Gdański, jako syn ziemianina Stefana i Heleny z Donimirskich. Do gimnazjum uczęszczał w Chojnicach i Chełmnie. Studiował prawo w Krakowie, Berlinie, Lipsku i Paryżu (1896-1901). Uzyskał tytuł doktora nauk prawnych. Od 1905 r. w Poznaniu prowadził wraz z Bernardem Chrzanowskim kancelarię adwokacką. W styczniu 1907 r. uzyskał mandat posła do parlamentu Rzeszy (Reichstagu) z okręgu wyborczego Krotoszyn-Koźmin, uzyskując 70,4% głosów. Występował przeciwko pruskim ustawom wyjątkowym, związkom sędziów niemieckich z Hakatą. Od 1907 r. członkiem tajnej Ligi Narodowej, także Rady Głównej Ligi, Od 1908 r. był też członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Należał do współzałożycieli Towarzystwa Demokratyczno-Narodowego (1909) i Rady Narodowej (1913). Należał do najaktywniejszych działaczy endeckich w Wielkopolsce. Po wybuchu I wojny światowej był jednym z założycieli tajnego Koła Międzypartyjnego, później tajnego Międzypartyjnego Komitetu Obywatelskiego, a od 1918 r. Centralnego Komitetu Obywatelskiego - organu przedstawicielskiego Polaków zamieszkujących Cesarstwo Niemieckie. W połowie listopada tego roku został członkiem Rady Robotników i Żołnierzy w Poznaniu. Był delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy (3-5 grudnia 1918), wpływowym członkiem Naczelnej Rady Ludowej. Po odzyskaniu niepodległości był przewodniczącym Rady Miejskiej w Poznaniu (do 1924 r.), a po śmierci Jarogniewa Drwęskiego pełnił obowiązki prezydenta do kwietnia 1922 r. W 1923 r. odmówił przyjęcia stanowiska wiceministra skarbu RP. W 1934 r. został wybrany prezydentem Poznania, lecz rząd sanacyjny nie zatwierdził go na tym stanowisku. Pełnił kierownicze funkcje w Banku Polskich Spółek Zarobkowych (od 1922 r. prezes), także zastępcy dyrektora Banku Polskiego w Warszawie (ob. NBP). Do września 1939 r. prowadził w Poznaniu kancelarię adwokacką. Zagrożony aresztowaniem opuścił Poznań i od grudniu 1939 r. przebywał w Warszawie, pracując jako radca prawny, aktywny w Radzie Głównej Opiekuńczej. Po upadku powstania warszawskiego osadzony w obozie pruszkowskim, potem w Częstochowie. Powrócił do Poznania wznawiając działalność adwokacką. We wrześniu 1945 r. wybrany został przewodniczącym zdelegalizowanego Stronnictwa Narodowego, był też delegatem emigracyjnego rządu londyńskiego na Wielkopolskę. 28 listopada 1946 r. został aresztowany i skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu na 4 lata więzienia. Ostatnie lata życia spędził u rodziny w Luboniu, Barzkowicach pod Stargardem Szczecińskim, gdzie zmarł 6 kwietnia 1959 r. Szczegółowe dane związane z powojennym okresem jego życia są przedmiotem dalszych badań. Żonaty z Antoniną Znaniecką (1896 -1976), z którą miał dzieci: Hali-

nę Marię (1917 - 1988), Wandę Helenę (1918 - 2016), Adama Stanisława (1919-2006) i Jana Romana (1921-1941) - radiooperatora dywizjonu lotnictwa bombowego nr 300 RAF, poległego 4 lipca 1941 r. podczas nalotu na Bremę w Niemczech. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

„Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918-1919", Poznań 2018, red. Janusz Karwat i Marek Rezler, s. 198; J. Marczewski, Narodowa Demokracja w Poznańskiem 1900-1914", Warszawa 1967, s. 136-138; „Polski Słownik Biograficzny", hasło opracowane przez Zdzisława Grota, t. XX, Kraków 1975, s. 732-734.

Janusz Karwat

MIKOŁAJCZYK Jan (1891 - 1989), urodzony 22 sierpnia 1891 r. w Lutogniewie k. Krotoszyna, w rodzinie rolnika Feliksa i Katarzyny z domu Jerzak. Pracował na kolei. Podczas I wojny światowej służył na froncie zachodnim w szeregach 5 kompanii niemieckiego 336 Pułku Piechoty, w stopniu starszego szeregowego (gefreiter). 30 sierpnia 1918 r. zaginął (prawdopodobnie zdezerterował). Po powrocie do Krotoszyna dołączył do powstania wielkopolskiego, podczas którego walczył na odcinku Krotoszyn - Zduny - Chachalnia - Borownica. Po zakończeniu powstania został zmobilizowany do Wojsk Wielkopolskich (prawdopodobnie do 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich), w szeregach których wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Podczas urlopu, 28 maja 1920 r., zawarł w Krotoszynie związek małżeński z Marianną Szczurek. Miał siódemkę dzieci: Urszulę (25 IX 1921 - 13 V 2004), Stanisława (22 III 1923 - 9 V 1984), Mariana (22 III 1923 - 4 I 1964), Edwarda (7 VII 1924 - 15 X 1996), Gertrudę (ur. 1926 - zmarła w 4 miesiącu życia), Henryka Władysława (8 VII 1928 - 15 X 2017) oraz Kazimierza (1932 - zginął w pociągu ewakuacyjnym w Kole 2 IX 1939). W okresie II Rzeczpospolitej kontynuował pracę na kolei - był kierownikiem pociągu. Należał także do międzywojennego Związku Powstańców Wielkopolskich. Nie brał udziału w walkach podczas II wojny światowej. Po wojnie należał do ZBOWiD-u i w lutym 1960 r. uchwałą Rady Państwa został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (uchwałą Rady Państwa nr: 02.29-0.41 z dnia 1960-02-29 - zaświadczenie nr 4930 R.

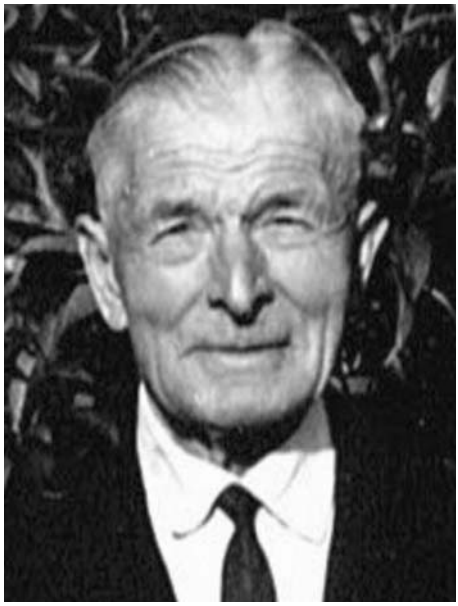

Jan Mikołajczyk

H. DOK VII). Zmarł 7 kwietnia 1989 r. w Krotoszynie, jest pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Relacje i dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Piotr Mikołajczyk

MOELLENBROCK Józef (1895 - 1919), dowódca 12 kompanii 4 batalionu Grupy Zachód. Ur. 20 października 1895 r, w Paruszewie (gmina Strzałkowo w ówczesnym powiecie wrzesińskim). w rodzinie gorzelanego Józefa i Stanisławy z Tomaszewskich. Był potomkiem, tapisjera króla Zygmunta II Augusta, Josta van Mollenbroka,. Stracił ojca w wyniku wypadku 12 marca 1925 r.. Był abiturientem Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Członek poznańskiego Towarzystwa Wioślarskiego „Tryton". Podczas I wojny światowej wcielony do wojska niemieckiego. Służbę zakończył w stopniu sierżanta. Po wybuchu Powstania wyjechał z braćmi do Poznania. Wziął udział w Powstaniu i został szefem a następnie d-cą 12 kompanii 4 batalionu Grupy Zachód. 12. lutego 1919 r. oddziały niemieckie przeprowadziły zorganizowane natarcie na Babimost, wsparte silnym ogniem karabinów maszynowych oraz pociągu ze pancernego. Powstańcy zostali zmuszeni do wycofania się z Babimostu. Dwukrotnie ranny. Oddział Moellenbrocka bronił się do ostatka. Sam Józef Moellenbrock mimo odniesionej rany dalej walczył. Dopiero około godziny l1-tej wycofali się, walcząc, poza rzekę Obrę. W czasie walk odwrotowych na przedmościu Grójec Wielki

Józef Moellenbrock

podchorąży Moellenbrock został trafiony ponownie. Zm. podczas transportu do głównego lazaretu wojskowego w Poznaniu. NRL dekretem z 19 lutego 1919 r. mianowała sierż. Józefa Moellenbrocka na stopień ppor. w artylerii ze starszeństwem od 21.01.1919 r.. Pogrzeb bohatera odbył się w sobotę 22. lutego 1919 r. w Poznaniu, przy licznym udziale społeczeństwa w tym gen. Józefa Dowbor Muśnickiego. Pochowany na cmentarzu wspólnym żołnierzy polskich na stokach cytadeli poznańskiej. Pośmiertnie odznaczony za Powstanie Wielkopolskie orderem Virtuti Militari V klasy nr 4771 (1922). Rodziny nie założył.

Z. Kościański, Moellenbrock Józef (1895 - 1919) (w:) Encyklopedia Powstania Wiel-

kopolskiego1918-1919, pod red. Janusza Karwata, Marka Rezlera, Poznań 2018, s. 213; T. Jabłoński, Lista strat Powstania Wielkopolskiego, Warszawa 1936, poz. 973; Mogiły Powstańców Wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych (Stan badań nad grobownictwem Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 na koniec 2002 roku). Pod red. Z. Kościańskiego, Z. Wartela. Poznań 2002, s. 31, 79; Z. Kościański, Z. Wartel, Zachowane mogiły powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych 1918/1919. Poznań 2003, s. 59, 114; W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r.. Koszalin 2009, s. 273; Trzeba było pójść ... Powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Historia i pamięć. Pod red. pod red. Z. Kościańskiego i B. Wojcieszaka. Nowy Tomyśl 2010, s. 99; Z. Kościański, W drodze do niepodległości... Wybór artykułów wydrukowanych na łamach „Przeglądu Nowotomyskiego" w latach 2013-2018, Nowy Tomyśl 2018, 116; tenże, W drodze do Niepodległości (refleksyjnie)... (w:) Przegląd Powiatu Nowotomyskiego, listopad 2017, s. 2; M. Pawełczyk, Patrioci - Rodzina Mollenbroków (brak miejsca wydania) 2018, s. 59-61; tenże, Ziemia Strzałkowska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Wydanie II, Strzałkowo 2018; Wielkopolanie Kawalerowie Orderu Virtuti Militari 1918-1920, red. naukowa B. Polak i M. Polak, Koszalin 2010, s. 209; Tobie Polsko na śmierć i na życie! Groby powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych w latach 1918-1920, pod redakcją Adama Pleskaczyńskiego. Warszawa 2018, s. 60.

Zdzisław Kościański

MOTTY Marceli (II) (1891 - 1962), powstaniec wielkopolski, ppor. WP. Ur. 1 stycznia 1891 r. w Grodzisku (ówczesny powiat grodziski) w rodzinie prawnika, uczestnika przygotowań do Powstania Wielkopolskiego Jana Chrzciciela Kazimierza (II) Mottego (1850-1924) i Mieczysławy Tekli z Koczorowskich h. Rogala. Prawnuk Marcelego Mottego (1818-1898). Rodzina Mottych posiadała korzenie włosko (Motti) - francuskie (Motty). Jej polska linia wzięła swój początek w 1806 roku, kiedy to do Wielkopolski przybył młody Francuz - Jean Baptiste Motty' (1790 - 1856), urodzony w Paryżu syn oficera armii francuskiej z okresu monarchii Ludwika XVI, republiki i I Cesarstwa oraz córki Szwajcara - oficera Gwardii Szwajcarskiej przy królu Francji - tzw. „100 Szwajcarów" (des Cent-Suisses). Do III pokolenia rodziny Mottych należało: troje dzieci Jana (II) Mottego i Mieczysławy z Koczorowskich: (Marceli (II), Izabela - żona adwokata Stanisława Sławskiego i Maria - żona Józefa Bojanowskiego), 24 dalszych krewnych i jedenaścioro bezpośrednio skoligaconych. Ukończył w 1914 r. wyższe studia rolnicze na uniwersytetach we Wrocławiu i w Lipsku. Ze względu na stan zdrowia (alergiczna astma) zwolniony z obowiązkowej służby wojskowej w armii pruskiej. Toteż mimo wybuchu w 1914 r. wojny światowej mógł odbyć praktykę i rozpocząć pracę z wyuczonym zawodzie - dyplomowanego agronoma (specjalność - hodowla koni). Pod koniec grudnia 1918 r. zgłosił się jako ochotnik do wojsk powstańczych w Poznaniu i brał udział w spontanicznym działaniu grup powstańczych. Jako ochotnik otrzymał przydział do oddziału, który otrzymał nazwę Konni Strzelcy Straży Miasta Poznania (późn. 1 Pułk Ułanów

Wielkopolskich). Skierowany do przyśpieszonej szkoły oficerskiej przy pułku dla ochotników z wykształceniem średnim i wyższym. Ze względu na posiadane kwalifikacje skierowano go na wydział intendentury, gdzie była specjalność - gospodarka „remontami", czyli końmi kawaleryjskimi. Były to 2-3 - letnie konie odpowiadające specjalnym wymogom „pod siodło" i dla artylerii konnej. Po ukończeniu szkoły dostał przydział do intendentury w macierzystym 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich, skąd po kilku miesiącach przeniesiono go do sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu - Poznań. Zajmował się tam doborem i zakupami remontów- przez cały czas działania pułków wielkopolskich na wschodnich rubieżach Polski, po czym w 1922 r. przeszedł do rezerwy. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Aleksandrą Lichodziejewską (1898 - 1972), przybyłą w 1920 r. do Wielkopolski z Mińska Litewskiego. Z małżeństwa tego miał dwóch synów: Jana (III) (1927 - 2011) - (ur. 1927 r. w Oporowie pow. Szamotuły - zm. 25 października 2011 r. w Krakowie) i Aleksandra (ur. w Poznaniu w 1929 r. zm. w Warszawie 4 grudnia 2019 r.). Zmarł 17 XII 1962 r. w Krakowie, poch. na cm. Rakowickim Wojskowym (Kwatera 4).

Z. Kościański, Kawaleria Wojsk Wielkopolskich (w:) Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Pod red. Janusza Karwata i Marka Rezlera, Poznań 2018, 138; Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Katalog źródeł i materiałów. Pod red. Stanisława Sierpowskiego. Poznań 2005. s.. 468 (Marceli Motty w mundurze kawaleryjskim Wojsk Wlkp. 1919: MNP /WA /5591); Relacja syna Aleksandra.

Zdzisław Kościański

NADOLSKI Feliks (1892 - 1943), st. sierż. sztabowy, zastępca dowódcy 1. kompanii batalionu jarocińskiego (Jana Klarzyńskiego z Siedlemina). Ur. 7 maja 1892 w miejscowości Grab, gm. Kotlin, pow. jarociński, s. Jana i Jadwigi z d. Styś. Był najmłodszy z siedmiorga rodzeństwa: miał pięciu braci i dwie siostry. Po ukończeniu w Grabiu niemieckiej szkoły ludowej pozostał w domu i pomagał w pracy rodzicom. 17.10.1912 z poboru powołany do wojska niemieckiego - służył w 132. pp. w Strasburgu (Els.). Po wybuchu I wojny światowej walczył w szeregach tego pułku na froncie niemiecko-francuskim w bitwach pod M klausen, Ypres, Verdun, nad Samą, we Flandrii, pod Arras, Reims, Cambrai. Pod koniec I wojny w czasie buntu marynarzy oraz wrzenia rewolucyjnego w Niemczech (Berlinie) był na urlopie w Grabiu. Interesował się wydarzeniami w Jarocinie i postanowił nie wrócić już do wojska niemieckiego. 11.11.1918 r. został wybrany przez mieszkańców rodzinnej miejscowości komendantem Straży Obywatelskiej. 6.12.1918 r. wstąpił jako ochotnik do 1. kompanii powstańczego batalionu jarocińskiego dowodzonego przez Bronisława Kirchnera i brał z nią udział na froncie północnym w bitwach pod Mroczą (4/5.01. 1919) i Ślesinem (6/7. 01. 1918), gdzie dowodził 2. plutonem . Po powstaniu kolejnych kompanii dowódcą jarocińskiego batalionu został Bronisław Kirchner, dowódcą 1. kompanii Jan Klarzyński, a jego zastępcą Feliks Nadolski. W pierwszej bitwie o Rawicz w nocy z 3 na 4 lutego 1919, gdy Jan Klarzyński przebywał na egzaminie oficerskim w Poznaniu, dowodził 1. kompanią m. in. w ataku na Łaszyn. Po zawarciu z Niem-

Feliks Nadolski

cami 16.02.1919 r. rozejmu w Trewirze i reorganizacji Wojska Wielkopolskiego objął 3.03.1919r. dowództwo 5. kompanii 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich i w randze starszego sierżanta sztabowego brał udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczpospolitej. Do dnia 5.08.1920 roku walczył w wojnie bolszewickiej. W dniu tym został ranny. Po powrocie do zdrowia został 5.10.1920 przydzielony do 69. Pp. (Gniezno), w którym służył do 31.12.1927 r. 1.01.1928 przeniesiony do 3 komp. 6. Baonu Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP) „Iwienice" w woj. wileńskim. Do roku 1934 chorąży Feliks Nadolski pełnił służbę na odcinku granicznym Kuczkury, Bardzie Wołma, a następnie w miasteczkach Raków i Iwieniec. W roku 1939 walczył w kampanii wrześniowej. W Brześciu Litewskim dostał się do niewoli niemieckiej. Po ucieczce z niewoli i krótkim pobycie z rodziną został przez hitlerowców zatrzymany i wywieziony do Rzeszy w Góry Herz. Zginął tam tragicznie w roku 1943. Z żoną Łucją ur. 19.12.1894 miał dwóch synów: Czesława ur. 14.05.1923 i Henryka ur. 29.05.1926. Odznaczenia: Krzyż Virtuti Militari V kl., Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych 3-krotnie, Medal Niepodległości, Medal Dziesięciolecia i inne

Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ; Muzeum Regionalne w Jarocinie; Jan Jajor, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 79; Sobczak Marek, Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983; Ksero dokumentów dostarczonych przez syna Henryka w MRJ, MSB N/3.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

NADSTAWEK Franciszek (1888 - 1940), urodził się 30 marca 1888 roku w Jankowie Przygodzkim, w powiecie ostrowskim, w rodzinie Jana i Zofii z domu Śmigiel. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Od 15 marca 1919 roku był w dowództwie Żandarmerii Krajowej w Poznaniu. Tu otrzymał awans na stopień wachmistrza. 1 lipca 1920 roku znalazł się w Policji byłej Dzielnicy Pruskiej, a po jej ostatecznym włączeniu do Policji Państwowej (25 maja 1921 roku) przeniesiony do posterunku Policji Państwowej w województwie poznańskim. Otrzymał awans na starszego posterunkowego. Kolejno służył w Komendzie Powiatowej w Lesznie, na posterunku w Pępowie, na

XIII posterunku w Poznaniu jako komendant, w Komendzie Powiatowej w Szamotułach, na posterunku we Wronkach, na stanowisku komendanta XII posterunku w Poznaniu, Od 1 września 1927 roku do 7 września 1933 roku służył w Komendzie Powiatowej oraz na posterunku w Lesznie. 8 września 1933 roku przeniesiono go do województwa poleskiego i przydzielono do posterunku w Prużanie, Od 21 października 1936 roku był w Komendzie Powiatowej w Prużanie, gdzie służył do września 1939 roku. Jego losy we wrześniu są nieznane. Prużana została zajęta przez wojska Frontu Białoruskiego 20 września 1939 roku i zapewne wówczas wszyscy dostał się do niewoli. Był osadzony w obozie w Ostaszkowie. Stąd został wywieziony na podstawie listy NKWD nr 037/3 poz. 3 z 16 kwietnia 1940 roku i zastrzelony w nocy z 19 na 20 kwietnia 1940 roku w więzieniu wewnętrznym UNKWD w Kalininie (obecnie Twer), zaś jego ciało wrzucono do zbiorowego dołu we wsi Miednoje. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 „Polska wemu Obrońcy", Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz medalami brązowym i srebrnym „Za Długoletnią Służbę".

J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 329; Lista ostaszkowska, Szczytno 1993, s. 124; Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 199; Miednoje: księga cmentarna, Warszawa 2006, s. 606; W. Śmigielski, Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich, Gostyń 2015, s. 74; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ....

Barbara Tomkowiak

NIZIŃSKI Stanisław (1848 - 1932), ksiądz kanonik, proboszcz parafii w Buku. Urodził się w Pleszewie 16 kwietnia 1848 roku. Matka Józefa z Bielawskich. Po ukończeniu gimnazjum i zdaniu matury podjął studia w seminarium duchownym w Poznaniu; później studiował w Pradze i tam otrzymał święcenia kapłańskie. Jako wikary w parafii przy kościele św. Marcina w Poznaniu zajmował się pracą oświatową wśród młodzieży polskiej, za co został przez Prusaków wydalony z Poznania. Przebywał na dworach Niegolewskich i Trzcińskich. Następnie prowadził prace duszpasterską przy kościele Pana Jezusa w Poznaniu. W 1886 r. został proboszczem w Gninie, a w rok później w Dobrzycy. Działał społecznie; utworzył polski Bank Ludowy. Wsławił się procesem wytoczonym miejscowemu burmistrzowi

Stanisław Niziński

i policji pruskiej za najście kościoła celem kontroli nauki udzielanej polskim dzieciom. W latach 1906-1932 był proboszczem parafii w Buku. W 1913 r. został radcą duchownym, a od 1918 r. pełnił też funkcję Dziekana Dekanatu Bukowskiego. W listopadzie 1918 roku był współorganizatorem Rady Ludowej w Buku i otrzymał stanowisko zastępcy przewodniczącego. Był organizatorem Banku Ludowego w Buku; częściowo z własnych środków ufundował i wybudował w Buku Dom Katolicki. Założył w Buku Spółdzielnie „Rolnik" i został jej pierwszym prezesem. Zainicjował powstanie w Buku lokalnej gazety „Kurier Bukowski". W 1925 r. został Honorowym Kanonikiem Kapituły Metropolitalnej w Poznaniu i Honorowym Obywatelem Miasta Buku. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 5 grudnia 1932 r. i został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu św. Rocha w Buku.

Wielkopolski Słownik Biograficzny, Poznań 1983, s. 517-518; A. Kowalczyk., Buk. Zarys dziejów miasta. Poznań 1989, s. 92-93; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje Hieronima Łubieńskiego.

Eligiusz Tomkowiak

NOGAJ Stanisław (1897 - 1971), działacz niepodległościowy, dziennikarz, powstaniec wielkopolski i śląski, por. WP. Ur. 8 listopada 1897 r. w Poznaniu, w rodzinie woźnicy Jana i Rozalii z Chwiałkowskich. Uczestnik strajku szkolnego 1906 r. W 1912 r. należał do bojówki wojskowo-wywiadowczej podporządkowanej Janowi Kąkolewskiemu. W czerwcu 1913 r. wchodził ze swoim zastępem w skład hufca skautów „Piast". Po wybuchu I wojny światowej nosząc pseudonim „Piłat" należał do dziesiątki bojowej „Sęp", przygotowując się do działań dywersyjnych. 8 maja 1915 r. członkowie tej bojówki na czele z N. utworzyli Klub Sportowy „Unia", prowadząc działalność jawną i konspiracyjną. W sierpniu 1916 r. powołany do wojska niemieckiego, do oddziału saperów na Wildzie, z którego zdezerterował. Na Wielkanoc 1917 r. S. Nogaj przeprowadził akcję propagandową, rozlepiając odezwę księcia Mikołaja Mikołajewicza „Do narodu polskiego". W maju 1918 r. został aresztowany. Przy pomocy członków „Unii" uciekł z więzienia i podporządkował się ze swoją bojówką POWZP. Według nie potwierdzonych informacji był zastępcą ppor. Mieczysława Andrzejewskiego - komendanta Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. W końce września 1918 r. ponownie aresztowany i osadzony w Grollmanie. 12 listopada 1918 r. na czele swojej bojówki zajął baraki będące magazynami wojskowymi za Bramą Kaliską, w następnym dniu brał udział w tzw. zamachu na ratusz. Nie uznawał kierownictwa wydziału bezpieczeństwa Naczelnej Rady Ludowej. Należał do grona najbardziej radykalnych niepodległościowców, należąc do oddziału wykonawczo-wywiadowczego. Niezwykle aktywny w pierwszych dniach powstania uczestnicząc ze swoją kompanią w: wieczorem 27 grudnia akcji przed Prezydium Policji, zajęciu gmachu muzeum - odtąd siedziba jego kompanii, opanowa-

Stanisław Nogaj

niu sztabu 20 Brygady na ul. Skarbowej, aresztowaniu w Komendzie Gen. V KA dowództwa oraz władz administracyjnych rejencji i prowincji. 28 grudnia nie uznał zwierzchnictwa por. J. Maciaszka, jako komendanta miasta. Nogaj usamodzielnił się przestając słuchać rozkazów Jana Kalinowskiego, a za swoją siedzibę obrał sztab 20 Pułku Artylerii Polowej przy ob. ul. Solnej. Doprowadził do ponownego aresztowania Blankertza. Podporządkował się ppor. M. Paluchowi i uczestniczył w akcji na Ławicę 5/6 stycznia 1919 r. 8 stycznia znalazł się ze swoją kompanią w składzie organizowanej przez M. Palucha grupy skierowanej na front północny. W Gnieźnie, gdzie przygotowano oddziały powstańców do akcji na Szubin, został pomocnikiem kpt. Jana Tomaszewskiego, dowódcy ochotniczego batalionu poznańskiego. Dzięki jego wspomnieniom (bardzo osobistym) znamy atmosferę tych dni w Gnieźnie. Walczył pod Szubinem (11 stycznia), Kcynią i Szamocinem, a nast. na odcinku Paterek-Ludwikowo. 18 lutego 1919 r. przebywał w Poznaniu na pogrzebie swojego podwładnego Edmunda Mikołajczaka. 21 lutego został aresztowany za bolszewizm. Sąd wojskowy skazał S. Nogaja na 4 mies. więzienia, zawieszając wykonanie kary na czas wojny. Na wieść o tym podwładni Nogaja opuścili pozycje na froncie podążając mimo przeszkód do Poznania. Wskutek interwencji polityków został zwolniony, a dezerterów skoszarowano w Forcie VI na Golęcinie. W kwietniu 1919 r. z żołnierzy o tendencjach buntowniczych, oczekujących na sąd wojenny, utworzono tzw. Poznański Batalion Śmierci, w którym S. Nogaj został dowódcą kompanii szturmowej. Do czerwca 1919 walczył na Froncie Litewsko-Białoruskim. Krótko leczył się w Warszawie i Poznaniu. Od czerwca 1919 r. do listopada 1920 r. był oficerem (por.) II Oddz. SG WP, kierując jako por. Stefan Wolski ekspozyturą w Praszce, organizując oddziały konspiracyjne w powiecie kluczborskim, lublinieckim i oleskim. W lipcu 1919 r. aresztowany przez Niemców w Kluczborku. Skazany przez niemiecki sąd w Opolu na 15 lat, na mocy amnestii zwolniony 1 listopada 1919 r. Brał udział w akcji plebiscytowej na Śląsku, także na Warmii i Mazurach. W połowie sierpnia 1920 r. ranny i leczony w szpitalu w Działdowie. Po III powstaniu śląskim założył w Poznaniu Związek Polskiej Młodzieży Socjalistycznej. W listopadzie 1921 r. zwolniony z wojska. Do tej pory nie udało się wyjaśnić okoliczności i dat je-

go oficerskich awansów; w armii niemieckiej był szeregowcem. Następnie przeniósł się na Śląsk pracując w redakcjach: „Polonii", „Kuriera Wieczornego" i „7 groszy". Na łamach ostatniej opisał swoją działalność na Górnym Śląsku. Wydał broszury: *Bitwa pod Szubinem, Banda Hanysa Stolarza* (1933), *Bosogarda* (1934). W 1937 opublikował zbiór reportaży Za drutami i kratami III Rzeszy, będący opisem życia w obozie hitl. w Lichtenbergu. Założył w Katowicach Towarzystwo Powstańców Wielkopolskich. We wrześniu 1939 r. był dowódcą 3 kp. Robotniczych Batalionów Obrony Stolicy. Po kapitulacji Warszawy wrócił na Śląsk, ukrywając się założył organizację „Odrodzenie". 9 marca 1940 r. aresztowany przez Gestapo, osadzony w Gusen, nast. w Mathausen-Gusen, gdzie pracował w kancelarii obozowej oraz organizował (trener) rozgrywki piłki nożnej. Po wojnie pracował w redakcjach katowickich. Autor wspomnień obozowych Gusen; pamiętnik dziennikarza (Katowice 1945-1946), również obszernych relacji o pracy niepodległościowej w Poznaniu. W Katowicach mieszkał z rodziną przy ul. M. Składowskiej 7 m. 2. Aktywnie działał w ZBoWiD, napisał obszerne wspomnienia. Zmarł 27 stycznia 1971 r. w Katowicach. Spoczął na cmentarzu przy ul. Francuskiej. Odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Gwiazdą Górnośląską, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, zespół Komisji Historycznej ZBoWiD, sygn. II 58, rel. S. Nogaja z Katowic; Biblioteka Główna UAM, sygn. 2074, list J. Jęczkowika do S. Nogaja z 23 lutego 1965 r.; L. Gomolec, „Geneza i działalność KS Unia 1912-1939", Poznań 1971, s. 30-33; J. Karwat, „Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznańskiem 1887-1919", Poznań 2002: S. Nogaj, „Bojówka Sęp w Poznaniu", „Żołnierz Wielkopolski" R. 9, 1928; S. N. „Powstania nie zawsze się udają" w: „Pamiętniki powstań śląskich", t. 1, Katowice 1957, s. 84; S. N. „Opowiadanie spiskowca, rękopis napisany pod pseudonimem Jan Piłat, Archiwum Państwowe w Poznaniu, zesp. ZBoWiD, sygn. 376, s. 179.

Janusz Karwat

NOWACZYK Wojciech (1889 - 1963), urodził się 18 kwietnia 1889 roku w Sarbinowie. Syn Michała i Klementyny. Posiadał wykształcenie niepełne podstawowe. Z zawodu był szewcem. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Walczył m. in. pod Gościejewicami. Służbę wojskową kontynuował w 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty) jako telefonista. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 1 listopada 1920 roku. Na początku lat dwudziestych przeniósł się do Rokosowa, gdzie pracował w swoim zawodzie. Zmarł 1 września 1963 roku. Pochowany został na cmentarzu w Poniecu. Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Wniosek na odznaczenie uzasadniono następująco: Przedstronnie wymieniony brał udział w oddziale powstańczym pod Gościejewicami pod do-

wództwem por. Szwemina od 07.01.1919 do końca lutego 1919. Następnie pełnił służbę telefonisty na odcinku Kąkolewo - Włoszakowice. Zwolniony został jako szeregowiec 01.11.1920 z 60 p. p. Na powstaniu został ranny i uznany inwalidą wojennym. Udział w powstaniu udowodnił 2 świadkami towarzyszami broni.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 185; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych 4622 - 9099; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966); Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania

Malwina Tomkowiak

NOWACZYK Wojciech (1896 - 1980), sołtys w Lasku, działacz społeczny, członek Straży Ludowej i ochotnik oddziału krotoszyńskiego, ppor. WP. Ur. 24.11.1896 r. w folwarku Stare k. Szamotuł, ojciec Jakub, matka Marianna z d. Rogalska, miał czworo rodzeństwa: Jana, Stanisławę, Ludwika i Wojciecha. W latach 1903 - 1911 uczęszczał do szkoły podstawowej, a po jej ukończeniu pracował w rolnictwie aż do momentu powołania do armii pruskiej w 1914 r. Podczas I wojny światowej służył na froncie wschodnim, a następnie na zachodnim, był trzykrotnie ranny: pod Verdun, Sois-Sons i pod Reims. Po wybuchu rewolucji w Niemczech opuścił szeregi armii pruskiej i przyjechał do Krotoszyna. Do Powstania Wielkopolskiego przystąpił 27.12.1918 r. w Krotoszynie, wstąpił do Straży Ludowej, uczestniczył w oswobodzeniu Krotoszyna, a następnie walczył na odcinku Zduny - Krotoszyn w Kompanii Gołanieckiej pod dowództwem ppor. Mariana Modrzejewskiego. W 1919 r. został wcielony do baonu zapasowego 14 PAL, a później do I baonu 57 PP. Walczył pod: Prusinowem, Smogulcem, Smogulską Wsią, Mieszkowem, Gromadnicą i Mogilnem. Został ranny 20.02.1919 r. Zwolniony z wojska 12.10.1920 r., jako inwalida. Zamieszkał w Smoszewie powiat Krotoszyn, gdzie organizował Zjednoczenie Zawodowe Polskie. Od 1920 do 1961 r. nieprzerwanie zatrudniony w Zakładach Ziemniaczanych w Luboniu. Po wojnie w latach 1945-1963 sołtys gromady Lasek, prezes koła Samopomoc Chłopska Luboń i prezes miejscowego kółka rolniczego. W latach 1946 - 1971 był radnym Rady Narodowej w Luboniu. W latach 1956 - 1972 był członkiem Zarządu Kółek Rolniczych w Poznaniu. Zmarł 7.11.1980 r. w Babkach, spoczywa na cmentarzu w Wirach. Ożenił się w 1920 r. z Marianną Brachaczek (14.02.1901 - 04.11. 1972). Dzieci: Bronisław (19.08.1921 - 03.12.1996), Zofia (12.02.1923 - 11. 04.1936), Janina Woj-

ciechowska, Adelajda Puk, Teresa Schmidt (11.09.1930 - 06.03.2008), Maria Kazimiera (24.10.1934 - 24.04.1936), Maryla Zofia (I voto) Kałka (II voto) Szymańska, Józef (wyjechał do Kanady i mieszka w Toronto), Bogumiła (14.10.1942 - 01.11.1942). Mieszkał od 1920 r. w Lasku przy ul. Sobieskiego 123. Odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (nr 38778, 01.08.1958 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (d-55489, 18.12.1968 r.). Aktywny członek Związku Powstańców Wielkopolskich; w 1938 r. był wiceprezesem koła w Wirach. Należał też do Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich i (od 1937 r.) Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919. Od 10.02.1977 r. należał do ZBoWiD Koło Żabikowo (nr ew. 209 998, nr leg. 218 131).

M. Nowaczyk, Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego, Warszawa 2005, s. 231-233. Publikacja „Powstańcy Wielkopolscy", Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, t. II. s. 139., akt ZBoWiD koło Żabikowo oraz wnuka - Tadeusza Nowaczyka; „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim", red. Piotr P. Ruszkowski i Janusz Karwat, Luboń 2009, str. 222; „Wieści Lubońskie" 04-2012, str. 7, 06-2013, str. 34, 08-2013, str. 36 „Echa naszych publikacji".

Paweł Wolniewicz, Piotr P. Ruszkowski

NOWAK Alojzy (1894 - 1939), ppłk., organizator i dowódca powstańczych oddziałów w pow. wrzesińskim, dowódca 4. kompanii jarocińskiej w drugiej bitwie o Rawicz. Ur. 20.06.1894 w Poznaniu, s. woźnego szkolnego Wawrzyńca i Weroniki z Maciejewskich. W r. 1914 ukończył gimnazjum w Krotoszynie. W sierpniu 1914 zmobilizowany do wojska niemieckiego i z 47. pp. skierowany na front niemiecko-francuski. W październiku skierowany do 46. pp. i awansowany na ppor. W połowie grudnia 1918 r. przybył z pułkiem do Wrześni i zaangażował się tam oraz w Miłosławiu i Strzałkowie w organizację polskich kompanii powstańczych. 27 grudnia 1918 został dowódcą baonu wrzesińskiego. Walnie przyczynił się do rozbrojenia oddziałów niemieckich. Odznaczył się w walkach o Szubin 11.02.1919 dowodząc artylerią w baonie poznańskim Stanisława Śliwińskiego. W nocy z 5/6.02.1919 dowodził 4. kompanią jarocińską w tzw. drugiej bitwie o Rawicz. W kwietniu 1919 został dowódcą II baonu 4. p. strz. Wlkp. (58. p. Poznań). W styczniu 1920 mianowany kpt. W szeregach pułku walczył na froncie wschodnim. Od stycznia 1921 w konspiracji na Górnym Śląsku pod pseudonimem Neugebauer był jednym z czołowych organizatorów III powstania śląskiego. Jego nazwiskiem nazwano jeden z powstańczych pociągów pancernych. „W styczniu 1928 mianowany mjr, w styczniu 1934 - ppłk. Od 1928 kolejno: dowódca 1. baonu 5. pp. leg. (Wilno), z-ca dowódcy 33. pp. (Łomża), od 1938 dowódca 13. pp. (Pułtusk)". W wojnie obronnej we wrześniu 1939 dowodził tym pułkiem w ciężkich walkach w rejonach Modlina. Poległ 24 września, prowadząc natarcie w kierunku na Palmiry. Pochowany na cmentarzu w Kazuniu Polskim, skąd 20.02.1952 ekshumowany i pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Powązkach. Z małżeństwa z Marią Ganke (lekarzem weterynarii) miał

Alojzy Nowak

dwóch synów: Lecha i Ludomira (lekarz weterynarii). Odznaczenia: Krzyż Virtuti Militarii 5 kl., Krzyż Walecznych - 2-krotnie., Złoty Krzyż Zasługi, Wielkopolski Krzyż Powstańczy - pośmiertnie.

Polak Bogusław, Dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, Koszalin 1989, t. 1, s. 89 i 90; Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 roku, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 80.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

NOWAK Antoni (1877 - 1929), ksiądz katolicki, proboszcz w Panience (1908-1909), Jaraczewie (1909-1920) i w Biezdrowie (1920-1929). Delegat na Sejm Dzielnicowy 4-5 grudnia 1918 r., działacz Towarzystwa Gim. „Sokół", TGL, KTRP i Banku Ludowego w Jaraczewie. Urodził się 25 maja 1877r. we wsi Mądre w powiecie średzkim. Jego rodzice Michał i Jadwiga z domu Bielska byli rolnikami. 13 lutego 1899 zdał w Gimnazjum w Śremie egzamin abiturientki (maturę). W ostatniej klasie gimnazjum był prezesem konspiracyjnego Koła Marianów. Studiował nauki teologiczne w seminariach gnieźnieńskim i poznańskim. Święcenia kapłańskie przyjął 1 grudnia 1902 roku. Najpierw pracował jako wikariusz w Jankowie Zaleśnym (dek. obornicki), następnie od początku 1904 roku w Odolanowie (dek. ostrowski). Z dniem 1 lipca 1908 r. został proboszczem w Panience (dek. borecki), a 15 listopada 1909 roku w miasteczku Jaraczewo (dek. borecki), gdzie pełnił służbę 10 lat. Od początku 1920 roku do śmierci (zmarł w wieku 52 lat) był proboszczem w Biezdrowie (dek. wrocniecki). Będąc wikarym w Odolanowie wstąpił do powstałej w 1905 organizacji o charakterze narodowym pod nazwą „Straż". Był też wicepatronem KTRP. Temu towarzystwu patronował też w Jaraczewie. Jak stwierdziła w raporcie pruska policja ks. Antoni Nowak uczestniczył w pracach każdej polskiej organizacji i za jego pobytu w Jaraczewie „działalność polskich stowarzyszeń doszła do rozkwitu". Wspólnie z właścicielem Chytrowa (obecnie część Jaraczewa) Bogdanem Trzebińskim założył w Jaraczewie w 1911 roku Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół", które obok celów krzewienia tężyzny fizycznej miało za zadanie utrzymywanie polskości i pogłębianie patriotyzmu. W roku 1918 założył w Jaraczewie Towarzystwo Młodzieży Polskiej - Katolickiej (męskiej). Należał do zarządu spółki „Rolnik" w Jara-

czewie, a w roku 1916 był wiceprezesem rady nadzorczej. W latach 1912 - 18 wchodził w skład Zarządu Banku Ludowego w Jaraczewie. Od 1908 uczestniczył w polskim ruchu wyborczym do Sejmu Pruskiego - wybrano go w tymże roku jako elektora do w/w sejmu. Uczestniczył w pracach Towarzystwa Czytelni Ludowych także poza Jaraczewem m. in. przemawiał w październiku 1911 r. na wiecu TCL w Żerkowie jako członek Komitetu tej organizacji na powiat jarociński. Brał bardzo żywy udział w pracach niepodległościowych współtworząc polskie siły porządkowe pod koniec I wojny światowej w Jaraczewie i w powiecie. Został wybrany delegatem do Poznania na Sejm Dzielnicowy, który obradował 4-5 grudnia 1918 roku. Ustalono wówczas m. in. dążenie do wykorzystania klęski wojennej wszystkich trzech zaborców do odrodzenia Wolnej Polski i włączenia do niej Wielkopolski, Śląska i Pomorza. Z chwilą wybuchu 27.12.1918 Powstania Wielkopolskiego wygłaszał płomienne kazania zachęcające do udziału w walce o niepodległość. Udzielał się też w wolnej Polsce, np. 21 kwietnia 1919 roku przemawiał na wiecu w Cerekwicy zorganizowanym przez proboszcza J. Zwickerta dla pozyskania członków do nowego Narodowego Stronnictwa Ludowego. 15 czerwca 1924 roku w Poznaniu wygłosił referat na zjeździe patronów katolickich stowarzyszeń męskich. W roku 1920 był także założycielem i patronem Stowarzyszenia Młodych Polek w Biezdrowie. 3 listopada 1929 (na miesiąc przed śmiercią) zorganizował Parafialny Dzień Katolicki, na którym według pisma Wojewódzkiego Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego do Kurii z dnia 15.11.1929, wypowiedział się krytycznie pod adresem marszałka Józefa Piłsudskiego. Z prac kościelnych należy wymienić odnowienie kościoła parafialnego i plebanii oraz powiększenie cmentarza. Ks. Antoni Nowak zmarł 3 grudnia 1929 roku w Biezdrowie i tam został pochowany.

Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny. Tom I A - H, Gniezno 1999, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum; 100 lat Banku Spółdzielczego w Jaraczewie 1873 - 1973. Jednodniówka z okazji 100 - lecia istnienia Banku, Jaraczewo 1973; Informacja Romana Giernackiego, siostrzeńca Powstania Wielkopolskiego Wincentego Walenckiego.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

NOWAK Franciszek (1893 - 1920), dowódca 4. kompanii jarocińskiej. Ur. w 1893 w Rembowie pow. Września, s. włodarza Wawrzyńca i Tekli z d. Ciesielskiej. Mieszkał w rodzicami w Roszkowie, pow. Jarocin. W czasie I wojny był żołnierzem armii pruskiej cesarza Wilhelma II. Udział w I wojnie zakończył w stopniu sierżanta. W czasie Powstania Wielkopolskiego dowodził 4. kompanią batalionu jarocińskiego. 15.01.1919 został wysłany z 4. kompanią na front południowo-zachodni pod Leszno. Dowódcą frontu południowo-zachodniego, czyli grupy „Leszno" był Bernard Śliwiński (1883 - 1941). Franciszkowi Nowakowi przydzielono do utrzymania odcinek „Osieczna", w którym patrolował obszar Klonówiec - Goniewice, Klonówiec - Wyciążkowo. Gdy Niemcy silnym atakiem 23.01.1919 uderzyli na Lipno Nowe i Klonówiec leżące na styku odcinków „Pawłowice" i „Osieczna", Franciszek

Nowak wykazał się wybitnymi zdolnościami dowódczymi i zmusił brawurowym atakiem do odwrotu także 2 niemieckie pociągi pancerne. „Pancerki pozostawiły na placu boju 3 wagony oraz 4 zabitych i 14 rannych" (Marek Sobczak, Zapiski Jarocińskie s. 10). W drugiej połowie stycznia wrócił z wyczerpaną 4. kompanią do garnizonu jarocińskiego. Na odcinku tym zastąpił go Jan Karolczak z 3. kompanią jarocińską. Po rozformowaniu, wymianie bielizny, umundurowania, butów i krótkim odpoczynku 4. kompania pod dowództwem Franciszka Nowaka została skierowana na front południowy pod Rawicz. Dotarła tam 5 stycznia (razem z 3. kompanią dowodzoną przez Stanisława Krystofiaka) w celu wzmocnienia sił po przegranej przez powstańców w dniach 3/4 tzw. pierwszej bitwy o Rawicz. Możliwe, że w czasie drugiej bitwy o Rawicz w dniach 5 - 6.02. 1919 r. był w Poznaniu na egzaminie oficerskim, ponieważ 4. kompanią dowodził wtedy artylerzysta Alojzy Nowak z Poznania. Dowódca Frontu Południowego był Władysław Wawrzyniak (1890 - 1940). Gdy utworzono Wojsko Wielkopolskie, Franciszek Nowak z 4. kompanią jarocińską wszedł w skład 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Gdy ustalano wschodnie granice Rzeczpospolitej, walczył początkowo w 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich, a następnie 69. pp. (Gniezno), gdzie w stopniu ppor. dowodził 6. kompanią. Poległ 25.05.1920 w bitwie pod Krupnikami. Został pochowany na cmentarzu w Dołhinowie pod Wilnem.

USC Jarocin, Ks. zg. 37/1920; Filary Jan, Zarys historii wojennej pułków wielkopolskich - 69 Pułk Piechoty, Warszawa 1928; APP zasp. 884, syg. 247, s. 4, p. 21 i s. 9, p. 61, spis imienny nieposiadających odznaczenia Niepodległościowego a biorących udział w Powstaniu Wielkopolskim od 11 listopada 1918 do 18 lutego 1919; Sobczak Marek, Wysiłek zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 roku, Zapiski Jarocińskie nr 4, Jarocin 1983; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 80; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarockiej, maszynopis w MRJ.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

NOWAKOWSKI Józef (1900 - 1975), oficer WP. Urodził się 3 lutego 1900 r. we Lwówku powiat Nowy Tomyśl w rodzinie robotnika Ignaca i Marii z domu Jaborowicz. Po ukończeniu w 1914 r. szkoły powszechnej, rozpoczął naukę w zawodzie ślusarza w fabryce A. E. G. w Berlinie. W 1918 r. został powołany do 5 Batalionu Pionierów armii niemieckiej w Głogowie. 11 listopada 1918 r. powrócił z armii pruskiej i wstąpił do Rady Robotniczo-Żołnierskiej we Lwówku. Brał udział w walkach na terenie Lwówka. W 1919 r. wstąpił ochotniczo do I Batalionu Saperów Wlkp. w Poznaniu, z którym brał udział we wszystkich potyczkach i walkach w powstaniu wielkopolskim i wojnie bolszewickiej. Po zakończonej wojnie pełnił służbę w 7 Pułku Saperów Wlkp. W 1922 r. został przeniesiony do rezerwy i rozpoczął pracę w Fabryce Maszyn Młynarskich we Lwówku. W 1924 r. wstąpił do 7 Pułku Saperów Wlkp., gdzie w 1925r. ukończył pułkową szkołę podoficerską. W 1926 r. został wysłany na kurs doskonalący dla podoficerów zawodowych do Centrum Wy-

Józef Nowakowski

szkolenia Saperów w Modlinie i w tym samym roku awansowany na plutonowego zawodowego. W 1934 r. ukończył Szkołę Gazową w Warszawie. W ostatnich lata przed wybuchem wojny pełnił funkcję szefa plutonu chemicznego w 7 Batalionie Saperów (przedtem 7 Pułku Saperów Wlkp.). W polskich działaniach obronnych 1939 r. brał udział jako zastępca dowódcy plutonu chemicznego w składzie 14 Dywizji Piechoty i pod Sannikami dostał się do niewoli. Po powrocie z niewoli do Poznania pracował w zawodzie ślusarza w warsztatach samochodowy przy dyrekcji kolei okręgu poznańskiego. W 1942 r. został wysłany na kurs spawaczy do Stargardu, a w 1943 r. na kurs straży pożarnej do Zbąszynia. W styczniu 1945 r. brał udział w walkach o poznańską Cytadelę. 25 lutego 1945 r. ochotniczo wstąpił do Milicji Obywatelskiej, gdzie pracował na stanowisku komendanta posterunku w Ryczywole. Od 25 lutego 1945 r. był członkiem P. P. R. 7 grudnia 1946 r. wydalony ze służby, min. za brak współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego. Dalszych losów nie ustalono. 24 lutego 1972 r. na podstawie Uchwały Rady Państwa nr 25/4/1972 za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany podporucznikiem. Zmarł 5 kwietnia 1975 r. w Gryfinie i został pochowany na cmentarzu komunalnym w kwaterze 19 rząd 5 miejsce 19. 28 kwietnia 1926 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Liczbańską (ur. 10 IX 1906 r.- zm. 24 II 1972 r.). Dzieci: Henryka (ur. 30 VI 1927 r. - zm. 26 V 1992 r.), Maria (ur. 16 VI 1929 r. - zm. 2004 r.), Michał i Andrzej. Odznaczenia: Brązowy Krzyż Zasługi, Medal Pamiątkowy za wojnę 1918-1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości; Odznaka Pamiątkowa za Waleczność; Wielkopolski Krzyż Powstańczy.

Legitymacja Osobista do odznaki Pamiątkowej za Waleczność nr 147; Legitymacja osobista nr 166 wystawiona 14 grudnia 1935 r. przez dowództwo 7 Batalionu Saperów; teczka personalna Józefa Nowakowskiego IPNPo 0109/741; Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo"- lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; zbiory autora i informacje rodziny.

Włodzimierz Becker

OKONIEWSKI Kazimierz (1886 - 1941), ekonomista, radiowiec, powstaniec wielkopolski. Ur. 6 grudnia 1886 r. w Nowym Białczu pow. Kościan, w rodzi-

Kazimierz Okoniewski

nie nauczyciela Jana O. i Stanisławy z Likowskich. Był absolwentem Królewskiego Gimnazjum Augusty Wiktorii w Poznaniu, potem studiował w poznańskiej Akademii Królewskiej i w Fachhochschule w Jenie. Służbę wojskową odbywał w 5. pułku dragonów im. barona von Manteuffla. Ranny na froncie, został przeniesiony do referatu operacyjnego V Korpusu Armijnego w Poznaniu, gdzie związał się z Polską Organizacją Wojskową Zaboru Pruskiego. Tam przejmował informacje przekazywane przez kurierów. Po wybuchu powstania służył w kompanii śmigielskiej, następnie był w Komendzie Miasta Poznania. W kwietniu 1919 r. mianowany zastępcą urzędnika w stopniu podporucznika, w lipcu - na porucznika administracji. W 1933 r. awansowany na stopień kapitana rezerwy, w korpusie oficerów administracji. W okresie międzywojennym pracował jako prokurent i kierownik wydziału w Komunalnym Banku Kredytowym, a w 1927 r. objął stanowisko dyrektora nowo utworzonego Radia Poznań. Stanowisko to zajmował od 1933 jako dyrektor Rozgłośni Poznańskiej Polskiego Radia - do r. 1935, kiedy przekazał je Zenonowi Kosidowskiemu (z przekonań był zwolennikiem narodowej demokracji). W okresie międzywojennym należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych (zweryfikowany w 1933 r.), należał do koła Jeżyce. Wchodził w skład komisji nadającej Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Po wkroczeniu Niemców do Poznania rodzina Okoniewskich wyjechała do Warszawy z obawy przed represjami. W kwietniu 1941 roku K. Okoniewski został aresztowany i osadzony w obozie karno-śledczym w Forcie VII w Poznaniu, pod zarzutami wrogości wobec Rzeszy, szpiegostwa i udziału w powstaniach. Poddany brutalnemu przesłuchaniu, ostatecznie w wyniku szczęśliwego przypadku 25 czerwca został zwolniony i wyjechał do Warszawy. Zmarł 6 lipca 1941 roku w wyniku wycieńczenia i powikłań chorobowych. Został pochowany na cmentarzu na Powązkach. W 1960 roku szczątki K. Okoniewskiego zostały ekshumowane i pochowane na cmentarzu Jeżyckim. Odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. W 1915 r. zawarł zw. małżeński z Heleną Likowską (1892-1958). Dzieci: Bogdan (1918-1993), Włodzimierz (1921-2015), Danuta (zam. Stróżyńska, 1926-1988).

Archiwum Państwowe w Poznaniu, 884, Związek Powstańców Wielkopolskich, sygn. 31; Alfabetyczny spis oficerów rezerwy, Warszawa 1922; Rocznik oficerski rezerw, Warszawa 1934; Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej, Poznań 1919 r.; A. Zarzycki, Tu mówi Poznań. Od Radja Poznańskiego do Radia Merkury SA, Poznań 2016 (tamże bibliografia); M. Rezler, Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Po stu latach, Poznań 2018; M. Szczepaniak, Msza fonogeniczna. Pierwsza polska radiowa transmisja mszy świętej i towarzyszące jej okoliczności, Poznań 2013; repozytorium CYRYL, materiały z sieci; dokumentacja rodzinna, informacje prawnuka Jędrzeja Walkowiaka.

Marek Rezler

OLEJNICKI Brunon (1893 - 1984), urodził się 6 października 1893 roku w Domaradzicach w powiecie rawickim jako syn Szymona (rolnika) i Heleny z domu Basińska. W latach 1899-1907 uczęszczał do czterowydziałowej szkoły powszechnej w Domaradzicach. Od 5 września 1911 roku do 19 grudnia 1912 roku pracował jako robotnik w Friedrich Krupp AG Stahlwerk Annen w Annen, następnie od 9 lutego do 7 września 1913 roku w Gussstahl-Werk Witten w Zagłębiu Ruhry. 16 października 1913 roku został powołany do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej, do 110. pułku grenadierów. 4 sierpnia 1914 roku wysłano go na front francuski. 15 maja 1915 roku został ciężko ranny w głowę. Przeszedł długotrwałe leczenie. Z wojska został zwolniony 31 marca 1917 roku jako szeregowiec. Miał 25-procentowe inwalidztwo. Od 7 do 21 stycznia 1919 roku służył ochotniczo w Straży Ludowej w strefie frontowej w Dubinie, pod dowództwem Ignacego Buszy. W tym czasie wykonywał służbę patrolową w strefie przygranicznej przy zabezpieczaniu budynków i urządzeń użyteczności publicznej oraz przy werbowaniu powstańców, jak również przy przeprowadzaniu rewizji u okolicznej ludności niemieckiej. Jeszcze w czasie walk, objął w Dubinie służbę w tamtejszym urzędzie pocztowym, współpracując na tym stanowisku ściśle z dowództwem wojsk powstańczych. 15 lipca 1919 roku został przyjęty jako listonosz do służby pocztowo-telegraficznej w agencji w Dubinie, gdzie pracował do 30 kwietnia 1934 roku. 1 maja 1934 roku zatrudniono go w Urzędzie Pocztowo-Telegraficznym w Pępowie w charakterze listonosza wiejskiego. Tam też zamieszkał z rodziną. W czasie okupa-

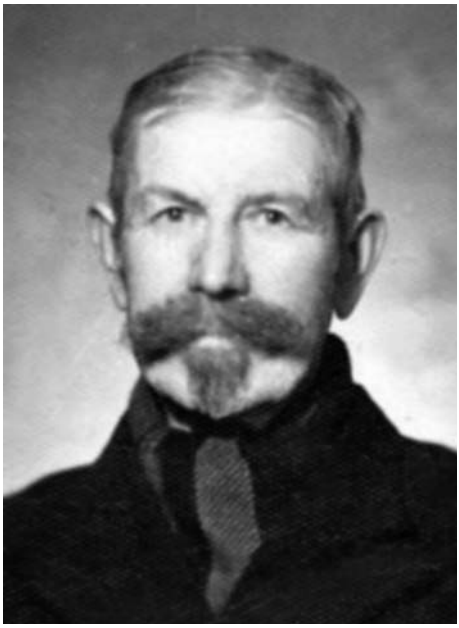

Brunon Olejnicki

cji niemieckiej pozostał w Pępowie, ale został przekwaterowany z zajmowanego mieszkania do lokalu o niskim standardzie. Przed emeryturą pracował na stanowisku ekspedienta w Urzędzie Pocztowo-Telekomunikacyjnym Pępowo. 30 września 1950 roku przeniesiono go w stan spoczynku. W 1972 został mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 18 stycznia 1984 roku w Gostyniu. Pochowany został na starym cmentarzu w Pępowie. W latach trzydziestych należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. - Koło Pępowo, a od 17 lipca 1964 roku był członkiem ZBoWiD - Koło Pępowo. Otrzymał Dyplom uznania z okazji 50. rocznicy powstania wielkopolskiego. Związek małżeński zawarł 9 lipca 1917 roku zawarł z Józefą Waścińska (urodzona 7 marca 1891 roku w Pawłowie w powiecie rawickim). Mieli czworo dzieci: Helenę (ur. 1918), Annę (ur. 1919), Mariana (ur. 1921) i Czesławę (ur. 1928). Odznaczony: Krzyżem Żelaznym II klasy, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1971), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974). Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: Olejnicki w czasie od 7.01. do 21.01.1919 r. pełnił z bronią w ręku ochotniczą służbę w Straży Ludowej w strefie frontowej w Dubinie w pow. rawickim pod dow. por. Busza. Pełnił w tym czasie służbę patrolową w strefie przyfrontowej przy zabezpieczaniu budynków i urządzeń użyteczności publicznej i przy werbowaniu powstańców, jak również przy przeprowadzaniu rewizji u okolicznej ludności niemieckiej. Jeszcze w czasie walk objął w Dubinie pracę w tamtejszym urzędzie pocztowym współpracując i na tym stanowisku ściśle z dowództwem naszych wojsk powstańczych. (...) Był organizatorem rzesz powstańczych. udział w Powstaniu udowodnił odpowiednimi dokumentami.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Koła poza Poznaniem; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 45: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 16967 - 23302); Czernik Małgorzata, Powstańcy Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r. Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska Górka 2017; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

OPALIŃSKI Andrzej (1892 - ?), urodził się 5 lutego 1892 r. w Boguszynku (w ówczesnym powiecie Jarocin), rodzicami jego byli Nepomucen i Jadwiga z domu Adamska. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął 3 letnią naukę w zawodzie brakarsko - drzewnym. Do jednostki saperów armii niemieckiej został powołany 15 października 1915 r. Podczas I wojny światowej, na froncie francuskim został ranny w lewą rękę i okolice lewego oka. 5 grudnia 1918 r. wrócił do Poznania, wstąpił do Straży Obywatelskiej i wziął udział w walkach ulicznych 27 i 28 grudnia. 2 stycznia 1919 r. z oddziałem 55 byłych saperów armii niemieckiej,

pod dowództwem Wacława Leitgebera, przejął koszary 29 batalionu saperów niemieckich przy ul. Rolnej. Oddział ten stał się zalążkiem I Batalionu Saperów Wlkp. w Poznaniu, z którym brał potem udział w wojnie polsko - bolszewickiej. Sierżant Andrzej Opaliński z 3 kompanii I Batalionu Saperów Wlkp. wyróżnił się w kontrofensywie sierpniowej (23 sierpnia 1920 r. w zaciętej walce o Kolno) za co został odznaczony OVM V klasy nr 327. W styczniu 1921 r. przeszedł do rezerwy i rozpoczął pracę w D. O. K. P. Gdańsk, na stanowisku odbiorcy materiałów drzewnych. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Jarocinie i Związku Podoficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej w Bydgoszczy. Żonaty. Dzieci: córki Urszula (ur. 31.11.1922 r.) i Łucja (ur. 11.04.1926 r.). Dalsze losy nieznane.

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM - Andrzeja Opalińskiego - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 14 września 1920 r.- kwestionariusz osobowy z dnia 26 maja 1933 r.; Mańkowski W., Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934 r., str. 6 i 9; Gawdia A., Zarys historii wojennej 8-go Pułku Saperów, Warszawa 1931, str. 22.

Włodzimierz Becker

OSTRORÓG-GORZEŃSKI Zbigniew (1869 - 1926), mjr, dowódca jarocińskich powstańców; ziemianin. Pochodził z patriotycznej rodziny Gorzeńskich herbu Nałęcz. Był wnukiem Hieronima (1793-1846) - właściciela Śmiełowa, który w 1831 roku gościł Adama Mickiewicza, synem Stanisława (1836 - 1895) i Elżbiety z Węsierskich (1849 - 1916) - właścicieli Lgowa i Tarzec; był ostatnim potomkiem rodziny w linii męskiej. Urodził się 15 lutego 1869 roku w Lgowie k/Żerkowa. Po ukończeniu szkoły średniej studiował rolnictwo na Uniwersytecie Berlińskim. W latach 1902 - 1903 odbył służbę wojskową w pułku ułanów w Miliczu, uzyskując stopień podporucznika. Po śmierci ojca odziedziczył majątek Tarce liczący 2075 ha, a od 1907 roku gospodarzył również na Cykowie w powiecie kościańskim, majątku o areale 671 ha wniesionym w wianie przez żonę, Anielę Biegańską (1875-1920). Jako gospodarz dość znacznego majątku dbał o warunki życia swoich pracowników, wznosząc np. nowe budynki mieszkalne. Gorzeńskiemu leżało także na sercu dobro dzieci jego pracowników - był inicjatorem i głównym fundatorem szkoły powszechnej w Tarcach. Ze swoich gruntów wydzielił też działkę budowlaną i około 1,5 ha ziemi na potrzeby nauczyciela. Gospodarując w Tarcach, włączył się aktywnie w działalność polskich organizacji i towarzystw działających na Ziemi Jarocińskiej. Był założycielem miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej, a jednostkę wyposażył w niezbędny sprzęt. Był aktywnym członkiem Bractwa Kurkowego w Jarocinie i Towarzystwa Łowieckiego w Poznaniu, w którym przez lata pełnił funkcje prezesa. Popierał Poznańskie Towarzystwo Naukowej Pomocy. Sam łożył na naukę w seminarium duchownym syna wilkowyjskiego organisty, przyszłego powstańca wielkopolskiego i biskupa, sufragana Franciszka Jedwabskiego. Popierał także Towarzystwo Czytelni Ludowych. Zbigniew Ostroróg-Gorzeńskima ogromne zasługi w organizacji powstańczego batalionu jarocińskiego. Gdy 18 listopada

Zbigniew Ostroróg - Gorzeński

1918 roku w jarocińskich koszarach powstał polski oddział, brakowało dowódcy ze stopniem oficerskim, a Z. Gorzeński był podporucznikiem więc jemu 29 listopada delegacja jarocińskiej „Jedności" zaproponowała dowództwo nad polskim oddziałem. Po objęciu komendy zreorganizował oddział liczący w grudniu około 600 żołnierzy. Oddział ten stopniowo przekształcał się w kompanię. Zorganizował zaplecze, a więc intendenturę, zaopatrzenie, kuchnię, warsztaty usługowe, administrację i opiekę lekarską. Był też fundatorem sztandaru dla jednostki. Pod pozorem strzeżenia granicy rozlokował oddziały nad Prosną w rejonie Robakowa, Żernik, Kretkowa i Pogorzelicy. Nawiązał kontakty z Centralnym Komitetem Obywatelskim, a następnie z Naczelną Radą Ludową w Poznaniu i ościennymi powiatami. Dla swoich żołnierzy druh - komendant 24 grudnia zorganizował wigilię, a następnego dnia wydał świąteczny obiad, sam zaś 26 grudnia udał się do Poznania, by wziąć udział w uroczystym powitaniu Ignacego Jana Paderewskiego. Po wybuchu powstania wrócił natychmiast do Jarocina i postawił oddział w stan ostrego pogotowia. To jego żołnierze 1 stycznia 1919 roku zabezpieczyli trasę kolejową aż do Ostrowa, którą przejeżdżał I. J. Paderewski. Tego samego dnia, podczas przejęcia władzy przez jarociniaków, odebrał meldunki od wojska, skautów, drużyny „Sokołów" i Straży Pożarnej. W styczniu kompanie jarocińskie wyruszyły na różne odcinki frontu. Sam Gorzeński uczestniczył w walkach na froncie zachodnim o Zbąszyń i Kopanicę. Stanisław Celichowski, uczestnik walk pod Zbąszyniem, w książce pt. „Wyprawa Zbąszyńska" charakteryzując byłych dowódców Powstania Wielkopolskiego przedstawia m. in. postać hr. Zbigniewa Ostroroga - Gorzeńskiego: Wyprawa zbąszyńska przedstawia mi się jak jakaś romantyczna epopeja, o barwnej akcji i dramatycznym jej przebiegu. Złożyło się na to wiele okoliczności. W pierwszej linii zespół, którzy w niej brali udział, ciekawy teren, n którym się ona rozwijała i wreszcie świadomość pierwszego wkroczenie we własną narodową wojnę. Ciekawe to było towarzystwo, które 6 stycznia 1919 r. zebrało się w Kościanie w transporcie kolejowym, odchodzącym na front pod Zbąszyń, tym razem front polski. Baon śremski z kompaniami kórnicką i śremską oraz kompanią jarocińską zjednoczyły się w tym pociągu w pierwsza większa jednostkę bojową pod wspólnym dowództwem. Najcharakterystyczniejszą postacią w temwesołem, w podnieconym, uroczystym nastroju jadącem wojsku był niewątpliwie ppor. Ostroróg-Gorzeński

z Tarzec. „Ciekawie było patrzeć na tę charakterystyczną postać komendanta batalionu jarocińskiego. Zamaszysta, staropolska postać, jeszcze w pruskim - wedle własnego pomysłu - przerobionym mundurze, z dużą karabelą i pagonami biało-czerwonemi z orzełkiem, wyglądał jak typowy „druh komendant", jak go powszechnie nazywano". Patrząc na tego otyłego, wiekiem już steranego oficera w barwnym, fantazyjnym stroju, więcej jeszcze przyglądając się jego postępowaniu, miało się wrażenie, że to ostatni szlachcic - towarzysz pancerny, cudem jakimś z wyprawy wiedeńskiej przeniesiony w dzisiejsze czasy. Na froncie tym Z. Gorzeński 7 stycznia otrzymał nominację na dowódcę VI Okręgu Wojskowego z siedzibą w Jarocinie. Obejmował on 7 powiatów: Jarocin, Pleszew, Koźmin, Krotoszyn, Rawicz, Gostyń i Śrem. Po reorganizacji armii 19 lutego mianowany został komendantem III Okręgu Wojskowego - południowego obejmującego 13 powiatów. Był też współorganizatorem 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. 24 marca 1920 roku ze względu na stan zdrowia na własna prośbę przeszedł do rezerwy w randze kapitana. Zajął się głównie prowadzeniem własnego gospodarstwa. W 1920 roku Rada Miejska w Jarocinie przyznała mu tytuł Honorowego Obywatela Jarocina. 2 kwietnia 1921 roku za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari, a 28 maja tegoż roku awansowany do stopnia majora. Po założeniu 15 stycznia 1922 roku Towarzystwa Powstańców w Jarocinie został jego komendantem. Z. Gorzeński zabiegał o wystawienie na jarocińskim Rynku Pomnika Wolności. W tym celu spotykał się kilkakrotnie z rzeźbiarzem Władysławem Marcinkowskim. Na skutek inflacji zgromadzonych pieniędzy starczyło tylko na tablicę upamiętniającą powstanie, którą 3 maja 1923 roku odsłonięto na murze kościoła św. Marcina. W tym samym roku park przy siedzibie Dowództwa Sztabu VI Okręgu Wojskowego (dzisiejszy park przy Ośrodku Zdrowia) nazwano jego imieniem. Nadal zajmował się działalnością społeczną, uczestnicząc w pracach „Sokoła" i Kurkowego Bractwa Strzeleckiego, a w 1925 roku został jego członkiem honorowym. Był także prezesem Związku Oficerów Rezerwy. W kwietniu 1926 roku zachorował. Nawet podczas choroby interesował się wydarzeniami w kraju, zwłaszcza wypadkami warszawskimi, tzn. przewrotem majowym i szczerze bolał, że porządek prawny został wywrócony. Zmarł 12 czerwca po nieudanej operacji na ropne zapalenie opłucnej. Zgodnie z jego wolą pochowano go w mundurze powstańczym. W pogrzebie, który odbył się 14 czerwca, uczestniczyli przedstawiciele jarocińskich władz, towarzysze powstańczych walk, delegacje i poczty sztandarowe organizacji i towarzystw oraz miejscowa ludność. Po nabożeństwie w kościele w Wilkowyi następnego dnia kondukt pogrzebowy podążył do Lgowa, gdzie zmarłego pochowano w rodzinnej krypcie miejscowego kościoła. Zgodnie ze szlachecką tradycją nad trumną zmarłego ostatniego z rodu, złamano szablę, tarczę i pieczęć herbową. W październiku 1959 roku trumny Gorzeńskichprzeniesiono na cmentarz okalający kościół. W Jarocinie i w Wilkowyi są ulice jego imienia, a w 1999 roku przed pałacem w Tarcach umieszczono tablicę upamiętniającą dowódcę jarocińskich powstańców - druha komendanta hrabiego Zbigniewa Ostroroga-Gorzeńskiego.

Grala Janina, Tarce dawniej i dziś; Grala Janina, Referat wygłoszony podczas sesji popularnonaukowej „Mieszkańcy Ziemi Jarocińskiej w Powstaniu Wielkopolskim" zorganizowanej w jarocińskim ratuszu 15 stycznia 2009 r.; Kostołowska Ewa, Miniatury Śmiełowskie, 1998, s. 55-56; Majątki Wielkopolskie, t. V, s. 35; Marchwiak Piotr, GJ 2001, nr 24; Rezler Marek, Powstanie Wielkopolskie, Poznań 2008.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

PASZKIER Sylwester (1895 - 1984), urodził się 29 grudnia 1895 roku w Gostyniu. Syn Stanisława i Wandy z domu Szaefer. Ukończył szkołę elementarną i zawodową. W 1914 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 1918 roku. W końcu tegoż roku uciekł z wojska i włączył się aktywnie w nurt walki niepodległościowej na terenie Gostynia. Jeszcze przed wybuchem powstania wielkopolskiego był członkiem Rady Robotniczo-Żołnierskiej. 7 stycznia 1919 roku stawił się na zbiórkę przy gostyńskiej Strzelnicy, aby w składzie tworzącego się batalionu wziąć udział w powstaniu wielkopolskim. Brał udział w walkach pod Poniecem, Waszkowem, Gościejewicami i Janiszewem. W powstaniu awansował do stopnia kaprala. W 1919 roku zawarł związek małżeński z Agnieszką Gierą. Dalszą służbę wojskową odbywał w 58. pułku piechoty. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Szlak bojowy zakończył 15 lipca 1920 roku, przechodząc do rezerwy. W okresie międzywojennym i podczas okupacji niemieckiej pracował w wyuczonym zawodzie murarza. W latach 1950-1960 zatrudniony był na stanowisku kierownika gospodarczego w szpitalu w Gostyniu. Na emeryturę przeszedł w 1960 roku. Od 30 maja 1958 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Do roku 1961 był także członkiem Zarządu Powiatowego, a od 1961 roku do 14 lutego 1971 roku prezesem koła miejskiego. W 1972 roku został awansowany do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 29 stycznia 1984 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Medal Niepodległości, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Grunwaldzką. Wniosek o odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem powstańczym uzasadniono następująco: W dniu 07 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku

Sylwester Paszkier

Leszno i na terenie pow. gostyńskiego jako żandarm wojskowy. Na powstaniu był jako żandarm wojskowy w batalionie gostyńskim pod dowództwem por. Śliwińskiego i to od 07 stycznia 1919 r. do końca powstania.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gostyń, Ankieta personalna ZBoWiD; USC Gostyń; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 188-189; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznański Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 38/72 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

PAWLAK Józef (1899 - 1978), urodził się 8 marca 1899 roku w Marten, powiat Dortmund (Westfalia) w Niemczech gdzie jego ojciec Mikołaj pracował jako górnik. Matka - Marianna Pawlak z domu Gendera zajmowała się domem. Po powrocie do Jaraczewa rodzice pracowali na roli. Józef Pawlak po ukończeniu w roku 1912 Szkoły Powszechnej w Jaraczewie pomagał rodzicom w gospodarstwie. W roku 1914 wyjechał do Niemiec i pracował w Bovinghausen jako robotnik w koksowni. 1 października 1916 roku został powołany do wojska niemieckiego i po przeszkoleniu wysłano go na front niemiecko-francuski, walczył pod Marle, Verdun, Reihms. 4 lipca 1918 roku został ciężko ranny i przewieziono go do szpitala we Frankfurcie nad Menem, gdzie leczono go około czterech miesięcy. Z Frankfurtu wysłano do Poznania do kompanii uzdrowiskowej. Po 14 dniach skierowano do Biedruska po umundurowanie i broń. Na front już nie wrócił ponieważ w Berlinie wybuchła rewolucja, a w wojsku niemieckim od pewnego czasu panowały silne nastroje antywojenne i antycesarskie. W pełnym umundurowaniu i z bronią 13 XI 1918 roku przyjechał do Jaraczewa i tego samego dnia wstąpił do Straży Ludowej i Rady Żołnierskiej, która powstała w Jaraczewie dzięki wsparciu ppor Zbigniewa Ostroróg-Gorzeńskiego z Tarzec i Bogdana Trzebińskiego właściciela Chytrowa. Józef Pawlak brał udział w Jaraczewie w rozbrajaniu Niemców, przeprowadzaniu rewizji, odbieraniu broni wszystkim niemieckim organizacjom, osadnikom i właścicielom majątków ziemskich w Górze (Fischer von Mollard) i w Goli (Schmidt)- właśnie u Schmidta znaleziono i zarekwirowano znaczną ilość broni i amunicji. Na wezwanie kapitana Bronisława Kirchnera wraz z innymi członkami Rady Żołnierskiej z Jaraczewa udał się do Jarocina, gdzie brał udział w przejmowaniu koszar, urzędów, dworca kolejowego oraz nadzorowaniu odjazdu z Jarocina żołnierzy niemieckich Niemcy mimo uprzednio przeprowadzonej rewizji mieli przy sobie broń i gdy pociąg ruszył zaczęli strzelać. Pociąg został zatrzymany, Niemcy ponownie zrewidowani. 1 stycznia 1919

roku wstąpił do powstańczego wojska i walczył w Baonie Jarocińskim na odcinku Krotoszyn-Zduny, później pod Rawiczem. Po zakończeniu Powstania od 31 maja 1919 pełnił służbę czynną w garnizonie w Śremie, w tym czasie brał udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczpospolitej i tzw. wojnie bolszewickiej. 20 sierpnia 1921 roku został zwolniony do cywila. W tym samym 1921 roku ożenił się z Marią Woźniak. Miał dwóch synów - Józefa (ur. 31 VIII 1922) i Mariana (ur. 3 XII 1925). Od powrotu z wojska pracował w Jaraczewie na własnym gospodarstwie rolnym (6,5ha), które przejął po rodzicach. W czasie II wojny światowej wysiedlony z gospodarstwa musiał pracować jako robotnik przymusowy u Niemca Lesmana z Besarabii, który przejął gospodarstwo Polaka o nazwisku Krawiec. Wcześniej przez dwa Józef Pawlak był woźnicą niemieckich żandarmów w Jaraczewie, których woził powózką po terenie ich działania. W czasie ucieczki Niemców w styczniu 1945 roku musiał odwozić Niemca z zabranym dobytkiem. Jednym wozem powoził syn Lesmana, drugim Józef Pawlak. Szczęśliwie jeszcze na terenie gminy Jaraczewo, w okolicach Ruska udało się mu zbiec i wrócić do rodziny. Następnie z rodziną tnz. Żoną i synem Józefem, wrócił do Jaraczewa na swoje gospodarstwo opuszczone przez Niemca Bettnera. Syna Mariana zaraz na początku wojny Niemcy zabrali z domu i osadzili w lagrze w Sosnowcu. Po około roku, w czasie pracy poza lagrem, udało się mu zbiec i wrócić do rodziców. Nie mógł pozostać w domu, bo mógł ściągnąć represje niemieckie nie tylko na siebie, ale również na rodzinę. Znajomy pracujący jako robotnik przymusowy u Niemca koło Szubina polecił go swojej niemieckiej gospodyni, która starała się o robotników, ponieważ jej męża zaciągnięto do wojska. Tam Marian Pawlak pracował do końca wojny. W czasie ucieczki Niemców musiał Niemkę i jej córki odwieźć do Rzeszy. Gdy weszli Rosjanie, to przez pewien czas pracował skoszarowany z innymi cudzoziemcami przymusowymi. Ponieważ sytuacja stawała się niepokojąca w 30 osób zbiegli do Belgii na tereny zajęte przez wojska amerykańskie. Z Belgii, gdzie pracował w kopalni, po około dwóch latach wrócił do Jaraczewa. Wkrótce zaczął pracować w Lesznie w fabryce cukierków, ucząc się jednocześnie w liceum wieczorowym. Po zdaniu matury, kontynuował naukę na Uniwersytecie Wrocławskim na kierunku biologia. Przez dwa lata pracował w domu poprawczym w Koźminie. W roku 1960 ożenił się z Haliną Ciesielską z Sielc Starych k/ Jutrosina i zamieszkał z żoną w Rawiczu, gdzie, aż do emerytury pracował jako nauczyciel. Starszy syn Józef w połowie 1946 roku zaczął służbę w Wojsku Polskim w jednostce w Pleszewie. Przeniesiony do Leska przebywał tam do zamachu na gen. Karola Świerczewskiego w 1947 roku koło Beligrodu. W czasie zamachu kierowca samochodu, którym jechał m. in. Józef Pawlak, został zastrzelony i samochód stoczył się ze skarpy. Józef Pawlak odniósł bardzo poważne obrażenia. Przebywał ponad pół roku w szpitalu wojskowym w Warszawie. Po wypisaniu ze szpitala przeniesiony do służby wartowniczej do Łowicza, gdzie w tym czasie Niemcy budowali lotnisko wojskowe. W czasie zamachu w oddziale gen. Świerczewskiego przebywali tam również z Jaraczewa Marian Grześkowiak i Ludwik Przybylski.

Po powrocie z wojska Józef Pawlak (syn) ożenił się 25 czerwca 1952 roku w Kuczarach z Janiną Matuszak urodzoną 3 września 1924 roku w Kucharach, powiat Pleszew, córką Jana i Pelagii z domu Jankowiak. W czasie okupacji hitlerowskiej Jan i Pelagia z rodziną zostali wysiedleni z Kuchar do Noskowa, gmina Jaraczewo, gdzie pracowali jako robotnicy przymusowi na gospodarstwie zajętym przez Niemca, obecnie gospodarstwo jest własnością Jan Kniata. Z małżeństwa Józefa i Janiny urodził się syn Tadeusz (3 kwietnia 1953 roku). Józef Pawlak (syn) zmarł 9 czerwca 1959 roku i wychowaniem wnuka zajął się dziadek. Wnukowi przekazał dom i gospodarstwo. W okresie międzywojennym Józef Pawlak (powstaniec) otrzymał rentę za utratę zdrowia w czasie I wojny światowej. Pod Marle w wyniku ostrzału artyleryjskiego został zasypany, doznał ogólnych obrażeń i stracił słuch w 70 %. W okresie międzywojennym oraz pierwszych latach po II wojnie światowej należał do Koła Powstańców Wielkopolskich w Borku, powiat Gostyń. Jako powstaniec wielkopolski był zweryfikowany przed rokiem 1939 i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK- VII w Poznaniu pod numerem 15987.

Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony m. in. Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 - 1921 (11.03.1922), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym przez Radę Państwa w roku 1958 i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 5 czerwca 1971. Zmarł 5 października 1978 roku. Został pochowany na cmentarzu w Jaraczewie. Na podstawie relacji i wspomnień Józefa Pawlaka spisanych w roku 1968 przez nauczycielkę Szkoły Podstawowej w Jaraczewie p. Elżbietę Matlewską oraz akt osobowych.

Kazimiera Horyza- Pachciarz

PIASECKI Ignacy (1901 - 1956), powstaniec wielkopolski, żołnierz wojny polsko - bolszewickiej 1920 r., żołnierz września 1939 r., członek ZWZ na Śląsku. Ur. 1 I 1901 r. w Skarydzewie, był synem Adama i Wiktorii z Brylaków. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Skarydzewie, po ukończeniu której pracował na roli. Po wybuchu powstania wielkopolskiego wstąpił do formujących się oddziałów powstańczych Stanisława Thiela. Jako ochotnik wstąpił do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie polsko - bolszewickiej 1920 r. Od 1935 r. mieszkał na Śląsku. W 1939 r. został zmobilizowany do jednostki artylerii konnej. W kampanii wrześniowej walczył w bitwie pod Wyrami i lasach janowskich. Ranny w szyję dostał się do niewoli, z której zbiegł i powrócił na Śląsk, gdzie jako murarz pracował w hucie,, Baildon". Aktywnie działał w ruchu oporu. Należał do ZWZ. Na przełomie 1939/1940 pełnił funkcję zastępcy dowódcy plutonu. W 1940 r. awansowany do stopnia sierżanta. Pod pseudonimem,, Potocki" należał do grupy niepodległościowej:,, Ku Wolności" - jednostki PZW okręgu śląskiego. Brał czynny udział w akcjach dywersyjnych i szkoleniu wojskowym członków organizacji. Należał do kompanii Edwarda,, Burka" Lemańskiego. Po zakończeniu II wojny światowej, był członkiem śląskiego koła Związku Powstańców Wielkopolskich w Katowicach. Odznaczony

odznaczeniem: Za Front Litewsko - Białoruski 1919- 1920, medalem: Polska Swemu Obrońcy 1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1928 r. żonaty Jadwigą Rycerską (ur. 1909 r.). Dzieci: Edmund (ur. 1929), Helena (ur. 1931), Jadwiga (ur. 1946). Zmarł 19 XI 1956 r.

Dokumentacja rodzinna: Zaświadczenie DOK nr 276-l/12405/38, Poznań 26 VIII 1938 r.: Zaświadczenie ZWZ Śląsk nr 250/K24i; Zaświadczenie CAW, nr 14031, Warszawa /.../; Zaświadczenie B. Konsp. Org. Wojsk. Polskiego Związku Wolności, Katowice 10 V 1947; Legitymacja nr 60328 Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację, 26 I 1949; Legitymacja Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 -1919. 1 VI 1949: informacje syna Edmunda Piaseckiego.

Marek Dzięciołowski

PIASECKI Szczepan (1894 - 1970), rolnik, powstaniec wielkopolski, uczestnik wojny polsko - bolszewickiej 1920 r. Ur. 15 XII w Skarydzewie, był synem rolnika Adama i Wiktorii z Brylaków. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Skarydzewie. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej i wysłany na front zachodni. Służył w baterii artylerii ciężkiej jako kanonier. Tam został ranny. W wojsku niemieckim dosłużył się stopnia plutonowego. Po powrocie z I wojny światowej wstąpił do formujących się oddziałów powstańczych. Brał udział w rozbrajaniu posterunku niemieckiego w Morawinie, uczestniczył w potyczce pod Mikorzynem. Brał udział w wojnie polsko - bolszewickiej 1920 r. Po zdemobilizowaniu pracował na Ślasku jako robotnik w hucie cynku i ołowiu. Przed wybuchem wojny w 1939 r. prowadził własne gospodarstwo rolne w Bukownicy, z którego razem z rodziną został wysiedlony. Po zakonczeniu II wojny światowej powrócił na własne gospodarstwo.. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym 18 XII 1968, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 8 I 1969, Zmarł w Bukownicy 11. VII. 1970 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Żonaty z Heleną Piasecką; dzieci Maria (ur. 1924), Elżbieta (ur. 1930).

Dokumentacja rodzinna, informacje córki Elżbiety Bałagi.

Marek Dzięciołowski

PISZCZELAK Wacław (1897 - 1984), urodził się 9 września 1897 roku w Dobrapomocy, w ówczesnym powiecie krotoszyńskim, w rodzinie rzemieślniczej. Syn Stanisława i Heleny z domu Kowalska. Ukończył szkołę elementarną w Pępowie. W latach 1916-1918 odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. W okresie powstania wielkopolskiego w stopniu kaprala służył w 1. pułku artylerii ciężkiej, w oddziale por. Zawitaja. Walczył na froncie północnym na odcinku Inowrocław-Szadłowice-Gniewków. Od 1920 roku do 1939 roku był żołnierzem zawodowym. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1923 roku ukończył kurs wojskowy podkuwaczy koni i kurs podoficerów weterynarii. W 1926 roku w Gostyniu zawarł związek małżeński z Ludwiką Kobusińską. Postawę patriotyczną wykazał również w wojnie obron-

Wacław Piszczelak

nej 1939 roku. Jako żołnierz III dywizjonu artylerii ciężkiej walczył m. in. na terenie Lubelszczyzny. Wzięty do niewoli radzieckiej, przebywał w obozie w Szepietówce, skąd zbiegł i powrócił do rodziny w Chełmnie. Do Gostynia, gdzie zamieszkał, przybył z rodziną w 1946 roku. Był właścicielem zakładu kowalskiego. W 1962 roku przeszedł na emeryturę. Od 2 sierpnia 1968 roku był członkiem ZBoWiD. W 1972 roku został awansowany do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 13 marca 1984 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Medal Zwycięstwa i Wolności 1945 oraz Odznakę Grunwaldzką. Wniosek o odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: Brał czynny udział jako ochotnik w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku na odcinku Inowrocław - Gniewkowo - Drawski Młyn. Następnie powołany do wojska służył w 2 PAC w Chełmie Lubelskim. Brał udział w kampanii wrześniowej. W dniu 23.08.1944 powołany do LWP i wcielony do 1 Oficerskiej Szkoły Artylerii. Po demobilizacji zamieszkał w Gostyniu. Obecnie od 1962 r. na rencie. Dowody: zaświadczenie CAW

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gostyń, Ankieta personalna ZBoWiD; USC Gostyń; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 195; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

PLUDRA Marcin (1900 - 1940), urodził się 24 października 1900 roku w Wydawach, w rodzinie Jana i Jadwigi z Pietrzyków. Od lutego 1919 roku do 27 listopada 1921 roku służył w 11. pułku strzelców wielkopolskich (następnie 69. pułk piechoty). Do połowy września 1919 roku był na wielkopolskim froncie południowym, zaś w styczniu 1920 roku uczestniczył w objęciu Kępna, powiatu kępińskiego i skrawków Śląska, przyznanych Polsce traktatem wersalskim. 1 lutego 1920 roku znalazł się na froncie litewsko-białoruskim. Od 1 marca 1924 roku służył w Policji Województwa Śląskiego - do 4 lutego 1927 roku na posterunku

w Skoczowie, do 1 listopada 1932 roku na posterunku w Ogrodzonej, a od 28 lutego 1938 roku do września 1939 roku na posterunku w Brennej. Jego losy we wrześniu 1939 roku są nieznane. Wycofywał się z policją śląską w kierunku Tarnopola i tutaj 18 września dostał się do niewoli sowieckiej. Osadzono go w obozie w Ostaszkowie. Wywieziony został z niego do UNKWD w Kalininie (obecnie Twer) na podstawie listy nr 020/3 z 9 kwietnia 1940 roku. Następnego dnia o godz. 12.00 funkcjonariusz UNKWD przejął transport jeńców od komendanta konwoju. Wszyscy zostali zastrzeleni w nocy z 10/11 kwietnia 1940 roku, a ich ciała wrzucono do zbiorowego dołu w Miednoje. Odznaczony był Medalem Niepodległości.

J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 339; Lista ostaszkowska, Szczytno 1993, s. 139; Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 229; Miednoje: księga cmentarna, Warszawa 2006, s. 703; W. Śmigielski, Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich, Gostyń 2015, s. 80-81; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Bogdan Czerwiński

PŁOTNIAK Kazimierz (1896 - 1981), ochotnik z Kotowa, pracownik MPK, ppor. rez. WP. Urodzony 03.03.1896 r. w Kotowie, powiat Poznań-Zachód, ojciec Jan, matka Maria z d. Płotek. Miał pięcioro rodzeństwa: Stanisław (przed II wojną światową i w czasie jej trwania był komendantem Granatowej Policji w Książu Wlkp.), Stefan, Jan, Maria i Halina. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Kotowie, a po jej ukończeniu wykształcił się na murarza. Do powołania do armii pruskiej w 1914 r. pracował dorywczo jako murarz. W I wojnie światowej walczył aż do jej zakończenia w 1918 r. Do Powstania Wielkopolskiego przystąpił jako ochotnik w Poznaniu 27. 12.1918 r. Walczył w 7. Pułku Strzelców Wielkopolskich, następnie w 60. Pułku Piechoty. Jego szlak bojowy był związany z frontem zachodnim i walkami w okolicach: Nowego Tomyśla, Zbąszynia i Międzychodu. Po powstaniu walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, podczas której został ranny w rękę. Gdy raniony wpadł do rowu z wodą, życie uratował mu kolega z oddziału, który błyskawicznie podał karabin i wyciągnął go z tarapatów. Jak twierdził, stało się tak za przyczyną medalika z Matką Boską, który przed jego pójściem na wojnę zawiesiła mu na szyi matka. Rannego przewieziono do szpitala, gdzie przebywał kilka tygodni, po czym wrócił na front i walczył do zakończenia działań wojennych. Miał stopień kaprala. Po zwolnieniu z wojska zamieszkał w Poznaniu przy ul. Dębieckiej 2. Nie mogąc znaleźć stałego zatrudnienia, pracował aż do 1939 r. dorywczo jako murarz. Podczas okupacji był motorniczym tramwajów w Poznaniu. Po wojnie pozostał w MPK aż do lat 60., gdy przeszedł na emeryturę. Później dorabiał sobie jeszcze w macierzystej firmie. W 1970 r. zamieszkał w Luboniu. Został mianowany 26.04.1972 r. do stopnia podporucznika rezerwy. Walcząc z chorobą Parkinsona, zmarł 26.05.1981 r. w Luboniu, pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Żabikowie. Ożenił się w latach 20. w Poznaniu z Marią z d. Michalak. Dzieci:

Janina Gośko (ur. 03.08.1925 r.), Eugenia Trawicka (ur. 31.05.1938 r.). Mieszkał w Luboniu, przy ul. 22 lipca 6 (ob. ul. Wisławy Szymborskiej). Odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (22.12.1969 r., leg. 1403-69-145), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (21.08.1974 r., leg. 1312-74-128), Medal Niepodległości oraz Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918 - 1921. Należał do ZBoWiD-u, Koło Wilda, a następnie do Koła nr 1 w Luboniu (przy Zakładach Chemicznych).

Na podstawie akt ZBoWiD-u i dokumentów rodzinnych; „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim", red. Piotr P. Ruszkowski i Janusz Karwat, Luboń 2009, str. 230.

Paweł Wolniewicz

POŁCZYŃSKI Marceli Stanisław (1894 - 1940), oficer zawodowy, dowódca kompanii witkowskiej, ofiara zbrodni katyńskiej, mjr WP. Urodził się 26 kwietnia 1894 r. w Witkowie, jako syn kupca Józefa i Marii z domu Ogórkiewicz. Od 1914 r. w armii niemieckiej (49 PP), na froncie wschodnim, potem francuskim. 27 listopada 1918 r. powrócił do Witkowa, angażując się w przygotowania do wystąpienia zbrojnego. Został członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Witkowie, wybrano go delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (3-5 XII 1918 r). Należał do organizatorów ochotniczej kompanii witkowskiej. Początkowo dowodził tym pododdziałem wraz z Ignacym Jezierskim. 1 stycznia 1919 r. przybył z kompanią do Gniezna, uczestnicząc w walkach o Strzelno, Kruszwicę i Inowrocław. Od lutego 1919 r. był w stopniu ppor. dowódcą kompanii 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Udział w rewindykacji Pomorza. Od końca stycznia 1920 r. na froncie litewsko-białoruskim, potem z pułkiem w działaniach odwrotowych i ofensywnych tej wojny. W 1921 r. przeniesiony do 59 PP w Inowrocławiu, gdzie zorganizował izbę pamięci oddziału. 15 lipca 1924 r. Po trzech latach przeniesiony komendy Obozu Ćwiczebnego Biedrusko, następnie do 8 Pułku Legionów w Lublinie. Oddelegowany do Przysposobienia Wojskowego. Od 1934 r. był oficerem Referatu Mobilizacyjnego DOK II w Lublinie. 14 września 1939 r. opuścił Lublin ze sztabem okręgu, organizując punkt dowodzenia w Kowlu. Na wiadomość o wkroczeniu Armii Czerwonej (17 IX) usiłował się przedostać ze sztabem gen. Mieczysława Smorawińskiego na Węgry. W okolicy Włodzimierza Wołyńskiego został internowany. Osadzony w obozie w Kozielsku. 4 kwietnia 1940 r. odjechał transportem do Katynia, gdzie został zamordowany. Awansowany pośmiertnie na stopień majora (2007). Odznaczony Orderem VM 5 kl., KW, SKZ. Żonaty z Marią z Rosińskich, z którą miał córkę Halinę i syna Zdzisława. W 2016 r. odsłonięto tablicę upamiętniającą S. Połczyńskiego przy ul. Poznańskiej w Witkowie.

Z. Wieliczka, „Powiat witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918/1919, Powstanie Wielkopolskie na ziemi witkowskiej", Kurytyba 1964, wydanie nowe poszerzone, red. Grzegorz Musidlak, Lublin-Witkowo 2008, s. 202-203; Z. Wygocki, „Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919", Poznań 1988, s. 174.

Janusz Karwat

PRUSKI Władysław (1901 - 1979), urodził się 7 kwietnia 1901 roku w Gostyniu jako syn właściciela apteki Bronisława i Julii z domu Czabajskiej. W 1918 roku ukończył Szkołę Rolniczą w Budziszynie. 7 stycznia 1919 roku zgłosił się ochotniczo do powstania wielkopolskiego - III bateria 1. dywizjonu 1. pułku artylerii polowej. Brał udział w walkach na froncie północnym i Pomorzu. W 1919 roku walczył na froncie ukraińskim i był obrońcą Lwowa. W latach 1922-1928 pracował w Spółdzielni „Rolnik" w Gostyniu. W 1931 roku nabył młyn we Wrześni przy ulicy Czerniejewskiej. W 1939 roku wraz z rodziną został wysiedlony do Sokołowa Podlaskiego, a następnie zamieszkał w Busku-Zdroju, gdzie był kierownikiem oddziału spółdzielni rolniczo-handlowej. Po zakończeniu działań wojennych do 1950 roku prowadził młyn we Wrześni, a po jego upaństwowieniu był magazynierem w Państwowych Zakładach Zbożowych we Wrześni. Pracował również w PGR Ostrowo Szlacheckie i w Centrali Nasiennej we Wrześni. W latach 1962-1966 był młynarzem. Żonaty z Marią Grocholewską, miał sześcioro dzieci (dwie córki i czterech synów). Zmarł 14 maja 1979 roku we Wrześni. Uchwała Rady Państwa nr: 02.27-0.258 z dnia 27 II 1976 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie zawierał następujące uzasadnienie: Władysław Pruski lat 73, (...) jako Powstaniec Wielkopolski wstąpił jako ochotnik do tworzącej się 3. baterii 1 pal wlkp. i brał udział w walkach tej baterii na odcinku północnym frontu wielkopolskiego, a następnie w zajmowaniu Pomorza. (...)

Władysław Pruski

USC Gostyń 121/1901; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Bogdan Czerwiński

RADECKI - MIKULICZ (RADECKI) Witold Marian herbu Gozdawa (1891 - 1979), powstaniec wielkopolski, uczestnik wojny 1920 i II wojny światowej, pułkownik dyplomowany WP, w 1964 r. mianowany na stopień generała brygady przez gen. Władysława Andersa. Ur. 4 czerwca 1891 r. w majątku Lipki (powiat Równe, woj. wołyńskie) w rodzinie ziemianina Marcelego i Heleny z Krasickich. Egzamin dojrzałości uzyskał w Cesarskiej Szkole Prawa w Petersburgu

w 1909 r.. Wykształcenie (prawno-dyplomatyczne) uzyskał w Cesarskim Aleksandrowskim Liceum w Petersburgu, gdzie zdał egzamin państwowy (26.05.1912 r. dyplom I stopnia). Od 30.09. 1912 r. do 18.09. 1913 r. odbył jednoroczną służbę wojskową w rosyjskim elitarnym Lejb - Gwardyjskim Pułku Ułanów Jego Wysokości, w maju 1913 r. zdał egzamin podoficerski, a we wrześniu t. r. egzamin oficerski (przy Komisji XXIII Korpusu). Przeniesiony do rezerwy w stopniu chorążego pracował w rodzinnym majątku Lipki. Odbył praktykę rolniczą w gospodarstwie nasiennym Stefana Buszczyńskiego na Podolu. Od lipca 1914 r. służył w sztabie 2 armii rosyjskiego Oddz. I Generalnego Kwatermistrza, z okresowymi przydziałami do różnych korpusów i dywizji, m. in.: brał udział w bitwach pod Pabianicami i Rzgowem w październiku 1914 r.(w składzie 1 dyw. strzelców syberyjskich), w bitwie pod Zgierzem w listopadzie 1914 r. (w składzie IV korpusu). Wielokrotnie towarzyszył wojskowym attaches państw sprzymierzonych na poszczególne odcinki frontu, gdyż znał biegle języki: francuski, angielski, rosyjski, niemiecki i ukraiński. W latach 1917-18 był członkiem Związku Wojskowych Polaków w 2 Armii. Od 12 do 28 lutego 1918 r. brał udział w walkach z bolszewikami i rozbrajaniu grup chłopskich. 28 lutego 1918 sformował samodzielny 26. osobowy polski oddział konny i przyprowadził go do I Polskiego Korpusu gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, którego został adiutantem. Po rozwiązaniu I Korpusu przebywał od lipca 1918 do stycznia 1919 na Wołyniu i w Kijowie. W dniu l2 lutego 1919 r. wstąpił do formacji wielkopolskich i został we wrześniu t. r. adiutantem dowódcy Sił Zbrojnych b. Zaboru Pruskiego, gen. J. Dowbor-Muśnickiego. W maju 1919 r. został mianowany rotmistrzem. Od 15 września 1919 r. do 1 kwietnia 1920 r. adiutant dowódcy Frontu Wielkopolskiego. W kwietniu 1920 r. został członkiem polsko-niemieckiej komisji granicznej. Od 15 lipca 1920 r. do 25 lipca 1920 r. był dowódcą szwadronu zapasowego 15 p. uł. Poznańskich, a od 26 lipca t. r. - I szwadronu ochotniczego 115 p. uł. Wielkopolskich, z kolei od 20 sierpnia 1920 r. do 20 listopada 1920 r. dowódcą tegoż pułku, razem z którym walczył na froncie polsko-bolszewickim. W dniu 12 sierpnia 1920 r. podczas walki pod Świerczynem pod naporem przeważających sił nieprzyjaciela rtm Radecki Mikulicz dzięki swojej zimnej krwi i odwadze - szwadrony wykonały odwrót spokojnie

Witold Marian Radecki - Mikulicz (Radecki)

i w porządku. Następnie od 20 XI 1920 r. do 15 IV1921 r. był zastępcą dowódcy tegoż pułku, który od marca 1921 r. otrzymał nazwę 25 p. uł. Wielkopolskich. Od 15 IV1921 r. do 3 XI 1922 r. dowodził kadrą 15 p. uł. Wielkopolskich. W maju 1922 r. został awansowany do stopnia majora. Od 3 listopada 1922 r. do 1 października 1924 r. kształcił się w Wyższej Szkole Wojennej (WSW). Od 1 X 1924r. do 22 stycznia 1927 r. był tam asystentem, a następnie wykładowcą taktyki kawalerii (22 I 1927 - 1. II 1928). W kwietniu 1927 r. został mianowany podpułkownikiem dyplomowanym. Od 28 stycznia1928 r. do 25 października 1930 r. był dowódcą 6 p. uł. Kaniowskich. Od 26 października 1930 r. do 1935 r. był wykładowcą historii wojskowości w Wyższej Szkole Wojennej. Od 8 listopada 1935 r. do 1937 r. zajmował stanowisko dowódcy 2 p. szwol. Rokitniańskich. 19 marca 1937 r. mianowany pułkownikiem dyplomowanym. W1atach 1937-1939 ponownie wykładał historię wojskowości w WSW. W okresie od 3 września do 30 września1939 r. wchodził w skład Polskiej Misji Wojskowej gen. Stanisława Burhardt -Bukackiego we Francji. Od 30. IX. 1939 r. do 1. VII. 1940 r. sprawował funkcje oficera do zleceń szefa Sztabu Naczelnego Wodza w Paryżu i Londynie. Od lipca 1940 r. do lutego 1941 r. był szefem gabinetu ministra spraw wojskowych i Naczelnego Wodza w Londynie. Od lutego 1941 do listopada 1942 pracował jako attache wojskowy przy rządach Belgii i Holandii w Londynie. Od listopada 1942 do 1946 r. był oficerem łącznikowym przy Dowództwie Wojsk Wolnych Francuzów. Następnie z ramienia tzw. rządu emigracyjnego - attache wojskowym w Paryżu. Po demobilizacji osiedlił się w Londynie i pracował jako nauczyciel języków. W dn. 11 1964 r. został mianowany na emigracji generałem brygady. Znawca rodowodów koni pełnej krwi. Zm. 29 stycznia 1979 r. w Londynie; pochowany na cmentarzu North Sheen. Żonaty z Elżbietą z d. Watta-Skrzydlewską miał dzieci: Krystynę (ur. 13.03.1922 r. - zm. 1948 r., żonatą z Konstantym Belina-Brzozowskim) i syna Aleksandra Karola Mariana) (ur. 6.07.1929 - zm. 1979). Odznaczony m. in. Orderem Św. Stanisława 2 i 3 kl., Orderem Św. Anny 3 kl, francuskim Orderem Legii Honorowej (Dz. Pers. 4/26), Krzyżem Orderu Virtuti Militari 5 kl.(Dz. Pers. 39/21), Krzyżem Walecznych sześciokrotnie, Złotym Krzyżem Zasługi (Dz. Pers. 6/ 30), krzyżem oficerskim belgijskiego Orderu Leopolda.

CAW: Akta personalne VM-42-3281,2448,3262,4284,6094,7768 (tamże zapis nazwiska oraz innych opracowaniach przedwojennych i emigracyjnych: Radecki-Mikulicz; T. Kryska-Karski, S. Żurakowski, Generałowie Polski Niepodległej, Londyn 1976 (fot, występuje jako Mikulicz-Radecki) s. 110; T. Kryska-Karski, S. Żurakowski, Generałowie Polski Niepodległej, Warszawa 1991, s. 132; H. Korczyk, Witold Marian Radecki (1891-1979) (w:) Polski Słownik Biograficzny. tom XXIX, s. 679-680 (zapis nazwiska: Radecki); Ministerstwo Spraw Wojskowych. Dziennik Personalny 1924 nr 103 s. 568,1925 nr 60 s. 302,1926 nr 4 s. 18,1927 nr 2 s. 10, nr 13 s. 118,1928 nr 3 s. 25,1930 nr 6 s. 78,1931 nr 1 s. 13; Ministerstwo Spraw Wojskowych. Tajny Dziennik Personalny 1937 nr 2 s. 8; Rocznik oficerski, Warszawa. 1923,1924, 1928,1932; W. Goel, Zarys historii wojennej 25-go pułku Ułanów Wielkopolskich, W. 1929 s. 5,8,10,18; W 50-lecie powstania

Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie, Pod red. W. Chocianowicza, Londyn 1969, s. 141,167, 169, 185-190, 331, 417, 480; Dowbór- Muśnicki J., Moje wspomnienia, Poznań 2013, s. 270; Kopański S., Wspomnienia wojenne 1939-1946, Londyn 1961, s. 31,303, 347; Księga adresowa Polski, Warszawa 1928, s. 2196; Biblioteka Polska w Londynie: Archiwum J. O. Jeżewskiego, karta ewidencyjna Radeckiego dla redakcji Who's who Among Poles (13 V 1961 r.); K. Grodziska, Polskie groby na cmentarzach Londynu, Kraków 1995, s. 422; Radecki - Mikulicz, Uwagi do art.. „Zagon na Korosteń" Przegląd Kawalerii i Broni Pancernej (Londyn) nr 33, 1964, s. 35-38; tenże, Tworzenie 115/ 25 Pułku Ułanów Wielkopolskich i jego udział w wojnie 1920, Przegląd Kawalerii i Broni Pancernej (Londyn) nr 36, 1964, s. 325-333; tenże, Jeszcze kilka słów o Korosteniu, Przegląd Kawalerii i Broni Pancernej (Londyn) nr 36, 1964, s. 350-352.

Zdzisław Kościański

Klemens Rembowski

REMBOWSKI Klemens (1893 - 1959), powstaniec, inwalida wojenny. Syn Stanisława i Jadwigi Ciszewskiej. Młodszy brat Stanisława Emila. Absolwent Gimnazjum w Śremie. Aktywny członek tamtejszego TTZ. Żołnierz I wojny światowej. Oficer artylerii w armii niemieckiej. Ochotnik w szeregach Powstania Wielkopolskiego. Został mianowany adiutantem gen. Dowbor-Muśnickiego. Następnie kapitan artylerii w Wojskach Wielkopolskich. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920. Ciężko ranny w walkach na Polesiu. W wyniku doznanej kontuzji stracił obie nogi. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Mieszkał w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu junikowskim w Poznaniu (pole: 13 kwatera: 1 rząd: 3 miejsce: 102).

Foto-archiwum rodziny Rembowskich; Marian Paluszkiewicz, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 167; Maciej Rembowski, Rembowscy herbu Ślepowron, maszynopis; zebrane relacje i materiały z archiwum rodzinnego; Biogramy ..., Tom IX, Poznań 2012, s. 184 (tu błędnie podane miejsce pochowania).

Jarosław T. Łożyński

RĘKOSIEWICZ Marian (1901 - 1985), urodził się 14 sierpnia 1901 roku w Miejskiej Górce. Syn Leona i Franciszki z domu

Szwarc. Ukończył 7-klasową szkołę powszechną i 3 klasy szkoły zawodowej. 10 stycznia 1919 roku jako 17-letni harcerz włączył się do powstania wielkopolskiego. Brał udział m. in. w walkach o Rawicz, Zieloną Wieś i Słupię Kapitulną. Następnie uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Z zawodu piekarz, prowadził własny zakład. Postawę patriotyczną wykazał również w wojnie obronnej Polski w 1939 roku. Służył w 8 Pułku Legionów Lublin, walczył w rejonie Dęblina, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego. 24 września został ranny, przebywał w szpitalach w Tomaszowie Lubelskim, w Zamościu i w Krakowie. 8 lutego 1940 roku został wypisany ze szpitala. Po II wojnie światowej był aktywnym działaczem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Od 22 grudnia 1957 roku był członkiem ZBoWiD. Mieszkał w Pudliszkach. W 1970 roku powrócił do rodzinnej Miejskiej Górki, gdzie przebywał do śmierci. Awansowany został na stopień podporucznika WP. Zmarł 30 stycznia 1985 roku. Pochowany został na cmentarzu w Miejskiej Górce. Posiadał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Medal Zwycięstwa i Wolności 1945. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym zawierał następujące uzasadnienie: Od dnia 10.01.1919 r. wstąpił do luźnych oddziałów Powstańczych względnie Straży Obywatelskiej, gdzie jako małoletni walczył wraz z grupą harcerzy na odcinku powstańczym Miejska Górka - Rawicz, szczególnie wyróżniając się w odparciu Niemców pod Żołędnicą oraz Zieloną Wsią.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Krobia, Ankieta personalna; Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Miejska Górka, Ankieta personalna; Cech Rzemiosł Różnych w Gostyniu, Akta cechowe; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 203; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r. Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska Górka 2017; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

RUTOWSKI Bronisław (1898 - 1982), urodził się 15 sierpnia 1898 roku w Jaraczewie jako syn Władysława Rutowskiego i Bronisławy z domu Straburzyńska primo voto Mazur. Ojciec był pracownikiem biurowym, w latach 1918 - 1925 kontrolerem, Banku Ludowego w Jaraczewie. W banku tym pracował wcześniej Franciszek Rutowski - dziadek powstańca, który w dniu 31 maja 1873 roku podpisał protokół założycielski, został członkiem zarządu i został „kassyerem". Rodzice posiadali w Jaraczewie dom (obecnie ulica Golska 27) i niewielkie gospodarstwo rolne. Bronisław miał starszego o około 5 lat przyrodniego brata Józefa Mazura. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Jaraczewie, podobnie jak jego brat, rozpoczął naukę w niemieckim seminarium nauczycielskim we Wschowie, którego nie udało mu się ukończyć,

ponieważ 16 listopada 1916 roku „wprost z ławy szkolnej" (jak wspominał) został powołany do pruskiego wojska. Podobnie jak brat przeszkolony na radiotelegrafistę służył pod jego dowództwem na froncie niemiecko-francuskim. Także jako radiotelegrafista latał na froncie na niemieckich samolotach. Poniesione klęski na frontach „wielkiej wojny" zmusiły cesarza Wilhelma II do proszenia zwycięskie państwa Ententy o rozejm i podpisanie go w dniu 11 listopada 1918 roku w Compiegne pod Paryżem na warunkach podyktowanych przez naczelnego dowódcę sił sprzymierzonych marszałka Francji Ferdynanda Focha, który w roku 1919 otrzymał tytuł Marszałka Anglii, a w roku 1923 w czasie wizyty w naszym kraju, także Marszałka Polski. W czasie odwrotu wojsk niemieckich z Francji Bronisław Rutowski w mieście Fraiburg dowiedział się o odrodzeniu niepodległej Polski i o zbrojnej walce Wielkopolan o przyłączenie się do Macierzy. Zwrócił się do Rady Żołnierskiej o urlop. Na dworcu kolejowym w Jarocinie spotkał już polski posterunek. Także polskie dowództwo Garnizonu Jarocińskiego, do którego się zgłosił poleciło mu zameldować się w Poznaniu w radiostacji na Cytadeli („Fortecznej radiostacji"). Dotarł tam 27 stycznia 1919 roku i pracował jako radiotelegrafista utrzymując łączność z radiostacjami polowymi. Komendantem radiostacji był ppor Jóźwiak. Po zakończeniu Powstania pełnił w dalszym ciągu funkcję radiotelegrafisty. Ulegając prośbie rodziców 30 lipca 1919 roku pożegnał się z wojskiem i wrócił do Jaraczewa. Nie ukończył rozpoczętego przed powołaniem do pruskiego wojska, seminarium nauczycielskiego i rozpoczął pracę jako naczelnik Poczty Polskiej w pobliskim Borku Wlkp. Jego brat Józef Mazur seminarium nauczycielskie ukończył przed wcieleniem do niemieckiego wojska i po powrocie do Jaraczewa w wolnej Polsce pracował jako nauczyciel najpierw w Goli koło Jaraczewa, następnie w Inowrocławiu, w końcu w Gdyni, gdzie przeniósł się do córki po śmierci żony. Bronisław Rutowski 13 stycznia 1923 roku zawarł w Dolsku związek małżeński ze Stanisławą Maluchą urodzoną 18 kwietnia 1903 w Dolsku córką Józefa i Klary z domu Złotowska. Z małżeństwa tego urodziły się dwie córki: Bronisława 6 kwietnia 1924 roku w Borku zamężna Styburska, Halina 1 marca 1926 roku w Dolsku zamężna Maćkowiak. W roku 1928 odszedł z pracy na poczcie i 13 czerwca 1928 roku został zatrudniony w parowozowni w Jarocinie jako „siła biurowa", 1 stycznia 1934 roku w podobnym charakterze na PKP w Ostrowie Wlkp na oddziale mechanicznym, 1 stycznia 1935 roku powrócił do parowozowni w Jarocinie jako stały pracownik biurowy, a 1 października 1938 do zajęcia Polski przez Niemcy hitlerowskie jako kancelista II klasy. Doceniając kompetencje Bronisława Rutowskioego w zarządzeniu parowozownią oraz doskonałą znajomość języka niemieckiego nie tylko w mowie lecz i w piśmie, Niemcy pozostawili go na przedwojennym stanowisku, lecz pod niemieckim nadzorem. Niemcy wywierali nacisk aby został volksdeutschem, lecz nie zgodził się. Po pewnym czasie został łącznikiem polskiego ruchu oporu. W pierwszej połowie wojny w czasie jednej z akcji wysiedleń z Jaraczewa ludności polskiej, w nocy jak to mieli w zwyczaju, Niemcy wyrzucili go z rodziną z domu, który kupił bezpośrednio przed wybuchem II wojny (obecnie ul. Golska 4)

i chcieli wywieźć na roboty do Niemiec (?). Oznajmił, że musi zawiadomić swych zwierzchników na kolei w Jarocinie, dlaczego nie zgłosi się do pracy. Żandarmi zgodzili się, lecz otrzymali polecenie pozostawienia Bronisława Rutowskiego, ponieważ jest potrzebny w parowozowni w Jarocinie. Jego dom już zdążył zająć Niemiec więc zamieszkał z rodziną ponownie u rodziców (obecnie Golska 27). Domu szczególnie dachu, nie zdążył przed wojną porządnie wyremontować i gdy Niemcowi zaczęło ciec na głowę przeniósł się do domu stryja Bronisława Rutowskiego, a tutaj przerzucono brata ojca Franciszka. Niemiec oczywiście z domu zabrał dla siebie co mu się żywnie podobało. W drugiej połowie wojny żonę i starszą córkę Bronisławę Niemcy wywieźli na roboty przymusowe do Ziarnowca koło Płocka. Pracowały tam około dwóch lat w bardzo trudnych warunkach, spały w stodole. W ostatnim okresie zostały skierowane do kopania rowów przeciwczołgowych. Gdy żona poważnie zachorowała udało się Bronisławowi Rutowskiemu uzyskać zgodę na przywiezienie do Jaraczewa i żony i córki. Pozostały w domu do ucieczki Niemców i zakończenia wojny. Młodsza córka Halina, która podobnie jak ojciec odwiedzała mamę i siostrę, zawoziła im żywność i odzież, nakazem Arbeinsamtu sprzątała biura na parowozowni w Jarocinie. Po klęsce Niemiec Bronisław Rutowski podobnie jak jego stryj Franciszek wrócili do swoich domów. Bronisław w dalszym ciągu pracował na PKP w Jarocinie kierując parowozownią. Zachowało się pismo z dnia 4 czerwca 1954 roku, w którym Naczelnik Oddziału Eksploatacyjnego w Poznaniu inż Franciszek Sidak wyznacza Rutowskiego Bronisława starszego adiunkta Parowozowni w Jarocinie do pełnienia czynności na stanowisku inżyniera. Przed przejściem na emeryturę w dniu 31 stycznia 1960 roku gospodarstwo rolne (ponad 11ha) przekazał córce Bronisławie i jej mężowi Lucjanowi Styburskiemu (który w czasie przed 17 września 1939 roku służył w WP w Mołodecznie koło Wilna - zabrany do sowieckiej niewoli 2 lata przeżył w łagrach). Po przejściu na emeryturę zaangażował się w Jaraczewie w pracę w Ochotniczej Straży Pożarnej i Kółku Rolniczym, w którym przez wiele lat pełnił funkcję prezesa. Chętnie tez służył pomocą pracownikom Urzędu Gromady, później Gminy, szczególnie USC, przy tłumaczeniu niemieckich dokumentów. Bronisław Rutowski zmarł 4 marca 1982 roku. Żona Stanisława zmarła 3 września 1988 roku. Zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Jaraczewie. Otrzymał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (26 maja 1972), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1974). Mianowany przez Rad Państwa na stopień podporucznika WP

Na podstawie akt Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Jaraczewie, wspomnień córek Bronisławy Styburskiej i Haliny Maćkowiak oraz wnuka Kazimierza Styburskiego, a także dokumentów i fotografii w posiadaniu rodziny napisała

Kazimiera Horyza- Pachciarz

RZEKOWICZ Piotr (1899 - 1939), ur. 28 kwietnia 1899 roku we Lwówku jako syn Jana i Marianny z domu Pogonowskiej. Uczestnik I wojny światowej na froncie francuskim w latach 1917-1918. Pod koniec 1918 roku wstąpił do Straży

Piotr Rzekowicz

Ludowej we Lwówku Uczestnik powstania wielkopolskiego 1918/19 w ramach kompanii lwóweckiej. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Łomnicą, Grudna, Zębowo, Kamionna, Gralewo i Piaski. Wstąpił jako ochotnik do 2 pułku strzelców wielkopolskich. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska 27 listopada 1921 r. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 roku. Zginął 5 września 1939 roku w trakcie działań wojennych w okolicy Kutno-Gnojno. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku, a także do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" we Lwówku. Z zawodu rzeźnik. Mieszkaniec Lwówka. Ożeniony z Zofią z domu Ciszak. Pochowany na cmentarzu w Kutnie-Gnojnie, posiadający symboliczny grób na cmentarzu św. Krzyża we Lwówku.

CAW akta odrzuc. MN, akta ZBoWiD Lwówek, akt zgonu Piotra Rzekowicza wydany przez USC Lwówek w 1946 roku na podstawie decyzji Sądu Grodzkiego w Pniewach, relacja córki Marię Rzekowicz.

Szymon Koonieczny

RZEŹNIK Czesław (1897 - 1982), urodził się 7 lipca 1897 roku w Garzynie, w powiecie leszczyńskim. Syn Ignacego i Balbiny z domu Juchocka. Ukończył 4-klasową szkołę elementarną oraz 3 klasy szkoły zawodowej. W kwietniu 1916 roku został wcielony do 3. kompanii 5. batalionu saperów armii niemieckiej w Głogowie, a następnie skierowany na front zachodni. Brał udział m. in. w walkach pod Arras nad Sommą i we Flandrii. I wojnę światową zakończył 11 listopada 1918 roku. Od 12 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim, walcząc pod dowództwem Leona Włodarczaka, m. in. pod Przybiniem, Kąkolewem i Nową Wsią. Po zwycięskim powstaniu otrzymał przydział do tworzącego się oddziału saperów w Poznaniu, z którym wyruszył na front wschodni. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz 57. pułku piechoty. W Wojsku Polskim służył do lipca 1921 roku. Z zawodu był kołodziejem. W Gostyniu zamieszkał w 1927 roku i pracował m. in. w firmach Hasińskiego i Grześkowiaka. W 1929 roku w Gostyniu zawarł związek małżeński z Marianną Czapulą. Od 12 października 1933 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. W grudniu 1939 roku wraz z rodziną został wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa. Pracował w majątku ziemskim w Małej Woli, a następnie

Czesław Rzeźnik

w Wilkonicach. Do Gostynia powrócił w kwietniu 1945 roku. Od 6 grudnia 1957 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. W 1963 roku przeszedł na emeryturę. Był awansowany do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 19 maja 1982 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny Krzyż Zasługi. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono następująco: W dniu 12 stycznia 1919r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych na odcinku Leszno i brał czynny udział z bronią w ręku w walce przeciw Niemcom. W czasie walk powstańczych swoją postawą i zachowaniem się wykazał godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Na powstaniu walczył pod Lesznem, Przybinią, Kąkolewem i Nową Wsią pod dowództwem Leona Włodarczaka do końca powstania. Dodatkowe informacje: Udział w powstaniu udokumentował zaświadczeniem weryfikacyjnym na powstańca oraz zaświadczeniem Referatu Historycznego DOK VII.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gostyń, Ankieta personalna ZBoWiD; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101 - 4621; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72 USC Gostyń; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 208-209; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

SAWICKI Józef (1897 - 1977), urodził się 7 marca 1897 roku w Krobi w rodzinie rzemieślniczej. Syn Józefa i Praksedy z domu Tefelska. Ukończył szkołę elementarną w Krobi. Od 15 października 1911 roku do 15 października 1914 roku terminował w zakładzie malarskim

Władysława Szulca w Krobi. 29 września 1914 roku złożył egzamin czeladniczy. Od 1 listopada 1914 roku do 1 października 1915 roku pracował jako czeladnik w zakładach malarskich Wiktora Szulca w Poznaniu, a następnie do 3 marca 1916 roku w Berlinie. W 1915 roku został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni. Brał udział m. in. w 1916 roku w bitwie pod Verdun. Od 7 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowo-zachodnim, m. in. pod Kąkolewem. Służył w 2. kompanii batalionu gostyńskiego pod dowództwem Marcina Talarczaka. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. 14 lipca 1921 roku został przeniesiony do rezerwy. W Krobi od 1 sierpnia 1921 roku prowadził usługowy zakład malarski. Był aktywnym działaczem społecznym. Współzałożyciel Straży Ludowej w Krobi, harcerstwa krobskiego, członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" oraz Związku Powstańców i Wojaków (wieloletni skarbnik). Był też działaczem Ochotniczej Straży Pożarnej, członkiem koła ZBoWiD, w którym w latach 1952-1969 pełnił funkcje skarbnika. Po wkroczeniu we wrześniu 1939 roku wojsk niemieckich do Krobi był zakładnikiem okupanta. Po wojnie awansowany do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 27 lipca 1977 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Posiadał odznaczenia: Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921, Medal Niepodległości, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957), Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Pamiątkową 50-lecia Powstania Wielkopolskiego, Odznakę Grunwaldzką, Złoty, Srebrny

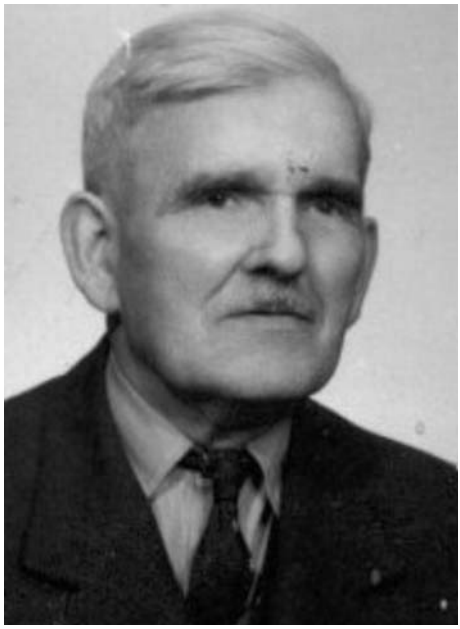

Józef Sawicki

i Brązowy Medal za Zasługi dla Pożarnictwa. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono w sposób następujący: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 r. na odcinku Kąkolewo - Leszno w 5 kompanii gostyńskiej pod dowództwem majora Talarczaka od 05.01.1919 do końca powstania.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 209-210; Gostyński Słownik Biograficzny; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomni-

ca, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 38/72 Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

Władysław Sczaniecki

SCZANIECKI Władysław (1869 - 1942), dowódca 1 Pułku Artylerii Polowej, pułkownik Wojska Polskiego. Ur. 24.04.1869 w Łaszczynie (ówczesny powiat rawicki), w rodzinie ziemianina Michała i Bogusławy z Kruszyńskich. Uczył się w gimnazjum w Chełmnie i Poznaniu, gdzie w 1890 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W Berlinie ukończył ekonomię i rolnictwo. Należał do Towarzystwa Tomasza Zana i Bratniej Pomocy. W 1894 r. mianowany został podporucznikiem, a w 1904 r. awansowany na porucznika. Do 1914 r. gospodarował w Łaszczynie, udzielał się społecznie. 1 sierpnia 1914 r. został zmobilizowany do wojska niemieckiego. Od 15 stycznia 1915 r. kapitan. W listopadzie 1918 r. wrócił do Łaszczyna. Na wiecu ludności polskiej w Miejskiej Górce (29 listopada 1918 r.) wybrano go Komisarzem Straży Ludowej na powiat rawicki i członkiem Wydziału Wykonawczego Powiatowej Rady Ludowej. Był delegatem na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. 26 grudnia wyjechał do Poznania na powitanie Ignacego Paderewskiego i tam zastał go wybuch powstania. Zgłosił się do dyspozycji Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej i 28 grudnia wysłano go do Gniezna, w celu wstrzymania walk pod Zdziechową. Następnego dnia został decernentem wojskowym przy NRL. Dekretem Komisariatu NRL nr 6 (poz. 6 z 1 marca 1919 r.) został mianowany majorem. Na podstawie rozkazu Dowództwa Głównego od 5 marca objął dowództwo 1 (15) PAL Wlkp. 1 czerwca 1919 r. został awansowany na podpułkownika. Od 2 października dowodził 3 Brygadą Artylerii, późniejszą 17 Brygadą Artylerii, z którą przeszedł szlak bitewny w latach 1919-1920. 9 czerwca 1920 r. awansowano go na pułkownika. Po zakończeniu działań wojennych (20 stycznia 1921 r.) przeniesiony na stanowisko dowódcy 14 Brygady Artylerii Wielkopolskiej, a do rezerwy 22 lutego 1922 r. Do 1939 r. poświęcał się działalności gospodarczej. Na początku okupacji (1939 r.) był uwięziony wraz z żoną w Rawiczu, a po zwolnieniu udał się do Warszawy, gdzie zmarł 6 kwietnia 1942 r. Pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim. Od-

znaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski IV kl. Zawarł związek małżeński z Jadwigą Plucińską i miał dzieci: Marię (1904 r.), Józefa (1907 r.), Andrzeja (1908 r.) i Michała (1910).

CAW, Akta personalne 9996, 11141, 11497, 23238; Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa - Poznań 1981, s. 652-653; Z. Zakrzewski, Walki o Rawicz, Leszno 1922, s. 5, 11-13; Słownik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Poznań 2002, s. 318-319 (biogram: B. Polak); M. Nowak, R. Lutny, Łaszczyn. Dzieje Parafii. Poznań - Łaszczyn 2013, s. 81-84.

Bogusław Polak

SEMBA Józef (1898 - 1984), powstaniec wielkopolski, żołnierz wojny polsko - bolszewickiej 1920 r. Ur. 23 XI w Lubczynie, był synem Andrzeja i Jadwigi z d. Mazur. Szkołę elementarną 4-o klasową ukończył w Lubczynie. Do czasu wcielenia do wojska niemieckiego pracował jako robotnik w majątku ziemskim w Lubczynie. Od 14 XI 1916 w wojsku niemieckim. Służył najpierw w jednostce w Ostrowie Wlkp., a następnie III 1917 został wysłany na front niemiecko - francuski. XII 1917 został ranny. W VI 1918 po pobycie w szpitalu uznany za zdolnego do służby powtórnie został wysłany front zachodni, gdzie zastało go zawieszenie broni. Z powodu niegojącej sie rany przez szpital w Brunszwiku został skierowany do szpitala w Ostrowie Wlkp., do którego nie dotarł. Powrócił do Lubczyny. Tutaj razem z Janem Krajewskim tworzył patrole samoobrony przed nasilającymi się działaniami rabunkowymi ze strony niemieckiej. Jako były żołnierz zagrożony powtórnym wcieleniem do wojska niemieckiego lub aresztowaniem, razem z innymi byłymi żołnierzami na zebraniu 3 II 1919 r podejmuje decyzję o przyłączeniu się do oddziałów powstańczych działających w ostrzeszowskiem. 4 II wstępuje do powstańczego oddziału ostrzeszowskiego dowodzonego przez Thiela z Doruchowa. Wszedł w skład 11 kompanii. Uczestniczył w działaniach powstańczych na linii: Szklarka Przygodzka - Szklarka Myślniewska - Czarny Las oraz na odcinku ostrzeszowsko - kępińskim pod Torzeńcem, Rzetnią, Myjomicami, Kierznem, Świbą i Domaninem. W wojnie polsko - bolszewickiej 1920 walczył pod Gołębiczami, Mołodecznem, Lidą. Udział w walkach zakończył w składzie 17 Dywizji Piechoty w Poznaniu. W 1943 został razem z rodziną wysiedlony z własnego gospodarstwa w Wyszanowie i zesłany na roboty do Bawarii. Po wojnie prowadził własne gospodarstwo rolne w Wyszanowie. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Wyszanowie. Od 1924 r. żonaty z Jadwigą Fiołka; dzieci: Maria (1926 - 1935), Pelagia (1928 - 1935), Kazimierz (1930 - 1937), Irena (1932 - 1932), Stanisław (1934 - 1981), Edmund (ur. 1937).

Informacje rodzinne. Dokumentacja: Życiorys J. Semby (rękopis w posiadaniu rodziny), Legitymacja nr385-76-144 z dn. 7 IV 1976 na Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Legitymacja nr 972-71-96 z dn. 23 III 1973 na Wielkopolski Krzyż Powstańczy.

Kamila Franczak

SIKORA Ignacy (1898 - 1975), urodził się 30 lipca 1898 roku w rodzinie chłopskiej w Sikorzynie pow. Gostyń. Syn Jana i Anny z domu Kubiak. Ukończył szkołę elementarną w Sikorzynie. 29 lipca 1917 roku został wcielony do 1 baterii 94 batalionu armii niemieckiej. Służył do 30 listopada 1918 roku. Od sierpnia do września 1917 roku uczestniczył w walkach pod Verdun. W ostatniej dekadzie października 1917 roku jego batalion został przerzucony przez Alpy Julijskie do północnych Włoch. Po zdobyciu miejscowości Selice i przyczółka mostowego Vidor (11 listopada 1917 roku) jednostka przeszła do walk pozycyjnych. 7 grudnia 1917 roku rozpoczęto wycofywanie batalionu z frontu włoskiego i przenoszenie jej w rejon działań wojennych we Francji. Operacja trwała do 1 stycznia 1918 roku. W marcu i kwietniu 1918 roku z 1 baterią brał udział w walkach zaczepnych w rejonie Artois, Monchy-Cambral, Bapaume. Od 28 maja do 13 czerwca uczestniczył w bitwach pod Soissons, Reims i w obszarze dopływów Marny - Oise i Aisne, a w następnych miesiącach w odwrocie wojsk niemieckich. Po powrocie z wojny w rodzinnym Sikorzynie zorganizował oddział Straży Ludowej, którego od 12 grudnia 1918 roku do 7 stycznia 1919 roku był również członkiem. Od 17 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w kompanii sierżanta Romana Kuberkiewicza. 26 lutego 1919 roku został przeniesiony do 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Poznaniu (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Uczestniczył m. in. w walkach sierpniowych na przedpolach Warszawy. Do rezerwy przeniesiony został w czerwcu 1921 roku. Powrócił do Sikorzyna. W 1923 roku wyjechał do Tarnowskich Gór, gdzie pracował w charakterze górnika w kopalniach węgla. 6 lutego 1928 roku zawarł związek małżeński z Anną Kubiak i zamieszkał w Gostyniu. Miał pięcioro dzieci: (Stanisław, ur. 1928; Franciszek, ur. 1930; Maria, ur. 1932; Helena, ur. 1934 i Stanisława, ur. 1936). W latach 1928-1935 pracował w gostyńskiej gazowni. W 1936 roku zatrudniony został w piekarni Hasińskiego. Ostatnie lata II Rzeczypospolitej przepracował w charakterze palacza w Fabryce Maszyn Rolniczych Stanisława Grześkowiaka. Od 23 kwietnia 1940 roku kontynuował pracę w tejże fabryce, przejętej przez Niemca Gregora. Po wyzwoleniu Gostynia spod okupacji hitlerowskiej od 29 stycznia 1945 roku aż do przejścia na

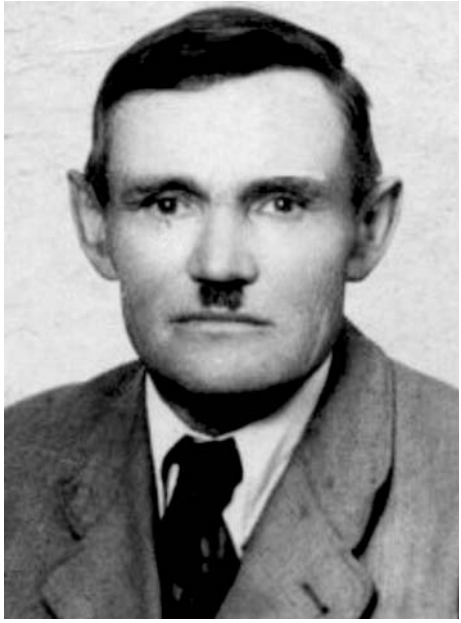

Ignacy Sikora

emeryturę zatrudniony był w miejscowej gazowni. Od grudnia 1967 roku należał do gostyńskiego Koła ZBoWiD. 24 lutego 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 21 listopada 1975 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Żelazny, Krzyż Walecznych (nr 5614), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Grunwaldzką. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym został uzasadniony następująco: Od dnia 12.12.1918 r. do 7 stycznia 1919 r. organizował oddział Straży Ludowej w Sikorzynie pow. Gostyń, a w dniu 17 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciwko Niemcom na odcinku Leszno. Następnie w 1 Wlkp. Pułku Ułanów. Swoją postawą i zachowaniem się w czasie walk powstańczych wykazał godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Na odcinku leszczyńskim walczył pod dowództwem st. sierżanta Romana Kuberkowicza. Dodatkowe informacje: Podstawa: Poświadczenie dowódcy kompanii z okresu Powstania - st. sierżanta Romana Kuberkowicza, oraz stara legitymacja Zw. Powst. Wlkp.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych 4622 - 9099; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966); Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 4/72 Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

SKIBA Stefan Szczepan (1882 - 1940), aspirant PP (st. post. PP), powstaniec wielkopolski. Urodził się 16.12.1882 r. w Trzciance (gmina Kuślin, woj. poznańskie) w rodzinie Marcina i Agnieszki z d. Kaczmarek. Nr ewidencyjny 211 i 213. Uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim1918-1919. W policji pracował od 1919 r. - na kresach wschodnich (Posterunek PP w Rawie Ruskiej). W 1920 r. został przeniesiony do woj. poznańskiego - służył w Komendzie Powiatowej PP w Kościanie, od 1922 r. na Posterunku PP w Jabłonnie, pow. wolsztyński, następnie kolejno na Posterunku PP w Rakoniewicach, natomiast rozkazem nr 430 z 23.11.1932 r. został przeniesiony 24.10.1932 r. z Posterunku PP w Rakoniewicach do Komendy Powiatowej PP w Wolsztynie. We wrześniu 1939 r. pracował na Posterunku PP w Rakoniewicach. Był opiekunem policyjnego psa towarzyszącego- wabiącego się „Rolf". Jeniec obozu NKWD w Ostaszkowie,

zamordowany w Kalininie (Twerze) i pochowany w Miednoje. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę. 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Pośmiertnie odznaczony; odznaką pamiątkową Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 (leg. nr 12639, nadany w Londynie w 1985 r.). Postanowieniem Prezydenta RP z 5 października 2007 r. awansowany do stopnia aspiranta PP. Żonaty z Marią z domu Knop posiadał dzieci: Stefana, Wandę, Franciszka, Jana, Joannę, Helena ur. 1911 r.. Syn Jan (1924-2001), ps. „Strzała" zaprzysiężony jako żołnierz grupy dywersyjnej AK w 1944 r., od 1945 r. żołnierz niezłomny w ramach WSGO „Warta" (od kwietnia 1945 r. do 30 czerwca 1946 r.).

Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego t. II, oprac. zespół pod kier. Grzegorza Jakubowskiego. Warszawa 2006, s. 813; Lista wywózkowa nr 020/2 z 9 kwietnia 1940r., pozycja 14, teczka personalna nr 4115; Martyrologia policjantów województwa poznańskiego II RP. Pod redakcją Zenona Smolarka i Andrzeja Borowskiego. Szczytno 2010, s. 198; W. Bugajewski, Mieszkańcy województwa poznańskiego ofiary ludobójstwa katyńskiego. Poznań 2018, s. 832; Cichoń M., Pańczakowa J., Powstańcy wielkopolscy w grobach katyńskich. Poznań 2010., s. 239; Z. Kościański, Nowotomyska lista katyńska. Historia i pamięć. Nowy Tomyśl 2010, s. 54-55; Z. Kościański: O tych Wielkopolanach nie wolno było pamiętać. Opalenica 2008, s. 28; Z. Kościański, Gmina Kuślin ... przyszłość -teraźniejszość - historia. Kuślin 2010, s. 19-20 (zdjęcie S. Skiby- okładka); Z. Kościański, E. Tomkowiak, Niepodległościowe tradycje gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010, s. 65-66, 124-125; L. 020/2 (14), 4115. Archiwum rodzinne: relacja wnuka Krzysztofa Skiby.

Zdzisław Kościański

SKOTARCZAK Antoni (1888 - 1932) - współorganizator powstania w Rogoźnie, porucznik Wojska Polskiego. Ur. 13.04.1888 w miejscowości Pławno (k. Rogoźna, ówczesny pow. obornicki), w rodzinie rzemieślnika Antoniego i Antoniny z Kamińskich. Uczył się w szkole budowlanej w Poznaniu. W latach 1908-1910 odbył służbę wojskową w armii niemieckiej. Od 1910 r. pracował w Dortmundzie jako kierownik budowy, a 1 września 1914 r. został zmobilizowany do 20 pułku piechoty. W maju 1918 r. awansowano go do stopnia sierżanta. Po wybuchu powstania, od końca grudnia 1918 r. z bratem Wiktorem, A. Biskupskim i A. Dykiem organizował oddział ochotników. M. in. z 5 na 6 stycznia dowodził plutonem w zajęciu Budzynia przez kompanię rogozińską, następnie zorganizował oddział z miejscowych ochotników. Brał udział w zajęciu Chodzieży (8 stycznia). Z bratem Wiktorem 16 stycznia wyruszył do zagrożonego Czarnkowa i odpierał ataki Niemców. Został komendantem załogi Romanowa, przez dwa tygodnie odpierając ataki Niemców. 3 lutego obaj bracia wrócili na krótko do Rogoźna, gdzie sformowali nową 1 kompanię, liczącą 260 ludzi. Do 27 lutego był sierżantem, szefem kompanii, organizując równocześnie 2 kompanię rogozińską, która od 5 lutego stanowiła załogę Budzynia. Walki na tym odcinku trwały do końca marca 1919 r. Według S. Grochowskiego: (Skotarczakowie) Przewodząc swoim kompanom

w niezliczonej ilości wypraw, nie tylko okazali się dowódcami wydającymi rozkazy; byli przede wszystkim najwyższym wcieleniem najlepszych cnót rycerskich i bojowych. Nieustraszonym męstwem pociągali za sobą innych. 15 lutego awansowany na sierżanta sztabowego, a 24 czerwca 1919 r. mianowany podporucznikiem. Od 14 kwietnia objął dowództwo 6 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Od 31 lipca walczył na froncie litewsko-białoruskim jako dowódca 4 kompanii. W szeregach pułku, przemianowanego na 58 Pułk Piechoty, przeszedł cały szlak bojowy. Od 12 listopada 1920 r. do 14 stycznia 1921 r. objął dowództwo 1 baonu 58 Pułku Piechoty. 25 listopada 1920 r. awansowany na porucznika. Od 2 sierpnia 1921 r. dowodził 2 baonem 58 Pułku Piechoty. W 1922 r. przeniesiony został do rezerwy. Zamieszkał w Poznaniu, gdzie otworzył własną firmę budowlaną. Zmarł 30 kwietnia 1932 r. w Poznaniu i tam został pochowany. Był odznaczony: Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, medalami i odznakami. Rodziny nie założył.

WBH - CAW, Akta personalne 11395, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości 126-37580, KW 104/S - 378; TU NRL nr 37 z 16 VIII1919 r.; A. Biskupski, Oswobodzenie Rogoźna Wielkopolskiego, [w:] Księga Pamiątkowa Powstania Wielkopolskiego, Bydgoszcz 1925, s. 37- 38; T. Fenrych, Fragmenty z frontu północnego, [w:] Szkice i fragmenty (wg indeksu); Słownik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Poznań 2002, s. 329-330 (biogram: I. Polak, B. Polak).

Bogusław Polak

SKÓRZEWSKI Franciszek (1898 - 1942), urodził się 2 kwietnia 1898 r. w Recklighausen (Niemcy, Westfalia) w rodzinie kowala Franciszka i Marianny z d. Samolak. Ojciec, po śmierci żony w 1899 r., z dziećmi wrócił do Świerczyny, gdzie zamieszkał i powtórnie ożenił się. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Świerczynie. Po jej ukończeniu przez 3 lata uczył się zawodu studniarza. W 1917 r. został powołany do armii niemieckiej, z której został zwolniony w maju 1918 r. ze względu na stan zdrowia i powrócił do Świerczyny. Po wybuchu powstania wielkopolskiego 09.01.1919 r. wstąpił ochotniczo do organizującego się w Osiecznie oddziału powstańczego pod dowództwem sierż. Franciszka Muszyńskiego. Brał udział w bitwie pod Osieczną (11.01) oraz w innych w walkach na odcinku „Osieczna" i „Poniec" oraz pod Międzychodem, następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie ukraińskim i białoruskim. Z wojska został zwolniony w dniu 08.12.1921 r. jako niezdolny do służby wojskowej. W okresie międzywojennym mieszkał w Osiecznie i pracował jako studniarz. Aktywnie działał w osieckim kole Związku Weteranów Powstań Narodowych, a następnie w kole Związku Powstańców Wielkopolskich (zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski pod nr 3450). W dniu 21.02.1941 r. na skutek donosu niemieckich sąsiadów został aresztowany przez Gestapo prawdopodobnie pod zarzutem wrogości wobec Niemców i przewieziony do Fortu VII w Poznaniu. 22.09.1941 r. został przewieziony z Poznania do KL Auschwitz w pierwszym transporcie Polaków z Poznania skierowanych przez Gestapo do tego obozu. Nadano mu numer 23181. Zginął w Au-

schwitz 24.02.1942 r. Związek małżeński zawarł w dniu 27.06.1922 r. z Marianną Bergman, miał czworo dzieci. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921.

APP, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101-4621; CAW, Odrzucone 22 II 1937, Skórzewski Franciszek; P. E. Frankiewicz, Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej 1890-1919. Osieczna 1939 (reprint Poznań-Osieczna 2018), s. 43; Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Wielkopolski, Pomorza. Ciechanowskiego i Białostocczyzny 1940-1944. Tom I. Oświęcim 2013, s. 325, 345, 346; Księgi zgonów z Auschwitz. Fragmenty. Tom 3. Indeks nazwisk M-Z. München-New Providence-London-Paris 1995, s. 1126; J. Wawrzyniak, Osieczna w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Osieczna 2008, s. 132; APL, zespół 34/982/0, sygn. 1294; APL, zespół 34/458/0, sygn. 7768; APL, zespół 34/431/0, sygn. 313.

Zenon Jóźwiak

SOBCZAK Stefan (1894 - 1948), kupiec, st. sierż. WP. Urodził się 24 lipca 1894 roku w Szczurskich Olędrach w powiecie ostrowskim. Był synem Franciszka i Marii z domu Bąk. Szkołę powszechna ukończył w Biniewie. Następnie w Ostrowie Wielkopolskim rozpoczął przygotowanie do zawodu kupieckiego. W czasie I wojny światowej wraz z rodziną znalazł się w Poznaniu i zamieszkał na Jeżycach. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik zgłosił się do oddziału Straży Ludowej w VI Dzielnicy, którego komendantem był porucznik Franciszek Laufer. W szeregach Straży brał udział w zdobyciu gmachu Prezydium Policji, koszar przy ulicy Grunwaldzkiej oraz lotniska na Ławicy. Na przełomie grudnia i stycznia 1918/1919 roku pełnił służbę inspekcyjną, zabezpieczając zdobyte obiekty. 4 lutego 1919 roku został przydzielony do 2. kompanii 1. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Na krótko przed rozejmem w Trewirze znalazł się w 57 Pułku Piechoty. 30 marca 1919 roku został awansowany na stopień kaprala. Karierę wojskową w stopniu starszego sierżanta zakończył 17 grudnia 1926 roku, przechodząc do rezerwy. Będąc w wojsku, poślubił Jadwigę Kęsicką, urodzoną w Kąkolewie 9 października 1892 roku. Od 23 lipca 1923 do 1 czerwca 1926 roku był kierownikiem i członkiem zarządu Spółdzielni Żołnierskiej 57 Pułku Piechoty. Z opinii wystawionej przez podpułkownika Antoniego Unruga, dowódcy Pułku, wynika, że z obowiązków swych wywiązywał się wzorowo. Po opuszczeniu wojska, mając wyuczony zawód, podjął pracę jako kupiec w branży spożywczej. Po wybuchu II wojny światowej, w wyniku restrykcji hitlerowskich, 3 grudnia 1939 roku wraz z żoną Jadwigą, synem Zygmuntem i córką Miłosławą wysiedlony został do Generalnej Guberni. Trafił do Częstochowy, z której 1 października 1940 roku przeniósł się do Warszawy, obejmując funkcję kierownika sklepu spożywczego. W sierpniu 1944 roku jako komendant bloku przeciwlotniczego i urzędnik biura meldunkowego wziął udział w Powstaniu Warszawskim. Po upadku Powstania trafił do obozu przejściowego w Ursusie, a następnie wywie-

ziony został do Kozłowa pod Krakowem. Zwolniony 3 listopada 1944 roku, przez Częstochowę w końcu stycznia 1945 roku wrócił do Poznania. Zamieszkał przy ulicy Szamarzewskiego 15. Był członkiem jeżyckiego koła Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmarł 28 marca 1948 roku. Pochowany został na cmentarzu przy ulicy Nowina na Jeżycach. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim i wzorową służbę wojskową odznaczony został Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, odznaką pamiątkową 57 Pułku Piechoty nr 152, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz Brązowym Krzyżem Zasługi. Ojciec Stefana, Franciszek, zmarły 31 marca 1927 roku, był ojcem chrzestnym sztandaru Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 Poznań-Jeżyce.

Wyciąg z książeczki wojskowej nr 3130; świadectwo Spółdzielni Spożywczo-Żołnierskiej 57. Pułku Piechoty w Poznaniu; nekrologi z gazet poznańskich; dyplom odznaki pamiątkowej 14. Dywizji Strzelców Wielkopolskich podpisany przez gen. brygady Franciszka Włada.

Artur Kijas, Bożena Mrozewicz

SOBECKI Antoni (1878 - 1953), urodził się 14 maja 1878 roku w Nowym Słoninie (w powiecie kościańskim), w wielodzietnej, katolickiej rodzinie Michała (około 1841 roku - przed 1910 rokiem), włodarza i Ewy (1847-1920) z domu Kaczor. Powszechną, sześcioklasową szkołę elementarną ukończył w Poznaniu, gdzie w latach 1892-1894 pobierał też praktyczną naukę zawodu w zakresie budownictwa w firmie Frankiewicza. W październiku 1894 roku zdał egzamin czeladniczy w dziedzinie ciesielstwa. Ciekawość świata, chęć doskonalenia swoich umiejętności zawodowych i znalezienia lepszej pracy spowodowały, że jako szesnastolatek wyruszył do Niemiec. Na drodze swojej zawodowej wędrówki pracował między innymi w: Lipsku, Frankfurcie nad Menem, Moguncji, Bonn, Kolonii, D□sseldorfie, Essen, Dortmundzie. Jako pruski poddany w 1899 roku trafił do armii. Służył dwa lata w pułku artyleryjskim w Metzu. Służbę wojskową zakończył 30 września 1901 roku w stopniu gefrajtera. Po zwolnieniu z armii zawitał znów do Poznania. Wkrótce po powrocie z wojska ożenił się z Antoniną z domu Ratajczak (1880-1965), córką Walentego (owczarza) i Ewy z domu Filipiak, urodzoną w Gorzycach, a zamieszkałą w Gorzyczkach Ślub cywilny odbył się 8 listopada w Gorzyczkach, zaś kościelny 11 listopada 1901 roku w Czempiniu. Z tego małżeństwa urodziło się jedenaścioro dzieci: Teodora (1902-1989) w Poznaniu, Maria (1904-1985), Helena (1905-1907), Pelagia (1906-1985), Stefan (1908-1985), Roman (1909-1971), Stanisław (1911-1969), Wincenty (1913-1991), Bronisław (1916-1916), Teofil (1920-1936) i Halina (1923-2008). Dwoje ostatnich dzieci urodziło się w Toruniu, wcześniejsze w Strzelcach Wielkich i Piaskach. W październiku 1903 roku otrzymał posadę kierownika budowlanego w firmie braci Nawrockich [W&L Nawrocki] w Gostyniu, co pociągnęło za sobą przeprowadzkę do Piasków. Satysfakcjonująca praca w firmie Nawrockich i stabilizacja rodzinna inspirowały go do podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Dokształcał się w Poznaniu

Antoni Sobecki

w Państwowej Szkole Budowlanej (Baugewerkschule) w okresach zimowych w latach 1912, 1913. Musiał posiąść dość znaczną wiedzę i umiejętności praktyczne w zakresie budownictwa, konserwacji drewna i zwalczania szkód w substancji mieszkaniowej, skoro na zebraniu Towarzystwa Przemysłowców w Piaskach wygłaszał fachowe odczyty. Kilkakrotne odbywał ćwiczenia (w latach 1902, 1906, 1907) w 56. pułku artylerii polowej (2. Poznański) w Lesznie. 26 czerwca 1902 roku otrzymał awans na stopień podoficerski. Aktywnie działał w polskich organizacjach, co świadczy o jego głębokim wyrobieniu narodowym i społecznym. Po raz pierwszy z organizacją polskiego „Sokoła" (Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół") zetknął się w Lipsku w 1896 roku. Pozostał jej wierny przez długie lata swojego życia. W Piaskach pełnił funkcję naczelnika gniazda od momentu jego powstania w czerwcu 1914 roku. Prezesował Kołu Śpiewaczemu „Chopin", które powstało 9 marca 1912 roku w Strzelcach Wielkich, a do Piasków przeniosło się w lutym 1919 roku. Był również prezesem Towarzystwa Robotników Polskich im. św. Marcina. Przez pewien czas był sekretarzem Towarzystwa Przemysłowców i Rzemieślników. Zjednoczenie Zawodowe Polskie o charakterze związkowym, którego został prezesem, nie odgrywało prawdopodobnie w Piaskach dużej roli. Powstało w 1912 roku jako filia organizacji gostyńskiej. Do pruskiego wojska został powołany 5 sierpnia 1914 roku. Służył w rozmaitych formacjach, głównie związanych z artylerią, i na różnych frontach. Do listopada 1917 roku był to front wschodni, następnie do końca wojny front zachodni. Mimo że w swoim życiorysie nie przyznał się do bycia rannym w trakcie działań wojennych, to w dokumencie z 1933 roku z archiwum niemieckiego znalazł się zapis o krótkotrwałych jego pobytach na wiosnę 1918 roku w wojskowych lazaretach. W trakcie wojny awansował, uzyskując 27 grudnia 1917 roku stopień sierżanta liniowego. Do Piasków z frontu francuskiego wrócił 9 grudnia 1918 roku z otrzymanym podczas wojny Krzyżem Żelaznym II klasy. Kiedy Powiatowa Rada Ludowa 6 stycznia postanowiła ogłosić rozpoczęcie powstania, udał się na naradę do Gostynia. Otrzymał dowództwo 2. kompanii piaskowskiej (wielkostrzeleckiej). Po reorganizacji dowodził 4. kompanią w II batalionie Wymienić tutaj należy również sierżanta Leona Borowicza, który objął też 6 marca dowództwo 11. kompanii IV batalionu 6. pułku strzelców wielkopolskich. 15 kwietnia 1919 roku został prze-

niesiony do 12. kompanii na odcinek Wielkie Krzycko-Gołanice, zaś 23 maja objął funkcję oficera żywnościowego jednego z batalionów zapasowych 6. pułku strzelców wielkopolskich. Funkcję tę pełnił do 30 listopada 1919 roku. 1 grudnia 1919 roku otrzymał przydział do Dowództwa Okręgu Generalnego „Pomorze" w Inowrocławiu w Dziale Budowlano-Kwatermistrzowskim. 18 stycznia 1920 roku jako członek komisji wojskowej wkroczył do Torunia. Rodzinę ściągnął tutaj z początkiem marca 1920 roku. W dowództwie okręgu pełnił służbę do 13 lipca 1920 roku. Na początku lipca zgłosił się ochotniczo do jednostki bojowej - 263. pułku piechoty ochotniczej, w którym walczył jako dowódca kompanii. Szlak bojowy wyznaczyła linia odwrotu spod Łomży pod Warszawę. Następnie od 14 do 17 sierpnia kierował się pod Modlin i stamtąd w pościg za Rosjanami. Według książeczki wojskowej następną jego jednostką był 18. pułk artylerii lekkiej w okresie od 26 sierpnia do 11 grudnia 1920 roku. Później służył w jednostkach kwatermistrzowsko-gospodarczych do 5 sierpnia 1926 roku, a od 8 sierpnia 1926 roku do 31 maja 1934 roku w 8. pułku saperów, przekształconym w 8. batalion saperów w Toruniu. Stąd odszedł w stan spoczynku. Awans na stopień chorążego otrzymał 8 sierpnia 1920 roku. W 1923 roku zaliczył kilkumiesięczny kurs doszkalający w Centralnej Szkole Podoficerów Zawodowych Piechoty Nr 1 w Chełmnie z wynikiem zadowalającym. W wydanym zaświadczeniu widnieje stopień chorążego, z czego wynika, że awans ten mógł otrzymać nieco później niż we wrześniu 1921 roku. Za wojnę polsko-bolszewicką otrzymał następujące odznaczenia: Krzyż Walecznych rozkazem Ministra Spraw Wojskowych nr 5461/21 z 25 września 1921 roku, Medal Niepodległości - Dziennik Personalny 11/32 z 16 lipca 1832 roku, Medal Pamiątkowy za Wojnę - rozkazem D. O. K. VIII nr 45/28 i Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości - rozkazem D. O. K. VIII nr 52/28. W toruńskim „Sokole" działał w latach 1934-1939. W 1937 roku został prezesem Okręgu IV (według Antoniego Sobeckiego Okręgu II, ale prawdopodobnie chodzi tutaj o gniazdo-koło nr II, które być może bezpośrednio prowadził), liczącego wówczas 14 gniazd sokolich. Wzorem ojca do „Sokoła" należeli także jego czterej najstarsi synowie: Stefan, Roman, Stanisław i Wincenty. Swoją obecność zaznaczył też w zjeździe „Sokoła" w maju 1939 roku we Lwowie. Inne towarzystwa, do których należał w okresie międzywojennym, to: Towarzystwo Śpiewacze „Dzwon" i „Św. Katarzyny" (członek wspierający), Towarzystwo Robotników Katolickich i inne towarzystwa kościelne. Do Związku Powstańców Wielkopolskich składał akces w marcu 1939 roku. Proces weryfikacji trwał kilka miesięcy i zakończył się tuż przed rozpoczęciem wojny. Legitymacja członkowska z numerem 20168 wystawiona została w Poznaniu 24 sierpnia 1939 roku. Prawdopodobnie nigdy jej nie odebrał, gdyż nie została podpisana. Wymowne pozostają niewypełnione w legitymacji rubryki składkowe za lata 1939-1947, czyli lata ważności legitymacji a jednocześnie lata, w których nie mógł się cieszyć efektami swojej działalności powstańczej i niepodległościowej. W związku z zarządzoną mobilizacją wojsk w sierpniu 1939 roku, jako ochotnik stawił się do 8. batalionu saperów. Zgłosił się do służby 26 sierpnia w

czasie mobilizacji alarmowej i formowania saperskich pododdziałów podległych Armii "Pomorze". Poświadczenie o zgłoszeniu emerytowanego chorążego Sobeckiego podpisał oficer mobilizacyjny kapitan Roman Feliksik. Jako jednostka mobilizująca 8. batalion saperów sformował kilkanaście pododdziałów, wśród nich cztery rezerwowe kompanie saperów o numerach od 181 do 184 zmobilizowane od 24 do 27 sierpnia. Były one odpowiedzialne między innymi za wykonywanie umocnień wokół Torunia. 6 września kompanie 183. i 184. otrzymały rozkaz, by najbliższej nocy dokonać wysadzenia obu toruńskich mostów, co też się stało. W kolejnych dniach kompanie 181., 183. i 184. przemieściły się w okolice wsi Łąck, na południe od Płocka, gdzie miały za zadanie rozbudować pozycje obronne. 10 września do prac dołączyła 182. kompania. 13 września wszystkie rezerwowe kompanie saperów opuściły Łąck; podążały przez Gąbin i Pacyny, kierując się w rejon Żychlina, następnie kompanie 181., 183. i 184. udały się w okolice Luszyna. 15 września, w wyniku niemieckich nalotów, znajdujące się w rejonie majątku Luszyn kompanie 181. i 184. poniosły ciężkie straty w ludziach i sprzęcie. 181. kompania straciła około połowy stanu osobowego, zaś 184. około jednej trzeciej. Większość żołnierzy z wycofujących się kompanii (w tym ranny Antoni Sobecki) dostała się do niemieckiej niewoli na zachodnim brzegu Bzury. Po przegranej bitwie nad Bzurą trafił do oflagu, z którego po stosunkowo krótkim czasie udało mu się uciec. Przez całą wojnę ukrywał się na terenie Rzeszy. Pracował na budowach jako pracownik fizyczny, najpierw w Gdańsku, później w Rostocku i Mannheim. Przebywał także w okolicach Greifswaldu (Meklemburgia), gdzie odwiedził swoją córkę Halinę, która została tam wywieziona na przymusowe roboty. W Toruniu pojawił się zaledwie kilkakrotnie i to na bardzo krótki czas. Do swojego domu przy ulicy Kościuszki Antoni powrócił na stałe 3 maja 1945 roku. Wtedy też zgłosił się na milicję, by oddać swój karabinek (kbk) oraz pistolet. Został wówczas aresztowany, jednak dzięki przedwojennym znajomościom szybko powrócił na wolność. Po ostatecznej delegalizacji Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w 1947 roku, zaczął udzielać się w stowarzyszeniach katolickich w parafii pod wezwaniem Chrystusa Króla (Toruń-Mokre). 16 lutego 1946 roku zapisał się do chóru parafialnego. Powrócił także do śpiewu w chórze "Dzwon". 9 maja 1948 roku wstąpił do Stowarzyszenia Mężczyzn Katolickich, a następnie został wybrany jego prezesem. W 1948 roku proboszczem parafii został ksiądz Paweł Goga, były kapelan toruńskiego "Sokoła" i przyjaciel Antoniego. Około roku 1950 władze ludowe odebrały mu wojskową emeryturę. Najprawdopodobniej pretekstem takiej decyzji był udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Jako że żona Antoniego przez całe życie zajmowała się domem, a on sam nie zgodził się być na utrzymaniu dzieci, zdecydował się pójść do pracy. 7 maja 1951 roku (na tydzień przed swoimi 73. urodzinami) zatrudnił się jako pracownik fizyczny w miejskiej Chłodni Składowej przy ulicy 22 Lipca 24/28 (dzisiejsza ulica Żółkiewskiego). Pracował tam do lutego roku 1953. Na początku tegoż miesiąca, prawdopodobnie podczas przenoszenia ładunków, upadł w wyniku silnego bólu brzucha. Został przetransportowany do swojego do-

mu. Zmarł 27 lutego 1953 roku. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Toruniu przy ulicy Wybickiego 75.

R. Kołodziejczak, Antoni Sobecki (1878-1953) - dowódca kompanii piaskowskiej w czasie powstania wielkopolskiego 1918/1919. Przyczynek do biografii, „Rocznik Gostyński" 2019, nr 6, s. 63-88; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 369: Hanyż Andrzej, Front Grupy Leszno w powstaniu wielkopolskim; Kronika Gostyńska. Jednodniówka regionalna; pismo regionalne ilustrowane R. 1929-1939; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, red. nauk. Bogusław Polak, Kościan 1999; Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Wielkopolski Powstaniec, 2008, R. 14; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Wielkopolski Powstaniec 2016, R. 22; Polak Irmina, Polak Bogusław, Wielkopolska w dobie powstania 1918-1919 (Kronika wydarzeń), Koszalin 1989; Mocą Bóg, celem Ojczyzna PW 1918-1919. Materiały XV Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego n. t. Grupa „Leszno" Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Leszno 10 kwietnia 2006, pod red. Eugeniusza Śliwińskiego, Leszno 2011; Polak Bogusław, Powstanie Wielkopolskie 1919, Zwycięskie Bitwy Polaków, tom 43, Warszawa 2015 Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Red. (et)

SOCHA Franciszek (1896 - 1941), urodził się 11 stycznia 1896 roku w Tulcach gminie Kleszczewo, w byłym pow. średzkim. Był synem Michała i Józefy z d. Wrzesińskiej. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Tulcach. Miał jednego brata Ignacego (28.05.1924-24.07.1883) i pięć sióstr: Stanisławę (15.12.1885-01.01.1886); Katarzynę (ur. 28.10. 1890); Władysławę (ur. 15.06.1893); Mariannę (ur./zm. 05.09.1898) i Józefę (ur. 14.03.1900). W wieku 20 lat został powołany do armii niemieckiej, w której jako żandarm prawdopodobnie walczył w I wojnie światowej. Po zakończeniu wojny służył w garnizonie poznańskim w Poznaniu w 15 Pułku Ułanów Poznańskich. W szeregach tego pułku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Jest umieszczony na liście weryfikacyjnej Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu pod nr 11710/3. W wojsku pozostał do

Franciszek Socha

1924 r.. Po śmierci brata Ignacego, który zmarł 28 maja 1924 roku musiał wystąpić z wojska i pomóc rodzicom w prowadzeniu 29 hektarowego gospodarstwa rolnego w Tulcach. W okresie międzywojennym działał społecznie na terenie gminy jak i powiatu średzkiego. Był aktywnym członkiem Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym. Członkowie Komitetu organizowali zbiórkę publiczną pieniędzy, odzieży, artykułów higieniczny i spożywczych, które dostarczali do biednych rodzin bezrobotnych. Angażowali do współpracy młodzież z katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. 3 września 1936 roku został zweryfikowany w specjalności żandarm. W sierpniu 1939 roku został powołany do wojska i trafił ponownie do 15 Pułku Ułanów Poznańskich. W szeregach tego pułku w stopniu kaprala walczył w Kampanii Wrześniowej 1939. Dostał się do niewoli niemieckiej. Został umieszczony w niemieckim obozie jenieckim - Stalag IV B w Muhlbergu w Saksonii. (brak daty). Otrzymał numer jeniecki 11815. Następnie przeniesiony został do Stalagu XXI A w Schildbergu (dzisiejszy Ostrzeszów). Z niewoli został zwolniony 15 lutego 1940 roku. Wrócił do rodzinnych Tulec. W tymże, 1940 roku, z całą rodziną został wysiedlony z Tulec pod Wyszków do miejscowości Leszczydół-Nowiny, gmina Wyszków, powiat wyszkowski, województwo mazowieckie. Odznaczony został Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari oraz uhonorowany został „Szablą Ułańską". Zmarł 9 lutego 1941 roku na wysiedleniu w Leszczydół - Nowiny. Pochowany został na cmentarzu parafialnym św. Idziego w Wyszkowie. Około 1945 roku wraz z matką Józefą został ekshumowany i pochowany na cmentarzu parafialnym w Tulcach. Spoczywa w grobie rodzinnym, w którym spoczywają jego rodzice: Michał i Józefa, brat Ignacy oraz dzieci: Maria, Alina i Lech Socha. 29 kwietnia 1924 roku ożenił się z Agnieszką Mieloch córką Stanisława i Wiktorii z Płończaków, zamieszkałą w Dębcu pod Kórnikiem. Z tego związku urodziły się dzieci: Ireneusz (25.02.1930 - 10.02.2009), Maria (11. 08.1931 - 14. 08.1931), Alina (25.02. 1934 - 08.08. 1978), Lech (30.08. 1937 - 06.03.1988). Wszyscy spoczywają na cmentarzu parafialnym w Tulcach. Córka Bożena urodzona 05 04.1936 roku mieszka w Kobylnicy.

Dokumenty i zdjęcia rodzinne udostępnił wnuk - Rafał Socha z Tulec; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Związek Powstańców Wielkopolskich 884/00, mikrofilm nr 89165; http: www.wb.poznan.pl/dlibra/plain-content?id-139689-WiadomościUrzędowe powiatu średzkiego Nr 13, Rok VIII, poz. 51. Środa 27.03.1936, s. 3 oraz Nr 43, Rok VIII, poz. 191, Środa 20.11.1936 s. 1-26, dostęp 6.04.2019; https://pl. wikipedia. org/wiki/15 Pułk Ułanów, dostęp 6.04.2019; https://pl. wsikipedia. org/wiki/Stalag IV B, dostęp 6.04. 2019; https://www. miejscapamieci. org/obozy/mpc./Memorial/mpa/show/mp-place/ostrzeszow-oboz-jeniecki, dostęp 6.04.2019; Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, zaświadczenie nr 8552-71/S/91 o pobycie Franciszka Sochy w obozach jenieckich. Opole, 17.04.1991.

Halina Kowalewska

SPERLING Antoni (1896 - 1975), urodził się 2 stycznia 1896 roku w Daleszynie jako syn Józefa i Michaliny z domu Nowacka. Po ukończeniu szkoły elementarnej, od 1 kwietnia 1910 roku, terminował w warsztacie kowalskim ojca. W 1913 roku złożył egzamin czeladniczy, a 28 grudnia 1921 roku mistrzowski w Poznaniu. W 1914 roku powołano go do armii niemieckiej. Po sześciotygodniowym przeszkoleniu rekruckim został skierowany na front zachodni. Walczył m. in. pod Verdun. W wojsku niemieckim służył do grudnia 1918 roku. Po powrocie z wojny włączył się do działań powstańczych w Wielkopolsce. Uczestniczył w zmaganiach na froncie południowym, m. in. pod Rawiczem i na odcinku Grupy „Leszno". Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, służąc w ułanach. 1 lipca 1921 roku w stopniu podporucznika przeniesiony został do rezerwy. Po powrocie do Daleszyna od 1921 roku do 31 maja 1971 roku - z przerwą w latach 1939-1945 - prowadził własny punkt usługowy. W 1921 roku zawarł związek małżeński z Anną Woźniak. We wrześniu 1939 roku, po wkroczeniu wojsk hitlerowskich do Daleszyna, został osadzony w areszcie w Gostyniu. Po zwolnieniu, 8 grudnia 1939 roku wraz z rodziną został wysiedlony do Rawy Mazowieckiej na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Tam pracował w kuźni w majątku Lipie. Wraz z synami był członkiem ruchu oporu. Należeli oni do ZWZ/AK (25 Pułk Piechoty AK Okręgu Łuckiego). Działał pod pseudonimem „Baza", synowie: Antoni - „Mściciel", Józef – „Ułan" i Bolesław - „Kelner". Po zakończeniu wojny powrócił wraz z rodziną do Daleszyna, gdzie prowadził kuźnię. Był członkiem miejscowego Kółka Rolniczego, Ochotniczej Straży Pożarnej. Należał do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Zmarł 15 lipca 1975 roku. Pochowany został na cmentarzu w Gostyniu Starym. Odznaczony był m. in. Złotym Medalem Za Zasługi dla Pożarnictwa. Był Honorowym Starszym Cechu Rzemiosł Różnych.

Antoni Sperling

Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

SPRINGER Władysław (1900 - 1979), urodził się 30 maja 1900 roku w Poniecu. Syn Ignacego i Józefy z domu Jankowska. Ukończył szkołę elementarną w Poniecu. Od 7 stycznia 1919 roku jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w oddziale Michała Kaźmierczaka. Brał udział w walkach pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkowem i Sowinami. Służbę wojskową kontynuował w 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W czasie walk dostał się do niewoli, z której zbiegł. Służbę wojskową zakończył 17 XII 1920 roku. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Ratajczak. Był wieloletnim pracownikiem PKP. Zmarł 1 czerwca 1979 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Pośmiertnie awansowany do stopnia podporucznika. WP. Odznaczony był m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Grunwaldzką. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym uzasadniono w sposób następujący: Drugostronnie wymieniony brał udział z bronią w ręku w Powstaniu Wlkp. od 07.01.1919 w Oddz. Powst. Ponieckich pod dowództwem druha Kaźmierczaka M. pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkową, Sowinami w stopniu st. szeregowca. Zwolniony z wojska 17.12.1920. Udział w powstaniu wlkp. udowodnił dyplomem weryfikacyjnym Nr 3707 z 1948 r.

Władysław Springer

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych 4622 - 9099; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966), Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 2/72 Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poniec, Ankieta personalna powstańców wielkopolskich; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 215-216; Gostyński Słownik Biogra-

ficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

SROCZYŃSKI Cyryl (1893 - 1929), urodził się 5 marca 1893 r. we Wronkach, w rodzinie rzemieślnika (szewca) Jakuba i Michaliny. Tam ukończył szkołę powszechną, uczył się też gry na skrzypcach i wiolonczeli. W 1912 r. rozpoczął pracę w kancelariach adwokackich (w Środzie Wlkp. i Ostrowie Wlkp.), zdobywając wiedzę prawniczą. W 1915 r. został powołany do armii niemieckiej, batalię wojenną skończył w Macedonii. Po powrocie do rodzinnego miasta wstąpił w szeregi powstańców wielkopolskich. Został członkiem Rady Ludowej, która powierzyła mu funkcję decernenta oraz sekretarza biura. W czerwcu 1919 r. wygrał, ogłoszony w poznańskiej prasie, konkurs na burmistrza i wójta (o stanowisko ubiegało się 19 kandydatów). Urząd sprawował z niezrównaną pracowitością i gorliwością do końca życia. Nawet w czasie choroby zajmował się pracami służbowymi. Oprócz urzędu burmistrzowskiego, sprawował też urząd wójta na obwód wroniecki, potem był długoletnim sekretarzem Stowarzyszenia Burmistrzów w województwie poznańskim, prezesem Sokoła na okręg wroniecki, członkiem Sejmiku Powiatowego, Sejmiku Wojewódzkiego, Wydziału Komunalnego Banku Kredytowego. Zasłużył się także dla wronieckich organizacji m. in. Ochotniczej Straży Pożarnej, Towarzystwa Powstańców i Wojaków, kółek muzycznych i Bractwa Kurkowego. Został pierwszym w II RP królem kurkowym

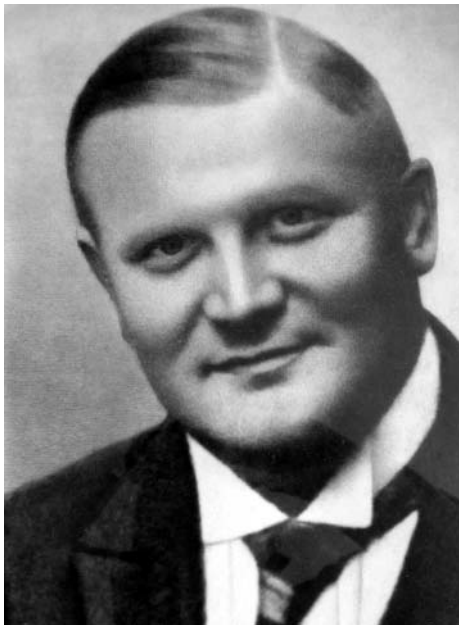

Cyryl Sroczyński

wronieckiego Bractwa Strzeleckiego. Był człowiekiem szanowanym nie tylko w swym rodzinnym mieście Wronkach. 30 stycznia 1917 r. zawarł związek małżeński z Heleną Straszewską. Dzieci: Krystyna Barbara (ur. 13.09.1919 r.), Jarogniew Antoni (ur. 1.02.1922 r.), Urszula Maria (ur. 12.04.1924 r). oraz Maria Cyryla, która urodziła się po śmierci ojca (22.05.1929 r.). Zmarł we Wronkach 27 stycznia 1929 r., został pochowany na miejscowym cmentarzu w sektorze C, rząd B, nr 7. W 1996 r. pamięć pierwszego burmistrza Wronek uczczono patronatem skweru przy ulicach Niepodległości i Ratuszowej oraz głazem z pamiątkową tablicą. Drugą tablicę ufundowało Bractwo Kurkowe.

Gazeta Szamotulska nr 13 z 29 stycznia 1929 r. str. 2.; Goniec Ziemi Wronieckiej-sty-

czeń 2009 r., str. 12 i 13; file:// C:/Users/User/Desktop/Cyryl%20Szroczy%C5%84ski/mojeWronki. pl%20%20%20Ratusz. htm; file:///C:/Users/User/Desktop/Cyryl Szroczyński/Wronki - Pomnik i skwer Cyryl; informacje wnuka Przemysława Wojciechowskiego.

Włodzimierz Becker

SROKA Michał (1900 - 1995), kierowca mechanik, ppor. WP. Urodził się 14.09.1900 r w Chojnicach (Pomorze), jako syn Tomasza i Magdaleny. Jego rodzina przeprowadziła się do Margonina pod Chodzieżą. W Margoninie zamieszkiwał do 1918 roku, kiedy został powołany do wojska pruskiego. Szkolenie wojskowe odbywał w Trewirze. Przesłany wraz z oddziałem na teren zaboru pruskiego, w chwili wybuchu powstania wielkopolskiego zdezerterował i przeszedł na stronę powstańców. Brał ochotniczo udział w walkach na Ławicy i na froncie zachodnim. Został ranny i powrócił do Margonina. W okresie międzywojennym pracował jako kierowca. Założył rodzinę i z żoną Walentyną (z d. Waśkowiak) oraz dwoma synami, Olgierdem (ur. 1930) i Lucjanem (ur. 1932) mieszkał w Poznaniu, a następnie w Gdyni. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany i jako kierowca wojskowy wysłany do Wilna. Po zajęciu miasta przez armię sowiecką, jako starszy szeregowy armii polskiej najpierw skierowany został do przymusowej pracy w kołchozie, gdzie był kierowcą i mechanikiem, a następnie zesłany na Syberię. Pracował jako robotnik portowy przy wyładunku sprzętu wojskowego. Gdy ogłoszono powstanie armii gen. Władysława Andersa, zgłosił się do niej i wydostał z ZSRR przez Bliski Wschód - Iran, Irak, Palestynę. Był w armii kierowcą i instruktorem jazdy samochodowej, szkolił m. in. kierowców-kobiety. Po zakończeniu działań zbrojnych w Afryce brał udział w walkach we Włoszech. Jako kierowca uczestniczył w szturmie na Monte Cassino. Po zakończeniu wojny trafił najpierw do Anglii, a później do Szkocji. Wrócił do Polski w 1948 roku i po powrocie był pod obserwacją UB. Zamieszkał w Poznaniu, gdzie pracował jako kierowca w „Społem". Zmarł 22 lutego 1995 r. w Poznaniu. Pochowany jest w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Junikowskim.

Relacje syna Olgierda Sroki i synowej Barbary Srokowej.

Katarzyna Szewczyk-Haake

STACHIEWICZ Julian (1890 - 1934) - szef Sztabu Dowództwa Głównego, historyk, generał brygady Wojska Polskiego. Ur. 26.07.1890 we Lwowie, w rodzinie lekarza Teofila i Anieli z Kirchmajerów. We Lwowie ukończył gimnazjum (z odznaczeniem) i w 1908 r. zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu im. Jana Kazimierza, na kierunek geologiczny. Na studiach wstąpił do Związku Walki Czynnej. W kwietniu 1911 r. przez J. Piłsudskiego przeniesiony został do Krakowa na stanowisko zastępcy komendanta Związku Walki Czynnej, a w czerwcu mianowany podporucznikiem. 7 sierpnia 1914 r. wyruszył w pole jako dowódca kompanii Legionów Polskich; 17 sierpnia przeszedł do Komendy Legionów jako

adiutant. 5 maja mianowany został kapitanem. Od 1 listopada 1918 r. major. Organizował i dowodził z 3 na 4 listopada 1918 r. odsieczą dla Przemyśla. Za wyparcie Ukraińców z Przemyśla mianowany został podpułkownikiem (18 listopada 1918 r.). Podczas kuracji w Zakopanem został odwołany przez Piłsudskiego i powierzono mu misję w Poznaniu. 3 stycznia 1919 r. zameldował się do dyspozycji majora <S. Taczaka. Od kapitana S. Nilskiego-Łapińskiego przejął szefostwo sztabu Dowództwa Głównego, współpracując z głównodowodzącym. Opracował założenia operacyjne powstania, uczestniczył w przygotowaniu działań powstańczych pod Zbąszyniem, Szubinem i Łabiszynem, o czym raportował do Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w Warszawie. Opracował też zasady organizacyjne piechoty, artylerii ciężkich karabinów maszynowych i łączności. Po objęciu stanowiska głównodowodzącego przez gen. J. Dowbor-Muśnickiego, z racji powiązań z J. Piłsudskim, zmuszony był do odejścia z Wojska Wielkopolskiego (9 lutego 1919 r.). 1 kwietnia 1920 r. mianowany został pułkownikiem i szefem sztabu ścisłego Naczelnego Wodza. W sierpniu objął szefostwo Oddziału Operacyjnego Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich, a we wrześniu - funkcję szefa sztabu 6 Armii. Od maja 1921 r. przeszedł do Inspektoratu Armii nr III. W kwietniu 1923 r. objął funkcję szefa Wojskowego Biura Historycznego, którą pełnił do śmierci. Przyczynił się do zorganizowania polskich archiwów wojskowych, opracował i realizował plany badawcze dotyczące dziejów Wojska Polskiego w latach 1914-1921, jak też polskich organizacji wojskowych z lat 1908-1914. Od 2 maja 1924 r. generał brygady. Na stanowisku szefa Wojskowego Biura Historycznego wspomagał finansowo i organizacyjnie poczynania poznańskiego Towarzystwa dla Badań Historii Powstania Wielkopolskiego i Referatu Historycznego Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII, utrzymując kontakty z gen. S. Taczakiem i kpt. T. Fenrychem. Zmarł 20 marca 1934 r. w Warszawie i tam został pochowany. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Orderem Odrodzenia Polski III i V kl., Krzyżem Walecznych (trzykrotnie), orderami zagranicznymi, medalami i odznakami. Opublikował szereg artykułów historyczno-wojskowych.

Julian Stachiewicz

CAW, 440.12, t. 1; tamże, 1.170.1, t. 1; J. Dowbor-Muśnicki, Moje wspomnienia, Warszawa 1935, s. 278-279, 282, 285-334;

GPO, s. 148; W. Lewandowski, Julian Stachiewicz, „Przegląd Codzienny" 1934, nr 261; J. No-wakowski, Generał Julian Stachiewicz I szef Sztabu Powstania Wielkopolskiego (wspomnienia pośmiertne), Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919 w Poznaniu, Poznań 1935, s. 137-140; S. Pomarański, Julian Stachiewicz (1890-1934), Warszawa 1935; Słownik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Poznań 2002, s. 341-342 (biogram: B. Polak)

Bogusław Polak

STACHOWSKI Władysław Jan (1899 - 1986), ur. 25 czerwca 1899 w Sarnowie pow. Rawicz. Niemiecką szkołę powszechną ukończył w rodzinnym mieście 18 maja 1913 roku, po czym rozpoczął przygotowanie do zawodu nauczycielskiego w seminarium niemieckim w Rawiczu. W lipcu 1918 roku został powołany do wojska niemieckiego (tuż przed egzaminami maturalnymi, rok szkolny rozpoczyna się w kwietniu). W dniu 8. listopada na podstawie przepustki z wojska zgłosił się do seminarium i eksternistycznie zdał ten egzamin. Początkowo służył w wojsku w Szprotawie, a po maturze przeniesiono go do szkoły podchorążych i zatrudniono w powiatowej komendzie rozporządzeń (Beziergskomando) w Rawiczu. Pełnił tam obowiązki biurowe i kartograficzne, Pod koniec 1918 roku, przystąpił do grupy werbowanych i organizowanych przyszłych uczestników wojsk powstańczych. Ci żołnierze, nosząc przymusowo niemieckie mundury wojskowe, zewnętrznie wyrażali swoją gotowość patriotyczną: na ramieniu przypinali opaski biało-czerwone, a do czapek białe orzełki, jako godło ich polskiego państwa. Już wtedy w wojsku niemieckim działały polsko-niemieckie Rady Robotniczo-Żołnierskie, następnie już po rozpoczęciu działania Komisariatu Organizacyjnego przyszłego Wielkopolskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, - polskie Rady Ludowe i Straż Ludowa, Komisariat tejże Rady w dniu 14 XI 1918 roku konspiracyjnie wysłał w teren apel o utworzenie w powiatach Komitetów Obywatelskich, które miały w miastach, powiatach, gminach i wsiach, tworzyć Polskie Rady Ludowe glosami wszystkich Polaków. Określono w nich nie tylko wystąpienia zbrojne powstańców, ale planowano tez organizacyjne i administracyjne przejmowanie ziem wielkopolskich oraz zasady sprawowania rządów tymczasowych. Powstające rady terenowe konspiracyjnie rozszerzały działalność, a także apel o wstępowanie do szeregów powstańczych mężczyzn w wieku od osiemnastu do pięćdziesięciu lat. (W dniach od 2 do 5stycznia ogłoszono ogólną demobilizację Polaków z armii niemieckiej.) Zaangażowany w te sprawy W. Stachowski 3 stycznia 1919 roku zwolnił się z wojska niemieckiego. Tego samego dnia wrócił do rodzinnej Sarnowy i nawiązał kontakt z Piotrem Sobańskim miejscowym obywatelem, działaczem polskim i został przez niego skierowany do Ignacego Buszy, powiatowego organizatora powstania wielkopolskiego, który wraz z powiatowa komendą powstania stacjonował w Miejskiej Górce. Nominalnie powiatowym komendantem powstania na terenie powiatu rawickiego był pułkownik Władysław Sczaniecki, który 27 grudnia poprzedniego roku udał się do Poznania, powitac Ignacego Paderewskiego i w sy-

Władysław Stachowski

tuacji rozpoczęcia działań powstańczych, pozostał w Poznaniu, w rodzinne strony nie mógł już powrócić i powstańcy nie mieli z nim żadnego kontaktu, tak w czasie werbowania powstańców, prac organizacyjnych, jak i do końca trwania powstania. Jego zastępca, Ignacy Busza, wcześniej nauczyciel w Rogożewie w powiecie rawickim. od początku listopada 1918 roku, konno dojeżdżał niemal do każdej wsi i organizował oddziały powstańcze. Miał ogromny mir u powstańców. Władysław Stachowski, już. 4 stycznia (w następnym dniu po zwolnieniu z niemieckiego wojska) stawił się na jego rozkazy i został mianowany na osobę odpowiedzialną za zorganizowanie w Sarnowie i przyległej wsi Sarnówce miejscowych sił powstańczych. Otrzymał też kilka zadań. Było to po pierwsze: zwerbowanie do udziału w powstaniu Polaków, byłych żołnierzy niemieckich i obsadzenie grupą powstańczą Sarnowy, następnie nawiązanie kontaktów z powstańcami w Rawiczu i włączenie się do działalności powstańczej na tym terenie. Kolejnym zadaniem miał być udział w ustanowieniu polskiej administracji w Sarnowie (wybranie burmistrza, wójta, powołanie samorządu). (Treść większości poniższych akapitów, opisu fragmentów powstania, nie jest znana i opisana przez historyków). Samowa, jako miasto bardzo zgermanizowane, stanowiło trudny teren do zorganizowania grup powstańczych. Nie można było zwoływać wieców, typowej formy porozumiewania i organizowania się ludności polskiej w przeddzień powstania. Miasto było codziennie patrolowane przez kilkuosobowe, uzbrojone patrole z Rawicza. Kolejne zadania spełniał sumiennie młody Władysław. Już pierwszego dnia zwerbował 12 powstańców, spośród właśnie zdemobilizowanych robotników rolnych z Sarnówki. W dniu 8 stycznia udali się oni wraz z Władysławem Stachowskim do Miejskiej Górki i na rynku złożyli przysięgę,, na wierność polskiej sprawie". W dniu 9. stycznia obsadzili Sarnowę, zlikwidowali patrole niemieckie, które odtąd przez pewien czas nie docierały do Sarnowy. Sarnowskim oddziałem dowodził wtedy Gęstwa, w okresie międzywojennym rolnik zamieszkały w Szymanowie. Tak więc teren opanowany przez powstańców zbliżył się do Rawicza. Niemcy zdecydowali się przypuścić szturm na Sarnowę, co zaplanowali na dzień 11 stycznia o godzinie szesnastej. Pracujący w starostwie powiatowym w Rawiczu Polak Florian Mielcarek, doniósł o tym Władysławowi Stachowskiemu, a ten przekazał tę informa-

cję Ignacemu Buszy. Komendant nie dowierzał tej wiadomości, ale przybył w tym dniu do Sarnowy o godzinie czternastej, z grupą szesnastu powstańców, by przejąć formalnie władzę w mieście. W. Stachowski zwołał niemieckich urzędników do ratusza, gdzie ustanowiono władze polskie. Burmistrzem został Polak Piotr Sobański z Sarnowy, wcześniej już członek Rady Robotnicze-Żołnierskiej, następnie członek Rady Ludowej. W czasie trwających w ratuszu czynności administracyjnych. W. Stachowski ruszył na posterunek poza miasto i wysłał patrole w kierunku Rawicza. Wcześniejszy meldunek potwierdził się. Niemcy zbliżali się w sile dwu kompanii piechoty i jednej kompanii karabinów maszynowych. Powstańców (miejscowych i przybyłych) razem było około trzydziestu. Gdy jeszcze Ignacy Busza powoływał polskie władze w ratuszu, pierwsze szrapnele pękały na rynku. Powstańcy wycofali się bez strat. Ignacy Busza na spiesznie podesłanej powózce powrócił do Miejskiej Górki i zaalarmował cala tamtejsza załogę powstańcza. Tymczasem w Sarnowie Władysław Stachowski podążył do domu państwa Sobańskich, by ich ostrzec, ale Niemcy byli wcześniej. Straż graniczna (Grenzschutz) działała równocześnie w trzech grupach, w różnych punktach miasta. Najpierw zaaresztowano Piotra Sobańskiego w pobliżu ratusza, inna grupa w domu jego małżonkę Agnieszkę i najstarsza córkę Helenę. W. Stachowski, widząc co się dzieje w domu państwa Sobańskich, ukrył się w obejściu ich domostwa. Tymczasem w domu jego rodziców szukała go trzecia grupa Niemców prowadzona przez kolegę W. Stachowskiego z seminarium nauczycielskiego. Poza przeszukaniem domu, większych perturbacji nie było. Nocą W. Stachowski przedostał się do Miejskiej Górki i został włączony do Odwachu Góreckiego, jako żołnierz Kompanii Góreckiej. W Samowie tymczasem zaaresztowano księdza proboszcza Edwarda Spychalskiego i bawiącego u niego gwardiana Antoniego Galikowskiego, opata katolickiego klasztoru reformatów w Goruszkach (przyległych do Miejskiej Górki). Z kolei Polacy przejęli ewangelickiego pastora Grimma, co pozwoliło im wymiennie uwolnić polskich księży katolickich. Sarnowa jednak znów na kilka tygodni pozostawała we władaniu Niemców. Walki uliczne i akcje odbierania ziemi i domów spod władzy zaborców, wyglądały inaczej, niż kilka dziesiątków lat później. Strzelano zza węgłów domów, stodół, z korytarzy, zza drzew. Na przykładzie opisu walki o Sarnowę, pozostawionego przez Władysława Stachowskiego, mamy autentyczny obraz, jak przy niewielkim uzbrojeniu i nielicznej załodze, powstańcy mogli zająć miasto, a pomagało im rozeznanie domów, szczególnie ważne było, czy mieszkańcami posesji byli Polacy, czy Niemcy. Sarnowiacy wiedzieli, w którym domu można przyczaić się pod schodami, gdzie komórka, czy chlewik w podwórzu są tak ustawione, że można czatując w nich obserwować teren, z którego wychyla się uzbrojony Niemiec. Zatem było tak, jak dziesięć lat wcześniej napisała Maria Konopnicka twierdzą był każdy próg. Władysław Stachowski walczył pod komendą Ignacego Buszy i uczestniczył w wielu bitwach i atakach na Sarnowę, Sarnówkę i inne polskie wsie, np.: Slupię. Golejewko, Niemarzyn, Żolędnicę, Annopol, Jagodno Stwolno, Szymanowo, Dębno Pol-

skie. Ataki na te miejscowości powtarzały się. Przed powstańcami nadal stało zadanie odbicia wielu miejscowości, w tym Sarnowy i Sarnówki. Ataki na te miejscowości tez powtarzały się od 6 lutego, równocześnie z polskimi atakami na Rawicz. Kolejno przeniesiono go do biura komendantury w sztabie 11 Pułku Strzelców. Pracował tam pod dowództwem różnych przełożonych, wykonywał plany translokacji nieprzyjacielskich wojsk i broni, prowadził kartografie pułkowa, akta wywiadu, a także inne prace biurowe, w czym miał już doświadczenie wyniesione ze służby w wojsku niemieckim. Mimo obowiązków biurowych, stawał też bezpośrednio do bitwy żołnierskiej. Brał też udział w uroczystości oficjalnego przejmowania Rawicza z rąk niemieckich, które odbyło się dopiero 17 stycznia 1920 roku. W. Stachowski już wtedy, od 8 stycznia 1920 roku, był nauczycielem tymczasowym w polskiej szkole w Zakrzewie. Świadectwo maturalne - Erste Lehrer Pruefimg (nostryfikowane 16. I. 1920 roku), dawało tylko taką pozycję zawodową. W korespondencji otrzymywanej z kuratorium, listy adresowano: Kandydat stanu nauczycielskiego W. Stachowski wkrótce zaczął zdobywać kolejne kwalifikacje. Najpierw, dokształcając się na Państwowych kursach Wakacyjnych w lipcu 1920 roku ukończył w Poznaniu kurs języka polskiego. Kolejno, 21 XI 1922 roku, przed Państwową Komisją Egzaminacyjną złożył drugi egzamin nauczycielski, co dawało mu pełne kwalifikacje zawodowe. W związku z wykopaliskami na polach zakrzewskich, w 1927 roku, w poznańskim Muzeum Archeologicznym ukończył kurs prehistorii polskiej. W 1934 roku ukończył kurs kierowników szkół i w 1936 roku kurs zajęć praktycznych i rysunków. Zaliczył także kurs ochrony zabytków, w związku z renowacją kościoła i kaplicy Matki Boskiej w Zakrzewie, przy czym, mianowano go wówczas kuratorem miejscowych zabytków sztuki. W zależności od potrzeb miejscowej ludności, poprzez kursy i samokształcenie, nabywał wiedzę w różnych dziedzinach, np. hodowców pszczół, hodowli zwierząt domowych, drobiu, uprawy roli, sadownictwa. Miał też swoje ulubione dziedziny wiedzy, jak nauki przyrodnicze, szczególnie ornitologię, no i związane z zawodem nauczycielskim. jak pedagogika, metodyka, psychologia. Lubił podróże, muzykę, teatr, fotografowanie, pielęgnowanie folkloru, łowiectwo. W ciągu swojej 67-letniej pracy nauczycielskiej nauczał wielu przedmiotów. Szczególne jednak było jego zaangażowanie w pracy pozaszkolnej i społecznej. Był zawsze gotowy wspomagać rodziny swoich uczniów, nie tylko w problemach wychowawczych, prawnych i zdrowotnych. Dbał o wszechstronny rozwój swoich wychowanków i ich rodzin. Organizował i prowadził tzw. oświatę dorosłych, np. Kółko Rolnicze w którym dokształcali się mieszkańcy wsi Zakrzewo i Kawcze. Były to kursy dokształcające w zakresie hodowli i uprawy roli, a także inicjatywa w zakresie wprowadzenia na wsi przydomowych sadów. W 1923 roku zrzeszył Powstańców Wielkopolskich pod nazwą Towarzystwo Kosynierów. Z żoną współorganizował Kolko Włościanek z kursami o wielostronnej tematyce. Jego zamiłowanie i uzdolnienia muzyczne sprawiły, że z powodzeniem uczył śpiewu, prowadził chóry szkolne i pozaszkolne, które startowały w konkursach i od-

nosiły sukcesy. Osobiście opanował grę na pięciu instrumentach, więc uczył także gry na instrumentach muzycznych. Notował też melodie i teksty pieśni ludowych, co wykorzystano także w publikacjach naukowych. Wszystkie szkolne akademie z okazji świąt narodowych i innych, dożynki wiejskie i szkolne obchody gwiazdkowe, miały zawsze starannie dobraną tematykę, piękną oprawę muzyczną i recytacje o wyćwiczonej dykcji. W latach 1920-1930 i 1933 pełnił tez funkcję organisty w kościele parafialnym w Zakrzewie. Zamiłowanie do teatru owocowało organizowaniem szkolnych, wakacyjnych wycieczek do Poznania z udziałem w przedstawieniach teatralnych, ale głównie ćwiczeniem wiejskich amatorskich zespołów teatralnych, wystawianie sztuk, a nawet autorską sztuką teatralną pt. „Wesele zakrzewskie", wystawianą z powodzeniem w okolicznych wsiach i miasteczkach, także po jego śmierci. Przed przejściem na emeryturę zakupił w okolicy dawne, zachowane stroje ludowe i bezinteresownie przekazał Muzeum Regionalnemu w Rawiczu. W latach 30-tych XX wieku, dużą atrakcja wsi były sprowadzane i wyświetlane w szkole, najlepsze ówczesne filmy polskie. Stalą troską nauczyciela było propagowanie i rozwijanie czytelnictwa książek. Po II wojnie światowej prowadził też bibliotekę szkolna i gminną, świetlice PGR w Zakrzewie i Żolędnicy, gdzie wygłaszał również pogadanki na tematy historyczne i literackie. Był zaangażowany w elektryfikacje wsi i spisy ludności. Sprawował członkostwo Rady Narodowej w Miejskiej Górce, Gromadzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodowej i miejscowego Komitetu Sklepowego Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej. Dla miejscowych rolników, szczególnie ważne były jego wsparcie i rady w okresie wzmożonego nacisku politycznego na utworzenie w Zakrzewie rolniczej spółdzielni produkcyjnej (na wzór kołchozów). W swojej kilku dziesięcioletniej pracy nauczycielskiej w Zakrzewie, pełnił też pracę nauczycielską w innych miejscowościach. W czerwcu 1930 roku, podjął ważną misje patriotyczną: założenie i prowadzenie polskiej szkoły w Stanclewie w gminie Biskupiec na Warmii w okresie po plebiscytowym. Było to nie tylko uczenie polskich dzieci w ich ojczystym języku, ale wszechstronna praca kulturalna z ludźmi polskiego pochodzenia, którzy choć stanowili 85% miejscowej ludności, zostali w tym okresie włączeni do Niemiec, jako Ostpreussen. Poza programem szkolnym. uczył wszystkiego: śpiewu, gry na instrumentach muzycznych, występów na akademiach szkolnych, gier sportowych. Rodzice uczniów mieli cotygodniowe spotkania z nauczycielem, gdzie słuchali również ilustrowanych opowiadań o Polsce, jej miastach i ludziach. W każde niedzielne popołudnia, do szkoły przychodziły tłumy ludzi, nie tylko ci, którzy odważyli się posyłać dzieci do polskiej szkoły, głównie na śpiewy polskich pieśni. Pomagał tez prześladowanym za posyłanie dzieci do tej polskiej szkoły. Wzywanym do sadu na rozprawy i karanie za wyimaginowane przewinienia, pisał dla nich po niemiecku wystąpienia obronne. Stal się powiernikiem tych ludzi. Pozbawiony prawa przebywania na terenie Rzeszy Niemieckiej, od 31 XII 1932 roku. utrzymywał ze Stanclewem kontakty korespondencyjne. Z Leonem Kauczorem, kolejnym nauczycielem tej szkoły, zorganizował wymianę

listów uczniów polskiej szkoły w Stanclewie, ze swoimi uczniami w szkole zakrzewskiej. Zapamiętali to nie tylko potomkowie ówczesnych rodzin. Gdy w 2015 roku w Biskupieckim Domu Kultury otwarto Muzeum, jedną z sal poświęcono pamięci W. Stachowskiego i zorganizowanej przez niego szkole. Uroczystości trwały dwa dni. W sąsiedniej szkole w Bredynkach na obchodach Dnia Nauczyciela wyświetlono film (pokaz multimedialny) Joanny Dzikiej, który prezentował dzieje polskiej szkoły w Stanclewie i jej nauczycieli. Tamte czasy, zwłaszcza pamiątki po uczniach i W. Stachowskim, zdobiły ściany świetlicy szkolnej, w której odbywała się akademia. Ciąg dalszy uroczystości odbył się w Stanclewie, z udziałem dziesiątków jego mieszkańców, którzy rodzinę W. Stachowskiego witali chlebem i solą. W czasie okupacji niemieckiej, nastąpiło drugie oddaleni od szkoły w Zakrzewie. We wrześniu 1939 roku W. Stachowski w Kaliszu został zaaresztowany i zabrany do niewoli. Zdołał się jednak stamtąd zwolnić. Wrócił do domu w końcu października. Zatrudniono go w niemieckiej szkole w Sarnowie, gdzie uczył polskie dzieci jezyka niemieckiego. W dniu 13 grudnia wysiedlono go z rodziną i transportem wywieziono do Tarnobrzega. Od 15. stycznia 1940 roku do końca mara 1945 był zatrudniony w polskiej szkole w Mokrzyszowie. By utrzymać rodzinę, podjął też obowiązki nauczania języka niemieckiego w miejscowej szkole rolniczej. Poza opłacanymi lekcjami, w kancelarii tej szkoły i majątku ziemskiego, prowadził niemiecką korespondencję i uczył dyrektora majątku języka niemieckiego (to za mizeme wynagrodzenie w naturaliach: ziemniaki, mleko). Dla miejscowej ludności pisywał też po niemiecku podania do władz okupacyjnych, za co bardzo biedni ludzie przynosili trochę żywności (kaszę. jajka). W 1942 roku wspólnie z miejscowym polonista Michałem Paziem zorganizował Komplet Tajnego Nauczania, na którym grupa 5-cioosobowa skończyła dwie klasy gimnazjum. W dniu 3. sierpnia 1944 roku, Niemcy przegrywając wojnę wycofali się z tego terenu. Do Wielkopolski można było wrócić w końcu kwietnia, dokąd W. Stachowski najpierw wybrał się autostopem, a następnie sprowadził rodzinę i wznowił pracę nauczycielską w Zakrzewie. Po przejściu na emeryturę w 1986 roku zamieszkał z żona w Puszczykowie koło Poznania. W miejscowej Szkole Powszechnej im. Powstańców Wielkopolskich, przez jakiś czas uczył śpiewu i ćwiczył chór, wygłaszał pogadanki na temat powstania wielkopolskiego i jego bohaterów np. kpt. Ignacego Buszy i pochowanych na cmentarzu puszczykowskim płk. Juliana Langego i prof. Wojciecha Szulczewskiego. Włączył się do miejscowego Kola Powstańców (wtedy pod nazwą Związku Bojowników o Wolność i Demokrację), gdzie na zebraniach również referował tematykę powstańcza z literatury i własnych wspomnień. Zmarł 31 maja 1986 roku. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Puszczykowie Na jego nagrobku umieszczono wykuty w granicie krzyż powstańczy. W roku 1927 ożenił się z Zofia, córka Jana i Jadwigi Maćkowiaków Z małżeństwa tego miał troje dzieci: Cecylie (1928), Władysławę (1930) i Zdzisława (1931-1995). Wśród ponad 20 odznaczeń, odznak, medali i dyplomów, otrzymał też: Medal Dziesię-

ciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), Wielkopolski Krzyż Powstańczy nr C388, (1958); Medal Komisji Edukacji Narodowej nr 13199 (1978); Odznakę Honorową.. Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego" nr 0-9915 (1975): Medal 50-lecia Szkolnictwa Polskiego na Warmii i Mazurach (1979).

Autoryzowany odpis zaświadczenia o udziale W. S. w walkach powstańczych: Dowództwo Okręgu Korpusu Nr. VII Referat Historyczny Nr 276-1-1876/39... zaświadcza niniejszym, że Stachowski Władysław. brał czynny udział w walkach o niepodległość Państwa Polskiego. Podpis z r. wz. Szefa Sztabu D. O. K. VII (-) Bandrowski ppłk. dypl. Pieczęć okrągła z orłem: Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VIL Rękopisy i maszynopisy W. Stachowskiego, np.: Pamiętnik str. 100 w formacie A 4 oraz Wspomnienia z powstania wielkopolskiego w powiecie rawickim (zdeponowane w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie); Literatura przedmiotu: Czubiński Antoni: Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Geneza charakter-znaczenie. wyd. 3. Poznań 2002 Wydawn. Kurpisz str. 360 ilustr., z map., bibliografia., indeks osób; Gazeta Olsztyńska. R. od 1877. (wychodzi nadal) Olsztyn RSW Prasa; Grot Zdzisław, Czubiński Antoni: Powstanie wielkopolskie 1918-19789. Do druku podał Ryszard Wryk. Poznań 2006 Wydawn. Pozn.; Gazeta Rawicka. (numery z lat 1993-2010):; 5. Giejdasz Witold: Powstanie wielkopolskie we wspomnieniach Józefa Kaczmarka, Gazeta Rawicka nr 3, marzec 2009, str. 20-21, ilustr.; Hejducki Henryk: Władysław Stachowski, nauczyciel w Zakrzewie Gmina Miejska Gorka od stycznia 1920 do 24 czerwca 1966.„ Wiadomości Miejsko Góreckie" w 3/6 X 1996i i styczeń 1997, str. 14-15; Jelenta Stefan: Walki o Rawicz i Leszno w roku 1919 w świetle opracowań niemieckich (w:).. Niepodległość", t. 19, z. 2., Warszawa 1939. str. 165-186 z mapką. Wyd.. Instytutu J. Piłsudskiego Poświęcone Badaniom Najnowszej Historii Polskiej (nadbitka str. 24 z mapka); 8. Jędraś Stanisław, Ziemia Rawicku w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Rawicz, Leszno 2001 A. R. Label str. 135, ilustr.; Miśkiewicz Benon: Powstanie wielkopolskie 1918-1919 (w:) Powstanie wielkopolskie 1918-1919 Rawicz 1995, str. 3-13, ilustr.; Nowak Leon, Spotkanie trzech pokoleń (uczniów W. Stachowskiego), Panorama Leszczyńska 5. II 1980, ponadto przedruki:„ Głos Nauczycielski" 3. III 1980, „ Za Wolności Lud" 5. III 1980; Pawuła Antoni: Wspomnienia z udziale w bitwie o Rawicz.„ Gazeta Rawicka" nr 11/2003, str. 22-24 ilustr. (opisuje posunięcia wojsk i wydarzenia wokół Rawicza, Szymanowa, Sarnowy, Sarnówki. Łaszczyna, Żolędnicy, Zakrzewa i Miejskiej Górki); Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Wybór żródel. Wybór i opracowanie Antoni Czubiński i Bogusław Polak. Poznan 1983 Wydawn. Poznańskie, str. 384; Stachowska-Dembecka Władysława: Powstanie wielkopolskie we wspomnieniach i życiu Władysława Stachowskiego, Gazeta Rawicka" cz. 1. luty 2002, str. 23-34, ilustr., cz. 2. 13. Marzec 2002 str. 22-23 ilustr.; cz. 3. kwiecień 2002 str. 22-23 ilustr.; Stachowska-Dembecka Władysława: Sarnowa, jej dzieje i walka o polskość w okresie powstania wielkopolskiego, „Gazela Rawicka" cz. 1. grudzień 2005, str. 17-18. ilustr., cz. 2. styczeń 2006, str. 23-24, ilustr.; cz. 3. luty 2006 str. 24-26, ilustr., cz. 4. marzec 2006 str. 25-26 ilustr.; Stachowska-Dembecka Władysława: Władysław Jan Stachowski, „Gazeta Rawicka" grudzień 1999

str. 18, ilustr., Sylwetki powstańców wielkopolskich; Stachowska-Dembecka Władysława, Władysław Stachowski. Życie i działalność (1899-1986). Poznań 2014 Systherm, str. 235, ilustr. 110, indeks osób; Staszak Jakub: Udział społeczeństwa ziemi jarocińskiej w Powstaniu Wielkopolskim i walce o granice wschodnie Rzeczypospolitej w latach 1918-1921. Poznań 2013 https://repozytorium. emu. edu. pl/handle/10593/8777; Zakrzewski Zdzisław, ks: Walki o Rawicz. Wspomnienia z powstania, Rawicz 1934, str. 107; Odbitka z felietonu „Orędownik Powiatowy" i Glos Ziemi Rawickiej" z lat 1921/1922; Zwycięstwo ludu w Wielkopolsce. Jednodniówka z okazji 40 rocznicy powstania wielkopolskiego 1918-1919. Oprac. Ludwik Gomolec i inni, Poznań 1958 Wydaw. Sport i Turystyka, str. 64 ilustr., plan bitwy o Rawicz; Informacje rodziny, pamiątki i fotografie rodzinne.

Władysława Stachowska-Dembecka

STASIAK Ludwik (1895 - 1941), nauczyciel, działacz niepodległościowy, sierż. WP. Urodzony 17 sierpnia 1895 r. w Siedlikowie pow. Ostrzeszów, jako syn rolnika Michała. Maturę uzyskał w Gnieźnie (1915). Należał do aktywnych członków koła Towarzystwa Tomasza Zana, prowadząc bibliotekę. Był stypendystą Konsystorza Arcybiskupiego w latach 1910-1911. Rozpoczął studia medyczne w Lipsku, lecz 17 lipca 1915 r. powołano go do wojska niemieckiego. 23 grudnia 1918 r. wrócił do Gniezna w stopniu zastępcy oficera (sierż.). 28 grudnia uczestniczył w zajęciu koszar piechoty, organizował 3 kompanię ochotniczą, której został szefem. Brał udział w walkach o Zdziechową, następnie w bitwie o Szubin (11 I 1919) i kolejnych walkach na froncie północnym. Następnie w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku. Ukończył studia polonistyczne na Uniwersytecie Poznańskim. Pracował jako nauczyciel w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Wągrowcu. W okresie 14 sierpnia 1931 - 31 lipca 1932 r. pełnił obowiązki dyrektora tego gimnazjum. Od 1938 r. był inspektorem szkolnym w Czarnkowie. Aktywny działacz społeczny, m. in. członek rady miejskiej w Wągrowcu, członek Związku Powstańców Wielkopolskich i Polskiego Związku Zachodniego. W marcu 1940 r. wysiedlony z rodziną pod Jasło. 8 stycznia 1941 aresztowany za przechowywanie podziemnej prasy. 6 III 1941 wysłany do Oświęcimia. Tam zmarł 23 marca 1941 r. Wspomnienia L. Stasiaka z powstania przechowywane są w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie.

M. Paluszkiewicz, J. Szews, „Słownik biograficznych członów tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918", Poznań 2000, s. 186; Z. Wygocki, „Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919", s. 280; W. Występski, „Fundacje edukacyjne przy Konsystorzu Arcybiskupim w Gnieźnie", w: „Gniezno. Studia i Materiały historyczne", t. IV, Gniezno 1995, s. 221; relacja ks. dr. Michała Sołomieniuka.

Janusz Karwat

STASZAK Kazimierz (1899 - 1992), urodził się 27 lutego 1899 roku w Sokolnikach, powiat Września. Rodzice - Józef i Maria z domu Chwałczyńska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Chwałko-

wie rozpoczął naukę w zawodzie rzeźnik. 13 lutego 1917 roku powołany do niemieckiego wojska do 7 Pułku Zapasowego stacjonującego w Nojzalc nad Odrą. Po przeszkoleniu wysłany na front niemiecko-francuski (Szampania), gdzie walczył do podpisania rozejmu 11 XI 1918r. Bez oficjalnego zezwolenia opuścił armię niemiecką i powrócił do domu 28 grudnia 1918 roku. 30 grudnia 1918 roku byli żołnierze zaczęli organizować ochotników do walki „o Polskę". W przeciągu 4 dni zebrało się 18 ochotników. Każdy starał się o broń we własnym zakresie. Z Chwałkowa wyruszyli do Książa Wlkp. gdzie zebrało się 30 ochotników. Po uzupełnieniu uzbrojenia, w 48 osób wyruszyli do Śremu. W Śremie przeszli pod komendę Bronisława Kirchnera dowódcę 3 i 4 Kompanii Jarocińskich. Otrzymali amunicję i w 80 powstańców wyruszyli na koszary w Śremie, w których byli jeszcze Niemcy. Po 3 godzinach negocjacji Niemcy oddali bez walki koszary w ręce Polaków - działo się to 5 stycznia 1919 roku. Po wyzwoleniu całej okolicy śremskiej powstańcy zostali rozdzieleni tak, że połowa pojechała w kierunku Poznania, a połowa w kierunku Leszna. Kazimierz Staszak został w grupie leszczyńskiej i wszedł w skład oddziału Ignacego Talarczyka z Borku i walczył m. in. o wyzwolenie Kąkolewa. Po Powstaniu został wcielony do 7 Dywizji Żandarmerii Wojskowej w Poznaniu. Z Poznania skierowany do 10 Dywizji Żandarmerii Wojskowej w Przemyślu, gdzie pełnił służbę do 11 XI 1923 roku. Po zakończeniu służby pracował w swoim zawodzie. Nie udało się ustalić czy brał udział w walkach o wschodnie granice Rzeczpospolitej i w tzw. wojnie bolszewickiej, ponieważ dokumenty, w tym życiorysy ZBoWiDowskie nie mogły zawierać wzmianki o udziale w walkach z Rosją sowiecką. 21.01.1929 roku ożenił się w Panience z Antoniną Filipiak urodzoną 16 maja 1911 roku, córka Franciszka i Franciszki z domu Wasielewska. Po ślubie zamieszkał w Panience gdzie prowadził własny warsztat rzeźnicki oraz sklep spożywczy i mały gościniec. Z ich kilkorga dzieci wiek niemowlęcy przeżyła córka Halina (ur. 1931 zm. 1983) i syn Jarosław ur. w 1943 roku. W okresie II wojny do sierpnia 1942 r., był zaangażowany w kolportaż gazetki „Dla Ciebie Polsko". Współpracował też z Józefem Gubanem (także powstańcem wielkopolskim) w wydawaniu Polakom więcej mięsa niż się na kartki należało. 9 listopada 1942 roku został aresztowany przez Gestapo i osadzony w śledztwie w Jarocinie. Po 7 miesiącach przewieziony do pracy w Roszarnii w Witaszycach, stamtąd po 7 miesiącach do Ostrowa, następnie po 2 miesiącach do Radogoszczy. Stąd z dużą grupą więźniów do Rawicza - tutaj grupowano więźniów do różnych lagrów. Kazimierz Staszak trafił najpierw nad granicę holenderską gdzie pracował przy osuszaniu moczarów, następnie do obozu Buchenwald - lagier nr 496 i tam szczęśliwie doczekał wyzwolenia. Po powrocie do Panienki w dalszym ciągu prowadził zakład i sklep (do września 1949 roku). Z inicjatywy Kazimierza Staszaka w roku 1952 została założona w Panience spółdzielnia produkcyjna, która przetrwała do 1960 roku. Była to spółdzielnia specyficzna, zostały tylko zaorane miedze, a dotychczasowi rolnicy indywidualni, często „kułacy" po dawnemu gospodarowali każdy na swoim gospodarstwie - wspólnie tylko rozliczali się w ramach spółdzielni na warunkach o wiele korzyst-

niejszych niż mieli dotychczas. W rok po rozwiązaniu spółdzielni powstało w Panience Kółko Rolnicze, którego prezesem został Kazimierz Staszak. Zmarł w wieku 92 lat- 8 stycznia 1991 roku. Żona Antonina zmarła 3 czerwca 1985 roku. Zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Panience, powiat Jarocin. Otrzymał odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (18.05.1972), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (21.08.1974). Przez Radę Państwa awansowany na stopień podporucznika WP.

Na podstawie własnoręcznie napisanych przez Kazimierz Staszaka wspomnień i życiorysu oraz akt osobowych nr 235 097 znajdujących się w Zw. Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych. Jaraczewo, powiat Jarocin.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

Franciszek Stefaniak

STEFANIAK Franciszek (1897 - 1965), urodził się 14 listopada 1897 roku w Kołaczkowie w powiecie rawickim. Syn Jana i Elżbiety z domu Rejek. W latach 1916-1918 służył w niemieckiej marynarce wojennej na pancerniku SMS „Posen". W czasie powstania wielkopolskiego, od 12 stycznia 1919 roku, był członkiem oddziału Straży Ludowej w Pępowie, dowodzonego przez sierżanta Stanisława Stelmaszyka, następnie od października 1919 roku żołnierzem 1 pułku rezerwy na froncie wschodnim. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W czasie walk odwrotowych 8 czerwca 1920 roku został ranny i skierowany do szpitala polowego. Do rezerwy przeniesiony został 5 października 1920 roku. W 1930 roku osiadł w Pępowie. Pracował w wyuczonym zawodzie stolarza. Prowadził zakład usługowy. Zmarł 13 grudnia 1965 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pępowie. Posiadał m. in. odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957) i Odznakę Grunwaldzką. Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy uzasadniono w sposób następujący: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wlkp. w oddziale Straży Ludowej w Pępowie pod dowództwem kom. St. Stelmaszyka. Powyższe stwierdzono na podstawie oświadczenia 2 świadków powstańców, wśród nich b. dowódcy z powstania. Walczył na froncie Wielkopolskim. od października 1919 pod Międzychodem i Rychtalem w I Pułku Rezerwowym.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w wal-

kach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 217; Czernik Małgorzata, Powstańcy Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r. Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska Górka 2017; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

STOTKO Józef (1899 - 1939), powstaniec wielkopolski i uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, restaurator. Urodził się 5 marca 1899 r. w Grąbkowie, pow. Rawicz, w rodzinie Teodora i Marii z d. Wachowiak. Po ukończeniu w 1914 r. szkoły powszechnej w Wilkonicach w pow. gostyńskim rozpoczął naukę kupiectwa w Rawiczu. 20 czerwca 1917 r. został powołany do wojska niemieckiego i brał udział w walkach na froncie. Ranny w walkach przebywał w szpitalu wojskowym. Po zakończeniu działań wojennych zdezerterował z armii niemieckiej i przybył do Kołaczkowic w pow. rawickim, gdzie zamieszkiwali jego rodzice. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego 8 stycznia 1919 r. wstąpił do organizującego się w Miejskiej Górce oddziału powstańczego - Kompanii Góreckiej pod dowództwem ppor. Szworca. Z oddziałem tym brał udział w walkach na froncie południowym: pod Miejską Górką, Sarnową, Niemarzynem i Słupią Kapitulną. W połowie lutego zgłosił się na ochotnika do 15 Batalionu Saperów w Poznaniu, z którym brał udział w walkach na froncie południowym pod Szkaradowem i Zdunami, a następnie na froncie północnym pod Szubinem, Inowrocławiem i Bydgoszczą. W 1920 r. z batalionem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim. Po zakończeniu wojny został zdemobilizowany w stopniu kaprala i powrócił do Rawicza, gdzie do 1935 r. prowadził własną restaurację. W tym samym roku przeprowadził się wraz z rodziną do Leszna, tu również prowadził restaurację. W okresie międzywojennym był aktywnym działaczem Związku Powstańców i Wojaków, następnie Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/1919 i do wybuchu II wojny światowej członkiem i skarbnikiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło w Lesznie. Pod koniec sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do wojska. Brał udział w kampanii wrześniowej i dostał się do niewoli niemieckiej. Zwolniony, 18 października 1939 r. wrócił do Leszna i tego samego został aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu. Trzy dni później, 21 października niemiecki doraźny sąd polowy skazał go na karę śmierci. Zarzut z niemieckiej listy proskrypcyjnej: działacz Związku Powstańców Wielkopolskich. Rozstrzelany został tego samego dnia w czasie egzekucji publicznej. Pochowano go w zbiorowej mogile 20 rozstrzelanych mieszkańców Leszna za cmentarzem katolickim. Nazwisko jego widnieje na tablicy na pomniku Anioła Śmierci w Kwaterze Powstańców na leszczyńskim cmentarzu parafialnym przy ul. Kąkolewskiej, na pomniku w miejscu egzekucji na Placu Kościuszki i na pomniku

przy obecnej Alei 21 Października w miejscu pochówku. Związek małżeński zawarł 4 września 1928 r. ze Stanisławą z d. Cichowlas. Miał 2 dzieci: syna Mieczysława i córkę Cecylię. Odznaczony był m. in.: Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918/19, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

WBH. CAW.: sygn. Odrzucone 25.06.38; sygn. I. 487.4926; Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 7776; Akta USC w Lesznie - akt zgonu nr 90/1940; J. Zielonka, Egzekucja 21 października 1939 r. Leszno 1994, s. 23, 34, 45, 61-62; J. Zielonka, W cieniu swastyki. Leszno 2004, s. 100, 114, 132.

Zenon Jóźwiak

SUSZCZYŃSKI Antoni (1900 - 1979), syn Michała i Konstancji (20 luty 1875 - 18 luty 1946) z domu Borkiewicz, urodził się 26 grudnia 1900 roku w Osieku, powiat Jarocin. Miał siedmioro młodszego rodzeństwa, 5 braci i dwie siostry: Jana, Stefana, Władysława, Stanisława, Mariannę i Martę. Gdy był dzieckiem rodzice przeprowadzili się do Bielejewa, gdzie zamieszkali w tzw. czworakach (dom ten stoi do chwili obecnej). Matka zajmowała się dziećmi i prowadzeniem domu. Ojciec był stelmachem i pracował w pobliskiej Panience, na folwarku wchodzącym w skład dominium Góra Ernsta Fischera von Mollarda (ojca). Do majątku oprócz Góry należały folwarki w Noskowie, Parzęczewie, Brzostowie, Panience i Łobzie. Antoni Suszczyński po ukończeniu w Panience szkoły powszechnej pracował jako pomocnik stelmacha na folwarku w Bielejewie. W październiku 1918 roku nie mając 18 lat został wcielony do armii niemieckiej i wysłany na przeszkolenie do Głogowa. W związku z zawieszeniem broni zawartym na froncie zachodnim 11 listopada 1918 roku wrócił do domu rodziców w Bielejewie. 23 grudnia 1918 roku zgłosił się jako ochotnik do tworzących się oddziałów w garnizonie jarocińskim „polskich oddziałów, które będą walczyły o Polskę." Początkowo brał udział w pilnowaniu i przejmowaniu w Jarocinie mienia państwowego- urzędników miejskich i powiatowych, poczty. Następnie po wybuchu walk powstańczych po 27 grudnia 1918 roku brał udział w walkach o Zduny, Rawicz, Sarnowę, Leszno i inne miejscowości. Po zakończeniu Powstania przydzielony do I Pułku Strzelców Wielkopolskich brał udział w walkach o wschodnie granice Rzeczpospolitej i w tzw. wojnie bolszewickiej. We wspomnieniach wymieniał walki m. in. pod Mińskiem, Pińskiem, Bobrujskiem nad Berezyną (obecnie teren Białorusi). W marcu 1922 roku w stopniu kaprala zwolniony do rezerwy jako inwalida wojenny. Z tego tytułu w okresie międzywojennym otrzymał rentę inwalidy wojennego. 2 września 1922 roku zawarł związek małżeński z Agnieszką Michalak, urodzoną 8 stycznia 1902 roku w Panience, córką Walentego i Marianny z domu Przybylska. Z małżeństwa tego urodziło sie czworo dzieci: Czesław urodzony 14 czerwca 1923 roku zmarł 10 lutego 1981 roku, żona Cecylia Pawlak urodzona 27 października 1927 roku, zmarła 15 lutego 2005 roku; Stanisław urodzony 2 sierpnia 1925 roku, żona Zofia Krobska; Marianna urodzona 8 września 1925 roku, zmarła 22

grudnia 2005 roku, mąż Kazimierz Roszyk urodzony 4 marca 1921 roku, zmarł 25 marca 1992 roku; Pelagia urodzona 11 października 1928 roku, zmarła 12 czerwca 1988 roku, mąż Władysław Kubiak urodzony 20 kwietnia 1929 roku, zmarł 10 maja 1992 roku. W roku 1936 Ernst Fischer von Mollard (syn) i jego najmłodszy brat Edward właściciel folwarków w Parzęczewie, Noskowie i Brzostowie zmuszeni byli ustawami rządowymi rozparcelować część swoich majątków. Antoni i Agnieszka Suszczyńscy kupili wtedy w Panience przy drodze do Skoraczewa parcelę o powierzchni ok. 5 ha i łąkę ok. 0,75 ha. Wybudowali przed rokiem 1939 dom mieszkalny i budynki gospodarcze. W czasie II wojny światowej, w czerwcu 1940 roku Ernst Fischer odebrał im parcelę i łąkę, a na przełomie 1941/42 zburzył dom i budynki gospodarcze, podobnie postąpił ze wszystkimi, którym w 1936 roku był zmuszony rozparcelować ziemię. Zabrał również wszystkim inwentarz żywy i martwy i włączył albo do majątku w Górze, albo do folwarku w Panience, z którego wysiedlił 26 października 1939 roku Stefanię Knopińską z córkami Marią i Joanną, dając im 15 minut na spakowanie się (prof. Tadeusz Knopiński już w tym okresie ukrywał się). Antoni Suszczyński i jego synowie, a w sezonie prac polowych także córki, musieli pracować w majątku Fischera jako pracownicy przymusowi, nie mający według niego żadnych praw. Otrzymali oni w Panience przy drodze do Chwalęcina w budynku Stachowiaka jedną izbę z sionką i niewielką tzw. komorą. Po klęsce hitlerowskich Niemiec Antoni Suszczyński odzyskał, podobnie jak i pozostali, swoją ziemię, lecz za zniszczone budynki i zabrany inwentarz nie otrzymał żadnej rekompensaty, dlatego też zmuszony był odbudowywać gospodarstwo od fundamentów. Rodzina Antoniego Suszczyńskiego została zmuszona przez zięcia, właściciela ich wojennego lokum, do wyprowadzenia się. Schronienia na terenie Panienki udzielił im Olszak. W jego domu w kilka tygodni po ucieczce Niemców i przejściu Armii Czerwonej i Wojska Polskiego, przeżyli najście dwóch żołnierzy niemieckich. W Panience został już otwarty kościół i córki- Marianna i Pelagia przygotowywały się do wyjścia na próbę chóru. Wszedł po nie Edmund Patoka. Była też tam znana w okolicy zielarka Marysia Rychlik. Żołnierze byli w pełnym uzbrojeniu i w mundurach na których mieli zarzucone białe peleryny. Agnieszka Suszczyńska znająca perfekt język niemiecki, próbowała rozmawiać z nim w tym języku, jednak Niemcy znali również język polski i grożąc bronią żądali aby Antoni Suszczyński zawiózł ich do Mchów. Gdy ten powiedział, że mieszka na komornym i nie ma ani konia, ani wozu, jeden z Niemców napluł mu w twarz. Antoni Suszczyński doskoczył do Niemców z pięściami i doszło do szarpaniny. Niemcy wycofali się, zamknęli wszystkich w izbie, a klucz zabrali. Przeszli do drugiej części domu, gdzie mieszkał Olszak z pasierbem Bachorzem i zmusili go, aby ten zawiózł ich do Mchów. Tam Niemcy wystrzelili rakietę, a Olszakowi i jego synowi kazali wracać do domu. Po dotarciu do domu uwolnili rodzinę Szuszczyńskich i opowiadali, że bardzo bali się żeby Niemcy ich nie zastrzelili i żeby nie zabrali im konia i wozu. Uzgodnili również, że o wizycie Niemców nie będą nikomu mówić, aby Rosja-

nie nie mieli do nich pretensji, że ich o najściu Niemców nie zawiadomili. W czasie najścia Niemców Antoni Suszczyński miał w domu broń, ponieważ od 24 stycznia 1945 roku do kwietnia 1945 roku był członkiem „Porządkowej Milicji na wsi Panienka". Zachował się uwierzytelnony odpis zaświadczenia Starosty Powiatu Jarocińskiego z dnia 2 lutego 1945 roku: „Antoni Suszczyński..... jest członkiem Tymczasowej Milicji Porządkowej na powiat Jarociński i jest upoważniony do noszenia broni i opaski, brał udział w walkach z rozbitkami hitlerowskimi". Chodzi o walki w lesie Bielejewo - Osiek, stoczoną 30 stycznia 1945 roku, w której zginęło trzech Polaków: Teodor Pietrowiak ze Stramnic rocz. 1915, Feliks Maciejewski z Osieka rocz. 1924, Józef Roguszczak z Szypłowa rocz. 1923, czwarty z walczących Antoni Pietrowiak ze Stramnic zmarł w wyniku odniesionych ran. Antoni Suszczyński wraz z rodziną odbudował zniszczony przez Ernsta Fischera dom i budynki gospodarcze. W roku 1955 przeszedł na rentę inwalidzką, a gospodarstwo przekazał córce Pelagii i jej mężowi Władysławowi Kubiakowi. W latach 1957 - 1977 był sołtysem Panienki. Po II wojnie nie należał do Związku Kombatantów, aż do 1973 roku, kiedy to za namową powstańców: Jana Wiśniewskiego urodzonego w Osieku, a zamieszkałego wtedy w Jarocinie, Józefa Czarnyszki z Panienki i Kazimierza Staszaka z Panienki, wystąpił o przyjęcie do ZBoWiD- u jako powstaniec wielkopolski. Być może tak późna decyzja powodowana była tym, podobnie jak u mojego teścia Franciszka Pachciarza, że nie chciał należeć do organizacji, do których warunkiem przynależności było zatajenie informacji o udziale „w walkach na wschodzie w latach 1919- 21". W roku 1974 panowała już jednak inna atmosfera, i co prawda nadal w życiorysach nie pisało się o tych walkach, ale zaczęto już o tym mówić. 24 października 1974 roku został członkiem ZBoWiD-u i rozpoczęto procedurę starań o przyznanie Krzyża Powstańczego i Kawalerskiego Orderu Odrodzenie Polski, jedno z tych odznaczeń otrzymał pośmiertnie, lecz nie zachowała się żadna legitymacja. Antoni Suszczyński zmarł 24 lutego 24 roku 1979 roku, jego żona Agnieszka zmarła 13 maja 1979 roku. Zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Panience, powiat Jarocin.

Na podstawie danych osobowych nr 246035 Antoniego Suszczyńskiego znajdujących się w Jaraczewie, powiat Jarocin w Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, oraz wspomnień syna Stanisława.

Kazimiera Horyza - Pachcia

SZALIŃSKI Stanisław (1896 - 1951), żołnierz zawodowy, organizator powstania w Gnieźnie, dowódca kompanii i batalionu, szef kontrwywiadu Oddziału II SG WP, ppłk WP. Ur. 23 kwietnia 1896 r. w Anielewie (pow. brodnicki), jako syn Brunona i Natalii ze Żdżarskich. Ukończył sześć klas gimnazjum w Gnieźnie. W latach 1912-1915 odbywał praktykę w majątkach ziemskich Czapskich na Pomorzu. W 1915 r. powołany do wojska, kolejno w: 44 Pułku Piechoty w Jarocinie, 335 Pułku Piechoty na froncie francuskim i rosyjskim, kurs aspirantów oficerskich w Biedrusku (1916), w 49 Pułku Piecho-

ty jako dowódca plutonu (zastępca oficera) pod Verdun. 30 listopada 1918 r. przebazowany z jednostką do Gniezna. Członek Rady Żołnierskiej, potem członek Rady Robotników i Żołnierzy w Gnieźnie z ramienia której był kontrolerem poczty. Jako członek Miejskiej Rady Ludowej był jej sekretarzem, pracował również w komisji młodzieży, współpracując z tajnymi organizacjami (skauting, POWZP), klubami sportowymi). W Hotelu Centralnym prowadził biuro werbunkowo-rejestracyjne Polaków z armii niemieckiej, głównie członków „Sokoła". Szkoleniem wojskowym objęto ok. 500 osób. Kierował też akcją gromadzenia broni. Utrzymywał kontakt z Bohdanem Hulewiczem i Mieczysławem Paluchem. 27 grudnia 1918 r. wieczorem z grupą niepodległościowców usiłował skłonić Zygmunta Kitla - komendanta „Sokoła", do rozpoczęcia walki przeciw Niemcom. Nastąpiło to dopiero na drugi dzień, po przyjeździe z Poznania emisariusza RRiŻ (Piotra Walczaka). Uczestniczył w zajęciu koszar 49 Pułku Piechoty, stając na czele ochotniczej 1 kompanii gnieźnieńskiej. 30 grudnia uczestniczył z kompanią w potyczce pod Zdziechową. Następnie walczył pod Ślesinem, Mroczą i Białośliwiem, Kcynią i Szubinem (5-9 I). Powrócił na krótko do Gniezna, by zorganizować transport kolejowy z pomocą (127 osób) i aprowizacją. Walczył pod Rynarzewem i Łabiszynem na froncie płnocnym. Następnie, jako dowódca 3 kp. ckm 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. W maju 1919 r. mianowany ppor. Udział w wojnie 1920/21. W sierpniu 1920 r. ogniem kompanii ckm zmusił nieprzyjaciela do porzucania dwóch dział i kontynuując pościg zdobył koszary w Garwolinie. Do niewoli wziął 300 jeńców i tabory brygady. Po wojnie służył w 58 Pułku Piechoty Wielkopolskiej pełniąc obowiązki dowódcy batalionu. W maju 1925 r. rozkazem Ministra Spr. Wojsk. został odkomenderowany do Oddziału II Szt. Gen. Przeniesienie nie zostało ogłoszone w dzienniku personalnym MSWojsk. i S. Szaliński oficjalnie pozostawał na etacie 58 PPW. Był referentem, a po roku kier. Referatu Narodowościowego wydz. IIb. 2 lutego 1930 r., jako mjr, przyjął obowiązki kierownika wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP. Odpowiadał za sprawy kontrwywiadu w wojsku, a podlegały mu referaty informacyjne DOK i Floty, oficerowie informacyjni jednostek i siatka agentury na terenie kraju. Organizował i prowadził liczne kursy Oddziału II. W 1936 r. szef OII SG płk Tadeusz Pełczyński, doceniając jego zaangażowanie, wystąpił z wnioskiem o mianowanie go w drodze wyjątku na stopień ppłk. Z nieznanych powodów wniosek ten odrzucono. We wrześniu 1939 r. został internowany w Rumunii, uciekł i przedostał się do Francji. Po kampanii francuskiej 1940 r. ewakuowany do Wielkiej Brytanii. Kolejno: dowódca kompanii oficerskiej w 3 Kadrowej Brygadzie Strzelców, wykładowca na kursie dowódców batalionów w Brygadzie Szkolnej, wykładowca w Centrum Wyszkolenia Piechoty. Odbył szkolenia na lotniczym kursie informacyjnym, odbył staż w 1 Dywizji Pancernej, następnie był słuchaczem Civil Affairs Staff Centre. Od czerwca 1944 r. był dowódcą batalionu szkolnego w Ośrodku Szkolenia. Od stycznia 1946 r. dowódca 3 Baonu Grenadierów 4 Dywizji Piechoty (1-27 V 1946). Awans na stopień ppłk. 27 maja 1945 r. Następnie w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia. Ukończył kurs konserwacji zabytków. Po zwolnieniu z PKPR

prowadził z dwoma wspólnikami sklep z antykami. Zmarł na zawał serca w Londynie 27 września 1951 r. Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari V kl. oraz dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

T. Dubicki, A. Suchcitz, Oficerowie wywiadu WP i PSZ w l. 1939-1945, t. 2, Warszawa 2011, s. 332-336; J. Karwat, „Szaliński Stanisław", w: „Ziemia Gnieźnieńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919", Gniezno 2018, s. 258-260; K. Kraj, Szaliński Stanisław - mistrz kontrwywiadu, e. Terroryzm. pl, 2013, nr 2 (14), s. 18-19.

Janusz Karwat

SZELEJEWSKI Piotr (1899 - 1976), urodził się 28 lutego 1899 roku w Jaworach. Syn Wawrzyńca i Barbary. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowym, pod Krotoszynem. W latach 1919-1920 brał udział w wonie polsko-bolszewickiej. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Marianną Wojciechowską. Zamieszkał w Zalesiu. Tam prowadził gospodarstwo rolne, które przejął po teściu Jakubie Wojciechowskim. Miał troje dzieci (Teresa, Janina, Helena). Od 1937 roku do 1952 roku (z przerwą w okresie okupacji) pełnił w Zalesiu funkcję sołtysa. Był wieloletnim prezesem miejscowego Kółka Rolniczego. Zmarł 5 lutego 1976 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Zalesiu.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s.

Piootr Szelejewski

219; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Bogdan Czerwiński

SZLANGA Alfons Leon (1897 - ?), urodził się 17 lutego1897 r. w Czarnkowie rodzicami jego byli Józef z zawodu kupiec i Anna z domu Brzezińska. W szóstym roku życia rozpoczął naukę w szkole powszechnej w Czarnkowie, po czterech latach przeniósł się do progimnazjum w Czarnkowie, a później do gimnazjum w Rogoźnie. Po jego ukończeniu w kwietniu 1915 r. rozpoczął praktykę aptekarską we Wronkach. Do 29 batalionu saperów armii niemieckiej w Poznaniu został powołany 1 stycznia 1917 r., w połowie tego roku wyruszył na front francuski,

gdzie w końcu roku został awansowany na st. Sapera. W maju 1918 r. awansował na kaprala i do września był na kursie aspirantów oficerskich. Po jego ukończeniu zastał awansowany na sierżanta i wrócił na front francuski. 1 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziałów powstańczych pod Czarnkowem i tam walczył jako dowódca plutonu i kompanii do maja 1919 r., w tym miesiącu wstąpił do II Batalionu Saperów Wlkp. w Poznaniu, z którym brał udział w wojnie polsko - bolszewickiej. Jako sierżant i podporucznik uczestniczył w drugiej wyprawie oswobodzenia Lwowa. Po powrocie z frontu ukraińskiego wyruszył na front Litewsko - Białoruski pod Bobrujsk. Dnia 13 sierpnia 1920 r. na przedmościu Warszawy pod Okuniewem 14 Batalion Saperów Wlkp. wykonywał prace fortyfikacyjne, nagle nieprzyjaciel znacznymi siłami przypuścili atak na mało obsadzony odcinek aby przerwać front, gdyby im się to udało mieliby otwartą drogę na Warszawę. Pluton pod dowództwem Szlangi był rezerwą oddaloną o 200 metrów od zaatakowanego odcinka. Samorzutnie obsadził ze swoim plutonem zagrożony odcinek i utrzymał go do nadejścia pomocy. Bohaterskie zachowanie się ppor. Szlangi podczas ataku bolszewików na stolicę wzbudziło podziw we wszystkich, którzy świadkami tego byli. Za świetny ten czyn on i 14 Batalion Saperów Wlkp. zostali odznaczeni Orderem Virtuti Militari V klasy. W 1921 roku odbył dziewięciomiesięczny kurs oficerów saperów w Modlinie, Warszawie i Bydgoszczy, po jego ukończeniu awansowany na porucznika. W listopadzie 1923 r. zwolnił się na własną prośbę z wojska, aby kontynuować praktykę aptekarską. Po jej ukończeniu pracował jako asystent w aptece Pod Orłem w Krotoszynie. Dalszych informacji brak. Odznaczenia: Order Virtuti Militari V klasy nr 719 i Krzyż Walecznych.

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM Szlangi Alfonsa Leona - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 28 października 1920 r. i kwestionariusz osobowy z dnia 23 maja 1933 r.; Mańkowski M., Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934, str. 23, 24 i 41.

Włodzimierz Becker

SZYLLING Arnold (1894 - 1920) - dowódca 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (57 Pułku Piechoty), pułkownik Wojska Polskiego. Ur. 7.09.1894 na Mazowszu, w rodzinie ziemiańskiej Stanisława i Kazimiery z Olszewskich. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie, od 19 września 1905 r. służył w armii rosyjskiej. W 1909 r. mianowany został podporucznikiem, w 1912 r. awansowany na porucznika, w 1917 r. na kapitana. Od 17 maja 1917 r. służył w I Korpusie Polskim. 6 listopada 1918 r. przyjęty został do Wojska Polskiego w stopniu majora, z przydziałem do Wydziału Personalnego Sztabu Generalnego. 20 listopada awansowany na podpułkownika. Na początku lutego 1919 r. przybył do Poznania. 7 lutego 1919 r. Rozkazem dziennym Dowództwa Głównego (nr 44) rozkazano mu przystąpić do formowania w Biedrusku 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich, naznaczając go dowódcą pułku. Zaprzysiężenie 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich odbyło się 29 maja 1919 r., natomiast 6 czerwca na rozkaz Dowództwa Głównego pułk od-

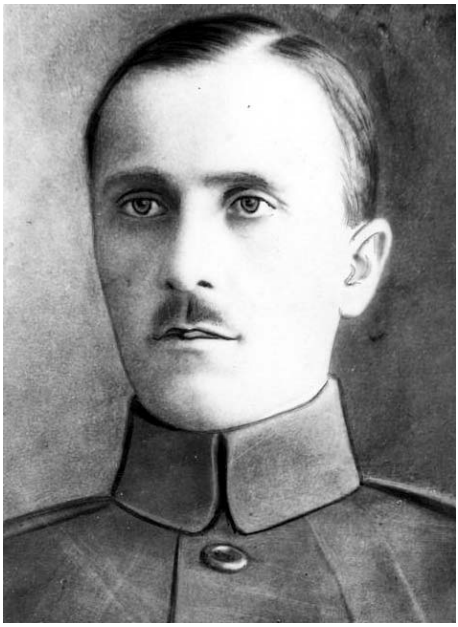

Arnold Szylling

dany został do dyspozycji dowódcy frontu południowego i pozostawał w odwodzie w Ostrowie Wlkp., zaś 29 lipca wyjechał na front litewsko-białoruski. 21 września awansowany na pułkownika. Po zdobyciu i zajęciu twierdzy w Bobrujsku (57 Pułk Piechoty), obsadził jej przedmoście do 19 maja 1920 r. W trakcie bitwy nad Niemnem (16 września 1920 r.) został ciężko ranny. Nie zgodził się na przewiezienie do szpitala i zmarł 17 września w Kobryniu, do końca informowany o sytuacji na polu walki. Przybyły niebawem do Kobrynia dowódca armii gen. L. Skierski, własnym Krzyżem Virtuti Militari udekorował poległego. Pochowany został w Warszawie na Cmentarzu Powązkow-skim. Był też odznaczony Krzyżem Walecznych. Zawarł związek małżeński z Marią Dremińską i miał córkę Halinę.

WBH - CAW, Akta personalne; KW 146/S-148; L. Karczewski, Zarys historii wojennej 57 pułku piechoty wielkopolskiej, Warszawa 1928; 14 Dywizja Piechoty. 1-sza Dywizja Strzelców Wielkopolskich w wojnie i pokoju, Poznań 1936, s. 8 (fot.), 21, 46-119, 129, 157; Słownik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Poznań 2002, s. 357 (biogram: B. Polak).

Bogusław Polak

SZYMKOWIAK Franciszek (1897 - 1940), urodził się 14 stycznia 1897 roku w Przyborowie, w rodzinie Macieja i Anastazji z Lipowczyków. Podczas I wojny światowej służył w armii pruskiej. Po demobilizacji wrócił do domu. 7 stycznia 1919 roku, po ogłoszeniu przez Powiatową Radę Ludową przystąpienia do powstania, zgłosił się do kompanii krobskiej i walczył na froncie południowo-zachodnim. Od 8 marca 1920 roku był na froncie ukraińskim, a od 20 maja na froncie litewsko-białoruskim. Zdemobilizowano go 14 lipca 1921 roku w stopniu plutonowego. Od 20 września 1921 roku do 24 maja 1922 roku pełnił służbę w 17. batalionie celnym, który dozorował granicę polsko-niemiecką w południowej Wielkopolsce, na odcinku od Krotoszyna do Kępna. 5 stycznia 1923 roku rozpoczął służbę w Policji Województwa Śląskiego, w Bielsku. Później pracował w komendzie miejskiej. Na stopień starszego posterunkowego został mianowany 1 marca 1925 roku, zaś na stopień przodownika 1 lutego 1937 roku. We wrześniu 1939 roku w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej i był przetrzymywany w obozie w Ostaszkowie. Został z niego wywieziony 24 IV1940 r.

Franciszek Szymkowiak

na podstawie listy NKWD nr 045/1 poz. 4 z 22 kwietnia 1940 roku i zastrzelony następnego dnia w piwnicy więzienia wewnętrznego UNKWD w Kalininie. Jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w Miednoje. Był żonaty, miał córkę.

J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 359; Lista ostaszkowska, Szczytno 1993, s. 172, nr 5494; Księga katyńska, Cz. 1, Ostaszków, Katowice 1995, s. 59; Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 292; Gdziekolwiek są wasze prochy, Katowice 2003, s. 144; Miednoje: księga cmentarna, Warszawa 2006, s. 912; W. Śmigielski, Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich, Gostyń 2015, s. 92; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Bogdan Czerwiński

SZYMKOWIAK Ludwik (1897 - 1981), ur. 21.08. 1897 r. w Chrząstowie (pow. śremski), syn (pierwsze dziecko z siedmiorga) Józefa i Barbary z domu Jankowska. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Binkowie. Po opuszczeniu ławy szkolnej pracował w gospodarstwie rolnym rodziców aż do 1914 roku. W 1916 r. powołany do armii niemieckiej i walczył na frontach I wojny światowej do końca 1918 r. Dnia 30.12.1918 r. był w Śremie i brał udział w rozbrajaniu niemieckiego garnizonu i przejmowaniu przez Polaków władzy w mieście. Ostatniego dnia 1918 r. o godzinie 9 uczestniczył w uroczystej Mszy św. odprawionej w śremskiej Farze. Po mszy przeszedł w defiladzie przez miasto. Na początku stycznia wstąpił do formułującego się wojska powstańczego przystępując do 1 kompanii śremskiej Batalionu Śremskiego, którego dowódcą został Stefan Chosłowski. Następnie 6 stycznia 1919 roku wyruszył pod dowództwem ppor. Józefa Muślewskiego pod Zbąszyń, gdzie walczył w bitwie pod Strzyżewem. Niespełna dwa tygodnie później 18 stycznia 1919 roku został wraz z kompanią wycofany spod Zbąszynia i przeniesiony 6 lutego na front pod Rawicz. Tam walczył m. in. pod Miejską Górką i Sarnową. 23 lutego 1919 roku został wcielony do 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich (od 5 lutego 1920 roku 69 Pułk Piechoty Wojska Polskiego). 14 września 1919 r opuścił Miejską Górkę - żołnierze zostali pożegnani na rynku, gdzie odbyła się Msza polowa. Dnia 7 października w Ostrowie Wielkopolskim uczestniczył w podniosłej uroczystości wręczenia sztandaru pułkowego, ufundowanego przez społeczeństwo powiatu śremskiego. Wśród zaproszonych gości byli generał Józef Dowbor-

-Muśnicki, Irena Chosłowska, dr Zygmunt Celichowski. Do grudnia 1919 pułk pełnił służbę graniczną i kontrolował ruch w obie strony na linii demarkacyjnej pod Kępnem, od Wieruszowa do Sulmierzyc. Następnie 17 stycznia 1920 wkroczył z jednostką do Kępna przyłączając je wraz z okolicą do Polski, tereny przyznane na mocy traktatu wersalskiego. Niemal miesiąc później, 19 lutego 1920 roku został skierowany na kurs sanitarno-weterynaryjny, po skończeniu którego służył na froncie białoruskim wojny polsko-bolszewickiej jako sanitariusz. Na początku 1920 r. został przerzucony na front wschodni w okolice Lidy, później Borysowa. Tam razem z I batalionem 70 pułku piechoty i dywizjonem 17 pułku Ułanów Wielkopolskich wszedł w skład Grupy mjr. Thiela i obsadził przedmoście na wschodnim brzegu Berezyny. Dnia 20 czerwca 1920 roku otrzymał przydział do 68. Pułku Piechoty Wojska Polskiego, następnie 21 września tego samego roku do 14. Pułku Artylerii Ciężkiej, 01.12. 1920 po raz pierwszy awansował -mianowany na starszego szeregowca. Od 1 kwietnia 1921 roku służył w 17. Pułku Artylerii Lekkiej, gdzie uzyskał awans na kaprala i objął dowództwo nad drużyną sanitarną. Został zdemobilizowany 12 lipca 1921 roku z jednostki stacjonującej w Mogilnie. Dnia 20 lutego 1925 roku w klasztorze Benedyktynów w Lubiniu ożenił się z Józefą Olejniczak. Po ślubie prowadził gospodarstwo rolne w Miąskowie. Chętnie też włączał się w działalność organizacji rolniczych. W 1929 r. założył z innym gospodarzami Rolniczą Mleczarnię Spółdzielczą w Lesznie. Małżonkowie mieli ośmioro dzieci, dwoje zmarło we wczesnym dzieciństwie, Kazimierz (1928 - 1928), Aniela (1931 - 1931), wychowali sześcioro: Ludwika (1926 - 1976), Józefa (1927 - 2015), Marię (1929 - 2017), Lidię (1932 - 2011), Teresę (1934 - 2013) i Stanisława (ur. 1941). Po wkroczeniu hitlerowców do Polski od września do października 1939 roku był więziony w Lesznie. W czasie wojny przyjął pod swój dach samotną matkę z dwojgiem dzieci oraz ich babcię, którzy zostali wysiedleni z własnego domu. Po II wojnie światowej trzy razy był sołtysem Miąskowa, aktywnie działał w kółkach rolniczych. Ludwik Szymkowiak zmarł po długiej i ciężkiej chorobie dn. 9 maja 1981 roku w Miąskowie i został pochowany na cmentarzu w Czerwonej Wsi. Na nagrobku napis upamiętniający udział w powstaniu. Odznaczenia i awanse: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (uchwała RP 12.17.-0.1046 z dn. 17.12. 1958); Mianowanie na stopień podporucznika WP (11.11. 1972); Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (uchwała RP z dn. 14.05.1975).

Jednostka aktowa: 34/1126/0/-/5107 Koperta osobowa dowodów osobistych - Szymkowiak Ludwik 1951 - 1981; Archiwum Państwowe w Lesznie; Jednostka aktowa: 34/458/0/-/6004 Szymkowiak Ludwik. Powstanie Wielkopolskie 1918 - 1919 1958 - 1981; Archiwum Państwowe w Lesznie; Wawrzyniak Jarosław - Osieczna w Powstaniu Wielkopolskim 1918 - 1919. Osieczna 2008; Urząd miasta i gminy w Osiecznej, biogram str. 130, zdjęcie str. 167; Wawrzyniak Jarosław - Śrem w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Biblioteka publiczna Miasta i Gminy im. Heliodora Święcickiego Śrem 2011, Rada Redakcyjna: Jerzy Kondras (przewodniczący), Ewa Bąk (sekretarz), Dorota Gandecka, Adam Lewandowski, Danuta Plygawko, Adam Podsiadły, str. 131;

Jankowski Tomasz, Gwincińska Katarzyna, Kaczmarek Bohdan, „Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Ksiąskiej" - wydawnictwo albumowe. 100-lecie wybuchu powstania wielkopolskiego. Książ Wielkopolski 2018, Samorząd Gminy Książ Wielkopolski, str. 89 - 90; Akcja powstanie. Katalog. Poznań 2018, Wydawnictwo Miejskie Posnania, s. 113; WWW. cyryl. poznan. pl z okazji 100 rocznicy wybuchu powstania ukazał się 28 grudniu 2018 r. życiorys ze zdjęciem oraz kilkoma pamiątkami; Wywiad w III Programie Polskiego Radia z dn. 27.12. 2018; Celichowski S., Wyprawa zbąszyńska. Wspomnienie uczestnika. Poznań 1935, s. 25-68; Filary J., Zarys historii wojennej 69-go pułku piechoty. Warszawa 1928; Hejducki H., Bohaterowie Ziemi Rawickiej 1918-19. Trzebnica 2017, s. 16- 23; Jellenta S., Walki o Leszno i Rawicz w r. 1919 w świetle opracowań niemieckich. Warszawa 1939, s. 4-13; Jędraś S., Miejska Górka w Powstaniu Wielkopolskim. Leszno 2000, s. 26 - 33; Mańkowski J., Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego: wspomnienia i harcerza śremskiego od służby w armii niemieckiej do udziału w Kompanii Śremskiej. Maszynopis; Śrem (1968); Biblioteka Główna UAM, s 7 - 11; Pawłowski H., - Powstanie wielkopolskie 1918-1919 na ziemi rawickiej. Historia i tradycja. (Muzeum Ziemi Rawickiej), Prof-Art Sieradz, 2018, s. 72 - 92, s. 118 - 120; Powstanie wielkopolskie 1918/1919 (artykuły i przyczynki), pod red. B. Polaka. Kościan 1975, s. 69 - 76 (wojsko z dn. 11 VI 1919 r.); 107- 133; 153 - 206; Rezler M. - Nasze powstanie. W 100 rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego 1918 - 1919. Szamotuły 2018, s. 184 - 185 (Śrem w pierwszych dnia powstania); Wawrzyniak J., - Śrem w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Śrem 2011, s. 26- 32 wydarzenia w Śremie, s. 33 - 50 wyprawa zbąszyńska, s. 70 - 86 walka o Rawicz, s. 68 struktura oddziałów powstańczych; Wieliczka Z., Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918- 1919. Poznań 1931, s. 300 -327 druga bitwa o Rawicz; s. 325 struktura oddziałów powstańczych; s. 350 - 367 ocena wydarzeń i historia tworzenia 11 PSWlkp.; zdjęcia dowódców baonu śremskiego; Zakrzewski Z., Walki o Rawicz. Wspomnienia z powstania ks. Zdzisława Zakrzewskiego, proboszcza w Golejówku. Leszno 1922, s. 81- 98 walki o Rawicz; s. 99 - 107 sytuacja w regionie po rozejmie w Trewirze; Wojskowe aspekty powstania wielkopolskiego 1918 - 1919. Wybór tekstów źródłowych. Poznań 1985, s. 85 -86 Odezwa do byłych żołnierzy z dn. 30 XII 1918 r.; s. 112- 113 Okręgi wojskowe ze I 1919 r.; s. 118 - 119 Skład organizacyjny sił zbrojnych ze I 1919 r.; s. 149 Sytuacja na frontach powstania ze I 1919r.; s. 242; s. 330 -331 Opis umundurowania służby zdrowia z dn. 19 II 1919r.; s. 377 - 379 Formacje jednostek wielkopolskich z dn. 10 XII 1919 r.; zdjęcie nr 107 Ćwiczenia kompanii sanitarnej w Owińskach; Korespondencja Ludwika i Józefy Szymkowiaków do córki Teresy (lata 70- te); Korespondencja Józefy Szymkowiak do córki Teresy (80 - te oraz lata 90 po śmierci męża); Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym WTG; Śremski Panteon Niepodległości (Muzeum w Śremie); http://powstancy-srem.pl/; http://cyryl.poznan.pl/grupa-kolekcji/934/akcja-powstanie; http://powstancy-wielkopolscy.

Danuta M. Sobczyńska

ŚWIEJKOWSKI Jan (1880 - 1949), syn Wawrzyńca i Konstancji, urodził się 20 maja 1880 roku w Ludwinowie, powiat

Jarocin. Wiadomo, że z rodzeństwa miał brata i siostrę. Rodzice w Ludwinowie pracowali na własnym gospodarstwie rolnym. W lutym 1903 roku zawarł związek małżeński z Marianną Furmaniak urodzona 8 lipca 1884 roku w Wyszkach, córka Józefa i Michaliny z domu Aloszyk. Po ślubie zamieszkali w Ludwinowie i pracowali na niewielkim gospodarstwie rolnym. W Ludwinowie urodziło się czworo z ich czternaściorga dzieci. W roku 1905 Jan Świejkowski wyjechał na roboty do Niemiec, prawdopodobnie do Westwalii. Wrócił po pięciu latach z nadszarpniętym zdrowiem. Po powrocie sprzedali dom w Ludwinowie i kupili gospodarstwo z zabudowaniami w Łuszczanowie, kolejno sprzedawali kupowali nieruchomości w Łuszczanowie, na Chytrowie (dzisiaj część Jaraczewa) i w Bolesławowie, powiat Gostyń. W tym czasie wybuchła I wojna światowa i Jan Świejkowski został wcielony do niemieckiej armii. Walczył prawdopodobnie na froncie niemiecko-francuskim. Przebywał przez pewien czas w Berlinie, gdzie odwiedziła go żona. W czasie ostrzału artyleryjskiego został wrzucony w lej po bombie głowa w dół i zasypany. Jednak mógł mówić o dużym szczęściu, został wydobyty żywy, uratowali go współtowarzysze zmagań wojennych. Przez długi czas przebywał jednak na leczeniu w Głogowie, gdzie żona mogła go odwiedzać. Na front jednak już nie wrócił, został uznany za niezdolnego do służby liniowej. Z I wojny światowej wrócił odznaczony m. in. Niemieckim krzyżem żelaznym. Z chwilą wybuchu walk o wyzwolenie ziem zaboru pruskiego spod panowania niemieckiego wstąpił do oddziałów powstańczych, prawdopodobnie Garnizonu Jarocińskiego. Następnie brał udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczypospolitej i tzw. wojnie bolszewickiej. Szczęśliwie wrócił do domu w końcu 1920 roku lub na początku 1921 roku. Za okres Powstania i pierwszych walk w obronie Ojczyzny otrzymał kilka odznaczeń, lecz w ostatnich latach zaginęły. Zachowała się część przedwojennej książeczki inwalidy wojennego i kompletna członka Związku Powstańców Wielkopolskich, wystawiona na dzień 30 czerwca 1938 roku przez Zarząd Główny w Poznaniu- nr dyplomu weryf. 16057. W okresie międzywojennym i po II wojnie światowej należał do Koła Powstańców Wielkopolskich w Borku, powiat Gostyń. Na fotografii członków tego koła, z października 1938 roku, siedzi drugi z lewej. W roku 1921 kupił od Urzędu Ziemskiego w Jarocinie na korzystnych warunkach oberżę w Przemysławkach (obecnie Wojciechowo) w gminie Jaraczewo. Do oberży należało około 4 ha ziemi. Gościniec ten opuścił Niemiec prowadzący go w okresie zaborów. W okresie międzywojennym Jan Świejkowski był współwłaścicielem fabryki krochmalu, znajdującej się przy stacji w Wojciechowie. Dostarczał również kamień polny, potrzebny na budowę dróg w Koźminie. W obydwu przedsięwzięciach stracił kilka tysięcy złotych, ponieważ jego wspólnicy okazali się ludźmi nieuczciwymi. Przy oberży Jan Świejkowski prowadził skład opału - „węgli i drzewa". Jak wspomniałam na wstępie, Jan i Marianna Świejkowscy mieli czternaścioro dzieci: Sylwestra, Mariannę, Joannę, Stanisław, Ludwika, Martę, Bolesława, Annę, Helenę, Mariana, Henryka i Teresę oraz Stanisława i Ewę, lecz oni zmarli w dzieciństwie. W czasie II wojny światowej Niemcy wysiedlili rodzinę Świejkowskich z ich domu, starsze dzieci

zostały wysłane przez Arbeitsamt wysłane na roboty przymusowe- Marianna do Ludwinowa na 25 ha gospodarstwo rolne Gottlieba Kroppa, Anna na teren Rzeszy do miejscowości Heibrun, gdzie pracowała w fabryce Knorra, Marian także wysłany na teren Rzeszy, skoszarowany w lagrze, pracował w fabryce szkła w Sneftenbergu, Henryk najpierw wysłany do pracy w cukrowni w Witaszycach, później wywieziony do Niemiec włączony do organizacji TOT i wysłany do robót pomocniczych przy wojsku na froncie niemiecko- rosyjskim. Podczas bombardowania udało się mu zbiec i poprzez Rumunię przedostać do Włoch, gdzie wstąpił do II Korpusu Polskiego i walczył pod dowództwem gen. Andersa do zakończenia II wojny światowej. Osiadł w Anglii i tam ożenił się z Greczynką Adrianną- mają córkę Marry i mieszkają w Benford pod Londynem. Teresę, która była wtedy niepełnoletnia, Niemcy zostawili w Wojciechowie i pracowała jako opiekunka do dzieci „kinder matchen" u Fridy i Hendricha Pesler, Niemców z okolic Borku, którzy po wypędzeniu rodziny Świejkowskich przejęli oberżę w Wojciechowie. Przyprowadzili się z dwójką małych dzieci Voldrant i Horstem, w czasie wojny urodziły się im trzy córki Siegried, Ursel i Krestel. Teresa urodzona 30 września 1927 roku z chwilą wejścia Niemców miała 12 lat, a musiała oprócz pracy przy dzieciach pomagać w pracach kuchennych. Joanna, Stanisława, Marta i Bolesława, przed wybuchem II wojny światowej wyjechały do Katowic i tam szczęśliwie doczekały wyzwolenia. Trzy pierwsze wyszły na Śląsku za mąż w okresie międzywojennym, a Bolesława- 10 kwietnia 1945 roku, Ludwik urodzony w 1911 roku został zawodowym żołnierzem, pół roku przed wybuchem II wojny światowej został przeniesiony do Brześcia nad Bugiem. We wrześniu 1939 roku dostał się do niemieckiej niewoli i został osadzony w lagrze w Łodzi, skąd udało się mu zbiec. Wrócił do Pleszewa, gdzie mieszkał przed przeniesieniem i przez całą wojnę zarządzał majątkiem rolnym w Czerwieniewie, koło Pleszewa w zastępstwie powołanego na front Niemca. Po wojnie został prezesem PZGS w Pleszewie. Jego młodszy brat Marian został prezesem d/s handlu w GS „SCH" w Jaraczewie. Jan Świejkowski z żoną Marianną i niepełnosprawną córką Heleną oraz bratem żony Stanisławem (drugi brat żony został wywieziony na roboty do Niemiec), zostali wywiezieni najpierw do Niedźwiad, gdzie byli dwa dni, stamtąd do Goli. Tam byli przetrzymywani 6-8 tygodni. Zostali ostrzeżeni przez właściciela majątku w Goli Aleksandra Boruszczaka, że jeśli nie chcą być wywiezieni muszą poszukać sobie mieszkania. Przygarnęła ich w Jaraczewie Wiktoria Majsnerowska (obecnie dom na ul. Golskiej), a po jej wywiezieniu do Niemiec i zajęciu domu przez rodzinę niemiecką, zamieszkali u Marciniaków, także w Jaraczewie (obecnie ul. Ogrodowa) i tam mieszkali do końca wojny. Do Wojciechowa wrócili dopiero w maju 1945 roku, ponieważ Marianna Świejkowska była obłożnie chora, co uniemożliwiało powrót do własnego domu bezpośrednio po ucieczce Niemców. W tym okresie w oberży mieszkała córka Teresa, która bardzo bała się grasujących wtedy szabrowników. Córka Teresa urodzona 1927 roku w Przemysławkach wyszła za mąż w roku 1949 roku za Edmunda Pietrowiaka i urodziła dwie córki: Mariolę (zmarła mając niespełna 2 lata) i Wiesławę. Zaraz po wojnie pracowała jako

stażystka w Urzędzie Gminy w Jaraczewie. Później jako sprzedawca w sklepie GS-u, a nastepnie jako kucharz we własnej gospodzie, przejętej przez GS. W roku 1970 roku wzięła od GS-u gospodę w ajencję i prowadziła ją aż do przejścia na emeryturę. Nadal mieszkała w domu rodzinnym i do 3 czerwca 2006 roku opiekowała się swoją ponad stuletnią siostra Marianną, która pozostała samotna w prowadzeniu domu, gospodarstwa i gospody. Powrót do normalnego życia został zakłócony wprowadzonymi przez władzę ludową regulacjami w gospodarstwie. W roku 1948 władze utworzonej w Jaraczewie Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska", zaczęły wywierać nacisk aby Jan Świejkowski przekazał oberżę, a sam został pracownikiem zatrudnionym przez GS. Jan Świejkowski nie mógł tego zrozumieć, ani z tym pogodzić się, że polska władza chce mu odebrać jego własność i ta nasilająca się sytuacja z pewnością przyczyniła się do jego nagłej śmierci. Jan Świejkowski zmarł 16 marca 1949 roku w Przemysławkach, Marianna Świejkowska zmarła 13 sierpnia 1979 roku w Wojciechowie. Oboje zostali pochowani na cmentarzu katolickim w Jaraczewie.

Na podstawie wspomnień Teresy Pietrowiak i Ludwika Świejkowskiego oraz zachowanych fotografii i dokumentów znajdujących się w posiadaniu rodziny.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

ŚWITOŃ Stanisław (1899 - 1994), rolnik, powstaniec wielkopolski, żołnierz wojny polsko - bolszewickiej 1920 r. Ur. 19 X w Torzeńcu. W czasie I wojny światowej wcielony do wojska niemieckiego. Pod koniec wojny uciekł z bronią z armii niemieckiej i wstąpił do formujących się jednostek powstańczych na początku stycznia 1919 r. Walczył na południowym odcinku frontu powstańczego. Służył w składzie 12 kompanii 12 pułku strzelców wielkopolskich. W styczniu 1920 r. razem z pułkiem został skierowany na front działań polsko - bolszewickich w okolice Lidy, gdzie służył pod dowództwem por. Wężyka z Rogaszyc. Walczył na odcinku: Bucław - Douchinów - Parafianów - Królewszczyzna oraz w walkach osłonowo - obronnych w okolicach Grodna. Pod Krewą dostał się do niwoli sowieckiej. Po udanej próbie ucieczki z niewoli został przez Rosjan schwytany i osadzony w więzieniu w Nowej Wilejce i Mołodecznie. Po kolejnej ucieczce z transportu wojskowego w głąb Rosji został pod Sejnami schwytany i osadzony w więzieniu w Lejpunach i obozie w Kownie. W trakcie wymiany jeńców wojskowych pod Suwałkami w grudniu 1920 przekazany stronie polskiej. W stanie krytycznym, chory na tyfus przebywał w szpitalu w Ostrowie Wlkp. Został zdemobilizowany w grudniu 1921 r. Od 1924 r. prowadził własne gospodarstwo rolne w Wyszanowie. W okresie międzywojennym był działaczem PSL. We wrześniu 1939 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Neumburg. Po zwolnieniu z więzienia utrzymywał kontakty z miejscowym ruchem oporu - AK. Był uznanym działaczem społecznym w Wyszanowie. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalami 30 i 40 lecia PRL. Zmarł w Wyszanowie 11 III 1994 r. Spoczywa na

miejscowym cmentarzu parafialnym. Od 24 lutego 1924 r. żonaty z Marianną Wróbel; dzieci: Marianna (ur. 1925), Leon (ur. 1927), Aniela (ur. 1930), Stanisław (ur. 1932), Jan (1938 - 2008).

Informacje rodzinne. Dokumentacja rodzinna: Życiorys Stanisława Świtonia z dn. 12 IX 1990 r. (maszynopis), Legitymacja nr 281/212/84M z dn. 22 VII 1984 na Medal 40 lecia Polski Ludowej, Legitymacja nr 895/74M na Medal 30 Lecia Polski Ludowej; Legitymacja nr 3533 z dn. 8 XII 1988 na Odznakę Honorową za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego.

Kamila Płonka, Alicja Kocoń

Antoni Tabaka

TABAKA Antoni (1897 - 1979), urodził się 1 lutego 1897 roku w Kaczanowie w powiecie wrzesińskim w rodzinie Mikołaja i Józefy z domu Jendraszak. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły ludowej w Kaczanowie. W 1907 roku uczestniczył w strajku szkolnym, za co był karany biciem, a rodzice zapłacili wysoką grzywnę. 14 września 1916 roku wcielony został do armii niemieckiej do 3. zastępczej kompanii II. batalionu 46. pułku piechoty. Od 6 grudnia 1916 roku był na froncie wschodnim w 5. kompanii 375. pułku piechoty. Od 12 stycznia 1917 roku do 12 marca 1917 roku uczestniczył w walkach pozycyjnych nad Putną i Seretem. 9 listopada 1918 roku odznaczony został Krzyżem Żelaznym II klasy. Zdemobilizowano go 3 stycznia 1919 roku w stopniu starszego szeregowego. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył od 7 stycznia 1919 roku, początkowo w oddziale borzykowskim pod dowództwem porucznika Ignacego Wierzyńskiego, następnie w kompanii wrzesińskiej, m. in. o oswobodzenie Gniezna, pod dowództwem porucznika Władysława Wiewiórkowskiego. Po śmierci Wiewiórkowskiego pod Szubinem jego dowódcą został Alojzy Nowak. Następnie wcielony został do 1. pułku strzelców wielkopolskich, późniejszego 55. pułku piechoty. Walczył w wojnie polsko-ukraińskiej. Został ranny w klatkę piersiową w bitwie o Lwów (20 kwietnia 1919 roku?). Od 31 grudnia 1920 roku pracował w Młynach Parowych w Kaczanowie, a w latach 1925-1927 ukończył kurs Straży Leśnej i Polowej w Niepołomicach koło Krakowa. 4 września 1928 roku został przyjęty do służby leśnej w Nadleśnictwie Podanin i tam pracował aż do wybuchu wojny w 1939 roku, mieszkając w Budzyniu. Znajdował się na liście powstańców przeznaczonych do wysiedlenia w grudniu 1939 roku. Należał od

1921 roku do Powiatowego Koła Związku Inwalidów Wojennych RP w Chodzieży, a od 1 stycznia 1948 roku - Związku Powstańców Wielkopolskich w Chodzieży. Został zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski pod numerem 5960. Mieszkał po wojnie w leśniczówce Karczewnik. Następnie przeniósł się do Skoraszewic w powiecie gostyńskim. Był aktywnym członkiem Polskiego Związku Łowieckiego i Straży Ochrony Przyrody. Należał do ZBoWid-u. Zmarł 4 marca 1979 roku. Pochowany został w Skoraszewicach. Ożenił się z Władysławą Strutą, urodzoną 12 czerwca 1914 roku w Budzyniu, zmarłą 1 maja 1997 roku w Skoraszewicach. Miał dwóch synów: Tadeusza (zm. 2006 roku) i Mieczysława (zm. 2000 roku). Odznaczony był jeszcze przed II wojną Brązowym Krzyżem Zasługi (1936), a także Brązowym Medalem „Za długoletnią służbę" i Odznaką Przysposobienia Wojskowego Leśników. Po II wojnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) oraz dwukrotnie Odznaką Grunwaldzką. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym został umotywowany w następujący sposób: Drugostronnie wymieniony brał udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim od dnia 08.02.1919 r. do końca powstania w Kompanii Wrzesińskiej pod dowództwem por. Jana Wietrzyńskiego na froncie północnym. Był szeregowcem. Jest imiennie wymieniony w książce Zasłużeni dla Ziemi Chodzieskiej w Powstaniu Wielkopolskim.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych 4622 - 9099; tamże, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 486: Życiorysy powstańców wielkopolskich: T - tom I (Tabaka Antoni - Tomczak Franciszek); Gloria Victoribus. Powstańcy wielkopolscy powiązani z Ziemią Chodzieską, pod red. Doroty Marciniak, uChodzież 2017; Czernik Małgorzata, Powstańcy Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 34/72; Gabriel Roszak, Wspomnienie o Antonim Tabace, „Wieści Pępowa" 2017, nr 145, s. 30-31; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

TALAR Szczepan (1891 - 1964), urodził się 8 grudnia 1891 roku w Gorzewie pow. Wągrowiec. Rodzicami jego byli Andrzej Talar i Marianna z Jóźwiaków. Miał dwóch braci - Teodora (1897-1984) i Marcina (1907-1987). Początkowo rodzina mieszkała w Gorzewie, a później przeniosła się do miejscowości Bartodzieje pow. Wągrowiec, gdzie urodził się Teodor. Najmłodszy Marcin przyszedł na świat w Pokrzywnicy pow. Wągrowiec. Następnie zamieszkali w Dziewokluczu. W kwietniu 1915 r. został powołany do armii pruskiej, do 439 pp. Walczył na frontach I wojny światowej w Rosji i we Francji. Zdemobilizowany w listopadzie 1918 r. powrócił do domu. Gdy rozpoczęło się Powstanie Wielkopolskie zgło-

Szczepan Talar

sił się do oddziałów powstańczych. Jednak brak bliższych danych o miejscu służby. Potem służył w 68 pp. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej i 19 listopada 1921 r. został bezterminowo urlopowany. 23 listopada 1919 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 16 grudnia 1894 r. w Dziewokluczu Józefą Guderian, córką Augustyna i Józefy. Rodzina zamieszkała w Dziewokluczu, tam urodził się syn Michał (1923-1982) i córka Kazimiera (ur. 1926 r.) - zamężna Dziekan. Syn Stanisław urodził się już w Margoninie w 1936 r. Szczepan pracował jako robotnik rolny na okolicznych majątkach. Przez jakiś czas od 15-04-1928 r. mieszkał w Dąbkowicach. Potem od 16 kwietnia 1931 r. w Brzekińcu pow. Chodzież, skąd 1-04-1931 r. przeniósł się do Tereski pow. Chodzież. Dalej mieszkał w Próchnowie, Lipiej Górze - do 6-02-1932 r. i w Margoninie od 13 -04-1934 r. Po II wojnie światowej na podstawie reformy rolnej otrzymał ziemię i zamieszkał w Radwankach pow. Chodzież. Pracował na roli do czasu przekazania ziemi następcom. Należał do ZBoWiD Koło w Budzyniu - legitymacja nr 20/2/Po. Od 1945 r. był członkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego. Zmarł 18 września 1964 r. w Szamocinie i pochowany został na cmentarzu w Radwankach. Po jego śmierci żona Józefa była podopieczną ZBoWiD po powstańcu. Zmarła 10 maja 1982 r. w Radwankach i pochowana została razem z mężem.

USC Budzyń - akt zgonu nr 9/1984; Wpis w „Książce legitymacyjnej" dla szer. Szczepana Talara Nr 215 - Baon zapas. 62 pp. - s. 1, poz. 5 w posiadaniu wnuczki Teresy Koźlarek; Informacje i dokumenty wnuczki Teresy Koźlarek; USC Szamocin - akt zgonu nr 15/1964; Karta ewidencyjna członka ZboWiD; USC Margonin - akt zgonu nr 17/1982.

Ewa Kabat

TEODORCZYK Franciszek (1880 - 1953), urodził się 30 sierpnia 1880 r. w Starej Obrze w ówczesnym powiecie koźmińskim, jako syn Michała i Katarzyny. Po ukończenie 7-klasowej szkoły ludowej pracował w majątku Stara Obra, jako kasjer. W 1902 r. został powołany na okres dwóch lat do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej. Po odbyciu służby wojskowej wrócił do Starej Obry i dalej pracował w majątku Juliana Czapskiego. Kiedy wybuchła I wojna światowa, 31 czerwca 1916 r. został ponownie wcielony w szeregi armii niemieckiej. Początkowo został skierowany na front wschodni

Franciszek Teodorczyk

i walczył pod Pińskiem, a następnie został przerzucony na front zachodni w okolice Reims we Francji. W sumie na froncie przebywał od 21 czerwca 1916 r. do 4 kwietnia 1918 r. Dwukrotnie został ranny, a po wyleczeniu skierowany został do 67 Pułku Rezerwowego Artylerii Polowej stacjonującej w Poznaniu przy ulicy Solnej, gdzie przebywał do 20 grudnia 1918 r. Tego samego dnia opuścił koszary i od 1 stycznia 1919 r. przyłączył się do powstańców w Poznaniu. Z uwagi na posiadane przeszkolenie wojskowe skierowano go do I Wielkopolskiego Pułku Artylerii Polowej. Wziął udział w walach o Ławicę w Poznaniu i pod Szubinem. Od 14 marca 1919 r. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc pod Berdyczowem, Kijowem, Mińskiem Litewskim, Brodnicą i Działdowem. W maju 1919 r. został mianowany na stopień plutonowego. Po zakończeniu działań wojennych zostaje skierowany do 23 dywizji piechoty w Katowicach, a następnie do 15 dywizjonu artylerii w Będzinie, skąd w stopniu starszego ogniomistrza w 1930 r. przechodzi na emeryturę wojskową. Wraca do Starej Obry i podejmuje prace w majątku Fryderyka Czapskiego. Po zakończeniu II wojny światowej nadal mieszkał w Starej Obrze, a pracował w magistracie w Koźminie. Odznaczony został Krzyżem Walecznych (rozkaz 23 Dywizji Piechoty nr 123 z 25.07.1921 r.), Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości (1928 r.). Zmarł w Starej Obrze 23 września 1953 r., pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wałkowie. Z okazji 60-rocznicy Powstania Wlkp. na kościele w Wałkowie odsłonięto pamiątkowa tablicę, na której umieszczono nazwisko Franciszka Teodorczyka. Wnuk Zbigniew Teodorczyk z okazji 99 rocznicy Powstania Wielkopolskiego umieścił na grobie tabliczkę informacyjną, dotyczącą udziału dziadka w Powstaniu Wlkp.

Książeczka wojskowa z okresu międzywojennego 1919-1939, informacje przekazane przez wnuka Zbigniewa z Mosiny, Michał Pietrowski, Kościół parafialny w Wałkowie, Wałków 2015, s. 40-41, Michał Pietrowski, Stara Obra w: M. Pietrowski, A. Wędzki, Monografia Koźmina Wielkopolskiego i okolic, Koźmin Wlkp. 2006, s. 781-785, Edward Jokiel, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i Sulmierzycach, Krotoszyn 2012, s. 187, Łukasz Cichy, Nasi powstańcy - Franciszek Teodorczyk: „Życie Krotoszyna" z 30. 04.2018 r.

Michał Pietrowski

TOMASZEWSKI Franciszek (1896 - 1970), urodził się 23 lipca 1896 roku w Goli w rodzinie rzemieślniczej. Syn Ludwika i Marianny z domu Krzekotowska. Ukończył szkołę elementarną w Gostyniu. W 1913 roku wraz z rodzicami wyemigrował do Westfalii w poszukiwaniu pracy. 25 sierpnia 1915 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 15 stycznia 1918 roku. Od 15 stycznia do 5 sierpnia 1916 roku jako żołnierz 14. batalionu strzelców walczył na froncie zachodnim m. in. pod Verdun i Sommą. 26 sierpnia tegoż roku skierowany został na front rosyjski (Karpaty), gdzie brał udział w walkach do 13 grudnia 1916 roku. Ranny, przez wiele miesięcy przebywał w szpitalu w Heidelbergu. Z armii niemieckiej wrócił jako inwalida. W 1918 roku w Gostyniu zawarł związek małżeński ze Stanisławą Bartkowiak. Od 1 stycznia do 24 maja 1919 roku jako ochotnik pełnił służbę w Straży Ludowej w Gostyniu. 25 maja 1919 roku jako żołnierz 73. pułku piechoty skierowany został na front litewsko-białoruski. 20 sierpnia 1920 roku w czasie walk z bolszewikami został awansowany na stopień starszego szeregowego. 4 lipca 1921 roku został przeniesiony do rezerwy. W tymże roku podjął pracę w cukrowni gostyńskiej na stanowisku elektryka, a po II wojnie światowej awansował na głównego energetyka. W 1961 roku przeszedł na emeryturę. W środowisku gostyńskim był aktywnym działaczem społecznym. Od 1930 roku był członkiem Bractwa Kurkowego. Działał w Gostyńskim Towarzystwie Powstańców i Wojaków. Przez dwie kadencje (1928-1936) był radnym i członkiem Zarządu Miejskiego w Gostyniu. W 1933 roku należał do grupy założycielskiej Ochotniczej Straży Pożarnej przy Cukrowni. Po II wojnie światowej przez dwie kadencje pełnił funkcję członka Rady Powiatowej. W latach 1945-1948 był członkiem Komitetu Odbudowy Gmachu Gimnazjum w Gostyniu, jako ekspert do spraw instalacji elektrycznej. Członek gostyńskiego Koła ZBoWiD. Zmarł 7 kwietnia 1970 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Złoty i Srebrny Medal za Zasługi dla Pożarnictwa, Odznakę Grunwaldzką. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywowany następująco: W dniu 1 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do Straży Ludowej w Gostyniu i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na terenie pow. gostyńskiego do 24 maja 1919 r. pod dow. por. Śliwińskiego. (...) Udział

Franciszek Tomaszewski

w walkach powstańczych udowodnił książeczką wojskową.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 228; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

TOMCZAK Piotr (1900 - ?), urodził się 13 czerwca 1900 r. w Wąbrzeźnie, jego rodzicami byli Andrzej i Elżbieta z domu Spychalska. Po ukończeniu w 1914 r. szkoły powszechnej, pracował na utrzymanie matki jako robotnik w różnych przedsiębiorstwach. 30 maja 1918 r. został powołany do armii niemieckiej, z której 12 grudnia 1918 r. został zwolniony. 27 grudnia 1918 r. wstąpił w szeregi powstańców i brał udział w wyzwoleniu Gniezna, walczył pod Zdziechową i Kowalewem. 18 kwietnia 1919 r. został powołany do I Batalionu Saperów Wlkp. (późniejszego 15 Batalionu Saperów) w Poznaniu, z którym brał udział w wojnie polsko - bolszewickiej, gdzie w nocy, z dnia 29 na 30 maja 1920 r. w walkach o Dziunków, wykazał się nadzwyczajną odwagą i poświęceniem, za to został odznaczony orderem Virtuti Militari V klasy nr 5502. 30 maja 1921 r. w stopniu szeregowca został zwolniony z wojska jako jedyny żywiciel rodziny. 5 lipca 1922 r. wcielony do Powiatowej Komendy Uzupełnień Gniezno, z której został zwolniony 17 listopada 1922 r. 24 sierpnia 1924 r. z powodu braku pracy wyjechał do Francji. W 1926 r. przeniósł się do Liege` w Belgii, gdzie pracował w kopalni, jako górnik. 22 września 1935 r. w związku z pogarszającym się stanem zdrowia, zwrócił się do Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego z prośbą o pomoc w załatwieniu pracy w sektorze państwowym w Polsce. Dalszych informacji brak. Dzieci: Irena Filipp (ur. 21.02.1922), Franciszek Filipp (ur. 07.10.1923 r.), Bruno Filipp (ur. 17.09.1925 r.), Stefan Tomczak (ur. 10.11.1926 r.).

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM Tomczaka Piotra - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 20 listopada 1920 r. i kwestionariusz osobowy z dnia 22 września 1935 r. W. Mańkowski, Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934 r., str. 41.

Włodzimierz Becker

TREPIŃSKI Ignacy (1874 - 1931), lekarz, działacz niepodległościowy, mjr WP. Urodzony 31 lipca w Miławce pow. mogileński, w ziemiańskiej rodzinie Walentego i Józefy z Kupskich. Matura w gimnazjum w Gnieźnie, gdzie był prezesem koła filomackiego (1894-1896). Studiował medycynę w Lipsku i Berlinie, doktorat w 1901 r. Aktywny członek „Zet" i Związku Towarzystw Młodzieży w Niemczech. W procesie akademików 9 listopada 1901 r. w Poznaniu skazany

na 2 mies. więzienia, które odsiedział we Wronkach. Jako lekarz praktykował w Mogilnie, potem w Gnieźnie, gdzie w lipcu 1907 r. założył ponownie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". Był też prezesem „S" okręgu gnieźnieńskiego (1907-1914). W jego mieszkaniu mieściła się przez kilkanaście lat biblioteka gnieźnieńskiego koła Towarzystwa Tomasza Zana. Współzałożyciel czytelni rozprowadzającej książki dla dzieci. Inicjator założenia drużyny skautowej. Przed 1914 r. przyjęty do Ligi Narodowej. W 1916 r. za zorganizowanie obchodów 50. rocznicy powstania styczniowego miał drugi proces. Rok później powołany do armii niemieckiej. W listopadzie 1918 r. członek Wydz. Wykonawczego Miejskiej i Powiatowej Rady Ludowej. Po wybuchu powstania w Gnieźnie został lekarzem oddziałów ochotniczych (kpt.). Jako delegat Gniezna i Naczelnej Rady Ludowej uczestniczył w rokowaniach polsko-niemieckich w Bydgoszczy 4 I 1919 r. Rozkazem DG nr 69 z 14 marca 1919 r. zweryfikowany w stopniu mjr. ze starszeństwem od 1 stycznia t. r. Był chirurgiem w szpitalu wojskowym w Gnieźnie. Po zakończeniu powstania został radcą miejskim w Gnieźnie oraz decernentem szpitala z ramienia rady miejskiej. Był też członkiem Zarządu Drukarni „Lecha", wiceprezesem Związku Oficerów Rezerwy RP w Gnieźnie. Pełnił też funkcję prezesa Stronnictwa Narodowego na powiat gnieźnieński. Organizował kampanie wyborcze do sejmu i rady miejskiej. W 1926 r. był członkiem zarządu powiatowego Organizacji Obrony Państwa wymierzonej przeciwko zamachowi J. Piłsudskiego. Zmarł 6 sierpnia 1931 r. i pochowany został na cm. Św. Piotra w Gnieźnie. Nie założył rodziny. Władze miejskie nazywały jedną z ulic jego imieniem (ob. ul. M. Konopnickiej).

Z. Kaczmarek, Tl, „Wielkopolski Słownik Biograficzny", Warszawa-Poznań 1981, s. 771-772; „Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej", Gniezno 2011, s. 604; Z. Wygocki, „Gniezno i powiat gnieźnieński w powstaniu wielkopolskim 1918-1919", Poznań 1988, s. 39, 64, 208-221.

Janusz Karwat

URBANEK Roman (1899 - 1987), ochotnik kompanii lwóweckiej i oddziału posadowskiego, ułan 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Ur. 22 lipca 1899 roku we Lwówku jako syn Jana i Franciszki z domu Ozorkiewicz. Weteran I wojny światowej (1916-1918). Ochotnik oddziału konnego kompanii lwóweckiej od 3 stycznia do końca marca 1919 roku. Pełnił służbę łącznikową i patrolowo-wartowniczą. Brał udział w walkach pod Miedzichowem, Łomnicą, Krzyżkówkiem, Kaliskami i Lewicami. Później został wcielony do 2 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 16 Pułk Ułanów Wielkopolskich) i w jego szeregach brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska w 1922 roku. Po wojnie powrócił do rodzinnego Lwówka. W okresie międzywojennym pracował w Rozlewni Piwa Jana Bukiewicza, rozwożąc zaprzęgiem konnym towar po okolicy. 23 sierpnia 1939 roku został ponownie zmobilizowany do wojska. Brał udział w kampanii wrześniowej jako żołnierz 16 pułku ułanów wielkopolskich. Brał udział w walkach pod Kutnem, Sochaczewem, Radnem,

Roman Urbanek

Gostyninem, Łęczycą, Sobótką nad Bzurą i Żychlinem. Po bitwie nad Bzurą dostał się do niewoli niemieckiej w Rumiance koło Żabiej Woli. Osadzony w obozie jenieckim w Bocholt w Nadrenii Westfalii (Niemcy). W listopadzie 1939 roku został zwolniony z obozu i skierowany do lekkiej pracy w majątku Michorzewo. Później wywieziony do Niemiec na roboty. W wyniku bombardowania lotnictwa angielskiego został rannych w lewą rękę. Uznany za niezdolnego do pracy i zwolniony w 1944 roku do domu. Powróciwszy po raz kolejny z wojennej zawieruchy, Roman Urbanek pracował przez krótki czas u swojego przedwojennego pracodawcy, J. Bukiewicza. Odniesiona rana podczas II wojny światowej nie pozwalała mu jednak wykonywać swojej pracy. W 1965 roku przeszedł na rentę. Pracował później także w kościele parafialnym we Lwówku, jako kościelny. W latach 1923–1939 należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku, gdzie zweryfikowany został jako powstaniec wielkopolski. W 1937 roku w czasie pogrzebu Stanisława hr. Łąckiego wraz z towarzyszami broni asystował przy jego trumnie. Wstąpił do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację 24 lipca 1965 r., będąc jego zwykłym członkiem, zweryfikowanym jako powstaniec wielkopolski. 22 grudnia 1966 roku otrzymał Wielkopolski Krzyż Powstańczy (nr 37352), a 23 kwietnia 1978 roku Order Odrodzenia Polski (nr 323-78-64). W roku 1971 został awansowany na podporucznika Wojska Polskiego. W 1965 roku przeszedł na emeryturę. Ożenił się w 1926 roku z Marią z domu Dłużewska, z którą miał dwójkę dzieci: Zygmunt (ur. 1927) i Zofia (ur. 1932). Zmarł 3 czerwca 1987 roku we Lwówku. Pochowany został na cmentarzu św. Krzyża we Lwówku.

Centralne Archiwum Wojskowe - akta Powstańców Wielkopolskich I. 487.641 I, Akta Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku, Archiwum Prezydenta RP - Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (opublikowano: www.powstancy-wielkopolscy.pl), Akta ZBoWiD Lwówek, relacja córki Zofii Pateli..

Szymon Konieczny

WAJRAUCH Józef (1901 - 1994), urodził się 26 czerwca 1901 r. w Benicach w powiecie krotoszyńskim. Był synem Wilhelma i Magdaleny z domu Żółkowska, pracowników rolnych w majątku Benice. Tam też ukończył szkołę po-

wszechną i jako robotnik rozpoczął prace w majątku Benice. Kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, mając wówczas 17,5 lat wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego organizowanego w Benicach pod dowództwem porucznika Jajczyka. Oddział ten od 1 stycznia do 19 lutego 1919 r. wspólnie z kompanią rozdrażewską walczył pod Zdunami i Chachalnią. Po powstaniu wraca do domu i w majątku Benice zostaje zatrudniony, jako rymarz. Dnia 1lipca 1919 r. został powołany do 3 pułku Strzelców Wielkopolskich w Biedrusku, a po 4 tygodniach otrzymał przydział do 16 pułku Ułanów Wielkopolskich. Wraz z pułkiem brał udział w walkach o oswobodzenie okolic Leszna, Świerczyny i Osiecznej. Po zakończeniu tych walk został skierowany wraz z pułkiem do walk na odcinku Nakło - Bydgoszcz. Kiedy wybuchła wojna polsko - bolszewicka wziął udział w ofensywie na Kijów. Jak zapisał w swoim życiorysie: „Z ważniejszych miejscowości gdzie na terenach rosyjskich się znajdowałem w lipcu i sierpniu 1920 r zapamiętałem - Białą Cerkiew, Szepetówkę, Berdyczów i Żmerynkę, a w odwrocie nawet byłem we Lwowie w szpitalu leczony na biegunkę". Po kilku dniach pobytu w szpitalu wraca do swojego pułku i w jednostce tej pełni służbę do końca 1920 r. Po powrocie z wojska podejmuje ponownie prace w majątku ziemskim Benice. Dnia 18 marca 1921 r. ponownie zostaje powołany do dalszej służby wojskowej w 15 pułku ułanów. Z wojska zostaje zwolniony 15 lipca 1921 r. i wraca do poprzedniego zajęcia. W celu uzupełnienia wyszkolenia wojskowego od 1 kwietnia 1922 r. do końca lipca 1923 r. przebywa w 27 pułku ułanów. Po powrocie znajduje zatrudnienie, jako ujeżdżacz koni

Józef Wajrauch

w majątku Benice. Od października do grudnia 1925 r. bierze udział w kursie kierowców samochodowych w Toruniu, a po uzyskaniu prawa jazdy przez cały 1926 r. pracuje w Poznaniu, jako kierowca. Od stycznia 1927 r. do sierpnia 1939 r. jest kierowcą w majątku ziemskim Ernesta Weissa w Dębogórze w powiecie koźmińskim. Dnia 24 sierpnia 1939 r. zostaje zmobilizowany do 2 kompanii Baonu Obrony Narodowej stacjonującej w Koźminie. A chwilą wybuchu wojny wziął udział w walkach na szlaku bojowym wiodącym od Koźmina poprzez Pleszew, Blizanów Koło, Kutno po Łęczycę. W Sochaczewie 18 września 1939 r. został wzięty do niewoli i osadzony, najpierw w Skierniewicach a następnie w Kaliszu, poczym 10 października 1939 r. został zwolniony i skierowany do pracy w niemieckiej firmie Gerlach w Krotoszynie w charakterze kierowcy. Po wyzwo-

leniu od 27 stycznia do 31 grudnia 1946 r. pracował na stanowisku strażnika w koźmińskim więzieniu. Od 1947 r do 1970 r. prowadził prywatny handel trzoda chlewną w Koźminie, poczym do końca 1974 r. był traktorzysta w gospodarstwie rolnym w Staniewie. Na emeryturę przeszedł w 1975 r. Od 1928 r. należał do Zrzeszenia Związków Zawodowych Automobilistów Ziem Zachodnich Rzplitej Polskiej. Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację oraz Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych. W 1992 r. Minister Obrony Narodowej mianował J. Wajraucha na stopień porucznika. Odznaczony został: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r., Medalem „Za udział w wojnie obronnej 1939 r.", Krzyżem za udział w wojnie 1918 - 1921, Odznaka za zasługi dla Województwa Kaliskiego, Odznaką Honorową „Za zasługi w rozwoju Województwa Poznańskiego", odznaką „Zasłużony dla Ziemi Koźmińskiej", Medalem „Za Długoletnie Pożycie Małżeńskie" oraz Złotą Odznaką Honorową Polskiego Związku Motorowego. Związek małżeński zawarł 13 lipca 1927 r. z Marią z d. Ignasiak. Małżeństwo to doczekało się trójki dzieci: Władysława (26.08.1928 - 21.09.1928, Marii (25.03.1930 - 17.06.2003), Jana (28.09.1933 - 3.12.2016). Józef Wajrauch zmarł 27 stycznia 1994 r. i pochowany został na cmentarzu św. Krzyża przy ul. Pleszewskiej w Koźminie Wlkp.

Książeczka Wojskowa, Wniosek do Ministerstwa Obrony Narodowej, Wydział Mianowań i Odznaczeń z 2 listopada 1990 r., Mowa prezesa ZBOWiD-u w Koźminie Eugeniusza Bochenka na pogrzebie J. Wajraucha 31.01.1994 r., Nominacja na stopień porucznika z 14.08.1992 r., Ankieta przesłana przez J. Wajraucha do ZBOWiD-u w Kaliszu, Oświadczenie Jana Janickiego o udziale J. Wajraucha w Powstaniu Wielkopolskim z 29.05.1974 r. Legitymacje odznaczeń i dyplomy z okazji kolejnych rocznic Powstania Wielkopolskiego.

Michał Pietrowski

WALIGÓRA Franciszek (1896 - 1970), urodził się 5 stycznia 1896 roku w Poklatkach w gminie Kleszczewo, jako syn Macieja i Katarzyny z d. Barczak. Pochodził z rodziny robotniczej. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Koszutach w powiecie średzkim. W 1902 r. wyjechał do Niemiec, gdzie pracował w kopalni węgla w Osterfeld. Od 1915 roku brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz armii pruskiej. 15 stycznia 1919 roku jako ochotnik walczył w szeregach 3. kompanii średzkiej. W jej szeregach brał udział w walkach na froncie północnym koło Smogulca, Gołańczy, w Paterku koło Nakła, pod Czarnkowem, Janówką, Budzyniem i Chodzieżą oraz w Śremie. Brał również udział w wojnie polsko - bolszewickiej. 1 sierpnia 1923 roku wstąpił do Straży Granicznej gdzie pełnił służbę koło Chojnic (Pomorze) do 30 listopada 1936 roku. W sierpniu 1939 roku został ponownie powołany do wojska. Brał udział w Wojnie Obronnej 1939. Pod Haliczem został rozbrojony i w listopadzie 1939 r. wrócił do Wągrowca, gdzie mieszkał do śmierci. Uchwałą Rady Państwa nr: 11.13-0.916 z dnia 13 listopada 1958 r. odznaczony został Wielkopol-

skim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 22 listopada 1870 roku w Wągrowcu i tam został pochowany.

Biogram sporządzono na podstawie życiorysu własnoręcznie napisanego przez Franciszka Waligórę urodzonego w Poklatkach.

Halina Kowalewska

WALIGÓRA TOMASZ (1878 - 1935), urodził się 4 grudnia 1878 roku w Topoli w powiecie poznańskim, jako syn Michała i Agnieszki z d. Kaczmarek. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Tulcach w gminie Kleszczewo. Do 1910 r. mieszkał w Tulcach. Od 1910 roku zamieszkał w Poznania przy ulicy Gąsiorowskich 2. Z zawodu był kolejarzem, pracował na Dworcu Głównym w Poznaniu. W 1914 roku został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w I wojnie światowej. Jako ochotnik uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Walczył m. in. pod Miechcinem. Był członkiem Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (leg. nr 2112/15, rok 1931), gdzie potwierdzone jest jego udział w powstaniu wielkopolskim. Należał do Związku Zawodowego Kolei Państwowych w Poznaniu. W 1902 roku ożenił się z Magdaleną z d. Kniat. Mieli troje dzieci: Stanisław (1904-1940) jako podporucznik rezerwy, dowódca Batalionu Obrony Narodowej „Kościan". W czasie II wojny światowej walczył pod Bzurą, dostał się do niemieckiego obozu jenieckiego Oflag XI A Osterode (Kompania 3 nr 577 nr oflagu 11A (Dpr 2) i tam zmarł; Ludwika (1908- 1974) ukończyła szkołę muzyczną w klasie śpiewu i seminarium nauczycielskie w Poznaniu oraz Kazimierz (1911- 1961) z zawodu marynarz, jako żołnierz służył w marynarce wojennej w Gdyni. W 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej i nie wrócił już do Polski. Ożenił się i w 1951roku i wyemigrował do Chicago. Tomasz Waligóra zmarł 22 sierpnia 1935 roku w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu Poznań-Górczyn, kwatera IVP, miejsce 14, rząd 24. Spoczywa z żoną Magdaleną (1878-1954) i córką Ludwiką (1908-1974). Przy grobie znajduje się tabliczka: Powstaniec Wielkopolski.

Tomasz Waligóra

Informacje i dokumenty rodzinne przekazała wnuczka Krystyna Saturna i prawnuk Krzysztof Saturna z Poznania.

Halina Kowalewska

WARTECKI Antoni (1898 - 1979), ppor. WP. Urodzony 8 stycznia 1898 roku w Wierzenicy, pow. Poznań-Wschód, w rodzinie robotnika folwarcznego. W 1916 roku wcielony został do armii niemieckiej. Służbę wojskową odbywał w pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu. W marcu 197 roku skierowany został na front francuski. Uczestniczył w bitwie nad rzeką Marną. W lipcu 1918 roku jako dezerter z armii niemieckiej dotarł do miejscowości Letich w Belgii, gdzie brał udział w walkach przeciwko Niemcom. Rozbrojony przez Radę Żołnierską w listopadzie 1918 roku, postanowił dotrzeć do rodziców mieszkających w Nagradowicach w powiecie średzkim. Po trwającej kilka tygodni chorobie i rekonwalescencji 8 lutego 1919 roku zaciągnął się do 1. Pułku Artylerii Ciężkiej w Poznaniu. Wraz z pułkiem brał udział w walkach w Starym Bojanowie. Później natomiast walczył z oddziałami Grenzschutzu w Miejskiej Górce i miejscowości Sarny w powiecie rawickim. Od 29 września 1919 do 6 września 1920 roku wraz z 14. Pułkiem Artylerii Ciężkiej skierowany został na front wschodni. Służbę wojskową w stopniu plutonowego zakończył 14 lipca 1921 roku i został przeniesiony do rezerwy. Od lipca 1921 do 31 grudnia 1932 roku pracował jako szlifierz w Zakładach im. Hipolita Cegielskiego, a po zwolnieniu w czasach wielkiego kryzysu - dorywczo do 30 kwietnia 1935 roku w prywatnej firmie węglowej i materiałów budowlanych Władysława Tomkowiaka w Poznaniu przy ul. Niegolewskiego 8 w Poznaniu. W latach 1935-1939 pracował w sądzie grodzkim w Sępólnie Krajeńskim na Pomorzu. Po zajęciu miasta przez Niemców we wrześniu 1939 roku zatrudniony został w niemieckiej spółce zbożowej. W 1943 roku zagrożony zesłaniem do Stutthofu, podpisał akces przyjęcia III niemieckiej grupy narodowościowej. Wcielony do Wehrmachtu w lutym 1944 roku, wysłany został na front zachodni. Wraz z oddziałem przebywał w okolicy Strasburga i miasta Kolmar w Alzacji. 21 grudnia 1944 roku przeszedł na stronę aliantów, poddając się stacjonującym w Colmar Amerykanom. Na początku stycznia 1945 roku przebywał w obozie polskim w Formir, gdzie pełnił służbę dowódcy plutonu wartowniczego. Wówczas to na ochotnika zgłosił się do II Korpusu Polskiego, gdzie od lutego do grudnia 1945 roku był szefem kompanii bazy korpusu w Jolancie we Włoszech. W końcu 1945 roku zdecydował się na powrót do Polski. Wraz z rodziną, żoną i pięciorgiem dzieci, zamieszkał w Sępólnie Krajeńskim. Tam zmarł 8 listopada 1979 roku. Pochowany na miejscowym cmentarzu. Poza medalem pamiątkowym za wojnę 1918-1921 otrzymał Krzyż Walecznych oraz odznaczenia brytyjskie nadane w 1945 roku.

Centralne Archiwum Wojskowe (Teczka Antoniego Warteckiego); Patent na odznakę pamiątkową Wojsk Wielkopolskich z 5 października 1934 roku; dyplom Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 nr 5306; życiorys Antoniego Warteckiego z 8 maja 1966 (w archiwum rodzinnym).

Artur Kijas, Bożena Mrozewicz

WAŚKOWIAK Franciszek (1898 - 1953), urodził się 20 stycznia 1898 r. w Głuchowie w ówczesnym powiecie koźmińskim, jako syn Jana i Marianny

z domu Nowak. Rodzice prowadzili indywidualne gospodarstwo rolne. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie swoich rodziców. W 1916 r. został wcielony do 22 pułku piechoty w armii niemieckiej, a po przeszkoleniu w obsłudze CKM wysłany na front wschodni, gdzie walczył od lutego do grudnia 1917 r. Tam został ranny w lewą nogę i trafił najpierw do szpitala we Lwowie, a później od czerwca do lipca 1917 r. leczony był w Brzeżanach i w Złotowie. Po wyzdrowieniu został przydzielony do 69 pp i wysłany na front zachodni, walcząc od grudnia 1917 r. do listopada 1918 r. pod Verdun, Lille, Arras, i Reims. Za odwagę został odznaczony krzyżem żelaznym II klasy. Po powrocie z frontu 6 grudnia 1918 r. został powołany do 11 pułku strzelców wielkopolskich, który później został przemianowany na 69 pułk piechoty. Jako kapral od stycznia do marca 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, podczas której zachorował na płuca i leczony był w Rawiczu i Krotoszynie. Na podstawie orzeczenia lekarskiego 2 października 1921 r. przeniesiony został do rezerwy, a 17 lutego 1926 r. włączony do pospolitego ruszenia. Po zwolnieniu ze szpitala zamieszkał u rodziców w Głuchowie. Tam też zawarł w 1936 r. związek małżeński z Magdaleną Kulińską pochodzącą także z Głuchowa, z którą doczekał się dwójki dzieci: syna Zygmunta (1938-1999), i córki Ireny (1946). W wyniku parcelacji części majątku w Starej Obrze 24 czerwca 1938 r. małżeństwo nabyło tam gospodarstwo rolne w Szymanowie, w którym gospodarowali do wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji zostali z gospodarstwa wysiedleni, ale podczas wywózki powiodła im się ucieczka z transportu. Wrócili do Głuchowa i tam pracowali do końca wojny w gospodarstwie, którego właścicielem był Niemiec. Po wojnie wrócili do swego gospodarstwa w Szymanowie. W okresie międzywojennym F. Waśkowiak należał do Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej - Koło w Pogorzeli oraz do Ligii Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, gdzie w 1936 r. odbył specjalny kurs OPLG w Pogorzeli. Odznaczony został w 1938 r. Odznaką Pamiątkową 69 pp oraz pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Liczne obrażenia poniesione w okresie I wojny światowej i wojnie polsko-bolszewickiej spowodowały, iż stan jego zdrowia pogarszał się zwłaszcza po1945 roku. Zmarł 15 stycznia 1953 r. w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wałkowie. Jego nazwisko został odnotowane na tablicy pamiątkowej, ufundowanej z okazji 60-rocznicy Powstania Wlkp., znajdującej się na południowej stronie kościoła w Wałkowie.

Książeczka Wojskowa z okresu międzywojennego 1919-1939, Legitymacja do odznaki pamiątkowej 69 pp nr 190/38, Legitymacja Związku Inwalidów Wojennych RP z 1948 r., Dyplom Związku Inwalidów Wojennych RP z 1932 r., Zaświadczenie Ligii Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej z 1936 r., Zaświadczenie Okręgu Korpusu nr VII. Referat Historyczny w Poznaniu z 22.03.1939 r., Karta zgonu z 15.01.1953 r. Informacje udzielone przez córkę Irenę, Michał Pietrowski, Kościół parafialny w Wałkowie, Wałków 2015, s. 40-41, Edward Jokiel, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i Sulmierzycach, Krotoszyn 2012, s. 187.

Michał Pietrowski

WAWRZYNIAK Józef (1895 - ?), urodził się 15 lutego czerwca 1895 r. w Głogowie, jego rodzicami byli Jan z zawodu stolarz i Ludwika z domu Marcinkowska. Po ukończeniu w 1900 r. szkoły powszechnej w Lesznie pracował na budowie, a od 1911 r. rozpoczął naukę w trzyletniej szkole budowlanej w Poznaniu, którą ukończył w marcu 1914 r. Od miesiąca kwietnia do sierpnia odbywał praktykę na stanowisku młodszego technika budowlanego w firmie Klikowskiego we Wrześni. Do jednostki saperów armii niemieckiej został powołany 7 sierpnia 1914 r. 21 czerwca 1915 r., na froncie zachodnim został ranny w lewą nogę i lewą rękę. 25 listopada 1918 r. w stopniu kaprala został zwolniony, następnie chorując do lipca 1919r. przebywał u rodziców w w Lesznie. W sierpniu 1919 r. przekroczył linię niemieckiego front południowego i wstąpił ochotniczo do14 Batalionu Saperów wlkp., z którym w stopniu kaprala później plutonowego brał udział w wojnie polsko - bolszewickiej. W walkach min. 27 i 28 lipca 1920 r. pod Prużaną i 13 sierpnia pod Okuniewem wykazał się wyjątkowym męstwem i odwagą za co został odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy nr 2027. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do 7 Pułku Saperów Wlkp. i został mianowany podoficerem zawodowym, pełnił funkcję szefa kompani oraz szefa szkoły podoficerskiej następnie szefa kompanii doświadczalnej w Batalionie Szkolnym Saperów w Modlinie. W czasie udzielonego urlopu w czasie od 11 czerwca 1929 r. do 11 grudnia 1929 r. odbył praktykę w służbie cywilnej w Państwowej Inspekcji Dróg Wodnych w Poznaniu. 11 grudnia 1929 r. w stopniu st. sierżanta został z wojska zwolniony. 15 grudnia został zatrudniony w Urzędzie Wojewódzkim w Dyrekcji Robót Publicznych, dział budowlano -wodny na stanowisku aspiranta nadzoru rzecznego. Był aktywnym członkiem Związku Podoficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej w Bydgoszczy i Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (B. B. W. R) w kole III w Bydgoszczy. Zamieszkał w Bydgoszczy i tam 7 lutego 1933 r. zawarł związek małżeński z Elżbietą z domu Helak. Dalszych informacji brak. Odznaczenia: Order Virtuti Militari V klasy nr 5512 i Krzyż Walecznych nr 28176.

CAW, akta personalno-odznaczeniowe VM Józefa Wawrzyniaka - wniosek o nadanie orderu VM z dnia 20 czerwca 1922 r. - kwestionariusz osobowy z dnia 27 maja 1933 r. Mańkowski W., Zarys historii wojennej 7-go Pułku Saperów Wielkopolskich, Warszawa 1934, str. 22, 23 i 41.

Włodzimierz Becker

WAWRZYNIAK Franciszek (1899 - 1968), podoficer zawodowy WP, drogomistrz. Ur. 27 października w Ćwierdzinie (ówczesny pow. witkowski), jako syn rolnika Adama i Marii z d. Pietraszak. Rodzice przenieśli się do Gniezna i tam skończył szkołę powszechną. W 1917 r. powołany do wojska niemieckiego. Od 9 stycznia 1919 r. ochotniczo w batalionie gnieźnieńskim. Walczył na froncie północnym (m. in. w drugiej bitwie szubińskiej 11 I 1919), później w walkach z Armią Czerwoną 1920-1921 r. Służba zawodowa w 7 Batalionie Saperów w Poznaniu na stanowisku podoficera gospodarczego (plut.). Podczas kampanii wrześniowej zmobilizowany jako sanitariusz

do Armii Poznań. Trafił do niewoli pod Kutnem (19 X), po 5. tygodniach zwolniony. Od 15 listopada w niemieckiej firmie budowlanej. W lutym 1940 r. aresztowany przez gestapo, przesłuchiwany w Domu Żołnierza i Forcie VII. Ciężko chory został zwolniony (VI 1940) i wkrótce ponownie w firmie budownictwa wojskowego. W lutym 1945 r. w służbie pomocniczej radzieckiej kompanii saperów, został ranny w stopę jako „Cytadelowiec". Po wyleczeniu kontuzji pracował w charakterze nadzorcy wodnego w Świerkocinie (pow. Gorzów Wielkopolski), potem w Rejonie Eksploatacji Dróg Publicznych w Rzepinie (1 VI 1949-30 VI 1955), Międzyrzeczu Wlkp. i od 1 stycznia 1956 r. na stanowisku drogomistrza w Poznaniu. Od 1 czerwca 1962 r. na rencie chorobowej. Mieszkał z rodziną w Poznaniu przy ul. Saperskiej 85 m. 3. Zmarł 24 października 1968 r. i pochowany został na cmentarzu górczyńskim. Żonaty ze Stefanią Łabędzką, z którą miał troje dzieci: Zytę, Seweryna i Marię.

Dokumenty rodzinne wnuka - Jacka Wawrzyniaka z Poznania. J. Karwat, „Ziemia Gnieźnieńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Gniezno 2018, s. 264.

Janusz Karwat

WAWRZYNIAK Władysław Jan Nepomucen (1890 - 1940), dowódca frontu płd. powstania, płk Wojska Polskiego. Urodził się 15 maja 1890 r. w Antoninie (k. Ostrowa Wlkp.). w patriotycznej rodzinie Ludwika i Józefy z Rosińskich. Szkołę ludową ukończy! w Przygodzie ach, a gimnazjum w Ostrowie Wlkp. (1911). Studiował prawo w Monachium i we Wrocławiu. Był prezesem Towarzystwa Tomasza Zana (1909-1910), działał także w Związku Młodzierzy Polskiej „Zet". Pracował w ostrowskim sądzie, kiedy zmobilizowany został do miejscowego 156 Pułku Piechoty (4 sierpnia 1914 r.). Odbył przeszkolenie w Biedrusku (k. Poznania), po którym awansowany został do stopnia ppor. rezerwy (1915) i w Lockstaedt. Dowodził 17 kompanią w 469 Pułku Piechoty na froncie zachodnim, gdzie dwukrotnie został ranny. Jako oficer sądowy służył w baonie zapasowym 110 Pułku Piechoty. Podczas urlopu w Ostrowie Wlkp. (16 listopada 1918 r.) zgłosił się do dyspozycji Powiatowej Rady Ludowej (PRL), która powierzyła mu dowództwo 2 kompanii I Pułku Piechoty Polskiej. Pod naciskiem poznańskich władz zawarty został „pojednawczy" układ z niemiecką Radą Żołnierską (21 listopada 1918 r.) o rozwiązaniu Pułku-tej przedwcześnie powstałej, pierwszej czysto polskiej formacji wojskowej pod pruskim zaborem. Po szczegółowych naradach (M. Lange-Wnukowski - prezes, B. Szembek, W. Wawrzyniak, ppłk J. Lewszecki, ppor. J. Ulbrych) postanowiono odtworzyć ją w Kaliszu. Uchwalono, że ochotnicy we własnym zakresie przejdą tzw. zieloną granicę i przewiozą broń do Kalisza. 25 listopada plan ten na wniosek S. Rowińskiego zaaprobowała PRL, wyznaczając na dowódcę baonu W. Wawrzyniaka, który był współautorem tajnego memoriału o wojskowej współpracy Wielkopolski z b. Królestwem i któremu za wiedzą PRL przekazano Naczelnemu Dowództwu Wojska Polskiego. W Kaliszu oczekiwało go (27 listopada) 70 ochotników. Został komendantem organizowanego

Władysław Jan Nepomucen Wawrzyniak

przez siebie baonu (30 listopada 1918). 2 grudnia ze 150 żołnierzami zmusił baon niemiecki do opuszczenia Szczypiorna. 27 grudnia po bezskutecznym pościgu za zabójcami Jana Mertki wrócił do Szczypioma z 300 żołnierzami, gdzie oczekiwał rozkazu wkroczenia baonu pogranicznego nr 1 do południowej Wielkopolski. Wobec jego braku, podjął własną inicjatywę zajęcia Skalmierzyc (28-30 grudnia) z pomocą miejscowej kompanii Straży Ludowej, dowodzonej przez J. Idziora. 31 grudnia z Warszawy dotarł rozkaz obsadzenia pociągu pancernego nr 11 „Poznańczyk", sforsowania ostrowskiego dworca kolejowego i przeprowadzenia pociągu do Poznania, skąd miał zabrać broń i amunicję do Warszawy. Na zwołanym doraźnie posiedzeniu ostrowskiej PRL Wawrzyniak oświadczył, że wykonanie tego rozkazu byłoby „połowicznym załatwieniem sprawy", należy oswobodzić miasto. Spowodowało to, że podjęto ponownie rozmowy z niemiecką Radą Żołnierską. Wzburzonym tym faktem ostrowianom zakomunikował podczas wiecu, że „obejmuje władzę wojskową nad miastem". Komendantem powstańczych oddziałów mianował M. Modrzejewskiego, byłego komendanta ostrowskiego baonu. Po przysiędze wyruszono zdobywać miasto, nic znając treści nowego układu w którym garnizon zobowiązał się wyjechać nazajutrz, dlatego oswobodzenie Ostrowa Wlkp. odbyło się bez walki. Jego komendantem W. Wawrzyniak mianował Modrzejewskiego, nakazując mu podporządkowanie się PRL. Przed wyjazdem z Ostrowa, wespół z członkami PRL, Lipskim i Szembekiem oraz Wieliczką opracował plan oswobodzenia Krotoszyna. Pod wpływem ostrowskich wydarzeń, bez pomocy z zewnątrz, Polacy przejęli także władzę w Odolanowie (31 grudnia), a Krotoszyn oswobodzono siłami wspom-nianego pociągu pancernego, który na ostrowskim dworcu stał od północy, pleszewskiego oddziału A. Kozłowicza i miejscowych powstańców. 1 stycznia 1919 r. Zduny zajęła jarocińska kompania B. Kirchnera, 3 stycznia osiągając granicę śląską na tym odcinku, zluzowana (4 stycznia 1919 r.) przez 1 kompanię Baonu Pogranicznego. Pogłębiający się chaos w ostrowskich koszarach zaniepokoił PRL, która uznała dalsze stacjonowanie batalionu w Szczypiornie za bezcelowe i nakazała sprowadzenie tego oddziału do Ostrowa. Nazajutrz W. Wawrzyniak powrócił z częścią sztabu, 1 kompanią i plutonem karabinów maszynowych. Wieczorem odbyto z nim „konferencję", na której zgodził się na

dalszą współpracę. Oficjalnie dowódcą VII Okręgu Wojskowego mianowany został przez Dowództwo Główne 13 stycznia, rozkazem (z 7 stycznia) dzielącym byłe Księstwo Pruskie na 7 okręgów. Zakres jego obowiązków obejmował organizację regularnych oddziałów w pow. ostrowskim oraz „reprezentację, kontakt z władzami i rozwikłanie trudnych wówczas problemów organizacyjnych". Był organizatorem sztabu VII Okręgu Wojskowego, w skład którego wchodzili także: F. Soboczyński-adiutant, W. Michałowski-oficer łączności, A. Dubiński--szef służby sanitarnej, zastąpiony przez S. Ożegowskiego (14 stycznia 1919), E. Ślósarski-płatniczy, oficerowie do specjalnych poruczeń-M. Nerski, S. Dybała i J. Sychmoeller oraz M. Lange-Wnukowski--oficer sądowy. Z baonów ostrowskiego, krotoszyńskiego i ostrzeszowskiego utworzył na przełomie stycznia i lutego 12 Pułk Strzelców Wielkopolskich. Po objęciu dowództwa frontu południowego przez pik. J. Kuczewskiego (I3 lutego) nadal dowodził pułkiem, przemianowanym (1 lutego 1920) na 70 Pułk Piechoty, uczestnicząc w przejmowaniu terenów przyznanych mocą traktatu wersalskiego i w wojnie 1920 r. Po krótkim pobycie w szpitalu w Warszawie (26 lipca--6 sierpnia 1920), był komendantem w Grudziądzu (7 sierpnia 1920-31 czerwca 1921). Na własną prośbę przeniesiony do Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII w Poznaniu, pracował kolejno jako pełniący obowiązki szefa poboru, szefa oddziałów I i II (1 lipca 1921-1 stycznia 1925), następnie dowodził baonami w 58, 57 i 35 Pułku Piechoty. Z przekonań politycznych był „endekiem" i przeciwnikiem obozu belwederskiego. W okre-sie wielkiej czystki po przewrocie majowym (1926), mimo bardzo pozytywnych opinii przełożonych, przeniesiony w stan spoczynku (30 września 1929), zamieszkał w Buku, pracując w Stowarzyszeniu Kupców Handlujących Dźwigarami i Żelazem. Po wybuchu II wojny światowej zgłosił się do dyspozycji władz wojskowych. Zginął w Katyniu. Odznaczony był m. in. Orderem Virtuti Militari (1921), Krzyżem Walecznych. Pierwszy związek małżeński zawarł z Romaną Łukanowską z Mayów, powtórnie ożenił się z Martą Matuszewską. Był bezdzietny. Pozostawił próby malarskie i wspomnienia.

CAW, AP 4722, 5108, 12291, KN 20 VII 1932, OOP 2/1142; MiD WIH, L. W. 036/4 z 16 IV 1940; AM 855; A. Dubiski. Mowa na akademii 20-lecia Powitania Wielkopolskiego, „Orędownik Ostrowski" nr 88 z 25 I 1939; Jednodniówka 70 Pułku Strzelców Wielkopolskich, Pleszew 1930; W. Lewandowski, Fragment wspomnień z powstania wielkopolskiego w Ostrowie Wielkopolskim, „Promień" 1936, nr 6; tenże, Powstanie Wielkopolskie, (w:) Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918-1928, Kraków-Warszaw a 1928; W. Lipski, Wspomnienia pierwszego starosty powiatu ostrowskiego od września 1918 do końcu 1919 r. (rękopis); F. Soboczyński. Major Wawrzyniak byty prezes TTZ w Ostrowie, były dowódca frontu południowego (maszynopis); B. Szembek, Wspomnienia z czasów powstania wielkopolskiego (maszynopis); Z. Wieliczka, Od Prosny po Rawicz (wg indeksu); A. Wierusz, Zarys historii tajnych kolek gimnazjalnych, „Gazeta Ostrowska" 1921 nr 60-70; W. Wawrzyniak, Zarys historii powstania w południowej części Księstwa Poznańskiego, „Wolność" 1922, nr 4, 5, 7; H. Wrotkowski, Społeczeństwo Kalisza w lalach

pierwszej wojny światowej i w dniach wyzwolenia, „Rocznik Kaliski" 1970, nr 3; WSE; informacje F. Ożegowskiego i M. Anczykowskiego; Zenon Dykcik, Wawrzyniak Władysław Jan Niepomucen (1890-1940), (w:) Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 386-388. https://poznan. ipn. gov. pl/pl7/aktualnosci/95334, Major-Wladyslaw-Wawrzyniak-1890-1940-prawnik-wojskowy-ofiara-zbrodni-katynskiej. html? fbclid=IwAR1d54cAgOlO2aTqQdYOAD2FmoEFTqyNzTyye7Ilj6XwCFB6qf9qeIdVRfo

Eligiusz Tomkowiak

Roman Welc

WELC Roman (1902 - 1971), urodził się 27 lutego 1902 roku w Radomicku w gminie Lipno. Syn Franciszka i Tekli z domu Mrozkowiak. W Radomicku ukończył Szkołę Elementarną. W latach 1917-1918 zatrudniony był w charakterze robotnika przez Komendę Dworca PKP w Kościanie. Od 6 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Służył w 4 kompanii śmigielskiej por. Maya. Walczył na froncie południowo-zachodnim na odcinku Lipno Nowe - Osieczna. Od 21 lipca 1920 roku do 21 marca 1921 roku odbył czynną służbę wojskową w Poznaniu. Od 15 października 1923 roku do 1 października 1924 roku pracował przy wyrębie lasu. W latach 1920-1924 członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". W listopadzie 1924 roku przeniósł się do Gostyniu. 19 grudnia 1925 roku ukończył kurs kierowców w Poznaniu. 3 sierpnia 1926 roku w Borku zawarł związek małżeński z Anną Krygiel. Do 20 sierpnia 1939 roku pracował jako kierowca Wydziału Powiatowego w Gostyniu. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Gostyniu. W sierpniu 1939 roku jako rezerwista zmobilizowany został do wojska. Brał udział w kampanii wrześniowej, m. in. w obronie Warszawy. Po kapitulacji stolicy dostał się do niewoli, z której zwolniony został w kwietniu 1940 roku. Powrócił do Gostynia. Do 1945 roku pracował jako kierowca w Nadleśnictwie Gostyń. Po wojnie aż do przejścia na emeryturę zatrudniony był jako kierowca w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gostyniu. Zmarł 25 lipca 1971 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1967), Srebrny Krzyż Zasługi (1959), Medal za Warszawę 1939-1945 (nr 058359), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Odznakę Grunwaldzką (1960). Wniosek

o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywowany następująco: W dniu 6 stycznia 1919 r. wstąpił, jako ochotnik, do oddz. powstańczych, i to do komp. śmigielskiej, późniejszej 4 Komp. 60 P. P. i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno do 20.02.1919 r., pod dow. por. Maya. (...) Natomiast przed 1939 r. był członkiem Tow. Gimn. „Sokół" i Związku Powstańców Wlkp. (...) Udział w powstaniu udokumentował zaświadczeniem 3 wiarygodnych członków ZBoWiD z jednego odcinka frontu.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101 - 4621; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

WICHŁACZ Wawrzyniec (1892 - 1953), urodził się 10 sierpnia 1892 roku w Drzęczewie. Jego rodzicami byli Andrzej i Wiktoria. Ukończył szkołę elementarną. Pracował jako stangret. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej powołany został do odbycia służby wojskowej w wojsku pruskim. Służbę w piechocie niemieckiej rozpoczął 14 października 1913 roku. 10 czerwca 1915 roku został ranny. Przez kolejne dwa miesiące przebywał w szpitalu wojskowym w Oliks. Zwolniono go z armii 18 listopada 1918 roku w stopniu kaprala. Gdy wybuchło powstanie wielkopolskie przystąpił do niego ochotniczo. Zgłosił się 6 lutego 1919 roku. Walczył na froncie leszczyńskim. Następnie służbę wojskową kontynuował w 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty). Zwolniono go do domu 9 listopada 1919 roku, po ustaniu zagrożenia ze strony wojsk niemieckich. Ponownie zmobilizowany został 5 lipca 1920 roku i skierowany do 68. pułku piechoty. Dzień wcześniej rozpoczęła się sowiecka ofensywa w kierunku Warszawy. 68 pułk piechoty pod dowództwem kapitana Wincentego Nowaczyńskiego wchodzi w skład 1. Armii Polskiej, walczącej na froncie litewsko-białoruskim. 8 lipca pułk toczy zacięte walki pod Puzyrami. Straty są znaczne, ale jednostka nie opuściła swoich pozycji mimo przewagi nieprzyjaciela. 68. pułk toczył nieprzerwane walki odwrotowe, cofając się za Niemen. 8 sierpnia 1920 roku jednostka została zluzowana i przydzielona wraz z całą 17. Dywizją Piechoty do 5. Armii i wspierała grupę pułkownika Kopy w obszarze Pułtuska. W czasie bitwy warszawskiej 15-16 sierpnia jednostka utrzymała swoje pozycje w Stanisławowie, w południowo-wschodnim obszarze twierdzy Modlin. Niebawem otrzymała zadanie zaatakowania wsi Toruń i nacierania na Nasielsk. W zaciętych walkach zdobywano kolejne wsie, by wreszcie zająć Nasielsk. W następnych dniach ofensywy 68. pułk piechoty sforsował rzekę Narew pod Pułtuskiem i rozpoczął pościg za uciekającymi bolszewikami. Od 21 sierpnia do 18

września 1920 roku pułk toczył walkę podążając przez Przasnysz-Lomżę do Suwałk. Następnie jednostka przeszła na tyły dla odpoczynku, nadzorując linię demarkacyjną z Litwinami. 20 listopada 1920 roku Wawrzyniec Wichłacz został przeniesiony do rezerwy i wrócił do domu. 30 stycznia 1923 roku ożenił się z Pelagią Szkiełko. Zamieszkali na terenie ówczesnego Głogówka (dziś ulica Jana Pawła II). Mieli pięcioro dzieci. Zatrudniony był do wybuchu II wojny światowej u księży filipinów. Do Związku Powstańców Wielkopolskich wstąpił 1 października 1934 roku. Legitymację członkowską nr 8655 wystawiono mu 7 lipca 1938 roku. Od 25 września 1938 roku należał do gostyńskiego Koła tej organizacji. Miał stopień kaprala. Stosowne zaświadczenie wystawiło mu też Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VII, poświadczając jego udział w walkach powstańczych. W latach 1939-1945 pracował w gospodarstwie rolnym w Drzęczewie. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do pracy u księży filipinów. Także po wojnie należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Potwierdza to legitymacja wystawiona w Poznaniu 1 stycznia 1949 roku - numer dyplomu weryfikacyjnego 6385. Tego samego dnia stał się równocześnie członkiem gostyńskiego Koła. Z początkiem roku 1950 musiał zaprzestać pracy w klasztorze. Zatrudniło go natychmiast Gospodarstwo Rolne w Drzęczewie. Pewnego dnia, jadąc do pracy, przewrócił się i doznał wylewu krwi do mózgu. Wypadek ten był przyczyną poważnych powikłań, które sprawiły, że przyznano mu rentę inwalidzką. Zmarł w Gostyniu 1 lutego 1953 roku. Pochowany został na cmentarzu w Gostyniu.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32: Spis zweryfikowanych 4622 - 9099; tamże, Zespół: Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 44: Ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (nr 10168 - 16966); Zarys historii wojennej 68-go Pułku Piechoty, oprac. K. Plasota, Warszawa 1929; R. Czub, Wawrzyniec Wichłacz - powstaniec wielkopolski, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, „Nowa Gazeta Gostyńska" 2011, nr 2, s. 9; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

WIELICKI Józef (1898 - 1973), urodził się 3 marca 1898 roku w Żytowiecku. Syn Feliksa i Balbiny z domu Bąk. Ukończył szkołę elementarną w rodzinnej miejscowości. Brał udział w I wojnie światowej. Od 4 listopada 1918 roku do 30 grudnia 1918 roku służył w 188. pułku piechoty armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim, m. in. 30 października 1918 roku w bitwie pod Arras został ranny w głowę. W okresie powstania wielkopolskiego, od 2 stycznia 1919 roku pełnił służbę w gostyńskim oddziale Straży Ludowej. Następnie został skierowany na front południowy, na odcinek Krotoszyn-Zduny. Potem jako ochotnik wstąpił do Wojska Polskiego. Przydzielony został do 70. pułku piechoty, z którym wyruszył na front bolszewicki. 20 maja 1920 roku przeniesiony został do 1. batalionu wojsk wartowniczych w Warszawie. Dziesięć dni później awansowany został na stopień starszego szeregowego.

Józef Wielicki

19 lipca został ponownie skierowany na front bolszewicki. Kampanię wojenną zakończył 20 października 1920 roku. 15 stycznia 1921 roku przeniesiony został do 5. pułku piechoty legionów w Warszawie, a 21 marca 1921 roku do rezerwy. 28 czerwca tegoż roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Śniegocką. Powrócił do Żytowiecka. Pracował jako robotnik rolny w miejscowym majątku, a po II wojnie światowej w PGR. Od 27 sierpnia 1958 roku był członkiem ZBoWiD. Awansowany został na stopień podporucznika WP. Zmarł 30 października 1973 roku. Pochowany został na cmentarzu w Żytowiecku. Odznaczony był Krzyżem Żelaznym II klasy, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywowany następująco: Brał czynny udział ochotniczo z bronią w ręku od 1.01.1919 r. w oddziałach Straży Ludowej w Gostyniu, jak ochrony mienia państwowego przyfrontowego, patrole w terenie przyfrontowym na odcinku Grupy Leszno. Od 26.02.1919 r. przeszedł ochotniczo do 70 p. p. i pełnił służbę wojskową na froncie. Zwolniony został ze służby wojskowej z 5 p. p. w Warszawie w stopniu szeregowego. Brał udział mimo ciężkiej utraty zdrowia - został ciężko ranny w wojnie światowej w 1918 r. Dodatkowe informacje: Podstawa: Książeczka wojskowa.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 15/72 R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 235-236; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

WIENCEK Jan (1900 - 1959), urodził się 21 grudnia 1900 roku w Szelejewie w rodzinie chłopskiej. Syn Piotra i Zuzanny z domu Grześkowiak. Posiadał wykształcenie średnie. Wcielony do armii

niemieckiej brał udział w walkach końcowej fazy I wojny światowej. Od 27 grudnia 1918 roku był członkiem oddziału Straży Ludowej, a od 7 stycznia jako ochotnik uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Od 14 lutego 1919 roku służył w 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 57 Pułk Piechoty). Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po jej zakończeniu kontynuował służbę wojskową jako żołnierz zawodowy w 57 Pułku Piechoty (do 1922 roku), a następnie w 76 Pułku Piechoty. W 1923 roku w Grodnie zawarł związek małżeński z Marianną Dudzicz. W 1939 roku brał udział w kampanii wrześniowej. W końcu września dostał się do niewoli radzieckiej. Wywieziony został do obozu pracy na Półwysep Kola w rejonie Murmańska. Po ogłoszeniu amnestii w ZSRR w 1941 roku wstąpił w szeregi tworzącego się wojska polskiego gen Władysława Andersa. Następnie z II Korpusem jako żołnierz batalionu sztabowego przemierzył cały szlak bojowy. Brał udział w bitwie o Monte Cassino, Bolonię i Ankonę. Po zakończeniu działań wojennych znalazł się na Wyspach Brytyjskich. Posiadał stopień chorążego. Po rozwiązaniu Wojska Polskiego w Wielkiej Brytanii podjął decyzję powrotu do kraju. Od 1947 roku mieszkał w Gostyniu. Początkowo pracował w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych na stanowisku inspektora, a w ostatnich latach swego życia był kierownikiem działu handlowego Miejskiego Handlu Detalicznego. Od 15 marca 1958 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Zmarł 20 września 1959 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Odznaczony był m. in. Krzyżem Zasługi z mieczami,

Jan Wiencek

Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Monte Cassino, Gwiazdą Italii, Medalem Obrony Imperium Brytyjskiego, Gwiazdą za Wojnę 1939-1945, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywowany następująco: W dniu 27 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno a 14. 02.1919 r. przeniesiony do 3 pułku Strz. Wlkp. W 1922 r. przeniesiony do 76 pp a w dniu 17 maja 1947 r. przeniesiony do rezerwy. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem się godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Brał udział w kampanii wrześniowej, a po zwolnieniu z internowania w ZSRR prze-

chodzi do armii polskiej i walczy na terenie Włoch pod Anconą i Monte Cassino. W 1947 powrócił do kraju jako chorąży.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Mieszkańcy Piasków w Powstaniu Wielkopolskim. Oficjalny serwis internetowy Gminy Piask, http://wcag.piaski-wlkp.pl/5256,mieszkancy-piaskow-w-powstaniu--wielkopolskim.html; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania, ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

WIĘCKOWSKI Stanisław Henryk Józef (1885 - 1946) - współorganizator artylerii wielkopolskiej, pułkownik Wojska Polskiego. Ur. 27.10.1885 w Moskwie, w rodzinie urzędnika Jana Stanisława i Henrietty z Winków. W 1906 r. ukończył gimnazjum realne w Jekaterynburgu (na Uralu), następnie Instytut Języków Wschodnich we Władywostoku. Od 1906 r. służył w wojsku rosyjskim. Podczas wojny m. in. był dowódcą dywizjonu. W lutym 1918 r. wstąpił ochotniczo do I Korpusu Polskiego w Rosji. W listopadzie zgłosił się do Wojska Polskiego i przydzielony został do Inspekcji Artylerii. W styczniu 1919 r. skierowany został do dyspozycji generała J. Dowbor-Muśnickiego w Poznaniu i 6 lute-go objął dowództwo 3 dywizjonu 1 PAL. Po sformowaniu dywizjonu, 1 czerwca przeniesiony został na stanowisko dowódcy 1 dywizjonu 2 PAL, którego formowanie zakończył w lipcu 1919 r. 6 sierpnia został dowódcą 2 PAL. Na froncie wielkopolskim w rejonie Ostrzeszowa organizował linię obrony na wypadek ofensywy niemieckiej. Baterie te skutecznie likwidowały liczne wypady piechoty niemieckiej i próby ostrzału pozycji polskich ogniem artyleryjskim. 2 grudnia pułk Więckowskiego wszedł w skład 3 Brygady Artylerii, podporządkowanej taktycznie 3 Dywizji Strzelców Wielkopolskich. Uczestniczył w przygotowaniach do operacji rewindykacji Wielkopolski i Pomorza. 18 stycznia 1920 r. dywizjony pułku wkroczyły do Kępna (I), Leszna (II) i Zbąszynia (III). 23 stycznia pułk przemianowany został na 17 PAL Wielkopolskiej i skierowany na front litewsko-białoruski. Więckowski przeszedł cały szlak bojowy pułku, dowodząc nim do 23 grudnia 1929 r. 15 lipca 1924 r. awansowany na pułkownika. Następnie m. in. powołano go na stanowisko zastępcy Szefa Departamentu Artylerii Ministerstwa Spraw Wojskowych. Był założycielem Towarzystwa Polsko-Chińskiego w Warszawie i prezesem Okręgu Warszawskiego Stowarzyszenia Dowborczyków. W 1939 r. przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie zmarł w 1946 r. Odznaczony był Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, medalami i odznakami. Zawarł związek małżeński z Janiną z Odlanickich-Poczobutt. Małżeństwo było bezdzietne.

WBH - CAW, Akta personalne; WSB, s. 819-829; S. Więckowski, Historia 17 Pułku Artylerii Polowej (2 pal Wlkp.) 1919-1920; B. Stylo, Zarys historii wojennej 17 Pułku Artylerii Polowej Wielkopolskiej, Warszawa 1929; A. Wesołowski, Organizacja i działa-

nia artylerii wielkopolskiej, [w:] Powstanie Wielkopolskie (1975); Słownik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Poznań 2002, s. 401- 402 (B. Polak).

Michał Polak

WLAZŁY Michał (1894 - 1960), urodził się 16 sierpnia 1894 roku w Piotrowie w powiecie poznańskim. Był synem Kazimierza i Marianny. Miał trzech młodszych braci: Jana, Antoniego i Franciszka. Do czteroklasowej szkoły powszechnej chodził do Tulec. Rodzina mieszkała w Tulcach. 07 stycznia 1919 roku jako ochotnik zgłosił się do oddziału powstańczego w Poznaniu dowodzonego przez por. Śliwińskiego. W jego szeregach walczył z bronią w ręku pod Szubinem, Rynarzewem, Nakłem, Zalesiem, Kcynią, Paterkiem. Następnie pod dowództwem Borkowskiego toczył walki pod Zbąszyniem. Jako żołnierz 10. Pułku Strzelców Wielkopolskich brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska został 31 października 1920 roku. Wrócił do domu rodzinnego w Tulcach. Po kilka latach rodzina przeprowadziła się do Poznania. W 1940 roku został wysiedlony z żoną i synem z Poznania do Generalnego Gubernatorstwa do Włoszczowy w województwie świętokrzyskim. Córka Zofia w czasie eksmitowania rodziny przez Niemców, przebywała poza domem u kuzynów w Komornikach i pozostała u nich przez okres okupacji. Michał z synem Edmundem pracowali w Włoszczowej na poczcie, jako listonosze. Po powrocie z wysiedlenia rodzina wróciła do Poznania. Uchwałą Rady Państwa nr: 11.12-0.913 z dnia 1958-11-12 odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Ożenił się w 1920 roku z Franciszką z domu Kanciak z Bylina (29.07.1894-9.02.1967). Małżonkowie mieli córkę Zofię (ur. 1921) i syna Edmunda (ur. 1924). Zmarł 18 grudnia 1960 roku w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu w Poznaniu przy ulicy Bluszczowej. Grób został oznakowany tabliczką: Powstaniec Wielkopolski 1918-1919.

Informacje i dokumenty rodzinne przekazała siostrzenica Leokadia Wojtusiak z Komornik; Książka wojskowa nr 482 z 05.04.1923, R. K. U. Poznań; Zaświadczenie nr 276-I/17368/38 z 11.10.1938, DOK VII Poznań, Ref. Historyczny; Lista odznaczeniowa.

Halina Kowalewska

WŁODARCZAK Leon (1887 - 1919), urodził się 12 lipca 1887 roku w Grąbkowie (powiat rawicki), lecz później przeniósł się z rodzicami do Żytowiecka w powiecie gostyńskim. Z zawodu był kupcem zbożowym. W latach I wojny światowej przymusowo wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim. Dosłużył się stopnia sierżanta. Zdemobilizowany w listopadzie 1918 roku powrócił do Żytowiecka, gdzie był współorganizatorem (z ppor. Józefem Gomerskim) gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". Na bazie tego gniazda ze starszej młodzieży rodem z Żytowiecka i okolicznych wsi doprowadził wkrótce do utworzenia małego oddziału zbrojnego Polskiej Organizacji Wojskowej zaboru pruskiego. Był odpowiedzialny za utrzymywanie stałego kontaktu z poznańskim POW i Centralnym Komitetem

Obywatelskim W grudniu 1918 roku został członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu. Powierzono mu funkcję komisarza do zadań specjalnych. 7 stycznia 1919 roku objął dowództwo powstańczej 1. kompanii gostyńskiej, z którą wyruszył na front pod Leszno. Walczył na odcinku „Pawłowice". Następnie dowodził, zorganizowaną przez siebie, kompanią pawłowicką. Z chwilą sformowania 6. pułku strzelców wielkopolskich objął dowództwo 1. kompanii 1. batalionu, awansując w tym czasie na podporucznika ze starszeństwem od 21 lutego 1919 roku. Patrolując linię demarkacyjną, 2 lipca 1919 roku trafił na zasadzkę urządzoną przez Niemców w lesie przy drodze łączącej Trzebanię z szosą Leszno-Gostyń. Został ranny, a później dobity kolbami karabinowymi. Pochowano go uroczyście na cmentarzu przykościelnym w Żytowiecku. Pośmiertnie odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960). Wniosek o nadanie odznaczenia został umotywowany następująco: Ppor. Włodarczak Leon, po zdezerterowaniu w grudniu 1918 r. z zaborczej armii pruskiej, zgłosił się 29 grudnia 1918 r. w Gostyniu to tworzących się oddziałów powstańczych. Dnia 7 stycznia 1919 r., jako d-ca 2 Kompanii Gostyńskiej, zajął z kompanią linię frontow. na odcinku Miechcin, Robczysko, Pawłowice. Współorganizował oddziały powstańcze we wsi Pawłowice, Robczysko, Mały Dwór. Druga Kompania, pod dowództwem Włodarczaka Leona, brała udział w walkach powstańczych na odcinku wyżej wymienionym. Był wzorowym żołnierzem i dowódcą kompanii. Poległ dnia 2.07.1919 r. na linii demarkacyjnej pod Trzebanią pow. Leszno, podczas patrolu, wykonywanego na tej linii przez oddanie z zasadzki strzałów przez zbirów niemieckich. Dodatkowe informacje: Odznaczony pośmiertnie.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 363: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Kalisz, powiat Kalisz, województwo poznańskie, 2. Kamienica, powiat Wągrowiec, województwo poznańskie, 3. Kąkolewo, powiat Leszno, województwo poznańskie, 4. Kępno, powiat Kępno, województwo poznańskie. Kronika Kąkolewa /1918 - 1945/ Zdjęcie: s. 5 - wręczanie dyplomów weryfikacyjnych w dniu 9. I. 1949 roku dla członków byłego Koła Kalisz Związku Powstańców Wielkopolskich; tamże, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 367: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Krystynki, powiat Rawicz, województwo poznańskie, 2. Krotoszyn, powiat Krotoszyn, województwo poznańskie, 3. Krobia, powiat Gostyń, województwo poznańskie; Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. nauk. Antoni Czubiński, Polak Bogusław, Poznań 2002; Witold Omieczyński, Organizatorzy i dowódcy powstania w Gostyńskiem, (w:) Stefan Jankowiak, Piotr Bauer, Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989, s. 135; Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/19 w Poznaniu, Poznań 1935, Część pierwsza: Z dziejów walk o niepodległość. Rozprawy i szkice; Część druga: Sprawozdanie Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/19 za rok 1934; Kronika Gostyńska. Jednodniówka regionalna; pi-

smo regionalne ilustrowane R. 1929-1939; Olszewski Wiesław, Jastrząb Łukasz, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r. Monografie Politechniki Koszalińskiej nr 157, Koszalin 2009; Kuliberda Bożenna, Wielkopolska dla Ojczyzny. Polegli i zmarli 27.12.1918 - 31.3.1921, Mnichowo 2015; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, red. nauk. Bogusław Polak, Kościan 1999; Grzelak Adam, Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919, Jutrosin 2012; Anders Paweł (oprac.), Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego, Poznań 1993 (wyd. III); Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Bauer Piotr, Przyczynek do historii Krzywińskiej Kompanii Powstańczej, (w:) Szkice z Dziejów Krzywinia, pod red. Jerzego Zielonki, s. 57-72; Walki Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, red. nauk. Bogusław Polak, Marek Rezler, Koszalin 2010; Wielkopolski Powstaniec 1998, R. 4; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Polak Bogusław, Andrzejewski Ignacy, Udział ziemi kościańskiej w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Kościan 1970; Anders Paweł, Patroni wielkopolskich ulic, Poznań 2006; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r: Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska Górka 2017; Przyjaciel Ludu 1988, z. IV (XV); Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

WŁODARCZAK Roman (1889 - 1943), urodził się 16 sierpnia 1889 roku w Grąbkowie, powiat rawicki jako syn Michała i Barbary z domu Rossa. Miał brata Leona (1887-1919, powstańca wielkopolskiego, poległego w czasie powstania). Po ukończeniu Szkoły Powszechnej uczęszczał, w latach 1904-1906, do dwuletniego Seminarium Nauczycielskiego we Wschowie oraz w latach 1907-1909 do Szkoły Rolniczej we Wschowie i Inowrocławiu. 3 października 1911 roku został powołany do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej do 1. pułku ułanów w Miliczu. W październiku 1913 roku awansowano go na starszego ułana, w 1914 roku został kapralem, a w 1917 roku sierżantem. 2 sierpnia 1914 roku skierowano go na front wschodni, gdzie brał udział w walkach pod Kaliszem i Łodzią. Jeszcze w sierpniu 1914 roku został przeniesiony na front zachodni, gdzie uczestniczył w walkach m. in. pod Longwy, Virton i Verdun. W lipcu 1917 roku brał udział w walkach w Karpatach w ramach Korpusu Karpackiego. Uczestniczył tam w walkach m. in. o Babę Ludową, nad Czarnym Czeremoszem oraz na Pnewie. W marcu 1917 roku ponownie przeniesiony na front wschodni, gdzie uczestniczył w zmaganiach m. in. pod Tarnopolem. Od marca 1918 roku brał udział w walkach na froncie zachodnim pod Reims, Saint Quentin i w ofensywie pod Sommą. Ze służby zwolniony został w październiku 1918 roku. W armii niemieckiej odznaczony był Krzyżem Żelaznym II klasy. W okresie powstania wielkopolskiego organizował oddziały powstańcze w powiecie gostyńskim w miejscowościach: Żytowiecko, Łęka Mała, Grodzisk, Rokosowo, Teodozewo i Bą-

czylas. W celach wywiadowczych kilkakrotnie wyjeżdżał od Leszna. Jako dowódca plutonu kompanii gostyńskiej 7 stycznia 1919 roku udał się na front leszczyński. Obsadził wraz z powstańcami odcinek Waszkowo-Zawada-Sowiny. Następnie został skierowany wraz z plutonem w okolice Pawłowic. Dowodził tam plutonem 2. kompanii 6. pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty) na odcinku „Pawłowice", brał udział w walkach pod Tworzanicami, Tworzankami i Przybinią. We wnioskach o nadanie Orderu Virtuti Militari, który ostatecznie nie został mu nadany, zapisano: „Ppor. Włodarczak brał od października 1918 roku razem, na froncie leszczyńskim poległym bratem ppor. Leonem, czynny udział w tajnej organizacji powstańców w pow. gostyńskim. Prze wybuchem powstania był kilkakrotnie w Lesznie jako szpieg. Przywiezione wiadomości stamtąd spowodowały mnie do rozkazania powstania dnia 6 stycznia 1919 r. Objął wprzód pluton w batalionie ponieckim i obsadził Waszkowo, Zawadę, Sowiny rozpoczynając tam walki z patrolkami wywiadowczymi z Bojanowa. Widząc oględne kierownictwo Włodarczaka, zaciągnąłem go z swoim plutonem do Pawłowic, na najwięcej zagrożony punkt frontu. Stamtąd rozkazałem mu, dodając mu jeszcze jeden pluton ruszyć na Wielkie Tworzanice. W kilku godzinach zaciętej walki zdobył Wielkie Tworzanice i dwa kulomioty. Pod Przybiniem był zaatakowany z tyłu. Chłopstwo widząc się okolonym, chciało porzucić pozycje, lecz ppor. Włodarczak z rewolwerem w rękach zmusił swój oddział nie tylko do utrzymania pozycji Przybiń, ale nawet do kontrataku. Czyn ten jest o tyle nadzwyczaj ważnym, że przez zdobycie Przybinia Niemcy by przerwali front i odwrót był nieunikniony. Poza tym odznaczył się ppor. Włodarczak w kilku innych potyczkach odwagą i walecznością osobistą, dając powstańcom przykład przełożonego nieustraszonego i nieugiętej walki". Po zakończeniu powstania kontynuował służbę w szeregach Wojsk Wielkopolskich. 2 kwietnia 1919 roku objął dowództwo 9. kompanii 6. pułku strzelców wielkopolskich na odcinku Murkowo-Krzycko. Dekretem Naczelnej Rady Ludowej z 12 lipca 1919 roku mianowany został na stopień podporucznika. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Dowodził 9. kompanią 6. pułku strzelców wielkopolskich. 5 lipca 1920 roku został ciężko ranny w brzuch w pierwszym dniu odwrotu znad Berezyny. Przebywał w szpitalu do 28 sierpnia 1920 roku. Po zakończeniu leczenia, 29 sierpnia 1920 roku objął dowództwo kompanii zabezpieczenia 60. pułku piechoty. 25 listopada 1920 roku otrzymał awans na stopień porucznika. O zasługach ppor. Romana Włodarczaka z okresu wojny polsko-bolszewickiej zapisano we wniosku nominacyjnym na stopień porucznika: „Ppor. Włodarczak prowadzi od roku kompanią. Naprzód na froncie wielkopolskim, gdzie się kilka razy odwagą i rozwagą odznaczył. Pod Kijowem zrobił kilka zasadzek na najeżdżające patrolki przez zluzowanie szyn, podkopanie i podłożenie bukietów ręcznych granatów z braku materiału wybuchowego, które spowodowały kilka porażek pancerek. Na Berezynie III baon 60. PP dostał rozkaz zabezpieczenia 61. Pułku Piechoty Wielkopolskiej z lewego skrzydła. Ponieważ dywizja litewsko-białoruska się garnęła, bolszewik naciskał na lewe skrzydło naszej dywizji, gdzie III baon 60. PP z wielkimi trudno-

ściami przetrzymał nacisk i ataki bolszewickie. Podczas tych walk -które były utrudnione dla nas - bo linia leżała w lasach - które były dla nas krwawe i niesłychanie mozolne, ppor. Włodarczak przelatywał, trzymając przy tym swoją kompanię, w karności ogniowej od jednego oddziału do drugiego informując dowódców, wstrzymując uchodzących, tworząc nowe kawałki pozycji i zatykając powstające luki przez doprowadzenie świeżych sił z rezerw i oddał tak baonowi niesłychane zasługi. Pokazał prze to nie tylko osobistą odwagę, ale zrozumienia dla akcji i krytycznej sytuacji. Przy tej sposobności został ciężko ranny w brzuch. Mimo to przez pewien czas prowadził kompanię dalej z miejsca legowiska, zachęcając do wytrwania i celnego strzelania, aż go nie zdołano z linii wymienić". W innej opinii przełożonego zapisano: „Ppor. Włodarczak jest nader walecznym żołnierzem i zdolnym oficerem. Prowadzi kompanię nienagannie i zdołał sobie wyrobić u ludzi jak i u przełożonych pełne oddanie mu i zaufanie ostatnich. Ppor. Włodarczak ma prawy charakter, jest dobrze wychowany i posiada takt wojskowy". Od 11 stycznia 1921 roku pełnił funkcje oficera taborowego w 60. pułku piechoty. W okresie od 5 stycznia 1923 roku do 15 lipca 1923 roku pobierał nauki w ramach kursu doskonalącego w Szkole Podchorążych w Warszawie, a od 16 lipca 1923 roku wyznaczony na stanowisko dowódcy kompanii w 60. pułku piechoty. Mianowany kapitanem (ze starszeństwem od 1 lipca 1923 roku). 25 lipca 1924 roku został przeniesiony do Dowództwa Okręgu Korpusu Nr VII w Poznaniu, skąd 29 sierpnia 1924 roku wrócił ponownie ma stanowisko dowódcy kompanii 60. pułku piechoty. Od 5 marca 1925 roku pełnił służbę na stanowisku dowódcy kompanii w 4. Brygadzie Korpusu Obrony Pogranicza, gdzie 26 marca 1926 roku, w wyniku przewlekłego zapalenia stawów oraz złamania nogi trafił do szpitala we Lwowie. Po kilkumiesięcznym leczeniu został skierowany na dwumiesięczny urlop zdrowotny, z którego 10 stycznia 1927 roku trafił do Szpitala Nr 6, gdzie przebywał do 15 lipca 1927 roku. W wyniku choroby i odniesionego urazu utracił zdolność do służby liniowej. Po zwolnieniu ze szpitala 16 lipca 1927 roku został wyznaczony na stanowisko adiutanta dowódcy batalionu 60. pułku piechoty, a 31 października 1927 roku został kierownikiem kancelarii 25. Dywizji Piechoty w Kaliszu. Ponownie przeniesiony 31 listopada 1931 roku do 29. pułku piechoty, gdzie pełnił funkcję oficera mobilizacyjnego. Od 11 lutego 1932 roku pełnił służbę w PKU Poznań kolejno na stanowiskach: referenta i kierownika referatu oficerskiego. 31 sierpnia 1935 roku został przeniesiony w stan spoczynku. Mieszkał w Poznaniu na ul. Bukowskiej. 22 września 1942 roku aresztowany przez Niemców pod zarzutem zdrady stanu i wywieziony do Fortu VII w Poznaniu, a następnie przeniesiony do obozu w Zwickau, skąd trafił do więzienia w Rawiczu. Zmarł 28 maja 1943 roku w więziennym oddziale szpitalnym w Miejskiej Górce na Goruszkach, gdzie został pochowany. Odznaczony dwukrotnie Krzyżem Walecznych (28050, 1921), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918/1920, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Medalem Niepodległości (1932) oraz pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1964). Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywo-

wany następująco: W grudniu 1918 wraca jako podoficer z armii niem., zaciąga się do Powstania Wlkp., dowodzi plutonem, odnosi ranę w brzuch. Służy dalej w W. P., zostaje oficerem i służy do 1935. Ze stopniem kapitana przechodzi w stan spoczynku. 22.09.1942 zostaje aresztowany pod zarzutem zdrady stanu, wywieziony na fort 7 w Poznaniu, dalej obóz Cwikau i więzienie w Rawiczu i tu stracony 28.05.1943.

Adam Grzelak, Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919, Jutrosin 2018, s. 133-136; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r: Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska Górka 2017; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Uczestnicy powstania ....

Adam Grzelak

Michał Wojciechowski

WOJCIECHOWSKI Michał (1899 - 1982), urodził się 23 września 1899 roku w Poniecu. Syn Macieja i Franciszki z domu Wróblewska. Ukończył szkołę elementarną w Poniecu. Przed wybuchem powstania wielkopolskiego 1918/1919 był zatrudniony w pałacu Gustawa Henryka Donata hrabiego Brezy w Więckowicach. Od 7 stycznia 1919 roku, jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno". Służył w kompanii ponieckiej Michała Kaźmierczaka. Walczył m. in. pod Janiszewem, Miechcinem i Waszkowem. Służbę wojskową kontynuował w 14. pułku artylerii ciężkiej. Do rezerwy przeniesiony został 26 listopada 1921 roku. W Krzemieniewie zawarł związek małżeński z Marią Ciesielską. Po II wojnie światowej pracował w charakterze robotnika w Rejonie Dróg Publicznych. 7 lutego 1972 roku przeniósł się do Prochowic. Za udział w powstaniu wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 28 października 1982 roku. Pochowany na cmentarzu w Prochowicach. Uchwała Rady Państwa nr: 12.17-0.1048 z dnia 17.12.1958 roku Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek o nadanie odznaczenia został umotywowany następująco: Brał udział z bronią w ręku od 07.01.1919 r. w Powstaniu Wielkopolskim w oddziale Ponieckim pod dowództwem druha sierż. Kaźmierczaka Michała, późniejszej 4 komp. 6 p. Strz. Wlkp. (60 p. p.) na odcinku bojowym Poniec, Janiszewo, Miechcin, Waszkowo, Sowiny w stopniu szeregowca. Zwolniony ze

służby wojskowej w dniu 26.11.1921 r. z 14 pułku art. pol. Dodatkowe informacje: Podstawa: Poświadczenie R. H. DOK VII w Poznaniu, oraz książeczka wojskowa.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 494: Życiorysy powstańców wielkopolskich: W - tom V (Witka Franciszek - Wojciechowski Piotr); Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 15/72; Tomaszewski R., Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 238; Album Pamiątkowy Powstańców Ziem Zachodnich R. P. 1918-1921, Rok 1937, nr 1, str. 29; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 122; Gostyński Słownik Biograficzny; Biogramy ..., T. VII, Poznań 2010, s. 216; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Eligiusz Tomkowiak

WOLNIEWICZ Franciszek (1898 - 1978), urodził się 23 listopada 1898 roku w Rusku, powiat Jarocin. Jego rodzice to Stanisław i Ewa z domu Werwińska. Mając niespełna 18 lat został zaciągnięty do wojska niemieckiego, w którym walczył do zakończenia I wojny. Po powrocie do domu wstąpił ochotniczo do oddziału Powstania Wielkopolskiego. W pierwszym okresie walczył pod dowództwem Zbigniewa Gorzeńskiego z Tarzec. Później w Poznaniu przy oswobodzeniu Ławicy. Jego oddział został włączony do Pułku Ułanów w Poznaniu. Brał udział w walkach między innymi pod Szubinem i Nakłem nad Notecią. Po zakończeniu powstania pozostał w wojsku do roku 1921; w tym roku został zdemobilizowany. W roku 1922 zawarł związek małżeński. W okresie międzywojennym kupił od Państwa w Strzyżewku, powiat Jarocin parcelę i odtąd pracował na własnym gospodarstwie rolnym. W czasie II wojny musiał się ukrywać przed Niemcami. W nocy 25 stycznia 1945 w dzień po wejściu wojsk radzieckich brał udział w rozbrojeniu 6 oficerów niemieckich, a w nocy 26 stycznia 1945 7 żołnierzy niemieckich. Żołnierze niemieccy zostali przekazani Rosjanom a broń tworzącym się na wsi oddziałom porządkowym MO do których wstąpił. Zmarł 30 grudnia 1978 roku. Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Na podstawie akt osobowych Stanisława Wolniewicza nr 231 463 znajdujących się w Jaraczewie, powiat Jarocin w Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych.

Kazimiera Horyza- Pachciarz

WOZIWODZKI Józef (1866 - 1948), urodził się 19 marca 1866 roku w Gostyniu, w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Antoniego i Józefy z domu Bujewicz. Był jednym z czternaściorga dzieci. Prowadził własny interes kupiecki. W latach 1900-1918 był czołowym działaczem narodowym w regionie. W 1902 i 1906 roku kierował z ramienia rodziców strajkami

dzieci szkolnych w miejscowej szkole elementarnej. Przez wiele lat stał na czele Powiatowego Komitetu Wyborczego, działał też w wielu gostyńskich organizacjach polskich, m. in.: w Towarzystwie Przemysłowców i Rzemieślników, w „Sokole" i Towarzystwie Czytelni Ludowych. Jako zdecydowany zwolennik endecji jeszcze przed rokiem 1918 należał do tajnej Ligi Narodowej. Pod koniec października 1918 roku zawiązał się w Gostyniu Powiatowy Komitet Obywatelski. Józef Woziwodzki był jednym z trzech kupców, jacy znaleźli się w jego szeregach. W listopadzie i grudniu 1918 roku był członkiem gostyńskiej Rady Robotniczo-Żołnierskiej i zastępcą przewodniczącego Wydziału Wykonawczego Powiatowej Rady Ludowej. Reprezentował ziemię gostyńską na Sejmie Dzielnicowym w Poznaniu. W styczniu 1919 roku, po przejęciu władzy w mieście przez Polaków, przewodniczył Radzie Miejskiej w Gostyniu. Później był wiceburmistrzem. Wchodził też w skład sejmiku powiatowego. W okresie międzywojennym należał do pierwszoplanowych postaci miejscowego życia społeczno-politycznego, otrzymując przydomek „papież". Szczególnie wyróżniał się w działalności swojej partii endeckiej (ZLN, potem SN), był także oboźnym powiatowym Obozu Wielkiej Polski. Zasiadał w zarządzie gostyńskiego Banku Pożyczkowego. W czasie okupacji niemieckiej przebywał w Warszawie. Po powrocie do Gostynia w 1945 roku był pierwszym powojennym prezesem Banku Pożyczkowego. Zmarł w Gostyniu 2 listopada 1948 roku. Pochowany jest na miejscowym cmentarzu parafialnym. Pozostawił po sobie „Wspomnienia o moim rodzinnym mieście Gostyniu", spisane w latach 1941-1944.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 369: Hanyż Andrzej, Front Grupy Leszno w powstaniu wielkopolskim; tamże, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Rządkowski Ludwik, Wielkopolska pod władzą Rad Robotników i Żołnierzy oraz Naczelnej Rady Ludowej w roku 1918/19. Materiały i dokumenty do historji wydarzeń politycznych w b, zaborze pruskim w roku 1918/1919 poprzedzone streszczonym opisem wybuchu listopadowej rewolucji niemieckiej w Berlinie, Środa 1934; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989; Kronika Gostyńska. Czasopismo regionalne 1929, nr 1 [styczeń] S. Jankowiak, Józef Woziwodzki - działacz niepodległościowy, organizator władz powstańczych, „Sławni Gostynianie". Kalendarz na rok 1989, Gostyń 1988; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Barbara Tomkowiak

WRÓBLEWSKI Czesław (1892 - 1970), urodził się 17 grudnia 1892 r. w Sączkowie (daw. pow. kościański) w rodzinie rolnika Andrzeja i Wiktorii z domu Siuda. Tam też uczęszczał pod zaborem pruskim do szkoły podstawowej. W 1905 r. w obronie języka polskiego brał udział w strajku szkolnym, za co został wydalony ze szkoły. W 1911 r.

ukończył szkołę rolniczą we Wschowie. Pomagał rodzicom w prowadzeniu 21 ha gospodarstwa. Włączył się aktywnie do pracy Kółka Rolniczego w Przemęcie. Z ramienia tej organizacji został wysłany na dwumiesięczny kurs rolniczej młodzieży włościańskiej do Poznania. Po powrocie z kursu został sekretarzem przemęckiego Kółka Rolniczego. W 1912 r. powołano go do odbycia zasadniczej służby wojskowej w armii niemieckiej, z której wrócił dopiero po 6 latach na początku stycznia 1919 r. w wyniku zakończenia I wojny światowej. Po powrocie z frontu w dniu 8 stycznia 1919 r. wstąpił do I Śmigielskiej Kompanii Ochotniczej. pod dowództwem Bolesława Płóciennika. Brał udział w walkach o Lipno i Osiecznę. Po zakończeniu walk powstańczych jako żołnierz Wojska Polskiego został oddelegowany na teren plebiscytowy Warmii i Mazur. Po przegranym przez Polskę plebiscycie wrócił do rodzinnego Sączkowa latem 1920 r. W 1924 r. był delegatem przemęckiego Kółka Rolniczego na I Krajowym Kongresie Kółek Rolniczych w Warszawie. Został wybrany do Rady i Zarządu Izb Organizacji Rolniczych w stolicy. Na początku 1935 r. wybrano go również na wiceprezesa Kółka Rolniczego w Przemęcie oraz wiceprezesa Wielkopolskiej Izby Rolniczej. Od 12 marca tegoż roku pełnił urząd wójta gminy Bucz. Pół roku później 6 września 1935 r. został wybrany z listy Obozu Zjednoczenia Narodowego na posła do Sejmu II RP V kadencji z okręgu wyborczego nr 96. Był aktywnym parlamentarzystą. Uczestniczył w trzech sejmowych komisjach: budżetowej, rolnej i skarbowej. Swoje nowatorskie myśli rolnicze zamieszczał w formie artykułów w popularnym tygodniku włościańskim „Poradnik Gospodarski". Po najeździe Niemiec hitlerowskich został aresztowany przez gestapo 14 października 1939 r. Po przesłuchaniu wrócił do domu, unikając zbiorowego rozstrzelania wraz z innymi Polakami na rynku w Śmiglu. 15 maja 1940 r. został ponownie aresztowany i osadzony w VII Forcie w Poznaniu. Kilka dni później 24 maja specjalnym transportem kolejowym, w którym jechało 12.600 osób w tym 360 księży, dotarł do obozu koncentracyjnego w Dachau. Posiadał numer więźnia obozowego 11269. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Sączkowa i w krótkim czasie doprowadził swoje gospodarstwo do właściwego stanu. Włączył się aktywnie w nurt pracy samorządowej, zostając wybrany w 1947 r. na prezesa Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska" w Buczu. Z chwilą reaktywowania w 1957 r. kółek rolniczych, został wybrany na prezesa Powiatowego Zarządu Kółek Rolniczych w Kościanie. Był inicjatorem elektryfikacji wsi swojej gminy oraz poza nią. Przez szereg lat był korespondentem rolnym Głównego Urzędu Statystycznego. Zmarł 6 lipca 1970 r. Spoczywa na cmentarzu przy kościele Św. Piotra w Przemęcie. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Złota Odznaką GUS Posiadał również szereg innych odznaczeń i wyróżnień resortowych za osiągnięcia gospodarcze i pracę społeczną. Żonaty od 1926 r. z Bronisławą Flieger z Sączkowa miał 9 dzieci: Czesława, Bronisława, Annę, Franciszka, Zdzisława, Mirosławę, Bogdana, Marię i Wiesławę.

Majchrowski Jacek, Mazur Grzegorz, Kto był kim w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1994, s. 479. Nekrolog Czesława Wróblew-

skiego, [w:] Poradnik Gospodarski - Organ Związku Kółek Rolniczych dla Wielkopolski, Pomorza i Ziemi Lubuskiej, Poznań 16-31 VIII 1970, s. 10. Wróblewski Czesław, Wspomnienia. Sączkowo 1966, mps (w zbiorach prywatnych autora). Złota Księga Kółka Rolniczego w Przemęcie (w zbiorach remizy OSP w Przemęcie). Poradnik Gospodarski, Pismo Tygodniowe, Urzędowy Organ Wielkopolskiej Izby Rolniczej, Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Poznań 1935, s. 239-240, 325-326, 385-386, 541-542, 557-558, 573-574. Diariusze Sejmowe za okres 22 XII 1936 - 25 III 1938. Informacje syna Franciszka Wróblewskiego z Sączkowa.

Antoni Fornalski

Józef Wróblewski

WRÓBLEWSKI Józef (1895 - 1940), podkom. PP awansowany w 2017 r. do stopnia komisarza PP, powstaniec wielkopolski. Urodził się 21.10.1895 r. w Gąsawie (woj. Poznańskie) w rodzinie s. Jana i Józefy (z d. Szczecińska). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Członek POW Zaboru Pruskiego. W policji służbę rozpoczął 18.05.1921 r. - pracował w Komendzie Wojewódzkiej PP w Poznaniu, następnie był komendantem powiatowym PP w Wągrowcu-Gąsawie, później służył w jednostkach Komendy Miejskiej PP w Poznaniu. Rozkazem nr 400 z 9.06.1932 r. został przeniesiony z jednego z komisariatów w Poznaniu i Komendy Miejskiej PP w Poznaniu, rozkazem nr 438 z 17.02.1933 r. Przeniesiono go 3.01.1933 r. z Komendy Miejskiej PP w Poznaniu do Komisariatu Granicznego PP w Zbąszyniu, pow. nowotomyski na stanowisko pełniącego obowiązki kierownika komisariatu, następnie rozkazem nr 462 z 17.06.1933 r. przeniesiony został 31.03.1935 r. z Komisariatu Granicznego PP w Zbąszyniu na stanowisko pełniącego obowiązki komendanta powiatowego w Nowym Tomyślu, później rozkazem nr 620 z 10.08.1938 r. został przeniesiony na stanowisko kierownika Komisariatu PP w Gnieźnie, gdzie służył do września 1939 r.. Odchodząc ze stanowiska w Nowym Tomyślu skierował 31 lipca 1938 r. do funkcjonariuszy, m. in. rozkaz nr 106: „W związku z przeniesieniem mnie do Gniezna dziękuję Panu Kierownikowi Komisariatu Granicznego w Zbąszyniu oraz wszystkim szeregowym za przeszło 5-letnią współpracę ze mną i życzę wszystkim jak najlepszych wyników w pracy na polu bezpieczeństwa i pomyślności w życiu prywatnym." Odznaczony m. in.: Srebrnym Krzyżem Zasługi (informacja w roz-

kazie nr 318 z 22.12.1929 r. nadany 23.11.1929 r.), Medalem Niepodległości. Postanowieniem Prezydenta RP z 5.10.2007 r. awansowany do stopnia komisarza PP. Kawaler, na utrzymaniu posiadał siostrę Annę.

APP, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Nowym Tomyślu, sygn. 32 - rozkaz z 31 lipca 1938 r.; Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego t. II, oprac. zespół pod kier. Grzegorza Jakubowskiego. Warszawa 2006, s. 1031; Lista wywózkowa 037/4 (59), 3651.; Martyrologia policjantów województwa poznańskiego II RP. Pod redakcją Zenona Smolarka i Andrzeja Borowskiego. Szczytno 2010, s. 222; W. Bugajewski, Mieszkańcy województwa poznańskiego ofiary ludobójstwa katyńskiego. Poznań 2018, s. 770-771; Cichoń M., Pańczakowa J., Powstańcy wielkopolscy w grobach katyńskich. Poznań 2010., s. 245-246; Z. Kościański, Nowotomyska lista katyńska. Historia i pamięć. Nowy Tomyśl 2010, s. 57.

Zdzisław Kościański

WRZALSKI Józef (1894 - 1983), powstaniec wielkopolski. Ur. 26 II 1894 r. w Mirkowie. Od 1900 r. uczęszczał do czteroklasowej szkoły elementarnej w Mirkowie. Przed wybuchem wojny przez okres 7 lat pracował jako robotnik w Niemczech. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej na froncie zachodnim. W powstaniu wielkopolskim służył w Straży Ludowej w Mirkowie do 10 IV 1919 r., a od 10 IV 1919 do 27 XI 1920 r. w I kompanii VIII Batalionu Obrony Krajowej pełniąc służbę przyfrontową. W czasie powstania wielkopolskiego walczył w okolicach Podzamcza, Ostrzeszowa i Rzetni. W 1939 r. został wysiedlony z własnego gospodarstwa rolnego, do którego powrócił po zakończeniu wojny w 1945 r. Uchwałą Rady Państwa z dn. 13 XII 1971 r. został awansowany na stopień podporucznika. Zmarł 14 III 1983 r. Został pochowany na cmentarzu św. Rocha w parafii Wieruszów - Podzamcze. Żona z d. Trzeciak. Dzieci: Franciszek (1921 - 1986), Feliks (1923 - 2007), Maria (1925 - 2007), Józef (ur. 1928).

Informacje syna Feliksa Wrzalskiego; dokumentacja rodzinna.

Dominika Kornus, Sylwia Jędrasiak

WYTYK Jan (1899 - 1974), urodził się 16 kwietnia 1899 roku w Kościanie jako syn Stanisława i Joanny z domu Tyslerowicz. Ojciec z zawodu był rzeźnikiem. W czasie nauki w szkole powszechnej brał udział w strajku szkolnym za co był bity przez niemieckich nauczycieli. Od 1916 roku uczył się zawodu kołodzieja i uczęszczał do szkoły zawodowej. Gdy miał 17 lat Niemcy zmuszali go aby wstąpił do „Młodzieży Niemieckiej". Ponieważ nie dał się namówić, został na 6 dni zamknięty w więzieniu w Kościanie. 20 czerwca 1917 roku zaciągnięto go do wojska niemieckiego. 26 grudnia 1918 roku samowolnie opuścił koszary Forum Grolmann i mając własny karabin typu mauzer i zdobyty pistolet dołączył 1 stycznia 1919 roku do oddziałów Powstania Wielkopolskiego. Po opanowaniu Poznania przez powstańców został przydzielony do kuchni oddziału sztabo-

wego gdzie oficerem gospodarczym był por Złotowicz. Po zakończeniu Powstania został skierowany do koszar Poznań - Jeżyce. Od 1920 do 1921 roku w 68 pp Września, Baon Zapasowy - pełnił tam funkcje zbrojeniowego. Po zwolnieniu w roku 1921 z wojska pracował jako kołodziej we własnym warsztacie do roku 1940. W roku 1940 wysłany na przymusowe roboty pracował jako cieśla w Penemennde Gemeinschaftslager Nr 646 Hemnn 2/3. W lagrze złamał lewą noge i po wyleczeniu w szpitalu dla obcokrajowców w Świnoujściu 12 maja 1942 roku jako inwalida odesłany do domu. Skierowany przez niemiecki urząd pracy do Jarocina, pracował jako kołodziej w warsztacie należącym przed wojną do Handzelka. Po ucieczce Niemców w styczniu 1945 roku zamieszkał w Górze, powiat Jarocin i prowadził tam od 1945 do przejścia w roku 1968 na emeryturę warsztat kołodziejski. 24 grudnia 1964 roku będąc wdowcem zawarł związek małżeński z Heleną Kowalewską primo voto Łączniak (pierwszy mąż Franciszek Łączniak walczył we wrześniu 1939 roku, dostał się do niemieckiej niewoli i zmarł z wycieńczenia 18 października 1939 roku w szpitalu w Łodzi o czym dowiedziała się 6 lat później w październiku 1945 roku). Zmarł 4 marca 1974 roku. Został pochowany na cmentarzu w Górze, powiat Jarocin. Otrzymał odznaczenia: Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich leg Nr W 880 / 11681 z dnia 20 stycznia 1922 roku; Wielkopolski Krzyż Powstańczy (16 marca 1973 roku).

Na podstawie akt osobowych Jana Wytyka nr 231 272 i jego żony Heleny nr 470 963 znajdujących się w Związku Kombatantów Byłych więźniów Politycznych. Jaraczewo, powiat Jarocin.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

ZALEWSKI Wojciech (1898 - 1975), urodził się 23 kwietnia 1898 roku w Otorowie w gminie Krzemieniewo koło Śremu. Był synem Rocha i Marii z d. Żak. Wychowywał się z trójką rodzeństwa: Rochem, Józefem i Heleną. W wieku 19 lat został powołany do służby wojskowej w armii niemieckiej. W jej szeregach walczył na frontach I wojny światowej, m. in. we Włoszech (5.11.1917). Od 28 grudnia 1918 roku do końca lutego 1919 roku brał udział z bronią w ręku w powstaniu wielkopolskim. Został przydzielony do 1 kompanii baonu śremskiego dowodzonej przez ppor. Józefa Muślewskiego. W jej szeregach walczył na froncie południowym: na odcinku Zbąszyń, Wolsztyn, Odolanów, Kępno, Rawicz. Od 28 stycznia 1919 roku był żołnierzem Armii Wielkopolskiej. Od 1 marca 1919 roku w szeregach 11 pułk strzelców wielkopolskich brał udział w wojnie polsko -bolszewickiej. W czasie walk został postrzelony w rękę (według relacji rodziny, cudem uniknął śmierci, dzięki szkaplerzowi, który otrzymał od matki). Okres międzywojenny spędził z rodziną w Otorowie koło Wronek, w gminie Szamotuły, powiat szamotulski. Pracował jako ogrodnik w majątku Mielżyńskich w Pawłowicach, w gminie Krzemieniewo powiat leszczyński, a później w Poznaniu przy ul. Engla prowadząc sklep ogrodniczy. W 1933 roku będąc w rezerwie, odbywał ćwiczenia wojskowe w Pleszewie. W 1945 ro-

ku przeprowadził się z Otorowa do Wejherowa. Tam był kierownikiem ogrodnictwa na Żuławach Wiślanych. W 1955 roku przeprowadził się z rodziną do Lęborka, gdzie był założycielem plantów miejskich. W 1957 roku wrócił do Wielkopolski do Przeźmierowa. Od 1948 roku należał do Związku Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Poznaniu (leg. nr 0306962/68), a od 1958 roku należał do ZBoWiD-u w Poznaniu (leg. nr 315345/58). Awansowany był: 15 maja 1920 roku do stopnia kaprala, 30 sierpnia 1920 roku do stopnia plutonowego a 13 lipca 1921 roku do stopnia sierżanta. Odznaczony został: Krzyżem Żelaznym II klasy; Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921; Krzyżem Walecznych (1920); Odznaką za Rany i Kontuzje (1920); Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego (1921), Medalem Niepodległości; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (URP nr: 01.09-0.3 z dnia 1960-01-09) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski-(Polonia Restituta), leg. nr L-38959, Warszawa 1967). Zmarł 2 grudnia 1975 roku w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tulcach. Grób oznakowano biało-czerwonym proporczykiem (inicjatywa TPPW - Koło Kleszczewo, fundator: Samorząd gminy Kleszczewo, 2017). Rodzina umieściła tabliczką imienną z napisem Powst. Wlkp. 1918/19. W 1922 roku ożenił się z Klementyną Szurkowską, z którą miał trzech synów: Zdzisława (ur. 1926), Dobiesława (ur. 1927), Kazimierza (ur. 1931). Żona zmarła przy porodzie ostatniego z synów. Dziećmi zajęła się ciotka. Jako wdowiec ożenił się z wdową Marianną Kłos z domu Nowak, która miała syna Sewe-

Wojciech Zalewski

ryna (1930 - 1984) i córkę Czesławę (1932 - 2013). Z ich wspólnego małżeństwa urodziła się córka Gabriela (ur. 1948).

CAW nr 1239 z dnia 22.09.1970: książeczka legitymacyjna nr 174/1919; Legitymacja Związku Zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego i Instytucji Użyteczności Publicznej R. P. nr 099760, Wejherowo 32.7.1949; Nekrolog 2515g; Roksana Poźnia (prawnuczka) Mój Powstaniec Wielkopolski od narodzin aż do śmierci, praca konkursowa pod kierunkiem Roberta Steinitza nauczyciela historii, Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Szczodrzykowie. Robakowo 2015; www.powstancy-wielkopolscy.pl, Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym: www.krzemieniewo.net/viewpage.php?page_od-291, Historia gminy Krzemieniewo, Zalewski Woj-

ciech, informacja Jarosław Wawrzyniak, dostęp 17.11.2017; Informacje, dokumenty i zdjęcia rodzinne udostępniła wnuczka Iwona Poźniak z Robakowa.

Halina Kowalewska

ZALISZ Antoni (1900 - 1980), urodził się 20 maja 1900 roku w Brennie w ówczesnym powiecie wschowskim. Ojciec Franciszek i matka Michalina z domu Frąckowiak prowadzili małe gospodarstwo rolne, gdzie siłą pociągową były 2. mleczne krowy, żywiące ich 7. osobową rodzinę. Był najstarszym z pięciorga rodzeństwa. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Brennie rozpoczął dalszą naukę w gimnazjum. Nagła śmierć młodego ojca przerwała dalszą naukę i powrócił do rodziny, aby pomóc matce w prowadzeniu gospodarstwa. Na początku 1918 r. został wcielony do wojska niemieckiego do Fortu V w Poznaniu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego w dniu 27 grudnia wstąpił do oddziału powstańczego na Garbarach z którym 1 stycznia 1919 r. wyjechał do Gniezna, aby wziąć udział w walkach o Zdziechowę. 6 stycznia r. wrócił do rodzinnego Brenna i wstąpił do oddziału powstańczego dowodzonego przez krawca Adama Kaźmierskiego, uczestnicząc w potyczkach zbrojnych aż do zakończenia powstania. W roku1927 poślubił Zofię z domu Libner i zamieszkali w lesie w gajówce Filipowo. Tam przez szereg lat, nawet w czasie okupacji, był gajowym w Leśnictwie Wilanów koło Radomyśla. Mieli 6. dzieci - Teresę (1928 - 1991), Kazimierza (1932 - 1991), Alfonsa (1937 - 2013), Marię (1940), Janinę (1945) i Henryka (1948). Potem został leśniczym w Leśnictwie Wąchabno koło Wolsztyna. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony przez Radę Państwa uchwałą z dnia 6 grudnia 1957 roku Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym - a później mianowany do stopnia podporucznika. Zmarł 10 grudnia 1980 roku i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Kopanicy koło Wolsztyna.

Antoni Zalisz

Internetowa „Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.", Informacje Urszuli Patalas z Siedlca.

Kazimierz Wolniczak

ZIEMLIŃSKI Michał (1897 - 1989), urodził się 28 sierpnia 1897 roku w Chwałkowie w rodzinie chłopskiej. Syn Marcina i Katarzyny. Posiadał wykształcenie podstawowe. W 1916 roku został

Michał Ziemliński

wcielony do armii niemieckiej. Walczył zarówno na froncie wschodnim, jak i zachodnim. W grudniu 1918 roku, po powrocie z wojny do Chwałkowa, wstąpił natychmiast do Oddziału Straży Ludowej. Następnie jako ochotnik od 29 grudnia 1918 roku do 14 lutego 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowym, m. in. pod Rawiczem. Służbę wojskową kontynuował w armii polskiej. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy został przeniesiony w końcu roku 1920. i osiadł w Ludwinowie. Pracował w majątku rolnym w Gębicach. Podczas okupacji został wywieziony na przymusowe roboty do III Rzeszy. Po powrocie do Ludwinowa prowadził własne gospodarstwo rolne. Był członkiem miejscowego Kółka Rolniczego, a od maja 1958 roku ZBoWiD. Awansowany został na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 3 marca 1989 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pępowie. Posiadał odznaczenia: Krzyż Walecznych, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznakę Grunwaldzką. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Wałkiewicz. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został umotywowany następująco: Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim wstąpił w końcu grudnia 1918 r. do Oddziału Straży Ludowej w Chwałkowie, pod dowództwem Lisieckiego brał udział w zajęciu poczty w Chwałkowie i st. kolej. w Włostowie, brał udział w walkach powstańczych pod Kawczem k/Rawicza do 14 lutego 1919 r. Należał do Zw. Powst. Wlkp. Podczas okupacji był więziony przez hitlerowców przez 14 miesięcy za sprawy polityczne. Dodatkowe informacje: Podstawa: Zaświadczenie trzech wiarygodnych świadków.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół: Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 368: Relacje i wspomnienia dotyczące powstania wielkopolskiego: 1. Leszno, powiat Leszno, województwo poznańskie, 2. Łomnica, powiat Nowy Tomyśl, województwo poznańskie; Archiwum Prezydenta RP, Nominacje na stopień oficerski. Uchwała W 33/72; R. Czernik Małgorzata, Powstańcy Wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919. Losy mieszkańców Ziemi Pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego, Pępowo 2013; Hejducki Henryk, Bohaterowie ziemi rawickiej 1918/1919 r: Powstańcy Wielkopolscy z powiatu rawickiego, Miejska

Górka 2017; Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 241; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych ...; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Malwina Tomkowiak

ZIMNY Stefan (1900 - 1945), urodził się 14 grudnia 1900 r. w miejscowości Prosna pow. Chodzież. Rodzicami jego byli robotnik Michał Zimny i Marianna Kuchta W latach 1906-1914 uczył się w Szkole Powszechnej w Strzelcach. Po ukończeniu szkoły pracował w rolnictwie. 21 czerwca 1918 r. powołany został do armii niemieckiej, do 15 Pułku Artylerii Ciężkiej w Bydgoszczy, z której zwolniono go 4 stycznia 1919 r. 6 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do chodzieskiego oddziału powstańczego pod dowództwem Ludomira Pawłowskiego. Z oddziałem tym brał udział w rekwirowaniu broni i amunicji obywatelom niemieckim oraz broni pozostawionej przez Heimatschutz. Chodził na patrole w kierunku Ujścia i Studzieńca. Wieczorem brał udział w obronie Chodzieży przed przybyłymi siłami niemiecki, co zakończyło się wycofaniem powstańców do Budzynia. 8 stycznia 1919 r. pod dowództwem por. Włodzimierza Kowalskiego uczestniczył w bitwie o Chodzież. W szeregach oddziału chodzieskiego, przyłączonego do oddziału obornickiego, 15 stycznia 1919 r. walczył o Szamocin. Od 16 do 30 stycznia 1919 r. pod dowództwem Jana Korka pełnił służbę na placówce w Podaninie k/Chodzieży. Brał udział w zdobyciu wozu pancernego pod Budzyniem (7 lutego 1919 r.). Od 20 lutego do 30 lipca 1919 r. uczestniczył w walkach pozycyjnych na froncie zachodnim w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (7 kompania 58 PP) pod Budzyniem, Margoninem i Łabiszynem. Dowódcą kompanii był por. Ignacy Wegner, a dowódcą batalionu por. Alojzy Nowak. W składzie 58 PP wyjechał na front polsko-bolszewicki i brał udział we wszystkich walkach stoczonych przez ten pułk. 31 lipca 1921 r. został zwolniony z wojska w stopniu st. strzelca. Po zakończeniu służby wojskowej pracował jako dostawca siana dla wojska. Od 22 maja do 17 czerwca 1925 r. odbył ćwiczenia wojskowe w 2 kompanii 61 PP. Awansował na stopień kaprala. Zawarł związek małżeński z urodzoną w 1906 r. w Garczynie pow. Leszno Gertrudą Ast, córką An-

Stefan Zimny

drzeja Asta i jego żony Katarzyny Pawlak. Urodziły się im trzy córki: Urszula (ur. 1928 r.) - zamężna Orzechowska, Gertruda (ur. 1930 r.) - zamężna Jankowska i Irena (ur. 1931 r.) - zamężna Wojcińska. Rodzina mieszkała w Wymysławiu, gm. Chodzież. 18 grudnia 1937 r. zmarła jego żona Gertruda. Pochowana została na cmentarzu parafialnym w Chodzieży (B2-14-12). W 1938 r. ponownie zawarł małżeństwo. Jego żoną została urodzona 8 czerwca 1896 r. w miejscowości Gostoczyn Anna Langowska, córka Jana i Marianny z Kamińskich. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919 w Chodzieży. Został zweryfikowany jako weteran Powstania Wielkopolskiego, nr weryfikacyjny 13 765. Odznaczony Medalem Niepodległości - zarządzenie Prezydenta RP - 27 czerwca 1938 r. - legitymacja nr 36159. Gdy rozpoczęła się II wojna światowa we wrześniu 1939 r. wraz z rodziną uciekał w kierunku Koła, Kutna. Z obawy przed represjami ze strony Niemców po drodze zakopał czapkę powstańczą. Po powrocie pracował w młynie. Za nieprawidłowości w obrocie zbożem i mąką został niesłusznie aresztowany, a potem skazany na rok więzienia. Wyrok odbywał w więzieniu we Wronkach. Następnie od 1944 r. przebywał w obozie w Oświęcimiu, z którego przeniesiony został do Sangerhausen - obozu chemicznego. Zmarł 28 lutego 1945 roku w Sangerhausen. Akt zgonu sporządzono na podstawie prawomocnego postanowienia Sądu Grodzkiego z dnia 27 grudnia 1950 r. Zg. 23/46. Żona Anna zmarła 26 października 1989 r. w Chodzieży i pochowana została na miejscowym cmentarzu parafialnym (F6-11-7).

Dorota Marciniak - „Gloria victoribus - powstańcy wielkopolscy powiązani z Ziemią Chodzieską" - Chodzież 2017, str. 424; AP - O/P -USC Budzyń - akt urodzenia nr 224/1900; USC Chodzież - akt zgonu 108/1937; AP Poznań - Przedwojenny spis powstańców w Chodzieży, sygn. 884/198; legitymacja medalu Niepodległości nr 36159 w posiadaniu wnuka Piotra Jankowskiego; Relacja córka Gertruda Jankowska, dokumenty z więzienia we Wronkach; relacja Heleny Szwarc, listy z obozu w Oświęcimiu w posiadaniu wnuka Piotra Jankowskiego; USC Chodzież -Wieś - akt zgonu nr 41/1950; USC Chodzież - akt zgonu nr 25/1989.

Ewa Kabat

ZMYŚLNY Walenty (1895 - 1978), urodził się 13 lutego 1895 roku w Maciejowie powiat Kościan. Rodzicami jego byli Ignacy i Marianna z domu Cielaszczyk, rolnicy pracujący w Belęcinie na gospodarstwie 75 ha. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Belęcinie przez dwa lata przebywał u rodziców we wsi Wygoda, powiat Leszno. Od roku 1912 pracował w Gostyniu w firmie Schulz. Tam uległ wypadkowi i z powodu kontuzji głowy przebywał 19 miesięcy w szpitalu w Piaskach. Następnie do roku 1915 pracował w Gostyniu na kolei. W roku 1915 zaciągnięty do niemieckiego wojska i wcielony do 15 Pułku artylerii polowej w Bydgoszczy walczył jako bombardier najpierw na froncie niemiecko-rosyjskim, a później aż do zakończenia wojny na froncie niemiecko-francuskim. Po zawarciu przez państwa Ententy zawieszenia broni z Niemcami w dniu 11 listopada 1918 roku wrócił do domu rodziców w Wygodzie, powiat Leszno. 14 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo w Pawłowi-

cach w szeregi powstańców wielkopolskich. Wraz z oddziałem wszedł do 2 Kompani 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich pod dowództwem Leona Włodarczyka i dowódcy Pułku Bernarda Śliwińskiego. Walczył na odcinku Panice - Robczysko - Pawłowice - Nowa Wieś- Kąkolewo-Leszno. Brał udział w wielu walkach m. in. o wieś Przybina gdzie w wypadzie jego oddział wziął do niewoli oficera niemieckiego, kilkunastu żołnierzy, broń i sprzęt bojowy. Walczył także w okolicach Zbąszynia i Nowego Tomyśla. Po zakończeniu Powstania został wcielony do 15 Pułku artylerii w Poznaniu, gdzie pełnił służbę do 30 grudnia 1920 roku. Z dniem tym został z wojska zwolniony. W roku 1922 zawarł w Belęcinie związek małżeński z Jadwigą Kępniak. Z małżeństwa tego urodziła się w roku 1923 córka Monika. Do roku 1927 pracował w Lesznie jako pracownik sezonowy, a na gospodarstwie pozostała siostra. W roku 1927 zaczął pracować w gospodarstwie brata Władysława mieszkającego w Niemczech w Luksemburgu, który kupił w Zalesiu, powiat Jarocin od wdowy Mikołajczak 9 ha ziemi wraz z zabudowaniami. Do Zalesia przybył z żoną, córką i rodzicami.

W roku 1929 zmarła mu żona. Powtórnie zawarł związek małżeński w roku 1932 z wdową Apolonią Jabłońską, siostrą pierwszej żony, której mąż zginął we Francji jako górnik w kopalni węgla pozostawiając żonę z trójką małoletnich dzieci (Franciszek 1918, Marianna 1920, Helena 1922). Podczas okupacji hitlerowskiej został na krótko wysiedlony do Osieka, powiat Jarocin i skierowany do pracy w melioracji. W wyniku interwencji brata obywatela Niemiec, który był właścicielem gospodarstwa, powrócił do Zalesia na gospodarstwo, dorabiając okresowo przy pracach melioracyjnych. Po zakończeniu II wojny światowej kupił gospodarstwo brata, na którym pracował do 1970 roku. W tym roku przekazał gospodarstwo Skarbowi Państwa za rentę. Po pewnym czasie przeniósł się do córki Moniki do Belęcina gdzie zmarł 7 sierpnia 1978 roku. Został odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (18 maja 1972), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (21 marca 1974).

W oparciu o dokumenty Związku Kombatantów RP oraz Byłych więźniów Politycznych w Jaraczewie i wspomnienia Kazimiery Kozieł z domu Janasiak z Zalesia powiat Jarocin.

Kazimiera Horyza - Pachciarz

ZWIERNIK Michał (1898 - 1975), urodził się 11 września 1898 roku w Gorzupi w powiecie krotoszyńskim. Syn rolnika Jana i Marianny z domu Nawrot. W 1905 roku z rodzicami zamieszkał w Bestwinie. Szkołę elementarną ukończył w 1913 roku w Baszkowie. Następnie terminował u krawca Wojciecha Dutki w Zdunach. 1 września 1922 roku złożył egzamin czeladniczy, a 10 października 1926 roku mistrzowski. W czerwcu 1918 roku został wcielony do wojska niemieckiego, z którego zdezerterował w grudniu tegoż roku. Od 3 stycznia 1919 roku jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim na froncie południowym. Uczestniczył w walkach na odcinku Zduny-Jutrosin. Od 31 marca 1919 roku służył w 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Za odwagę i męstwo w boju został uhonoro-

Michał Zwiernik

wany najwyższymi odznaczeniami wojskowymi - Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych. Do rezerwy przeniesiony został w stopniu starszego ułana 12 września 1921 roku. Od 1922 do 1929 roku pracował w warsztacie Józefa Łukasza w Katowicach. Po powrocie z Górnego Śląska w 1929 roku zawarł związek małżeński z Klarą Baumgart i zamieszkał w Poniecu. Do 1967 roku prowadził punkt usługowy. 28 kwietnia 1931 roku za aktywną działalność w Towarzystwie Powstańców i Wojaków został wyróżniony Odznaką Powstańczą (nr 845). Był mistrzem w strzelaniu z broni sportowej do tarczy olimpijskiej, m. in. w 1928 roku z zespołem Towarzystwa Powstańców i Wojaków z Baszkowa zajął 1 miejsce w zawodach Okręgu VI Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków DOK VII, a w 1937 roku indywidualnie drugie miejsce w gminnym święcie WF i PW w Poniecu. W 1944 roku został przez Niemców wcielony do oddziału straży ogniowej. Brał udział w gaszeniu pożarów w miastach niemieckich zbombardowanych przez lotnictwo alianckie. W końcowej fazie wojny został ewakuowany do Austrii, gdzie w kwietniu 1945 roku oddziały amerykańskie przyniosły mu wolność. Do Ponieca powrócił 21 lipca 1945 roku. Kontynuował pracę w zawodzie krawca. Zmarł 2 grudnia 1975 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Odznaczony był: Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari (nr 4047), Krzyżem Walecznych (nr 377), Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Odznaką Frontu Litewsko-Białoruskiego (1919-1920).

Michał Zwiernik, Życiorys, Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poniec, Materiały ZBoWiD; Tomaszewski Roman, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Gostyński Słownik Biograficzny; Kartoteka uczestników powstania ...; Gabinet Pamiątek Historycznych ...; Uczestnicy powstania ....

Ewelina Tomkowiak

ŻARNA Hieronim (1895 - 1964), rzemieślnik, powstaniec wielkopolski. Ur. 29 września 1895 r. w Zgierzynce pow. Nowy Tomyśl, w rodzinie Jakuba i Kunegundy z d. Fąka. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Zgierzynce, a nast. uczył się

Hieronim Żarna

zawodu kowala-ślusarza. Po wybuchu wojny światowej wcielony do armii niem. Po powrocie w rodzinne strony zaangażował się w działalność niepodległościową, a 3 stycznia 1919 r. wstąpił do kompanii lwóweckiej. Uczestniczył w walkach m. in. pod Nowym Tomyślem, Zbąszyniem, Nową Wsią, Kopanicą, Międzychodem, Lesznem i Rawiczem; 12 II 1919 r. był ranny. Służył potem w 55 p. p. wlkp., z którego 24 IX 1920 r. został zwolniony do rezerwy. W okresie międzywojennym, od 15 XII 1920 r. pracował w Poznaniu, w PKP. Od 1933 roku był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych. Po wojnie pracował w księgarni Domu Książki w Zakładach H. Cegielskiego w Poznaniu. Był członkiem ZBoWiD. Zmarł 2 marca 1964 r. w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu par. Bożego Ciała przy ul. Bluszczowej; grób jest oznaczony jako powstańczy. Odznaczony m. in.: Medalem Pamiątkowym za wojnę 1914-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona: Anna Olejniczak (1900-1935). W 1935 r. zawarł zw. małżeński z Heleną Łukaszewicz (1917-1986). Dzieci: Zofia (zam. Turkowska, 1925-2008), Hieronim (1926), Bronisława (zam. Ratajczak, ur. 1932), z drugiego małżeństwa: Zenon (1939-1998), Roman (1947).

Akta USC Lwówek, AP Poznań,: 884, Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 31: Spis zweryfikowanych 101 - 4621, Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu, sygn. 500: Życiorysy powstańców wielkopolskich: Ż - (Żak Kazimierz - Żyto Franciszek), Gatniejewska Anna (oprac.), Zestawienie grobów Powstańców Wielkopolskich na cmentarzach parafialnych w Poznaniu, Poznań 2018 (mpis.), dokumenty osobiste, dokumentacja rodzinna, informacje wnuczki, Alicji Jerzak.

Marek Rezler

SPIS TREŚCI

Autorzy not biograficznych 2

Przedmoowa - Stefan Barłóg 5

Skróty językowe i ogólne 7

Skróty bibliograficzne 9

Biogramy:
Andrzejewski Mieczysław (1884 - po 1939) 12
Bajodek Ludwik (1898 - 1951) 13
Błażejewski Stanisław (1890 - 1958) 13
Bociański Ludwik (1892 - 1970) 15
Bolewski Jan Władysław (1878 -1963) 17
Borowski Kazimierz (1900 - 1975) 20
Bukowski Bernard (1897 - 1975) 21
Cegłowski Antoni (1893 - 1973) 22
Chlebowski Klemens Andrzej (1898 - 1976) 24
Cieślak Michał (1889 - 1938) 24
Czubak Jan (1896 - 1973) 25
Dabiński Wincenty (1863 - 1936) 26
Dembiński Julian (1882 - 1941) 27
Dembski Jan (1891 - 1942) 28
Długaszewski Stanisław Florian (1892 - 1974) 28
Dobry Franciszek (1893 - 1969) 29
Dobry Ignacy (1899 - 1995) 30
Durak Stanisław (1900 - 1948) 31
Durak Stanisław (1900 - 1977) 32
Dworniczak Tomasz (1894 - 1990) 32
Dylak Czesław (1900 - 1940) 33
Fabian Stanisław (1898 - 1960) 34
Falkowski Walenty (1897 - 1976) 35
Fibak Michał (1872 - ?) 36
Filipiak Antoni (1898 - 1983) 37
Foltynowicz Antoni (1891 -?) 38
Foltynowicz Jan (1899 - ?) 38
Foltynowicz Wojciech (1893 - 1967) 39
Foltynowicz Zygmunt (1898 - 1942) 40

Frąckowiak Jan (1904 - 1997) 41
Gacek Andrzej (1888 - 1967) 41
Geldner Stefan (1882 - 1956) 44
Głogiński Ignacy (1898 - 1989) 45
Gołąbek Stefan (1896 - 1944) 47
Górczak Franciszek (1875 - 1939) 48
Gruchocki Wincenty (1897 - 1985) 49
Gruszka Michał (1897 - 1986) 49
Grzegorczyk Franciszek (1894 - 1973) 51
Grześkowiak Bernard (1901 - 1976) 52
Guban Józef (1895 - 1970) 53
Hildebrandt Marceli (1885 - 1953) 54
Hildebrandt Walenty (1884 - 1953) 55
Hybiak Michał (1890 - ?) 56
Janczewski Stefan (1887 - 1970) 59
Jankowski Franciszek (1898 - 1982) 61
Jarzęski Stefan (1900 - ?) 52
Jordan Stanisław Ludwik Edward (1894 - 1961) 63
Jordan Władysław (1862 - 1935) 63
Jóźwiak Stanisław (1900 - 1982) 64
Kajdan Wacław (1897 - 1952) 66
Karolczak Jan (1889 - 1944) 66
Kęsicki Wacław (1895 - 1939) 69
Kirchner Bronisław (1885 - 1946) 70
Klauziński Franciszek (1895 - 1946) 71
Kołodziejski Stanisław (1900 - 1981) 72
Konarkowski Władysław (1895 - 1976) 73
Konstańczak Walenty (1898 - 1975) 75
Kordus Józef (1893 - 1956) 76
Kozłowski Stanisław (1900 - ?) 77
Krajka Józef (1900 - 1971) 77
Kronszmyt Walenty (1903 - 1972) 78
Krystofiak Stanisław (1889 - 1942) 79
Kubacki Wiktor (1892 - 1990) 81
Kubiak Ignacy (1900 - 1967) 82
Kucman Wacław (1897 - 1977) 83
Kukfisz Józef (1898 - 1975) 84
Kukla Józef (1901 - 1975) 85
Laurentowski Piotr (1899 - 1964) 86
Leśniarek Walenty (1899 - 1987) 89
Lewandowski Piotr (1900 - 1982) 90
Liberski Walenty (1886 - 1957) 92

Łankiewicz Stanisław (1900 - 1974) 92
Łączkowski Franciszek (1898-1942) 93
Machowski Feliks (1897 - 1984) 93
Maćkowiak Jan (1869 - 1953) 94
Maćkowiak Piotr (1878 - 1950) 96
Majsnerowski Kalikst (1898 - 1979) 97
Majsnerowski Stanisław (1893 - 1965) 99
Mann Kornel (Korneliusz) (1873 -1919) 100
Mańka Julian (1879 - ?) 101
Marciniak Piotr (1875 - 1940) 102
Masłowski Karol (1879 - 1919) 104
Matuszak Józef (1898 - 1979) 105
Matuszkiewicz Ludwik (1892 - 1940) 106
Mausch Oswald (1896 - 1972) 107
Mayer Kazimierz (1896 - 1975) 107
Męczarski Franciszek (1877 - 1961) 108
Mieczkowski Władysław (1877 -1959) 110
Mikołajczyk Jan (1891 - 1989) 111
Moellenbrock Józef (1895 - 1919) 112
Motty Marceli (II) (1891 - 1962) 113
Nadolski Feliks (1892 - 1943) 114
Nadstawek Franciszek (1888 - 1940) 115
Niziński Stanisław (1848 - 1932) 116
Nogaj Stanisław (1897 - 1971) 117
Nowaczyk Wojciech (1889 - 1963) 119
Nowaczyk Wojciech (1896 - 1980) 120
Nowak Alojzy (1894 - 1939) 121
Nowak Antoni (1877 - 1929) 122
Nowak Franciszek (1893 - 1920) 123
Nowakowski Józef (1900 - 1975) 124
Okoniewski Kazimierz (1886 - 1941) 125
Olejnicki Brunon (1893 - 1984) 127
Opaliński Andrzej (1892 - ?) 128
Ostroróg - Gorzeński Zbigniew (1869 - 1926) 129
Paszkier Sylwester (1895 - 1984) 132
Pawlak Józef (1899 - 1978) 133
Piasecki Ignacy (1901 - 1956) 135
Piasecki Szczepan (1894 - 1970) 136
Piszczelak Wacław (1897 - 1984) 136
Pludra Marcin (1900 - 1940) 137
Płotniak Kazimierz (1896 - 1981) 138
Połczyński Marceli Stanisław (1894 - 1940) 139

Pruski Władysław (1901 - 1979) 140
Radecki - Mikulicz (Radecki) Witold Marian h. Gozdawa (1891 - 1979) ...131
Rembowski Klemens (1893 - 1959) 143
Rękosiewicz Marian (1901 - 1985) 143
Rutowski Bronisław (1898 - 1982) 144
Rzekowicz Piotr (1899 - 1939) 146
Rzeźnik Czesław (1897 - 1982) 147
Sawicki Józef (1897 - 1977) 148
Sczaniecki Władysław 91869 - 1942) 150
Semba Józef (1898 - 1984) 151
Sikora Ignacy (1898 - 1975) 152
Skiba Stefan Szczepan (1882 - 1940) 153
Skotarczak Antoni (1888 - 1932) 154
Skórzewski Franciszek (1898 - 1942) 155
Sobczak Stefan (1894 - 1948) 156
Sobecki Antoni (1878 - 1953) 157
Socha Franciszek (1896 - 1941) 161
Sperling Antoni (1896 - 1975) 163
Springer Władysław (1900 - 1979) 164
Sroczyński Cyryl (1893 - 1929) 165
Sroka Michał (1900 - 1995) 166
Stachiewicz Julian (1890 - 1934) 166
Stachowski Władysław Jan (1899 - 1986) 168
Stasiak Ludwik (1895 - 1941) 175
Staszak Kazimierz (1899 - 1992) 175
Stefaniak Franciszek (1897 - 1965) 177
Stotko Józef (1899 - 1939) 178
Suszczyński Antoni (1900 - 1979) 179
Szaliński Stanisław (1896 - 1951) 181
Szelejewski Piotr (1899 - 1976) 183
Szlanga Alfons Leon (1897 - ?) 183
Szylling Arnold (1894 - 1920) 184
Szymkowiak Franciszek (1897 - 1940) 185
Szymkowiak Ludwik (1897 - 1981) 186
Świejkowski Jan (1880 - 1949) 188
Świtoń Stanisław (1899 - 1994) 191
Tabaka Antoni (1897 - 1979) 192
Talar Szczepan (1891 - 1964) 193
Teodorczyk Franciszek (1880 - 1953) 194
Tomaszewski Franciszek (1896 - 1970) 196
Tomczak Piotr (1900 - ?) 197
Trepiński Ignacy (1874 - 1931) 197

Urbanek Roman (1899 - 1978) 198
Wajrauch Józef (1901 - 1994) 199
Waligóra Franciszek (1896 - 1970) 201
Waligóra Tomasz (1878 - 1935) 202
Wartecki Antoni (1898 - 1979) 203
Waśkowiak Franciszek (1898 - 1953) 203
Wawrzyniak Józef (1895 - ?) 205
Wawrzyniak Franciszek (1899 - 1968) 205
Wawrzyniak Władysław Jan Nepomucen (1890 - 1940) 206
Welc Roman (1902 - 1971) 209
Wichłacz Wawrzyniec (1892 - 1953) 210
Wielicki Józef (1898 - 1973) 211
Wiencek Jan (1900 - 1959) 212
Więckowski Stanisław Henryk Józef (1885 - 1946) 214
Wlazły Michał (1894 - 1960) 215
Włodarczak Leon (1887 - 1919) 215
Włodarczak Roman (1889 - 1943) 217
Wojciechowski Michał (1899 - 1982) 220
Wolniewicz Franciszek (1898 - 1978) 221
Woziwodzki Józef (1866 - 1948) 221
Wróblewski Czesław (1892 - 1970) 222
Wróblewski Józef (1895 - 1940) 223
Wrzalski Józef (1894 - 1983) 225
Wytyk Jan (1899 - 1974) 225
Zalewski Wojciech (1898 - 1975) 226
Zalisz Antoni (1900 - 1980) 228
Ziemliński Michał (1897 - 1989) 228
Zimny Stefan (1900 - 1945) 230
Zmyślny Walenty (1895 - 1978) 231
Zwiernik Michał (1898 - 1975) 232
Żarna Hieronim (1895 - 1964) 233

Spis biogramów zamieszczonych w cyklu wydawniczym „Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919", tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006; tom III, Poznań 2007; tom IV, Poznań 2008; tom V, Poznań 2008; tom VI, Poznań 2009; tom VII, Poznań 2010; tom VIII, Poznań 2011; tom IX, Poznań 2012; tom X, Poznań 2013; tom XI, Poznań 2014; tom XII, Poznań 2015; tom XIII, Poznań 2016; tom XIV, Poznań 2017 i tom XV, Poznań 2018; tom XVI, Poznań 2019; tom XVII, Poznań 2020 - opracowany przez Eligiusza Tomkowiaka - znajduje się na stronie internetowej Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 https://powstaniewielkopolskie. pl/.